

Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar

Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

Az európai integráció hatása a török igazságszolgáltatásra

Konzulens:

Dr. habil. Osztovits András
tanszékvezető egyetemi docens

Készítette:

dr. Prieger Adrienn Dóra
tudományos segédmunkatárs

Kézirat lezárva: 2018. június 30.

Budapest, 2018

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

*Megírták a próféták: Mindnyájan
Isten tanítványai lesznek. Mindenki, aki
hallgat az Atyára és tanul tőle, hozzám
jön.*

(Jn. 6,45.)

Köszönöm a dolgozat megírásában nyújtott szakmai segítséget és támogatást témavezetőmnek, Dr. habil Osztovits Andrásnak.

Köszönöm a szakmai segítséget és a dolgozatom munkahelyi vitára alkalmas változatához írott segítő szándékú előbírálását Dr. Szalai Péternek és Dr. Erdős Istvánnak.

Köszönöm a dolgozat műhelyvitáján a dolgozathoz fűzött szakmai észrevételeket és segítőszándékú kritikát Prof. Dr. Miskolczi-Bodnár Péternek, Dr. Törő Csabának, Dr. Paár Ádámnak, Dr. Klemm Dávidnak, Dr. Pomeisl Andrásnak és Dr. Angyal Zoltánnak.

Köszönöm továbbá Prof. Dr. Hamza Gábor akadémikusnak a kutatásomhoz nyújtott segítségét, az általa rendelkezésemre bocsátott forrásokat.

Köszönöm török tanárainak, Gulyás Eszternek és Atik Ismail Alptekinnek a török nyelv megismerésében nyújtott segítségüket, mely által megismerhettem és megérthettem a török fél nézőpontját.

Végül, de nem utolsó sorban köszönöm családom támogatását, különösen nagymamámnak Váli Tibornénak. (Csatai Juliannának)

TÉMAVEZETŐI AJÁNLÁS

A doktorjelöltet 2015 áprilisában ismertem meg a Kúria PhD gyakornoki programja keretében. Programvezetőjeként már ekkor átbeszéltük azt, hogy Törökország Európai Unióhoz való csatlakozása milyen kihívásokat jelent a szerződő felek számára. Ezt követően Prieger Adrienn a Károli Gáspár Református Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar Doktori Iskolájában folytatta kutatásait, ahol már témavezetőként segíthettem munkáját.

Az elmúlt évek alatt meggyőződhettem arról, hogy lelkiismeretesen és aprólékosan elmélyült a témában, tudományos kíváncsiság vezeti őt a felmerülő kérdések megválaszolásában. Javaslatomra Törökország EU-csatlakozásának átfogó vizsgálatát annak egy kisebb részére, kifejezetten az igazságszolgáltatással kapcsolatos kérdésekre szűkítette.

Külön ki kell emelni a jelölt elhivatottságát: választott témája alapos megismerése érdekében török nyelven is megtanult, így eredeti forrásokat is tudott olvasni és feldolgozni. Meggyőző az angol nyelvű szakirodalom feltárása is. Véleményem szerint az impozáns irodalomjegyzék (és azon belül is a sok török nyelvű forrás) teszi dolgozatát, kutatásai eredményét igazán hitelessé.

A dolgozat átolvasását követően meglepő hasonlóságokat találhatunk a magyar és a török történelem, valamint az igazságszolgáltatás fejlődésében. Az egyetlen lényeges különbség az eltérő vallási rendszerekből eredő kihívások, az azokra adott jogi válaszok. A doktorjelölt külön kiemeli és bemutatja Kemal Atatürk reformjait, amelynek eredményeként jelenleg is döntően nem vallási, hanem az európai sztenderdeknek is megfelelő, ahhoz közelítő elveken alapul a török igazságszolgáltatás.

A dolgozat szerkezetileg mindkét oldalról megközelíti a témát, vizsgálja az Európai Unió, illetve Törökország nézőpontjából is. Ezt azért tartom nagyon jónak, mert így pontosan kirajzolódik mindkét fél érdeke, tárgyalási pozíciója, elvárásai a másik féllel szemben. Az Európai Unió a koppenhágai kritériumokban megfogalmazott demokratikus alapelvek betartását, végrehajtását várja Törökországtól, míg a csatlakozásra váró török fél a történelméből, kultúrájából eredő különbségek nagyobb megértését kéri az EU-tól. Ennek

nehézségét jól mutatja a 2005 óta elhúzódó tárgyalási folyamat, a csatlakozással kapcsolatban azonban egyelőre még konkrét céldátumot sem fogalmaztak meg a felek.

Fontosnak tartom azt is kiemelni, hogy a magyar jogtudomány idáig adós maradt Törökország EU csatlakozása jogi feltételeinek feltárásában, és annak sincs magyar nyelvű irodalma, hogy a török igazságszolgáltatási rendszer milyen történelmi hagyományokból indulva fejlődött és hol tart most. A doktorjelölt kutatásai, dolgozata mindezek alapján tényleges hiányt pótol és alkalmas arra, hogy egy geopolitikailag is jelentős állam igazságszolgáltatási rendszerét megértsük és megismerjük.

Prieger Adrienn ezt az átfogó témát olvasmányosan, közérthetően dolgozta fel és mutatta be, véleményével, megállapításaival mindvégig jelen van a dolgozatban. Hipotéziseit megválaszolja, azokat megfelelően megindokolja, több esetben vitára készítve az olvasót. Dolgozata a Doktori Szabályzat formai és tartalmi követelményeinek eleget tesz, így azt minden szempontból megfelelőnek tartom.

Budapest, 2018. március 3.

Dr. habil. Osztovits András
témavezető

TARTALOMJEGYZÉK

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	I
TÉMAVEZETŐI AJÁNLÁS	II
TARTALOMJEGYZÉK	IV
BEVEZETÉS	2
1. A KUTATÁSI TÉMA MEGHATÁROZÁSA ÉS AKTUALITÁSA	2
2. AZ ALKALMAZOTT KUTATÁSI MÓDSZER	6
3. AZ ÉRTEKEZÉS SZERKEZETI FELÉPÍTÉSE	8
I. TÖRÖKORSZÁG JOG- ÉS IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSI RENDSZERÉNEK KIALAKULÁSA	11
1. A MAI TÖRÖKORSZÁG LÉTREJÖTTE.....	11
2. TÖRÖKORSZÁG A MODERNIZÁLÓDÁS ÚTJÁN.....	17
2.1. Atatürk reformjai	17
2.2. A kemalizmus alapelvei	21
2.3. Atatürk és Európa	27
3. A TÖRÖK JOGRENSZER ALAPVONÁSAI ATATÜRK REFORMJÁIG	30
3.1. Az iszlám alapvonásai.....	32
3.2. A saria mibenléte és forrásai.....	35
3.3. Az oszmán bírósági szervezet	38
3.3.1. A hagyományos oszmán bírósági szervezet	38
3.3.2. Az oszmán bírósági szervezet reformja	39
4. A BÍRÓSÁGI SZERVEZETRENSZER FEJLŐDÉSE A TÖRÖK KÖZTÁRSASÁGBAN.....	44
4.1. A bírósági szervezetrendszer fejlődése a függetlenségi háború időszakában	44
4.2. A bírósági szervezetrendszer fejlődése az 1924. évi Alkotmány időszakában	45
4.3. A bírósági szervezetrendszer fejlődése az 1961. évi Alkotmány időszakában	47
4.4. A bírósági szervezetrendszer az 1982. évi Alkotmány elfogadását követően	49
II. A TÖRÖK-EU CSATLAKOZÁS FOLYAMATA.....	53
1. TÖRÖKORSZÁG EURÓPAI INTEGRÁCIÓJÁNAK TÖRTÉNETE	53
1.1. A kezdetektől a tagjelöltségre jogosultság elismeréséig (1959-1997)	53
1.2. Az előcsatlakozás időszaka (1998-2004)	58
1.3. A csatlakozási tárgyalások (2005-2016)	63
2. A BÍRÓSÁGI SZERVEZETRENSZER FEJLESZTÉSE AZ UNIÓS CSATLAKOZÁSRA FIGYELEMMEL	64
2.1. Az előcsatlakozás első időszaka (1998-2001).....	64
2.2. Az előcsatlakozás második időszaka (2002-2005)	65
2.3. A csatlakozási reformok első időszaka (2006-2009)	71
2.4. A csatlakozási reformok második időszaka (2010-2014)	71
2.5. A Török Igazságügyi Minisztérium 2015-ös igazságügyi reformcsomagja	76
3. AZ EURÓPAI BIZOTTSÁG ÉS AZ EURÓPAI PARLAMENT ÁLLÁSPONTJAI A TÖRÖK IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS TERÉN ELÉRT REFORMOKRÓL	80
3.1. A török igazságszolgáltatás helyzete a jogállamiság szempontjából	82
3.1.1. Különbírók problémája.....	82
3.1.1.1. Állambiztonsági bíróságok	82
3.1.1.2. A katonai bíróságok hatásköre és szerepe.	84
3.1.1.3. Fiatalkorúak igazságszolgáltatási helyzete	87
3.1.1.4. Az Alkotmánybíróság szerepe	88
3.1.2. Fellebbviteli bíróságok	92

3.1.3. Reformstratégia.....	94
3.1.4. A Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) Alapokmányának ratifikálása.....	98
3.2. Az igazságszolgáltatás függetlensége és pártatlansága.....	98
3.2.1. A hatalmi ágak elválasztása és a bíróságok központi igazgatása.....	98
3.2.2. A bírák kinevezése és előmenetele	109
3.2.3. A bírák érdekképviselete	116
3.2.4. Külső beavatkozás és az igazságszolgáltatás pártatlansága.....	118
3.3. Az igazságszolgáltatás hatékonysága és színvonala	122
3.3.1. Személyi és tárgyi feltételek	122
3.3.2. Az ítélezés időszerűsége	128
3.3.3. A bírák és ügyészek képzése	133
3.3.4. A joggyakorlat egysége és színvonala	137
3.4. A jelentésekből és állásfoglalásokból levonható általános következtetések.....	140
III. TÖRÖKORSZÁG IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSI RENDSZERE NAPJAINKBAN.....	142
1. A TÖRÖK BÍRÓSÁGI RENDSZER ÁLTALÁNOS VONÁSAI	142
2. A TÖRÖK BÍRÓSÁGI SZERVEZETRENDSZER.....	148
2.1. Rendes bírósági szervezet	148
2.1.1. Elsőfokú rendes bíróságok és ügyészségek	150
2.1.2. Fellebbviteli bíróságok	153
2.1.3. Semmitőszék.....	155
2.2. A közigazgatási bírósági szervezet	159
2.2.1. Elsőfokú közigazgatási bíróságok	160
2.2.2. Fellebbviteli bíróságok	161
2.2.3. Államtanács	161
2.3. Hatásköri Bíróság.....	165
2.4. Alkotmánybíróság.....	165
3. A BÍRÓSÁGOK IGAZGATÁSA	167
3.1. Központi igazgatás: a Bírák és Ügyészek Tanácsa.....	167
3.2. Területi és helyi igazgatás: az igazságügyi bizottságok.....	168
3.3. Költségvetés és pénzügyi igazgatás	169
4. BÍRÓI HIVATÁSREND.....	170
5. VÁLASZTOTTBÍRÁSKODÁS TÖRÖKORSZÁGBAN.....	174
IV. A TÖRÖK IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS AKTUÁLIS KIHÍVÁSAI.....	178
1. A TÖRÖK CSATLAKOZÁS STRATÉGIAI ELŐNYEI.....	178
2. TÖRÖKORSZÁG CSATLAKOZÁSÁNAK PROBLÉMÁI ÉS A KOPPENHÁGAI KRITÉRIUMOK	183
2.1. Az emberi jogok és a működő jogállam – az igazságszolgáltatás helyzete	185
2.1.1. A puccskísérlet hatása az igazságszolgáltatás helyzetére	186
2.1.1.1 A puccskísérlet igazságszolgáltatás helyzetére gyakorolt hatásának nyugati megítélése	186
2.1.1.2. A török szempontok az igazságszolgáltatási problémák kapcsán: a demokratikus államrend stabilitása, a terrorizmus elleni harc.....	191
2.1.1.3 A törökországi igazságszolgáltatási fejlemények hatása a csatlakozási folyamat kilátásainak megítélésére	193
2.1.2. A török alkotmányreform hatása az igazságszolgáltatási rendszerre.....	196
2.1.2.1 Az Alkotmánymódosítás igazságszolgáltatást érintő főbb rendelkezései.....	196
2.1.2.2. Az alkotmánymódosítás politikai háttere	197
2.1.2.3 A Velencei Bizottság álláspontja az alkotmánymódosítás igazságszolgáltatást érintő főbb rendelkezéseiről	200

2.1.2.4. Török álláspont az alkotmánymódosítás igazságszolgáltatásra gyakorolt hatásáról.....	201
2.1.3. Az igazságszolgáltatással kapcsolatos uniós követelmények	204
2.1.4. Az igazságszolgáltatási alapelvek érvényesülése Törökországban	214
2.2. Az Unió befogadóképessége.....	221
3. AZ EU-HOZ VALÓ CSATLAKOZÁS TÖRÖKORSZÁG SZEMSZÖGÉBŐL.....	222
3.1. A török kormánypárt viszonya az európai integrációhoz	222
3.2. A koppenhágai kritériumok teljesítése török nézőpontból.....	228
3.3. Törökország Új Európai Unió Stratégiája	230
V. ÖSSZEGRZÉS	234
1. A TÖRÖK IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS HELYZETE AZ EURÓPAI INTEGRÁCIÓ ÖSSZEFÜGGÉSRENDSZERÉBEN.....	235
2. A TÖRÖK IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSI SZERVEZETRE VONATKOZÓ UNIÓS KÖVETELMÉNYEK ..	235
3. A TÖRÖK IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS HELYZETÉNEK ÉRTÉKELÉSE AZ UNIÓS KÖVETELMÉNYEK ALAPJÁN	238
3.1. A török igazságszolgáltatási szervezet adottságai.....	239
3.2. A török igazságszolgáltatás függetlenségének problematikája.....	242
4. AZ INTEGRÁCIÓS FOLYAMAT LEHETSÉGES JÖVŐBELI IRÁNYAI	245
ÖSSZEFOGLALÓ.....	248
SUMMARY	250
ÖZET.....	252
FELHASZNÁLT IRODALOM:.....	254
MONOGRÁFIÁK, TANULMÁNYKÖTETEK:.....	254
TANULMÁNYOK:	255
HIVATALOS UNIÓS DOKUMENTUMOK:	258
Éves jelentések:.....	258
Európai parlamenti állásfoglalások:.....	259
Az European Network of Councils for the Judiciary (Európai Igazságszolgáltatási Tanácsok Hálózata) dokumentumai:	260
Egyéb uniós dokumentumok:.....	260
EURÓPA TANÁCSI DOKUMENTUMOK:.....	260
Velencei Bizottság dokumentumai	260
HIVATALOS TÖRÖK DOKUMENTUMOK:	261
INTERNETES FORRÁSOK:	261
SZERZŐSÉGI NYILATKOZAT	264

***"Az a nemzet, amelynek igazságszolgáltatása nem független,
nem fogadható el államként." (Mustafa Kemal Atatürk)¹***

¹ *The Judicial System of Turkey and Orgainisation of Ministry of Justice;*
http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/THE_JUDICIAL_SYSTEM_OF_TURKEY_AND_ORGANISATION_OF_THE_MINISTRY_OF JUSTICE.pdf (2017. 09.27.)

BEVEZETÉS

1. A KUTATÁSI TÉMA MEGHATÁROZÁSA ÉS AKTUALITÁSA

Napjainkban kimagasló nemzetközi figyelem kíséri Törökországot, hiszen központi szerepet játszik az európai bevándorlási probléma kezelésében, és jelentős haderővel rendelkező NATO-tagállamként a közel-keleti konfliktusnak is kulcsszereplője. A Közel-Kelet geopolitikai jelentősége kimagasló, hiszen a világ kilenc nagy, kereskedelmi és katonai szempontból kulcsfontosságú tengersizosa közül öt (Boszporusz, Dardanellák, Szezi-csatorna, Ádeni-szoros, Hormuzi-szoros) ebben a térségben található, éppen ezért az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikájának kialakítása során geopolitikai és geostratégiai kérdés is a Közel-Kelet és az Európai Unió kapcsolata; Törökország hídszerepe miatt ebből a szempontból is kulcsfontosságú szereplőnek tekintendő. A Szíriában történő katonai szerepvállalás, továbbá a terrorizmus elleni küzdelem ugyanakkor jelentős hatást gyakorolt Törökország bel- és külpolitikájára, igazságszolgáltatási rendszerének az uniós csatlakozásra tekintettel előirányzott reformjára.

Láthatjuk, hogy a téma rendkívül aktuális, Törökország EU-hoz való kapcsolata állandóan napirenden van, és véleményem szerint ott is kell legyen, mivel Törökország meghatározó szereplő Európa jövőjét illetően. A 2016-os török puccskísérlet óta Törökország kapcsán legélesebben az igazságszolgáltatás függetlenségének kérdése kapcsán vetett fel aggályokat az EU, ezért jelen disszertációban az igazságszolgáltatás kérdéskörével kívánok részletesebben foglalkozni.

Jelen kutatómunka alapvető célja, hogy választ találjon arra a kérdésre: Törökország igazságszolgáltatási rendszere megfelel-e az EU sztenderdjeinek a csatlakozás szempontjából. Továbbá fontos célja volt e sztenderdek felkutatása is, hiszen bár sokat hallhatunk erről a témáról, mégis az EU Törökországgal szembeni konkrét követelményeinek bemutatásával nem találkozunk. Választ keresek arra is, hogy Törökország kiemelkedő fontossága ellenére miért nem került sor még mindig az Európai Unióhoz való csatlakozására, valamint, hogy ez az igazságszolgáltatás EU-sztenderdektől való elmaradásnak tudható-e be, vagy sem.

A kutatás során kiemelt hangsúlyt fektettem arra, hogy a kérdést nemcsak az Európai Unió szemszögéből, hanem Törökország álláspontjának ismeretében is vizsgálódás alá vegyem. Fontosnak tartom ugyanis, hogy a csatlakozással kapcsolatban – a legtöbbször kizárólag az Európai Unió nézőpontját tükröző információkon túl – Törökország meglátásait is vizsgálódási körünkbe vonjuk, mivel az Európai Unió és Törökország között

fennálló, rendkívül fontos kapcsolat csak abban az esetben szemlélhető megfelelően, és csak akkor vezethet el egy valódi integrációs együttműködéshez, ha a kérdéskört – a megfelelő információk birtokában – mindkét fél oldaláról alaposan megvizsgáljuk.

Mivel rendkívül komplex kérdés Törökország EU-hoz történő csatlakozása és sztenderdjeinek való megfelelése, ezért jelen disszertációban – bár kutatásaim tágabb körre terjedtek ki² – nem kerül sor minden vitatott szegmens (a vitatott Európa-fogalom, vallási-identitási problémák, kisebbségek, nők jogai, emberi jogi problémák, menekültpolitika) vizsgálatára, mivel az meghaladná egy disszertáció kereteit, azonban egy habilitációs dolgozat keretében további elemzése lenne szükséges. Jelen disszertáció elsődlegesen az igazságszolgáltatás szempontjából vizsgálja a csatlakozási tárgyalások elhúzódását, és keresi a választ arra, hogy ennek tudható-e be az, hogy nem került sor annak érdemi lezárására vagy sem; a szoros összefüggés okán azonban egyes emberi jogi kérdésekre is ki kell térnem.

A kutatómunkám alapvető hipotézise az volt, hogy Törökország az EU-val folytatott csatlakozási tárgyalások óta az igazságszolgáltatási rendszerét illetően az EU sztenderdeknek való megfelelés érdekében olyan átfogó változtatásokat és jogközelítést hajtott végre, amelynek eredményeként – néhány kivételtől eltekintve, melyeket

² Dr. PRIEGER Adrienn: Törökország Európai Unió csatlakozásának lehetősége gazdasági szempontok alapján in: SZABÓ Miklós (szerk.): *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium* – Miskolci Doktoranduszok jogtudományi tanulmányai 17., Miskolc: Gazdász Elasztik Kft., 2015. 347-371.; Dr. PRIEGER Adrienn: Economic Development in Turkey, *European Integration Studies*, 2015, 60-71.; Dr. PRIEGER Adrienn: Törökország az EU határán? *International Relations Quarterly*, Vol. 6. No.3., 1-10.; Dr. PRIEGER Adrienn: Security policy in Turkey and the migration problem in Europe, *Cultural Relations Quarterly Review, Regional Security in the Middle East*, Volume 2, Issue 4, Autumn 2015, 17-34.; Dr. PRIEGER Adrienn: A Gülen-mozgalom jogi és gazdasági hatásai Törökországra, in: SZABÓ Miklós (szerk.): *Doktoranduszok fóruma: Miskolc, 2015. november 19.* Az Állam- És Jogtudományi Kar Szekciókiadványa, Miskolc: Miskolci Egyetem, 2016. 269-275.; Dr. PRIEGER Adrienn – LŐRINCZ András: A szíriai menekültek társadalmi és jogi hatásai Délkelet-Anatóliára in: BERGHAUER Sándor (szerk.): *Társadalomföldrajzi kihívások és adekvát válaszlehetőségek a XXI. század Kelet-Közép-Európájában*: Nemzetközi Földrajzi Konferencia, Beregszász: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2016, 150-158.; Dr. PRIEGER Adrienn: Törökország Európai Unióhoz csatlakozásának jogi kihívásai, *Európai Jog*, 2016. március, 5-12.; Dr. PRIEGER Adrienn: The Migrant Crisis Effects on the Relation between Turkey and the EU, *European Integration Studies*, Volume 12, Number 1, 64-71.; Dr. PRIEGER Adrienn: Security&sovereignty in the 21st century: How the migration crisis determines the relation between Turkey and the EU? in: LŐRINCZ, András (szerk.): *Security and Sovereignty in the 21st century: conference proceedings*, Budapest: Institute for Cultural Relations Policy (ICRP), 2017, 163-175.; Dr. PRIEGER Adrienn – VOHRA, Asham: Freedom of Press in Turkey, *ICRP Human Rights Issues Series*, 2017, 38-51.; Dr. PRIEGER Adrienn – Dr. PAÁR Ádám: A menekültválság hatásai Törökország és EU kapcsolatára, *Európai Jog*, 2017. szeptember: 31-41.; Dr. PRIEGER Adrienn: The idea of the Christian Europe and the accession of Turkey to the EU *Cultural Relations Quarterly Review*, Vol. 4. Issue 1-2, Winter/Spring 2017, 19-28.; Dr. PRIEGER Adrienn: The change in the role of military in Turkey and its judiciary, *Cultural Relations Quarterly Review*, Vol. 4. Issue 3-4, 27-35.; Dr. PRIEGER Adrienn – VOHRA, Asham: Woman's rights in Turkey – A simple solution to a complex issue? in: LŐRINCZ András – KUKE, Lisa Maria (szerk.): *Human Rights Issues Series*, 2018, Woman's labour rights and employment perspectives in Europe, 31-37.; Dr. PRIEGER Adrienn: A "Keresztény Európa" gondolata az akadály Törökország EU-csatlakozásának? - "Európának...lélekre is szüksége van." *Glossa Iuridica*, IV. évf. (2017) 3-4. sz., 149-165. (2018); Dr. PRIEGER Adrienn: Halhatatlan Atatürk, *Valóság*, 2018/3. 67-73.; Dr. PRIEGER Adrienn – Dr. POMEISL András József: A török igazságszolgáltatás aktuális helyzete az igazságszolgáltatási reform, az alkotmánymódosítás és a bírósági függetlenség alapelvei tükrében, *Valóság*, 2018/4. 40-43.; Dr. PRIEGER Adrienn – Dr. PAÁR Ádám: Atatürk, az Európai Unió előfutára, *Európai Jog*, 2018. március, 32-39.

részletesen ismertetni fogok – a török igazságszolgáltatás szervezete és működése ma már alapvetően megfelel az EU elvárásainak, ezért ha a fennmaradó néhány vitás kérdést rendezné, az igazságszolgáltatási szempontok tekintetében alkalmassá válna a csatlakozásra.

Az Európai Unió ugyanis nemcsak egy szabadkereskedelmi övezet, hanem jogközösség is. A jogrendszer nemcsak szabályokból, de elvekből is áll, amely elvek a társadalom világnézetétől közvetlenül függenek; éppen ezért fontosnak tartom megemlíteni azt is, hogy az Európai Unió, mint keresztény gyökerekkel rendelkező államközi szervezet és Törökország, mint muszlim gyökerekkel rendelkező ország jogrendszert meghatározó identitásának, és annak a társadalomra gyakorolt hatásának figyelembe vétele is fontos szempont. Ebből a szempontból alapvető kérdés, hogy különböző kultúrájú, történelmi hagyományú országok képesek-e egyáltalán jogközösséget alkotni. Ez a kérdés minden bővítésnél felmerült, de legélesebben éppen a török EU-csatlakozásnál, ezért is fontos megvizsgálni az értekezés során Törökország történelmét és kultúráját, amely a mag-Európához képest minden korábbi tagjelölt országnál jobban eltérő fejlődési utat járt be az utóbbi fél évezredben, különös tekintettel az igazságszolgáltatás szervezetrendszerét illetően.

A történelmi múlt szerepe meghatározó egy társadalom és identitásának (mélyszerkezetének, ön- és világképének, értékrendjének) kialakításában, amely kihat a szabályok tényleges érvényesülésére, az igazságszolgáltatási rendszerre is éppen ezért a kutatás során fontos Törökország történelmének áttekintése. Az identitás és kulturális gyökerek kérdését, rávilágítva a téma rendkívüli komplexitására, csupán csak említem jelen dolgozatomban, annak részletes vizsgálata nélkül. Hangsúlyozására azonban szükség van annak érdekében, hogy a török igazságszolgáltatást, és az Uniós csatlakozások óta bejárt hatalmas útját megérthessük. Az uniós jogot a tagállamok bíróságai is alkalmazzák; az igazságszolgáltatás ezért az uniós jog érvényesítése szempontjából kritikus terület.

Az igazságszolgáltatás fontosságát növeli, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezményének (EJEE) 6. és 13. cikke biztosítja a tisztességes eljáráshoz és a jogorvoslathoz való jogot, amelynek tartalmát az Európa Tanács tagállamai vonatkozásában végső fórumként eljáró Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata fejt ki. Mind az Európai Unió tagállamai, mind Törökország tagjai az Európa Tanácsnak. E két jogot – lényegében az EJEE 6. és 13. cikkével azonos tartalommal – az Alapjogi Charta 47. cikke is biztosítja. Az ún. koppenhágai kritériumok értelmében az igazságszolgáltatás megfelelő működése a csatlakozásnak is előfeltétele. Éppen ezért a

kutatás során vizsgálódás körébe kellett vonni a koppenhágai kritériumok Törökország általi teljesítésének kérdéskörét is, különös tekintettel az igazságszolgáltatás területére.

A téma rendkívül aktuális napjainkban is, hiszen a 2016 nyári törökországi puccskísérlet a török belpolitikában és a török alkotmányos rendszerben mélyreható változásokat indított el. A puccskísérlet óta Törökországban a kormányzat szigorúan fellépett számos újságíróval, jogással, bíróval, katonával és általában bárkivel szemben, akit a hatóságok kapcsolatba hoztak az Amerikában élő Fethullah Gülen hitszónokkal, akit a török kormány a puccskísérlet megszervezésével vádolt.³ Jelentős mértékű személycserékre került sor a közigazgatásban és az igazságszolgáltatásban, ennek hatására az érintettek több száz egyéni panaszt nyújtottak be az Emberi Jogok Európai Bíróságához, az Európai Unió Parlamentje pedig javasolta a török csatlakozási tárgyalások felfüggesztését (ezt a javaslatot részleteiben is elemezni fogom). Mindez jól mutatja, hogy a csatlakozás nem egyirányú utca, s mivel összetett folyamatról van szó, indokolt annak több irányból történő vizsgálata, mely összefüggések rávilágítása kiemelt célja jelen értekezésnek – noha teljes részletességgel minden irányát nem vizsgálja jelen értekezés.

A puccskísérlet és az azt követő kemény fellépés miatt feszültté vált Törökország és az Európai Unió kapcsolata. A török kormány elkésettnek érezte az EU reakcióját és támogatását, annak ellenére, hogy a puccs során rengeteg civil és a kormányerők sok tagja vesztette életét. Mindezek mellett európai vezetők aggályokat vetettek fel a török kormány szigorú fellépésével kapcsolatban. Az uniós tagállamok vezetői ugyanakkor aggódnak a török jogállamiság stabilitásáért, és úgy látják, hogy az események következtében Erdoğan elnök kezében egyre több hatalom összpontosul; egyes elemzők szerint mindez abba az irányba mutat, hogy Törökország elindult az reiszlamizálódás útján.⁴

A törökországi, iszlámot hangsúlyosabban képviselő politikai irányzat erősödése világnézeti szempontból növelte az Európai Unió tagállamai és Törökország közti különbséget,⁵ ami felveti a kérdést, hogy belátható időtávon belül létrehozható-e az elvekre is kiterjedő jogközösség. Eközben Európában erősödik az aggály, hogy a pusztán szabályokra kiterjedő jogközösség az Európai Unió egész területén megváltoztathatja az

³ KARADENIZ, Tulay – SOLAKER, Gulsen – SEZER, Can: *Turkey Targets Gulen Followers; Dismisses Military Personnel and Closes Media Outlets* (28/07/2016), <http://thewire.in/54551/turkey-targets-gulen-followers-dismisses-military-personnel-and-closes-media-outlets/> (2016. 10. 23.)

⁴ Uo.

⁵ A török Kormány például 2017. július 25-én jogszabálytervezetet nyújtott be a Nagy Nemzetgyűlésnek, miszerint a polgári házasságot a muftik előtt is meg lehet kötni. l.: ZELDIN, Wendy: *Turkey: Bill Authorizing Muftis to Perform Civil Marriages and Amending Civil Registration Rules*; <http://www.loc.gov/law/foreign-news/article/turkey-bill-authorizing-muftis-to-perform-civil-marriages-and-amending-civil-registration-rules/> (2017. 10. 23.)

Európai Unió arculatát, hiszen vagy megbontja a korábban létrejött jogközösség egységét, vagy jelentősen átértelmezi a szabályokat.

A jelen értekezésnek az is célja, hogy átláthatóbbá tegye az Európai Unió és Törökország jogi értékrendje és ezt tükröző tényleges joggyakorlata közötti viszonyt, különös tekintettel az igazságszolgáltatás kérdésére is, hiszen napjainkban éppen ebből adódóan merültek fel aggályok az Európai Unióban Törökország tagságával kapcsolatban; ugyanakkor ezzel egyidejűleg Törökországban is felmerült a kérdés, hogy vajon Törökország még mindig csatlakozni akar-e az Európai Unióhoz?

Törökország történelmének figyelembevétele e körben sem mellőzhető. Az Oszmán Birodalom alatt hatályban lévő iszlám jog maradványai mind a mai napig megfigyelhetőek Törökországban, annak ellenére is, hogy az ország Mustafa Kemal Atatürk munkásságának köszönhetően már csaknem egy évszázada szekuláris Köztársaság. Ugyanakkor Mustafa Kemal Atatürk az 1920-as években elindította az országot az Európához való közeledés útján, amelynek logikus folytatása az ország EU-tagsága iránti igény. E két körülményt azonban a magyar tudományban – megfelelő, célzott kutatások hiányában – nem kezelik kellő súllyal, éppen ezért jelen kutatásnak további célja az európai integrációs gondolat törökországi gyökereinek feltárása éppúgy, mint az iszlám gyökerek és hagyományok érezhető jelenlétének a vizsgálata.

Ugyancsak célja jelen dolgozatnak a török igazságszolgáltatás rendszerének és történetének bemutatása, amelyre magyar nyelvű források hiányában, eddig ilyen részletesen még nem került sor.

2. AZ ALKALMAZOTT KUTATÁSI MÓDSZER

A kutatás módszereként a kulcsfogalmak dogmatikai jellegű elemzését, illetve a török és magyar igazságszolgáltatás összehasonlító vizsgálatát választottam. A mindkét fél álláspontjára kiterjedő kutatást jelentősen megnehezítette, hogy a téma szempontjából jelentős források magyar nyelven alig, de még angol nyelven sem voltak teljes részletességgel elérhetőek. Jellemző, hogy a Törökországra vonatkozó, a Bizottság által készített rendszeres országjelentések az EurLex adatbázisában sem találhatóak meg hiánytalanul angol nyelven, a hiányzó anyagokat a Török Külügyminisztérium honlapján sikerült fellelnem; az Európai Parlamentnek a rendszeres jelentésekről elfogadott állásfoglalásai közül kettő pedig egyáltalán nem volt fellelhető sem az EurLex adatbázisában, sem a Parlament honlapján, sem más adatbázisban. Az uniós szervek

álláspontjának feltárása így is több ezer oldalas nagyobb részt angol, kisebb részt magyar nyelvű forrásanyag áttanulmányozását tette szükségessé.

Tudatos felkészülés eredményeként éppen ezért megtanultam törökül, ennek köszönhetően számos török nyelvű forrást, török tanulmányt, könyvet be tudtam vonni a kutatásba a téma pontosabb megismerése érdekében. Az angol nyelvű források felhasználása mellett tehát török nyelvű források, köztük a török Igazságügyi Minisztérium honlapja,⁶ a török Külügyminisztérium honlapja,⁷ a török Semmítőszék honlapja,⁸ a török Államtanács honlapja,⁹ a Bírák és Ügyészek Tanácsának honlapja,¹⁰ a török bírósági szervezet honlapja,¹¹ a Török Igazságügyi Akadémia honlapja¹² és török nyelvű tanulmányok, publikációk fordítása és vizsgálata során, olyan összetett anyag összeállítására került sor, mely korábban magyar nyelven nem volt elérhető ebben a formában.

A források jellegét tekintve is törekedtem a sokszínűsége: a kutatás során felhasználtam tanulmányokat, monográfiákat, de sajtóközleményeket is. Igyekeztem a hazai szakirodalomban megtalálható legjelentősebb forrásokat is beépíteni dolgozatomba. Itt kell megjegyezni, hogy az Országgyűlési Könyvtár katalógusa szerint a török igazságszolgáltatási rendszert átfogóan bemutató magyar nyelvű tanulmány, illetve monográfia az elmúlt évtizedekben nem készült; a legutolsó, a török igazságszolgáltatást átfogó jelleggel bemutató tanulmányok¹³ még az Atatürk reform előtti állapotot tükrözik. E miatt a dolgozat ezen a területen a szokásosnál nagyobb mértékben támaszkodik az elérhető internetes forrásokra.

A dolgozat során a török álláspontok vizsgálatára is hangsúlyt fektettem, különös tekintettel Ahmet Davutoğlu török szemléletű elemzéseire.¹⁴ A török európai integrációs gondolat kapcsán kiemelt figyelmet fordítottam Törökország történelmének áttekintésére a szekuláris Törökország Mustafa Kemal Atatürk által történő megalapításától kezdve

⁶ <http://www.adalet.gov.tr/>

⁷ <http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa>

⁸ <https://www.yargitay.gov.tr/sayfa/birinci-baskan/572?lang=tr>

⁹ <http://www.danistay.gov.tr/>

¹⁰ <http://www.hsk.gov.tr/>

¹¹ <http://www.judiciaryofturkey.gov.tr/>

¹² <http://www.taa.gov.tr/>

¹³ Török jogszolgáltatás. *A jog.* – 23. évf. 24. sz., 1904, 190-191.; JULOW Jenő: A török igazságügyi szervezetről és bíraskodásról [1. r.] *Miskolci jogászelet.* – 2. évf. 4. sz., 1926, 1-2.; JULOW Jenő: A török igazságügyi szervezetről és bíraskodásról [2. r.] *Miskolci jogászelet.* – 2. évf. 6-8.sz. 1926, 5-7.

¹⁴ DAVUTOĞLU egykori külügyminiszter, későbbi miniszterelnök korábban a Marmara Egyetemen dolgozott, 1993-ban docens, 1999-ben professzor lett. 1999-2004 között a Beykent Egyetemen tanárként, a nemzetközi kapcsolatok szak vezetőjeként, 2002-2009 között nagykövetként és a miniszterelnök főtanácsadójaként dolgozott. I. DAVUTOĞLU, Ahmet: *Stratégiai Mélység – Törökország nemzetközi helyzete.* Budapest, Antall József Tudásközpont, 2016, *A szerzőről.*

napjainkig, a jelenlegi AKP kormány munkásságáig, felhasználva Atatürk eddig jobbjára csak török nyelven elérhető programadó beszédeit és a kemalizmus legfontosabb dokumentumait is.

3 AZ ÉRTEKEZÉS SZERKEZETI FELÉPÍTÉSE

Az I. részben (Törökország jog- és igazságszolgáltatási rendszerének kialakulása) Törökország történelmi és kulturális gyökereinek bemutatására kerül sor, hiszen a történelmi múlt szerepe meghatározó egy társadalom berendezkedésében és identitásában, a szabályok tényleges érvényesülésében, éppen ezért a csatlakozás folyamata és kimenetele függhet Törökország történelmi és kulturális gyökereinek az európai identitással való összeegyeztethetőségétől. Ennek kapcsán vázoló a török igazságszolgáltatási rendszer történetét, kialakulását egészen az Oszmán Birodalom szervezetétől kezdődően, a Török Köztársaság és Atatürk időszakában fennálló szervezetig. Atatürk reformjai Európához közeledés szempontjából hatalmas jelentőséggel bír, Atatürk meglátásom szerint az „Európai Unió előfutárának” tekinthető Törökország életében, ezért vívmányainak részletes ismertetésére is sor kerül ebben a fejezetben. Tekintettel arra, hogy az iszlám jog maradványai mind a mai napig megfigyelhetőek a török jog- és igazságszolgáltatási rendszerben, ezért szükséges alapvető szinten az iszlám alapvonásainak az ismertetése is. E tekintetben munkámat megkönnyítette, hogy a magyar tudomány az iszlámkutatásban az elmúlt százötven évben mindig is élen járt, és napjainkban is számos magas színvonalú konferenciát tartanak e tárgykörben.¹⁵

A II. részben (A török csatlakozás eddigi folyamata) Törökország Európai Unióhoz való csatlakozásának eddigi folyamatát mutatom be, a kezdetektől a tagjelöltségre jogosultság elismeréséig, majd az előcsatlakozás időszakát, végül a csatlakozási tárgyalásokat Törökország és az EU között. Továbbá a török bírósági szervezetrendszer fejlesztését is részletesen bemutatom az uniós csatlakozásra figyelemmel. A Török Igazságügyi Minisztérium 2015-ös igazságügyi reformcsomagját is ismertetem, mivel a reformcsomag 2019-ig hatályban van, és jól tükrözi Törökország EU-sztenderdeknek megfelelés iránti igyekezetét az igazságszolgáltatást illetően. Az Erdoğan-kormány által 2015 áprilisában közzétett bírósági reformcsomag (Stratégia és 2015-2019 közötti

¹⁵ Itt mindenekelőtt utalnék a Szegeden 2007. augusztusában tartott biblikus konferenciára, amelynek témája a Biblia és a Korán kapcsolata volt, és amelynek anyaga kötetben is megjelent. BENYIK György (szerk.): *A Biblia és a Korán - Szegedi Nemzetközi Biblikus Konferencia (Szeged, 2007. augusztus 26–29.)*, Szeged, JATEPress, 2008., továbbá az az iszlám 1916. évi magyarországi elismerésének 100. évfordulóján az ELTE BTK, Vallástudományi Központ, MTA BTK TTI által szervezett 2016. június 29-31-én tartott tudományos konferenciára.

Akcióterv) részletesebb vizsgálata éppen ezért nagyon fontos.¹⁶ Az Európai Bizottság és az Európai Parlament által az igazságszolgáltatás terén elért reformokról megfogalmazott álláspontok ismertetésére is sor kerül ebben a részben, mely valamennyi, 1998 és 2016 között készített éves jelentés és az annak kapcsán elfogadott parlamenti álláspont vonatkozó részeinek áttekintését tartalmazza (ezt a fejezetet a műhelyvitán elhangzott észrevételek alapján átdolgoztam).

A III. részben (Törökország igazságszolgáltatási rendszere napjainkban) bemutatom a török igazságszolgáltatás általános jellemvonásait, szervezetét és az igazságszolgáltatás személyi állományával kapcsolatos szabályozást, röviden kitérve a választottbíráskodás törökországi szabályozására is. A török igazságszolgáltatás szervezete jelentősen különbözik a magyartól, továbbá összetett és bonyolult rendszerről van szó, ezért alapos tanulmányozást igényel. Napjainkban a fennálló török igazságszolgáltatás hatalmas változásokon ment keresztül a 2017-es Alkotmánymódosítás következtében, és jól láthatók az EU sztenderdjeinek megfelelés érdekében tett szignifikáns lépések Törökország részéről. Kiemelt változás a Katonai Bíróságok eltörlése, ennek kifejtése hangsúlyosan jelenik meg a dolgozatban. Kiemelten vizsgáltam török forrásokat is, mivel bizonyos részletinformációk még angol nyelven sem állnak rendelkezésre minden esetben. Török bírák tanulmányait is felhasználva, hiteles képet kaptam a kutatás során a török igazságszolgáltatásról.

A IV. részben (A török csatlakozás jelenlegi állásának értékelése) a csatlakozási folyamatban megkerülhetetlen, az Európai Unió által támasztott koppenhágai kritériumok ismertetését követően azt vizsgálom, hogy ezek közül az Európai Unió ügynökségei szerint Törökország melyeket teljesített, illetve még nem teljesített. Noha jelen értekezés elsősorban az igazságszolgáltatás szegmensét vizsgálja, azonban az átfogó képalkotásához a koppenhágai kritériumok szélesebb körű vizsgálata elengedhetetlen. A 2016 nyarán elkövetett puccskísérletet követő, legújabb fejleményeket is bemutatom, valamint ezek várható hatását a csatlakozás folyamatára, különös tekintettel azok értékelésére a koppenhágai kritériumok, kiemelten az emberi jogok és a működő jogállam követelményének fényében, hiszen ez utóbbinak lényeges alkotóeleme a független igazságszolgáltatás, amelynek fontos biztosítéka a bírák elmozdíthatatlansága és pártatlansága. Különösen a török igazságszolgáltatási reform és a Gülen-ellenes

¹⁶ *Judicial Reform Strategy*, Republic of Turkey Ministry of Justice Directorate General For Strategy Development, April 2015, http://www.sgb.adalet.gov.tr/Yargi-Reformu-Stratejisi_2015_ingilizce.pdf (2017. 09.22.)

intézkedések összefüggéseit, az alkotmánymódosítás és a prezidenciális rendszer bevezetésének várható hatásait vizsgálom meg ennek kapcsán. Az igazságszolgáltatással kapcsolatos uniós követelmények, sztenderdek megfogalmazására is sor kerül, majd röviden értékelem ezek teljesítését, illetve nem teljesítését. Végül megvizsgálom az igazságszolgáltatási alapelvek érvényesülését Törökországban.

Az V. részben (Összegzés) fogom értékelni az EU által támasztott követelményeknek, sztenderdeknek való megfelelést az igazságszolgáltatási területen. Összegezni fogom az 1998 és 2016 között készült bizottsági jelentésekből és európai parlamenti állásfoglalásokból levonható, az igazságszolgáltatási területet érintő végkövetkeztetéseket. Végül választ adok a kutatás elején feltett kérdéseimre, melyek közül a legfontosabb, hogy az EU sztenderdjei alapján az igazságszolgáltatást illetően alkalmas-e Törökország az EU-hoz történő csatlakozásra, illetve, mely területeken van szükség további lépésekre. Ki fogok térni Törökország Európai Unióhoz való csatlakozásának az igazságszolgáltatást érintő legújabb fejleményeire, végezetül több alternatívát vázolok fel a Törökország és az Európai Unió jövőbeli kapcsolatát illetően.

I. TÖRÖKORSZÁG JOG- ÉS IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSI RENDSZERÉNEK KIALAKULÁSA

Törökország jog- és igazságszolgáltatási rendszerének átfogó vizsgálatához és áttekintéséhez szükséges visszamenni az Oszmán Birodalomig, amikor még a saria jog, saria bíróságok alkalmazása és az iszlám jog jelentette a meghatározó szerepet, hiszen e maradványok napjainkban is megfigyelhetők az ország jogrendszerében.

1. A MAI TÖRÖKORSZÁG LÉTREJÖTTE

A mai Törökország az első ezredfordulóig egyértelműen a bizánci birodalom törzsterületének számított. A török népek közel-keleti jelenléte a szeldzsuk-törökök megjelenésével kezdődött, akik a XI. század elején előbb a keleti területeket hódították meg,¹⁷ majd a XI. század közepén nemcsak Észak-Szíriát és Arméniát hódították vissza a bizánciaktól, de mélyen benyomultak Kis-Ázsia területére.¹⁸

A XI. század végétől azonban a szeldzsuk szultánok szerepe fokozatosan háttérbe szorult az iszlám területeken: a szíriai területeket a XII. század közepén a Zengi-dinasztia, majd az Ajjubidák szerezték meg,¹⁹ a keleti és iraki területeket a XII. század végén a horezmi sah.²⁰ A szeldzsuk szultánok hatalma egyedül Kis-Ázsia déli részén maradt fenn; noha a Rumi (Ikónioni) Szultanátus kis emírségekre esett szét, maga Bizánc nem rendelkezett elegendő katonai erővel a szeldzsukok kiűzéséhez.²¹ A XIII. század elején ide menekültek a mongolok elől az Ertogrul (1231-1288) által vezetett oguz törzsek, amelyek a XIII. század végén I. Oszmán (1288-1326) alatt önállósították magukat.²²

¹⁷ A szeldzsukok 1037-ben Horaszánt vették el a GAZNEVIDÁKTól, majd Balh, Kuisztán, Szisztán elfoglalása után legyőzték a BÚJIDÁKAT és 1055-ben bevonultak Bagdadba. I.: BENKE József: *Az arabok története*, Budapest, Kossuth, 1986, 265-266.

¹⁸ 1065-ben elfoglalták a keresztény Arménia fővárosát Ánit, majd 1071-ben Manzikertnél tönkrevették a bizánci seregeket és a császárt is elfogták. 1077-ben megalapították a Rumi Szultanátust előbb Nicea, majd Ikónium (Konia) központtal. 1094-ben megalapították a Szíriai szultanátust, amelyet 1095-ben Aleppo és Damaszkusz központtal kettéosztottak; a FATIMDÁKTól elvették Hedzsászt. A kalifátus – névleges – egysége csak a kairói síita kalifátus megszüntetését követően állt helyre 1171-ben I.: Uo. 265-267.

¹⁹ Uo. 248.

²⁰ A keresztésekkel szembeni sikerek, a síita kalifátus megdöntése és Szaladin szultán támogatása reménnyel töltötte el An-Nászir (1180-1225) kalifát, hogy vissza tudja nyerni a hatalmat, ezért – az 1153-as vereség után meggyengült – szeldzsuk szultánok ellen a horezmi sahkal szövetkezett, aki azonban a szeldzsukokra mért vereség után maga szállta meg a szeldzsuk területeket; utóda elfoglalta Perzsia nagy részét, Transzoxániát (Buhara, Szamarkand) és Afganisztánt (Gaznah). I.: Uo. 267, 281.

²¹ A XII. század második harmadában csak részsikereket tudtak elérni: legyőzték a meliténéi emírt (1135), a kilikiai Kis-Örményországot (1137); később az ikóniumi szultánnal sikerült hűbéri szövetséget kötni (1162). Amikor azonban ez utóbbinak érvényt akart szerezni, Bizánc hatalmas vereséget szenvedett a szultán csapataitól (1176). V. ö.: OSTROGORSKY, Georg: *A bizánci állam története*, Budapest, Osiris, 2003, 319, 330, 337; KLANICZAY Gábor (szerk.): *Európa ezer éve I.*, Budapest, Osiris, 2004, 353.

²² BENKE i. m. 281.

Kis-Ázsiában a XIII. század az egykori bizánci területek elfoglalása, illetve újraegyesítése végett vívott sikertelen harcokkal telt; a Bizánc örökébe lépni kívánó felek egyike sem volt ugyanis elég erős ahhoz, hogy a teljes egykori államterületet uralma alá hajtsa és egységgé szervezze.²³ A Latin Császárságot a velenceiek eleve gyenge, széttagolt országgként alkották meg,²⁴ amely a tervekkel ellentétben képtelen volt az egész birodalom területét meghódítani,²⁵ és a XIII. század közepére meg is szűnt;²⁶ az újabb nyugati hódítási kísérletek pedig – a részsikerek ellenére – rendre kudarcot vallottak.²⁷ Az önállóságukat megőrző bizánci területek vezetői egymással is vetélkedtek a hatalomért,²⁸ ezért a bizánci kézben maradt területek a birodalom XIII. század közepén történt helyreállítás után sem egyesültek.²⁹ A szomszédok közül a bolgárok és az ikóniumi szultánátus hatalmát a XIII. század közepén a mongol támadás és fenyegetés zúzta szét,³⁰ míg a szerbek csak fokozatosan emelkedtek fel a XIII. század közepétől.³¹ Az egykori bizánci állam terület meghódítása végül a XIII. század közepétől felemelkedő oszmán-

²³A harcok lefolyásáról részletesen l.: OSTROGORSKY i. m. 369-397, 410-424; KLANICZAY i. m. II. kötet 152-159.

²⁴A keresztetek és Velence között létrejött előzetes megállapodás szerint az elfoglalt területek $\frac{1}{4}$ része került a császár irányítása alá, $\frac{3}{8}$ része Velence kezébe került, $\frac{3}{8}$ részét pedig felosztották a keresztet hadak vezérei között. L.: OSTROGORSKY i. m. 369-371; az egyezséget pontatlanul idézi: KLANICZAY i. m. II. kötet 151.

²⁵A kezdetben sikeres kis-ázsiai hadjáratnak (1204) a thrákiai nemesség lázadása és a bolgárok támadása (1205) vetett véget; hasonló véget ért a következő hadjárat is (1206), ezért a Theodoros Laskaris által vezetett nikaiaiak és a keresztetek kétéves fegyverszünetet kötöttek (1207). Ennek leteltét követően a keresztetek az ikóniumi szultánnal, a nikaiaiak Kis-Örményországgal kötöttek szövetséget egymás ellen (1209); a nikaiaiak megverték az ikóniumi szultán seregét (1211), az előrenyomuló keresztetek támadása pedig hamarosan kifulladt, így bár a keresztetek megvetették a lábukat Kis-Ázsiában, a két fél békét kötött (1214). Az európai területeken Michael Angelos egy Epeirosra, Akarnaniára és Aitóliára kiterjedő hatalmat hozott létre, amely utóda, Theodóros Angelos (1215-1230) alatt elfoglalta a Szaloniki Királyságot (1224). L.: OSTROGORSKY i. m. 372-376; KLANICZAY i. m. II. kötet 146, 152-155.

²⁶A nikaiai trónharcokba beavatkozó latin császárság először – a Boszporusz és Nikomédeia kivételével – kis-ázsiai birtokait, valamint Leszbosz, Khiosz és Szamosz szigetét, majd a thrákiai területeket veszítette el (1225), később bolgár gyámság alá került (1228). A bolgárokkal való szakítás után a fővárost csak a velencei flotta mentette meg az elfoglalástól (1236). Ezután a császárság területe a fővárosra zsugorodott, amelyet 1261-ben elfoglaltak a nikaiaiak. L.: OSTROGORSKY i. m. 377, 379, 386; KLANICZAY i. m. II. kötet 155.

²⁷L.: OSTROGORSKY i. m. 385-386, 390-397, 417, 421-423; KLANICZAY i. m. II. kötet 158-159, 223-225, 227.

²⁸L.: OSTROGORSKY i. m. 371-373, 375-381, 384-386; KLANICZAY i. m. II. kötet 155-157.

²⁹L.: OSTROGORSKY i. m. 389-391, 396, 417, 423-426; KLANICZAY i. m. II. kötet 222-223, 226-227, 229, 231, 233.

³⁰A magyar hadjáratból visszatérő mongolok 1242-ben dúlták fel a szerb és bolgár területeket; a mongolok 1242-ban Kis-Ázsiába is betörttek; a Bolgár Cárságot, a Trapezunti Császárságot és az Ikóniumi Szultánátust állandó adófizetésre kötelezték. A mongol hadurak között 1259-ben bekövetkezett szakítás után az Aranyhorda Bulgária, míg HÜLEGÜ a Kis-Ázsiai területek feletti hatalmat szerezte meg; előbbi megakadályozta a bolgárokat a balkáni harcok folytatásában, ami megnyitotta az utat a szerbek felemelkedésének, míg utóbbi az Ikóniumi Szultánátust tartotta olyan megalázó helyzetben, hogy az kénytelen volt szövetségre lépni (1243) és jó viszonyt fenntartani a helyreállított bizánci birodalommal. L.: OSTROGORSKY i. m. 379-380, 383-384, 393; KLANICZAY i. m. II. kötet 157.

³¹Bár a szerbeket is érintette a mongol támadás (1242), de nem váltak olyan mértékig függővé a mongoloktól, mint a bolgárok. L.: OSTROGORSKY i. m. 379.

törököknek sikerült a XV. század végére, akik a XIII. század végére gyakorlatilag kiszorították a bizánciakat Kis-Ázsiából.³²

A XIV. és XV. század folyamán az oszmán-törökök fokozatosan bekebelezték a Bizánci Birodalmat. Az európai átkelés már a XIV. század elején sikerült, és a XIV. század közepén (1366) ide helyezték a birodalom fővárosát is.³³ A XIV. század végén – miután Nikápolynál megverték az egyesült európai keresztény hadakat – adófizetővé tették Szerbiát, elfoglalták Bulgáriát, Makedóniát és Thesszáliát.³⁴ Terjeszkedésüket a XV. század elején a harmadik mongol hullám³⁵ és ezt követően trónviszály, parasztfelkelések és a szeldzsuk emírek lázadása akasztotta meg.³⁶ A XV. század közepére az oszmánok visszanyerték erejüket, befejezték a bizánci területek meghódítását, a szultán felvette a császári címet, és a XV. század második felében már csak a Magyar Királyság katonai ereje tartotta vissza őket a további európai terjeszkedéstől.³⁷

A XIV-XV. században kialakult oszmán földbirtok-rendszerben jelentős arányt képviseltek az állami földek (*míri*), ide tartoztak a szultáni család nagybirtokai (*hász*), és a szpáhik szolgálati birtokai (jövedelemtől függően: *hász*, *ziamet* vagy *tímár*);³⁸ e mellett az egyházi intézmények földjei (*vakf*), a muszlim magánbirtokosok földjei (*mulk*) és a közösségi földek is jelen voltak.³⁹ A szolgálati birtok elvben élethosszig volt csak a szpáhik birtokában, de gyakorlatban – új adománylevél fejében, amelyért fizetni kellett – örökölhető volt.⁴⁰ A szpáhik birtokaikat nem maguk művelték, hanem kisebb parcellákra (*csift*) felosztva szabad (bár gyakorlatilag röghöz kötött), adózó parasztoknak adták részesbérletbe.⁴¹

Az adóztatás arab mintát követett: a muszlimok a föld használatáért tizedet (*asar*, *usr*) fizettek, a nem iszlámhívők a termés 20-50%-át kitevő földadót (*haradz*), e mellett – kezdetben 20-35 akcse – fejadót (*dzsizje*).⁴² A városokban élő kézműveseket (*esznáf*) és

³²L.: OSTROGORSKY i. m. 420; KLANICZAY i. m. II. kötet 228.

³³BENKE i. m. 282.

³⁴Uo. 282.

³⁵A transzoxániai (szamarkandi) székhelyű Timur Lenk 1393-ban elfoglalta Bagdadot, 1401-ben Szíriát (Aleppo, Homsz, Hama, Baalbek, Damaszkusz), majd 1402-ben vereséget mért a kis-ázsiai oszmán törökökre; ezt követően keletre indult, de meghalt. Utódai felváltották a keleti területeken az II-kánokat, de a szíriai területek – a XVI. század elejéig – ismét a mamelukok uralma alá kerültek. L.: Uo. 274.

³⁶Uo. 282.

³⁷Uo. 282.

³⁸A legkisebb adománybirtok a tímár volt, 21.000 akcsét el nem érő jövedelemmel, a következő a ziamet volt, 100.000 akcsét el nem érő, de 21.000 akcsét meghaladó jövedelemmel; a 100.000 akcsét meghaladó jövedelmű birtok volt a hász. l.: BENKE i. m. 283, 286; KLANICZAY i. m. II. kötet 244.

³⁹BENKE i. m. 283; KLANICZAY i. m. II. kötet 244.

⁴⁰BENKE i. m. 286.

⁴¹BENKE i. m. 286; KLANICZAY i. m. II. kötet 244.

⁴²BENKE i. m. 283; KLANICZAY i. m. II. kötet 245.

kereskedőket államilag ellenőrzött céhekbe szervezték; a városi előjárókat központilag nevezték ki, városi autonómia nem létezett.⁴³ Ez a rendszer azért is működhetett megfelelően, mert a törökök által a XIV-XV. században meghódított területek lakossága zömmel keresztény volt, akik magasabb adójukkal el tudták tartani a hódítókat.

A XVI. század folyamán az oszmán-törökök meghódították vagy függésbe vonták az arab területek nagy részét is, ekkor a szultán felvette a kalifa címet;⁴⁴ adófizetővé tették Havasalföldet, Moldvát és a Krími Kánságot, továbbá benyomultak Magyarországra. Az észak-afrikai területek feletti uralom azonban jórészt névleges volt;⁴⁵ a földközi-tengeri hegemoniát nem sikerült megszerezni,⁴⁶ sőt, a XVI. század végére az oszmán flotta kiszorult a Földközi-tenger nyugati medencéjéből,⁴⁷ és az Indiai-óceán térségéből sem sikerült az európaiakat kiszorítani.⁴⁸ II. (Nagy vagy Törvényhozó) Szulemán szultán (1520-1566) szultán a jogrendszer alapjaként kibocsátotta a Kanunname nevezetű törvénygyűjteményt, amely évszázadokon át a birodalom jogrendszerének alapjúl szolgált.⁴⁹

A meghódított területeken a törökök a föld egy részét kisajátították, egyébként azonban a kialakult földbirtok-viszonyokat kezdetben nem változtatták meg.⁵⁰ A kisajátított földek egy részét szolgálati birtokként osztották ki a szpáhiknak (különösen Észak-Szíriában és Észak-Irakban) és a kormányzóknak, más részüket az egyházi intézményeknek adományozták, ami az egyházi birtokok (*vakf*, Egyiptomban: *rizk*, Észak-Afrikában: *khabusz*) nagyságát jelentősen megnövelte.⁵¹ Az észak-afrikai, arabiai és dél-iraki legelők törzsi tulajdonban álltak, és bizonyos területeken a szántóföldek is, amelyeket

⁴³ KLANICZAY i. m. II. kötet 245.

⁴⁴ I. Szelim (1512-1520) 1514-ben elfoglalta Moszul tartományt, 1516-ban Szíriát és Palesztinát, majd Egyiptomot, megdöntve a mamelúk szultán hatalmát, 1517-ben pedig Hedzsászt. II. Szulejmán (1520-1566) Jement és Kelet-Afrika szomáliai partvidékét is (1532), majd – elfogadva az algériai partvidéket meghódító Khajr ad-Dín kalózvezér behódolását – annektálta Algériát (1533), támadást indított Tunézia ellen (1534), azonban e terület annektálására a spanyol beavatkozás (1534-1541, 1560-1571) miatt, akik hűbéri alávetés fejében támogatták a helyi uralkodót uralma visszaszerzésében, csak jóval később került sor (1574). Keleten támadást indított a perzsa Szafávidák ellen, visszafoglalva tőlük az 1508-ban elvesztett Bagdad tartományt (1534), később bekebelezte Tripolitániát (1551). L.: BENKE i. m. 284-285., 291, 569.

⁴⁵ BENKE i. m. 285.

⁴⁶ Bár Rodosz elfoglalása (1522) és az algériai kalózok behódolása (1533) után úgy tűnt, hogy az oszmán haderő tengeren is verhetetlen, a lepantói tengeri csatát (1571) a verhetetlenség mítosza megdőlt. l.: Uo. 569.

⁴⁷ Uo. 310.

⁴⁸ 1546-ban elfoglalták a portugál uralom alatt álló Adent, de ez a hódítás nem maradt tartós. L.: Uo. 569.

⁴⁹ HAMZA Gábor: *Az európai magánjog fejlődése – A modern magánjogi rendszerek kialakulása a római jogi hagyományok alapján*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2002, 225.

⁵⁰ Jelentős területeket sajátítottak ki Észak-Szíriában és az Észak-Afrikai termékeny partvidéken. l.: Uo. 286, 293.

⁵¹ Uo. 286.

időszakonként újraosztottak a családok között.⁵² E területeken bevezették a kollektív adóztatást, később megkísérelték a nemzetségfők tulajdonába adni a földet.⁵³ Számos területen fennmaradtak a helyiek által uralt nagybirtokok: Szíriában a maronita püspökségek, Észak-Irakban a kurd bejek, Egyiptomban a multazimok kezén.⁵⁴

Az oszmán hódítást követően a földbirtok után az oszmánoknak is pénzbeli adókat kellett fizetni (egy részt a szultánnak, egy részt a helyi kormányzónak), és a multazimok a korábbi önkéntes ajándékot is kötelezővé tették, amit a parasztnak pénzben kellett megváltaniuk, ami jelentősen megnövelte a parasztnak terheit.⁵⁵ A növekvő terhek miatt a XVI. század közepétől megkezdődött a parasztnak elvándorlása, a vidéki területek elnéptelenedése, ami a mezőgazdasági termelés visszaesését eredményezte: ennek megakadályozására a parasztnak röhöz kötötték, és kötelezővé tették a földek művelését.⁵⁶

A XVI. század végétől kezdve az oszmán birodalom terjeszkedése elakadt; az európai hatalmakkal szemben ugyanis egyfajta erőegyensúly állt be, amely a XVII. század végére ez utóbbiak javára billent: az Oszmán Birodalom utolsó nagy nyugati offenzívája kudarcot vallott, és a nyugati ellencsapás folytán a XVIII. század elejére elvesztette magyarországi hódításait, a Peloponnészoszt és a Fekete-tenger északi partvidékét. A keleti fronton a XVII. század elején a belső feszültségek által meggyengült birodalom súlyos vereséget szenvedett az oroszoktól és a perzsáktól is.⁵⁷ Bár a perzsa birodalom a XVII. század közepére maga is válságba került, így a továbbiakban nem jelentett komoly fenyegetést, az orosz hatalom egyre jelentősebb erőt jelentett: a XVII. század végén fontos állásokat építettek ki a Fekete-tenger északi területén, a XVIII. század közepén a Kaszpi-tenger és a Kaukázus vidékén terjeszkedtek.⁵⁸

Ebben az időszakban a birodalom nagymértékben feudalizálódott: a vilajetek élén álló pasák tartományukat széleskörű hatáskörrel és önállósággal kormányozták és több esetben sikerült tisztségüket leszármazóikra átörökíteni; a távolabbi tartományok ezért sokszor csak névleges függésben maradtak a szultántól, adót nem fizettek neki, ugyanakkor a helyi vezetők fenntartották a rendet és a kereskedelmi-gazdasági

⁵²Uo. 286, 291.

⁵³Uo. 286.

⁵⁴Egyiptomban a földek kétharmada a XVIII. század végére az államigazgatásba bekerült mamelukok kezébe került. 1.: Uo. 286, 290-292.

⁵⁵Uo. 292.

⁵⁶Uo. 290-291, 293.

⁵⁷ Uo. 291.

⁵⁸ Uo. 312.

kapcsolatokat.⁵⁹ A legjelentősebb problémát a vidéki népesség elvándorlása, a műveletlen földterület arányának drámai megnövekedése, és ennek következtében a mezőgazdasági termelés visszaesése jelentette.⁶⁰ A haderőt jelentősen gyengítette a XVII-XVIII. század folyamán a szpáhik létszámának csökkenése; az ipari és mezőgazdasági áruk cserearányának romlása miatt egyre nehezebben tudták a kellő számú katona kiállítását biztosítani a földbirtokok.⁶¹ A janicsárok a XVII-XVIII. században jogot nyertek a házasodásra és a letelepedésre, továbbá engedélyezték nekik, hogy békeidőben bekapcsolódjanak az iparba és a kereskedelembe, e mellett adómentességet élveztek, ugyanakkor folyamatosan zsoldot is kaptak; ezek hatására a korábban vakon engedelmeskedő dervisrendből önálló politikai tényezővé váltak.⁶² A szultánok a XVIII. században egyre inkább a helyi parasztokból (*rája*) szervezett zsoldosokból (*szarindzsa*) álló csapatokra támaszkodtak, amelyek azonban csak hadiállapot idején kaptak zsoldot, és ezért érdekelték voltak az állandó hadiállapot fenntartásában.⁶³ Ezzel párhuzamosan problémát okozott a szultánok kevésbé aktív szerepvállalása a birodalom kormányzásában.

A XIX. század első harmadában a Moldva, Havasalföld és Szerbia széleskörű autonómiát szerzett, Görögország függetlenné vált, Algériát megszállták a franciák, Egyiptom pedig oly mértékben függetlenítette magát, hogy csak orosz segítséggel sikerült megfékezni.⁶⁴ A XVIII. század végén engedélyezték a tímárbirtokok bérlését tényleges katonai szolgálat nélkül; a napóleoni háborúk miatti konjunktúra miatta a szpáhik egyre inkább bekapcsolódtak a nemzetközi gabonakereskedelemben.⁶⁵ Ugyanekkor a janicsárok lázadásai továbbra is destabilizálták a helyzetet, a janicsárság leváltására elkezdték szervezni a *nizám*-hadsereget; 1826, a janicsárság felszámolás után kizárólagossá váló, kezdetben hivatásos katonákból álló, majd sorozott *nizám*-hadsereg tömeghadsereggé vált.⁶⁶ Ezt követően nem sokkal a szpáhikat nyugdíjazták, megvonták adószedési jogukat, majd engedélyezték a tímár birtokok megvásárlását.⁶⁷

A XIX. század közepétől az észak-afrikai területek a nyugati gyarmatosítás célpontjaivá váltak, a Kaukázusban Oroszország terjeszkedett, Balkánon pedig mind

⁵⁹ Uo. 309, 311.

⁶⁰ Uo. 310.

⁶¹ DEMETER Gábor: Szpáhiktól a tömeghadseregig. Adalékok az oszmán haderő 1826 utáni reformjának társadalmi-gazdasági hátteréhez. In: JUHÁSZ József (szerk.): *Kelet-európai sorsfordulók*. Budapest, L'Harmattan, 2016, 109.

⁶² BENKE i. m. 309., 312.

⁶³ DEMETER i. m. 111.

⁶⁴ BENKE i. m. 329-331.

⁶⁵ Uo. 108, 110.

⁶⁶ Uo. 107.

⁶⁷ Uo. 111-112.

nagyobb területek váltak függetlenné, orosz és osztrák támogatással.⁶⁸ Ennek hatására a Török Birodalom területe jelentősen összezsugorodott; a katonai vereségeket a hadsereg és az államszervezet nyugati mintákat követő reformjával igyekeztek ellensúlyozni. Ebben az ún. Tanzimát időszakban felszámolták a janicsárságot, a céheket, bevezették a sorozott hadsereget, megjelent a kodifikált jog (ez még alapvetően sarián alapult), megalkották az első alkotmányt és összehívták az első parlamentet. Mindez azonban nem változtatott az állam alapvető jellegén: az állam továbbra is egy muszlim jellegű maradt, amelynek élén egy vallási vezetőnek is minősülő egyeduralkodó állt.⁶⁹

2. TÖRÖKORSZÁG A MODERNIZÁLÓDÁS ÚTJÁN

2.1. *Atatürk reformjai*

Az I. világháborúban elszenvedett vereséget követően, Mustafa Kemal Atatürk olyan modernizációs folyamatokat indított el Törökországban, mely az ország jelenkori történelmét tekintve döntő jelentőséggel bírt, és előrevetítette az Európához való csatlakozás igényét.

Az első világháború utáni török vereség reményvesztettségében Mustafa Kemal pasa nem adta fel a küzdelmet, és a Törökországot feldaraboló sevres-i békeszerződés nyomán elcsatolt török területeket a függetlenségi háborúban visszaszerezte a török nép számára. Erdemeinek köszönhetően került sor a lausanne-i békeszerződésre, amely alapján Törökország megtarthatta az Atatürk által vezetett függetlenségi háború során visszafoglalt területeket.

Atatürk Szalonikiben (a mai Görögország területén) született 1881. március 12-én, és már gyerekkorától kezdve katona szeretett volna lenni. Atatürk 1910-ben Franciaországban hadiakadémiai tanulmányai során az európai életmód, hagyományok, szokások, továbbá ez európai politikai gondolkodásmód és attitűd tanulmányozása révén olyan tudást szerzett, mely szerepet játszott későbbi reformjainak a kidolgozásában. Atatürk szónoki tehetsége révén a török fiatalok szívét is megérintette, példaként jelent meg bátorsága az összes török fiatal szeme előtt. Kevés hozzá hasonló ember élt, aki a fiatalok tömegére is ilyen mélyen tudott hatni. Az első világháborút követő, 1919-ben kitört török szabadságharc győzelme után Atatürk a következőket mondta: „A törökök

⁶⁸ BENKE i. m. 312; VADÁSZ Sándor (szerk.): *19. századi egyetemes történelem 1789-1914 – Európa és az Európán kívüli országok*, Budapest, Osiris, 2011, 381, 388-389, 424-426.

⁶⁹ VADÁSZ i. m. 381, 388-389, 424-426, 546-550.

megnyerték a szabadságharcot. Most már egy sokkal nehezebb, sokkal fontosabb harc győzelméről van szó: a tudomány csatamezőin is győzni kell!"

Atatürk jelentős hatást gyakorolt a török jogrendszerre, lefektette a szekularizált állam alapjait, nélküle nem indulhatott volna el Törökország a későbbi EU-hoz való csatlakozás útján. Atatürk reformjai olyan demokratikus alapokat fektettek le a török jogrendben, amely biztos alapot adott a későbbi EU-hoz történő közelítésben.

Atatürk erős hadsereget épített ki az országban, a Függetlenségi háborút (1919-1923) megnyerő török hadseregre méltán lehetett büszke az egész ország. Atatürk nyomán általánosan elfogadott törökországi nézet, hogy minden török katonának születik. Törökország külpolitikájára ugyanakkor 1923-tól óvatosság volt leginkább jellemző, annak érdekében, hogy megőrizze a status quo-t és a függetlenségi háborúban kivívott győzelmét. Ezt a külpolitikát Mustafa Kemal híres összegzése így mutatja be: „Békét otthon, békét a világban!”

Atatürk érdemeinek tudható be az is, hogy 1934-ben Törökország, Görögország, Jugoszlávia és Románia megkötötte a Balkán-paktumot. 1935-ben tíz évre szóló barátsági szerződést írt Törökország alá Afganisztánnal. Irakkal és Iránnal is jó kapcsolatok alakultak ki. 1928-ban Amanullah afgán király, 1931-ben Fejszál iraki király, 1934-ben Reza Pahlavi perzsa sah látogatott el Ankarába, mely látogatások olyan eredményesen zárultak, hogy 1937-ben e három országgal Törökország öt évre szóló megneemtámadási szerződést írt alá.

1923. október 29-én kikiáltották a köztársaságot, és Mustafa Kemalt választották államfővé,⁷⁰ pedig İmet pasát pedig kormányfővé választották. Ezt követően a kormány Ankarát nyilvánította fővárossá. Mustafa Kemal hatalomra lépése után reformok sorozatával átformálta a törökség kultúráját és mindennapjait. A Török Köztársaság megalakulása időszakában, 1923. november 14-én a Legfelsőbb Bíróság Sivas-ból Eskisehir-be került át.

1924 áprilisában törvényt fogadtak el a kalifátust megszüntetéséről, és az Oszmán-dinasztia tagjait kiutasították az országból. Egy másik törvénnyel megszüntették a vallási ügyek minisztériumát is.⁷¹ Abdülmecid kalifát pedig kitoloncolták a bolgár határon. A kalifátus megszüntetése kapcsán, még a törvény megjelenése előtt, Atatürk a következőt mondta dumlupinari beszédében: „A nép uralma olyan áradása a fénynek, amelynek hatására elolvadnak a láncok, elégnek a trónok. A nemzetnek rabságára támaszkodó

⁷⁰ FLESCH István: *A Török Köztársaság története*, Budapest, Corvina Tudástár, 2007, 34.

⁷¹ FLESCH [2007] i. m. 34.

intézmények előbb-utóbb mind el fognak tűnni.” A Török Köztársaságban a vallási ügyeket és az állami ügyeket szétválasztották, 1924. április 8-án eltörölték a saria-bíróságokat.

1925-ben betiltották a jellegzetes török fejfedő, a *fez* viselését, melyet Atatürk a keleti elmaradottság szimbólumának vélt.⁷² A fezt a török férfiak viselték, Atatürk azonban elérte azt, hogy nyugati mintára kalap viselése váltsa fel. Atatürk végigjárt számos várost és falut, kalapot hordott, saját maga kívánt példát mutatni a török népnek.⁷³ A női fejkendő viselése ellen is felszólalt Atatürk, megjegyezte, hogy a nagy melegben rendkívül kellemetlen viselet, ezért kérte, hogy a nők „hadd mutassák meg arcukat a világnak”.

Atatürk eltörölte az arab írást, és helyette a latin betűs ábécét tette kötelezővé. Ez is jól mutatta, hogy Atatürk a nyugati modernizációhoz akart felzárkózni, és ezzel elindította Törökországot már ekkor a későbbi Európai Unió (EU) útján. Törökországban mindenki számára kötelező volt megtanulnia az új írást, Atatürk maga is – csakúgy, mint a fez eltörlésénél – személyesen járta az országot, nem csak a városokat, de kisebb falvakat is, annak érdekében, hogy táblával és krétával saját maga tanítsa a népet az új ábécét, magyarázva az új írás elsajátításának a jelentőségét. Atatürk először 1928. augusztus 9-én az isztambuli Sarayburnuban beszélt az őt körülvevő népet az ábécéről. Meg volt győződve róla, hogy minden forradalmi mértékű nagy lépést elsőként a néppel kell megbeszélni. Ekkor ezt mondta a török népet: „Azt akarom, hogy két héten belül tanuljátok meg. Az új török betűk segítségével fog igazán megmutatkozni a mi gazdag és jóhangzású nyelvünk. Meg kell értenetek annak szükségességét, hogy megszabaduljunk a nyelvünket évszázadokon keresztül börtönbe záró érthetetlen jelektől.”

1926. március 1-jén elfogadták az olasz minta alapján megalkotott török Büntető Törvénykönyvet, majd ugyanebben az évben a svájci mintára megalkotott török Polgári Törvénykönyvet, és a belga, chilei, német, francia, olasz és marokkói mintákat követő, háromrészes kereskedelmi törvénykönyvet.⁷⁴ A Büntetőeljárás törvényt Törökországban

⁷² KANSU, Ceyhen Atuf: *Mustafa Kemal Atatürk*, Budapest, Nap Kiadó, 2017, 73-74.

⁷³ Az emberek kezdetben kérdezték, hogy mit visel, csodálkoztak, Atatürk pedig elmagyarázta nekik milyen praktikus a kalap, és innentől kezdve mindenki viselje ezt. Atatürk a fez viselése kapcsán az alábbiakat mondta: „Nézzétek, a tömegben látok egy embert, aki fezt, a fezen egy zöld turbánt, egy gallér nélküli inget, valamint egy olyan zakót visel, amelyet én. Hogy lejjebb mi van még rajta, azt innen nem látom. Hát miféle öltözék ez? Egy művelt ember szemében nem nevetséges ez az összevisszaság? – De igen! – hallatszott több helyről is a tömegből.”

⁷⁴ HAMZA [2002a.] 226; HAMZA, Gábor: *Die Entwicklung des Privatrecht auf römischrechtlicher Grundlage – unter besonderer Berücksichtigung der Rechtsentwicklung in Deutschland, Österreich, der Schweiz und Ungarn*, Budapest, Andrassy Gyula Deutschsprachige Universität, 2002, 234-235., Yargitay Baskanligi, <http://www.yargitay.gov.tr/>

német mintára alkották meg, az 1929. augusztus 20-án lépett hatályba.⁷⁵ A tengeri kereskedelemről szóló törvényt szintén német mintára alkották meg, és az 1929. május 13-án lépett hatályba, mint a kereskedelmi törvénykönyv negyedik része.⁷⁶ Láthatjuk, hogy Atatürk reformjai mindenre, így a jogi szabályozásra és az igazságszolgáltatásra is kiterjedtek.

Fontos vívmánya volt az is, hogy 1934-ben eltörölték az eddig használatban lévő olyan rangokat, címeket, mint a *bej* és *pasa*, és bevezették a mindenkire kötelező érvényű családinév-törvényt, melynek értelmében minden török állampolgárnak vezetéknevet kellett választania. Ezt megelőzően Törökországban nem voltak használatban a vezetéknevek. Férfinak és nőnek egyenlő jogokat biztosítottak a családban, megszüntették a férj kizárólagos akaratából történő válást. Az egyetemek Atatürk reformjainak köszönhetően megnyíltak a női hallgatók előtt is.⁷⁷ 1934-ben a nők szavazati jogot kaptak.⁷⁸ Bár a választójog értékét némileg devalválta, hogy ténylegesen egyetlen pártnak, a Köztársasági Néppártnak volt esélye a győzelemre és kormányalakításra.

A Köztársaság előtti időkben a nők nem tudtak érvényesülni a társadalomban, korlátozott lehetőségeik voltak. A demokratikus köztársaság időszaka azonban egyenlő esélyeket biztosított a nők számára is. Néhány példával kívánjuk illusztrálni a nők előtt megnyíló lehetőségeket. Az első női bíró Törökországban Suat Berk (1901-2002), volt, aki 21 évesen kezdte pályafutását, amikor bíró lett, a következőket mondta: „Azt hittem, hogy azért jönnek a bíróságra az emberek, hogy az ügyeiket intézzék, de kiderült, hogy valójában azért jöttek, hogy a női bírót nézzék.” E gondolatok is azt tükrözik, hogy Törökországban ebben az időben teljesen egyedülálló és példa nélküli, döbbenetes jelenség volt az, hogy egy nő bírói tisztséget tölt be. Atatürk reformjainak köszönhetően azonban több ilyen pozitív példát tarthatunk számon.

Süreyya Agaoglu (1903-1989) volt az első női török ügyvéd és jogvédő, aki angolul és franciául is beszélt. Karrierje során számos nemzetközi konferencián képviselte Törökországot. Az első olyan diáklány volt, aki jogi karra jelentkezett, példát mutatva, hogy nők is betölthetnek ilyen jellegű pozíciókat. 1952-től a Nemzetközi Női Jogász Egyesület tagja volt, fontos civil szervezetek létrehozásában is segédkezett. Számos, Törökország szerte sikeres könyvet publikált, melyek közül a két legjelentősebb a „Londonban láttalak” és az „Így telt el egy élet”.

⁷⁵ Yargıtay Baskanlıgi, <http://www.yargıtay.gov.tr/>

⁷⁶ HAMZA [2002a.] 226; HAMZA [2002b.] 235.

⁷⁷ FLESC [2007] i. m. 34.

⁷⁸ HARGITTAI Magdolna: *Nők a tudományban határok nélkül*, Budapest, Akadémia Kiadó, 2015.

Törökországban az első női büntetőbíró, Muazzez Halet Isikpinar, 1931-ben kezdte meg bírói tevékenységét.⁷⁹ Ezek a híres török nők mind Atatürk köztársaságának az idején kezdték el tevékenységüket, melyre a szultánátus idején nem lett volt lehetőségük.

2.2. A kemalizmus alapelvei

Atatürk a régi oszmán identitás helyett egy új identitást és nemzetfogalmat kívánt megalkotni; 1923-ban saját pártot alapított Köztársasági Néppárt néven. Atatürk 1931-ben kidolgozta a Köztársasági Néppárt programját, mely összegezte a párt legfontosabb célkitűzéseit. Ezen elveket összegzően már akkor, 1931-ben is kemalizmusnak nevezték.

A fő alapelvek a haza, a nemzet, az állam alkotmánya, az állampolgári jogok. A dokumentum kimondta, hogy a párt „nem tesz semmilyen különbséget férfiak és nők között az állampolgárok jogainak és kötelezettségeinek meghatározása során” [I. 4. b.]. Ebben a dokumentumban jelent meg először a Köztársasági Néppárt hat lényeges jellemzője, a kemalizmus „hat nyila”, amit mind a mai napig Atatürk legfőbb alapelveiként tartanak számon. A kemalizmus lényegét összefoglaló hat elv, amelyeket a párt jelvényén hat nyíl alakzatban ábrázoltak, továbbá 1937-ben az alkotmány szövegébe is beépítettek: republikanizmus, nacionalizmus, popularizmus, etatizmus, szekularizmus és forradalmiság (vagy reformizmus).⁸⁰

A republikanizmus a köztársasági államformához mint a nemzeti szuverenitás eszméjét legbiztosabban képviselő és megvalósító államformához való lojalitást, a Köztársaság védelmét jelenti [II. a)].

A nacionalizmuson a török társadalmi közösség különleges karakterének és teljesen független identitásának megőrzését értették [II. b)]. Ugyanakkor „...ezzel egyidejűleg minden modern nemzettel párhuzamos úton és harmóniában halad a haladás és fejlődés útján, és a nemzetközi kapcsolatok és viszonyok terén”.

A popularizmus azt jelenti, hogy „[a] szuverenitás és közakarát forrása a nemzet. ... ezt a közakaratot és szuverenitást használják az állampolgároknak állammal szembeni és az államnak az állampolgárokkal szembeni kölcsönös kötelezettségek megfelelő teljesítésének szabályozásához. ... az egyének, akik elfogadják a törvény előtti abszolút egyenlőséget, és akik nem ismernek el semmilyen egyén, család, osztály vagy közösség számára biztosított előjogot, a népből és a népért valók (populista)” [II. c)]. Az ataturki

⁷⁹ *Cumhuriyet Kazanımlarının Eseri 16 Başarılı Kadını*. <https://onedio.com/haber/cumhuriyet-kazanımlarının-eseri-16-basarılı-kadin-614469> (2017. 09. 10.)

⁸⁰ *Atatürk Araştırma Merkezi* <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-42/ataturkculuk-ve-ataturk-ilkeleri> (2017. 09. 15.)

popularizmus része a nemzet korporatív szemlélete: „a Török Köztársaság népét nem különböző osztályokból álló..., hanem egy közösség..., amely különböző hivatásokra oszlik a munkamegosztás követelményeivel összhangban a török nép egyéni és társadalmi élete szempontjából. A parasztok, kézművesek, dolgozók és munkások, szabadfoglalkozásúak, iparosok, kereskedők és közszolgák a török közösséget alkotó fő hivatásrendek. E csoportok mindegyikének működése lényeges a többiek és a közösség életéhez és boldogságához” [II. c)].

Az etatizmus értelmében az „... államot érdekeltté tegyük azokban az ügyekben, amelyekben a nemzet általános és létfontosságú érdekeiről van szó, különösen gazdasági területen, annak érdekében, hogy a nemzetet és az országot felvirágoztassuk olyan rövid idő alatt, amennyire lehetséges. Az állam érdeke gazdasági ügyekben, hogy tényleges építő legyen, éppúgy, mint hogy bátorítsa a magánvállalkozásokat, és szabályozza és ellenőrizze az általuk végzett munkát. Az állam által vállalt gazdasági ügyek meghatározása a legfőbb nemzeti közérdek követelményeitől függ” [II. d)]. Ennek megfelelően az állam volt a gazdasági fejlődés motorja (a köztársaság tehát fékezte a szabad versenyt).

A szekularizmus alapján „... a törvényeket, rendeleteket és államigazgatási módszereket a világ szükségleteivel összhangban, a tudomány és a technika által a modern civilizációnak biztosított alapelvek és módszerek alapján kell megalkotni és alkalmazni. Tekintettel arra, hogy a vallási felfogás lelkiismereti kérdés, a Párt nemzetünk jelenkori fejlődésének sikere szempontjából egyik fő tényezőnek tekinti, hogy a vallási eszméket elválassza a politikától, a világi ügyektől meg az állam ügyeitől” [II. e)]. Ez az alapelv a vallás száműzését eredményezte a politikából, a gazdaságból és hadseregből.

A forradalmiság pedig mindezeket a célokat megvalósító eszközt jelentett, „a Párt nem tartja magát a haladó és evolúciós alapelvekhez kötődőnek az államigazgatási eszközök megtalálása során. A Párt lényegesnek tartja, hogy hű maradjon a nemzetünk által nagy áldozatokkal végrehajtott forradalmakban született elvekhez, és hogy megvédje ezeket az elveket, amelyeket azóta kidolgoztak” [II. f)].

A 6 nyíl egyetlen cél szolgálatában állt: hogy Törökország és a török nemzet minél előbb nyugatos, európai országgá és nemzetté formálódjon. Atatürk szavaival élve: "Nyugatiak vagyunk. Ha büszkék vagyunk is világhódító múltunkra, láncait széttörjük, és

az elmúlt évszázad kultúrájának útján haladva, azon fáradozunk, hogy ennek szintjét meghaladjuk.”⁸¹

Az állam feladata, hogy őrködjön a társadalmi béke fölött, és koordinálja a különböző társadalmi szereplők érdekeit. Atatürk a „6 nyílban” kifejtett gondolata hűen leképezi ezt az elvet. A fő elvek egyike, hogy „a Török Köztársaság lakosai nem alkotnak különböző osztályokat, de mint közösség különböző foglalkozási csoportokra oszlanak a munkamegosztás igénye alapján a török emberek egyéni és társadalmi életében. A farmerek, kézművesek, munkások és nők, szabadfoglalkozásúak, iparosok, kereskedők és közszolgák a fő foglalkozási csoportok alkotják a török közösséget. Ezeknek a csoportoknak a funkcionálása alapvető mások és a közösség boldogsága érdekében.”⁸²

A kemalizmus ideológiájának része volt, hogy nem ismerte el legitimnek a társadalmat megosztó társadalmi törésvonalakat. Ahogyan Mahmut Esat Bozkurt gazdasági, majd igazságügyi miniszter megfogalmazta a kemalizmus lényegét: „Mi a magunk részéről nem ismerjük el ilyen osztályok és rétegek létezését. Nincsenek nemesek, nincsenek urak, nincsenek szolgák. Nincs más, csak egy egész, és ez az egész a török nemzet.”⁸³ Bozkurt tehát harmonikusnak látta, illetve akarta láttatni a török társadalmat. A kemalistához hasonló modernizáló rendszer jellegzetessége, hogy legitimitásában a népre hivatkozik, mi több, az állami vezetők magát a rendszert azonosítják a néppel. Ennek klasszikus példája az argentin Juszticialista Párt 20 pontja, amelynek első pontja úgy definiálja a demokráciát, „hogy azt teszi, amit a Nép akar, és egyetlen érdeket védelmez: a Népét”.⁸⁴

Atatürk és számos őt utánzó közel-keleti, közép-ázsiai muszlim vezető (Reza Pahlavi iráni sah, Muhammad Ali Dzsinna indiai, majd pakisztáni politikus) számára a „Nyugat” jelentette a referenciát. Saját társadalmukat az elmaradottság-paradigmában szemlélték. Eszerint a jelen állapot az elmaradottság, fejletlenség fogalmaival írható le. A célt a nemzeti függetlenség biztosítása mellett a Nyugathoz való felzárkózásban látták. Atatürk mintát jelentett számos muszlim kortársa számára. Reza Pahlavi egy törökországi

⁸¹ ACAR, Özgen (a Cumhürriyet főszerkesztője): Törökország sorsközössége a Nyugattal. In: KERKESHÁZY József: *Az igazi Kemal, egy Köztársaság születése*, Első kiadás: Pantheon, Budapest, 1943., Második kiadás: Terebess Kiadó, Budapest, 2000.; <http://mek.oszk.hu/03800/03836/html/#36> (2017. 09. 24.)

⁸² *Atatürk's Principles*. <http://theaturksocietyofcanada.ca/mka/revolutions/ataturks-principles/> (2017. 09. 10.)

⁸³ LACLAU, Ernesto: *A populista ész*. Budapest, Noran Libro, 2011, 237.

⁸⁴ *Twenty Fundamental Truths of Justice*. <https://www.marxists.org/history/argentina/peron/1950/judicialism.htm>, (2017.09. 10.)

útján fellelkesülve tiltotta be a fátyolviselést, figyelmen kívül hagyva a két ország helyzete, a társadalom szerkezete között különbséget.⁸⁵

A populizmus módszere és vezetési stílusa azért is lehetett népszerű Törökországban és a muszlim világban, mert megfelelt annak a hagyománynak, hogy egy karizmatikus apa-személyiség vezeti a társadalmat. Az iszlám világ reformer, szekuláris vezetői túlnyomórészt a hadseregből érkeztek, amely a törékeny államokban az egyetlen stabil világi intézményt jelentette. A katonatiszti kör fogékony volt a szekuláris, nacionalista és szocialista nézetekre, amelyek mindegyike a modernizációval volt kapcsolatos. Mindegyik említett eszmeáramlat a Nyugat utolérését, az alulfejlettség meghaladását és a külföldi hatalmaktól való függőség megszüntetését ígerte. A szekuláris, nacionalista modernizáló diktátorok közül katonatiszti előélettel rendelkezett Atatürk, az iráni Reza, az egyiptomi Nagíb és Nasszer, a szíriai Háfez al-Asszad, az iraki Arif, a líbiai Kadhafi és még sokan. Atatürk a Gallipoli-félsziget védelmezőjeként, a függetlenségi háború hőseként olyan presztízzsel rendelkezett a török társadalomban, amellyel egyetlen török kortársa sem versenyezhetett – talán a másik török katonai hőst, Izmet pasát, az Inönü mellett vívott csata győzójét leszámítva, de Atatürk vigyázott, hogy Izmet másodvonalban maradjon. Izmet és Atatürk között teljes volt az összhang a török állam és társadalom jövőjét illetően. Atatürk személyét már életében szobrokban és dalokban örökítették meg.⁸⁶

Hogy ebben a kultuszban mennyi volt ebben a spontán elem, és mennyi Atatürk személyes útmutatása, az nehezen szétszálazható. A függetlenség visszaszerzését a nép és a hadsereg többsége Atatürk érdemének tudta be, míg az Oszmán-ház a gyengeséggel, a külföldi hatalmak előtti megalkuvással vádolta. Ez a hőskultusz Atatürk kezére játszott az 1920-as évek elején, amikor a legnehezebb döntéseket kellett meghoznia. Mivel Atatürk tisztában volt azzal, hogy a török népben, és általában az iszlám világban a lakosság nem az intézmények, hanem az erőskező karizmatikus vezető, az apa-figura iránt érez lojalitást, ezért saját kultuszát úgy értékelte, mint amelyen a köztársaság megszilárdulhat. 1934-től kezdve, tehát már életében Atatürk függetlenségi háborúja tananyagként szerepelt az egyetemeken és az iskolákban.⁸⁷ Az Oszmán-ház iránti nosztalgia továbbélt a társadalom bizonyos csoportjaiban, leginkább a vallásos rétegekben, de életében Atatürk saját maga által kialakított kultusza, halála után pedig az Atatürk emlékét védő törvények és az

⁸⁵ GOLDSCHMIDT, Arthur: *A Közel-Kelet rövid története*, Budapest, Maecenas, 1997, 241.

⁸⁶ FLESC [2007] i. m. 41.

⁸⁷ Uo. 41.

oktatási rendszer lehetetlenné tette, hogy bármely más történelmi személyiség körül rivális kultusz alakuljon ki.

Ernesto Laclau filozófus a populizmusról szóló könyvében egészében véve kudarcosnak ítélte az ataturki kísérletet a „török nép” megkonstruálására. Laclau a populizmust nem egy politikai irányzatként, hanem egyfajta társadalmi logikaként magyarázza. A populizmus akkor alakul ki, amikor a különböző társadalmi igények nem kerülnek kielégítésre a hatalom részéről, és ezek az igények összekapcsolódva egyenértékűségi láncolatba rendeződnek. Az ataturki populizmus egy sajátos anomáliával küszködött: ugyanis ez egy felülről generált populizmus volt, nem pedig alulról, a társadalom különböző rétegei részéről fellépő igények egyenértékűségi láncolatba rendeződésével jött létre. Úgy is fogalmazhatunk, hogy Atatürk fogalmazta meg a társadalom igényét. Ez pedig egyetlen fogalomban sűrűsödött össze: a szekuláris, modern, és Európához felzárkózó Törökország megteremtése. Ez azonban nem talált visszhangra a társadalom széles tömegeiben. Furcsa módon Atatürk éppen az európai hatalmak elleni függetlenségi háború emlékével legitimálta rendszerét, holott ebben a háborúban az általa tisztelt Nagy-Britannia, Franciaország és Görögország ellen ért el katonai sikereket.⁸⁸ Laclau emlékeztetett arra, hogy ahány alkalommal az ataturki modell veszélybe került, a hadsereg, a szekularizáció legfőbb öre sietett az ataturki elit segítségére.⁸⁹ Ám a középosztály és a parasztság széles tömegei mindvégig ellenségesen álltak szemben az új rendszerrel. Okkal gyanítható, hogy Atatürkben a török nacionalista hőst tisztelték, nem pedig az európaizáló program kezdeményezőjét.

Atatürk politikájának elve: Vagy szabadság, vagy halál. Ezt tükrözi Atatürk fiatalokhoz idézett beszédének eleje is: „Ó, török ifjúság! Az első dolgod: mindörökké óvni és védelmezni a török szabadságot és a Török Köztársaságot. A létezésednek és jövődnek ez az alapja. Ez az alap a te legértékesebb vagyond. Előfordulhat, hogy a jövőben meg akarnak fosztani téged e vagyondtól, és lesznek külső- és belső rosszakaróid. Egy nap, amikor részt kell veyél a szabadság és a Köztársaság megmentésében, ne gondolj a helyzet adta lehetőségekre vagy a feltételekre. Mert lehetséges, hogy ezek a lehetőségek és feltételek nem kedvező módon merülnek fel. Lehetséges, hogy a szabadságot és a Köztársaságot megcélzó ellenségek, a világon még nem látott győzelem hírhozői lesznek. Előfordulhat, hogy ezek az ellenségek erőszakkal és átveréssel bejutnak az összes várainkba, elfoglalják az összes hajóinkat, a katonai

⁸⁸ LACLAU i. m. 241.

⁸⁹ Uo. 242.

csapatainkat egytől egyik leigázzák, sőt az országunkat valósággal megszállják.”⁹⁰ A populista vezető bevett eszköze, hogy a megcsontosodott öregekkel szemben a fiatalokhoz fordul, és magát a fiatalság védelmezőjeként azonosítja. Atatürk jól tudta, hogy az ifjúságot legkönnyebb formálni.

Atatürk magát azonosította a nemzet érdekével. Úgy vélte, hogy népe egyelőre nem áll készen a demokrácia értékeinek önkéntes befogadására, ezért erős kézzel kell vezetni a török népet. Atatürk számára megbonthatatlan volt a vezető (tehát önmaga) és a nép egysége. Ám e kettővel szemben kijelöli az ellenséget is. Minden populizmus egyik alapja a hit az összeesküvés-elméletekben: valakik titokban a Nép és a hatalom egysége ellen törnek.⁹¹ Az észak-amerikai populizmusban a bankárok, a pénzügyi körök, az oligarchia töltötte be az ellenség szerepét, az ataturki populizmusban mindazok a konzervatív, vallásos erők, amelyek az 1923 előtti rend visszatérését kívánták. Ezek a monarchista, mélyen muszlim erők, amelyek a dervisrendeken keresztül szoros kapcsolatban álltak a parasztsággal, szemben álltak Atatürk reformjaival, amelyben hitetlenséget láttak. Elutasították a „bűnös” Európa kultúrájának átvételét, ezzel fenyegetve Atatürk európaizáló programjának sikerét. Velük szemben Atatürk keményen, olykor kegyetlenül fellépett. Brutálisan fojtotta vérbe a Menemen városában kitört lázadást 1930-ban.⁹² A dervisek által kirobbantott lázadás céljaival ellentétes hatást ért el: nem ingatta meg Atatürk hatalmát, ellenkezőleg, a köztársasági elnök még szorosabban vette ellenőrzése alá az államot és a társadalmat.

Atatürk számolt azzal, hogy „az országon belüli hatalmi erők a nemtörődömségükkel, tévelygéseikkel és cserbenhagyásukkal árulást követnek el. Sőt még az is megtörténhet, hogy a hatalmon lévő nemzettagok saját önző érdekeiket helyezik a nemzet fölé. Lehet, hogy a nemzet fáradtan és romokban hever majd.” Ám Atatürk egyértelműen kijelöli, hogy a szabadságért, ha szükséges, fegyverrel kell küzdeni: „Ó, török szabadság gyermeke! Ilyen körülmények között is egyetlen dolgod van csupán: megvédeni a török szabadságot és a Török Köztársaságot! Az erő, amire szükséged van, ott folyik a nemes véredben!”⁹³ A török Alkotmány 6. cikke kimondja: a szuverenitás feltétel

⁹⁰ *Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi*, <http://www.ataturkungencligehitabesi.com/> (2017.08.25); magyar nyelvre fordította: PRIEGER Adrienn.

⁹¹ BOGDANOR, Vernon: *Politikatudományi enciklopédia*, Budapest, Osiris, 2001, 557.

⁹² FLESC [2007] i. m. 39.

⁹³ *Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi*

nélkül a népé, a szuverenitás használata semmiféle módon, semmiféle közösségnek nem adható át.⁹⁴

Berna Türkdogan szerint a 21. században a globalizáció és integráció között egyfajta kettősség jelenik meg. A történelem korábbi szakaszában az összefogás a háború megelőzése és a béketeremtés céljából jött létre. Mostanra viszont a gazdasági közösségek stabil alapokra való helyezése a fő cél, valamint a pénzügyi problémák egy kézben való tartása.

2.3. *Atatürk és Európa*

Atatürk számos beszédében és újságokban megjelentett cikkekben is elemezte Törökország és Európa kapcsolatát. A Török Köztársaság első elnöke rengeteg olyan összefüggésre világított rá a maga korában, amelyek mind a mai napig megfontolandók. Mindig kiállt a nyugat-európai mintájú modernizáció mellett Törökországban: „Azok az eszmeáramlatok, amelyek a világ egyes országait kiszabadították a rabságból és hozzásegítették a szuverenitáshoz, ellenségei azoknak, akik a régi, elavult intézményekben reménykednek, és idejétmúlt irányítási módokhoz ragaszkodnak” – mondta Atatürk.⁹⁵

1922. március 6-ai beszédében a következőket üzenté Európának: „Mindannyian tudjátok azt, hogy Európa legfontosabb államai úgy jöttek létre, hogy az ő felemelkedésükkel, Törökországot károsodás érte. Ma minden, ami a világot érinti, népünk életét és az országunkat elérő legerősebb fejlődés, úgy jött létre, hogy Törökország mindeközben veszteségeket szenvedett. Ha Törökország mindig is erős lett volna, akkor a mai politikája nem jöhetett volna létre. Ha Törökország nem vesztett volna előbb Bécs ellen, majd Budapest és Belgrád ellen, akkor sosem jött volna létre az Osztrák-Magyar Monarchia. Mindezeknek köszönhetően Franciaország, Olaszország és Németország fejlődött és erősödött. Tehát azok a dolgok, melyek a történelem során károsodást okoztak, a károsodott fél erejét bizonyos részben felemészti.”⁹⁶

Sajátos módon érvelt az Európához tartozás mellett. Úgy vélte, hogy a törökség csak egyenrangú félként illeszkedhet az európai népek családjába. Nem elegendő a nyugatosítás, mindez csak az oszmán történelem megelőző kétszáz esztendejét jellemző politikai, katonai, gazdasági és kulturális függőség felszámolásával mehet végbe. Ahogyan Atatürk fogalmazott, „valójában miközben Európa egy magasabb szintet ért el és fejlődött,

⁹⁴ *Atatürk ve AB*, <http://blog.milliyet.com.tr/ataturk-ve-ab/Blog/?BlogNo=16863> (2017.09.19.)

⁹⁵ Dr. PRIEGER Adrienn – Dr. PAÁR Ádám: Atatürk, az Európai Unió előfutára, *Európai Jog*, 2018. március, 32-39.

⁹⁶ Uo.

ezzel szemben Törökország csak zuhant és zuhant. Ennek végeredményeképpen sok ész, érzelem és gondolat arra összpontosított, hogy Törökországot tönkre tegyék, és ez által a több száz év elteltével létrejött generációk is Törökországot tovább pusztítsák. Ez a pusztítás arra irányult, hogy Törökország civilizáltabb állapotba kerüljön, azonban ezt csak kifogásként alkalmazták arra, hogy Törökország belügyeibe beszivárognak az európaiak. Európától kellett tanácsot kérni. Minden ügyet az európai cél szerint kellett intézni és leckéket kellett venni Európától. De melyik az a függetlenség, amelyik a külföldiek tanácsaival és terveivel fejlődött? A történelem ilyet még nem látott.”⁹⁷

1923-ban a nyugatosodás kapcsán ezt mondta: „Mi nem azért vesszük át a nyugati civilizációt, hogy utánozzuk őket. Amit benne jónak találunk, azért, mert megfelel a mi sajátosságainknak, azt világszínvonalon fogjuk a magunkévá tenni. Az országok eltérnek egymástól, de civilizáció csak egy van, és nemzeti felemelkedés érdekében elkerülhetetlenül csatlakoznunk kell hozzá. Az Oszmán Birodalom megtorpanása is akkor kezdődött, amikor az Európa fölött aratott győzelmeikből fakadó elbizakodottságában elvágta az európai népekhez kötő szálakat. Ez hiba volt, és mi nem esünk még egyszer ebbe a hibába... A török nép minden művelt nemzet barátja.”⁹⁸

1923. október 29-én az alábbiakat mondta: „Az országot szeretnénk civilizáltabbá, kulturáltabbá tenni. Melyik az az ország, amelyik a civilizáció fejlesztése érdekében nem a Nyugathoz fordult?” E gondolatmenetének nem szabad a török hozzáállást úgy befolyásolnia, hogy az a világgal szembeni ellenállásba forduljon át. Maga Atatürk cikket jelentetett meg a Vakit Gazetesi-ben 1924. február 11-én ahol azt írja: „[a] török a kulturált népek barátja. A népek különbözőek, a kultúra, civilizáció pedig egyedi. Annak érdekében, hogy a Török Köztársaság fejlődni tudjon, a civilizációval együtt kell működjön.” – E szavakat mintha igazolni akarná, hogy Törökország Európai Unióban való teljes jogú tagságához első lépésként a vámuniót kellett létrehozni.”⁹⁹

1933 márciusában megtartott beszédében szinte jövőbe látó gondolatokat fedezhetünk fel: „A gyarmatosító politika és az imperializmus el fog tűnni a Földről, egy együttműködési éra veszi kezdetét, ahol a nemzetek között a szin, vallás, nemzetiség többé nem lesz meghatározó.” Azt mondta, hogy a Török Köztársaságnak Európával együtt kell

⁹⁷ Uo.

⁹⁸ Uo.

⁹⁹ Uo.

működnie annak érdekében, hogy a gazdaságban, tudományban, technológiában komoly fejlődést tudjon elérni.¹⁰⁰

Egyik cikkében megjósolta a korabeli Európa állapotát is: „Ahogy tegnap volt, úgy lesz holnap is Európának a végzete. Európa sorsa Németországtól fog függeni. Németországnak óriási dinamizmusa van, rendkívül szorgalmasak és precízek, és ha ezt a 70 milliós népet elkapja »a politikai huzat«, akkor sok minden megtörténhet majd.” (1932, *Cumhuryet Gazetesi*)¹⁰¹

Atatürk szerepe a náci Németország irányában is meghatározó volt. Az 1930-as években tértnyerő európai diktatúrákkal kapcsolatban nem rokonszenvezett, és visszautasította a náci Németország közeledési kísérleteit. Sőt, Atatürk halála után İnönü köztársasági elnök is az Atatürk által kidolgozott külpolitikát folytatta tovább, s az ország semlegességét tartotta szem előtt, és szintén visszautasította a náci diplomáciának Törökország II. világháborúba való beléptetésére tett kísérleteit is.¹⁰²

Atatürk számára rendkívül fontos elem volt a szekularizáció megvalósítása, amely a gyakorlatban az Európai Unióhoz való csatlakozása kapcsán is fontos kritérium. Ezt mondta: „Örömmel tapasztalom, hogy a szekularizált köztársaság gondolatával mindannyian egyetértünk. Ez az én politikámnak mindig is az alapja volt, és az is marad”. Továbbá az alábbi gondolatokat is e téma kapcsán kifejtette: „Mint ahogyan évszázadokon keresztül voltak, most is vannak itt és külföldön is olyanok, akik kihasználják a népek tudatlanságát és fanatizmusát, s ezerféle politikai és személyes érdektől vezéreltetve eszközként akarnak felhasználni bennünket, ezért sajnos meg nem tehetem, hogy nem szóljak erről a témáról. Amíg az emberiség nem vértelmez fel magát a vallások lényegére rámutató tudományos ismeretekkel, nem szabadul meg a babonáktól, és az igazi tudomány és technika vívmányaitól nem válik felnőtté, addig mindig lesznek olyanok, akik játszanak a vallással”.¹⁰³

Atatürk célja a Nyugathoz, pontosabban Európához való csatlakozás volt. Véleményem szerint a populizmus fogalmával leírható az atatürki modernizáló állam célrendszere. A populizmus népfogalma az egységes, homogén nép koncepcióján alapul, vagyis egy olyan ideán, amely önmagában nem létezik. A Népet az a hatalom teremti meg intézményes és szimbolikus eszközökkel, amely rá hivatkozik. Tisztában volt azzal, hogy

¹⁰⁰ Uo.

¹⁰¹ *Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri – Atatürkçü Düşünce Işığında*, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-41/avrupa-birligi-ve-turkiye-iliskileri-ataturkcu-dusunce-isinginda> (2017. 09. 20.)

¹⁰² Dr. PRIEGER Adrienn: Halhatatlan Atatürk, *Valóság*, 2018/3. 67-73.

¹⁰³ KANSU i. m. 128.

egyelőre a török nép többségének lojalitása törekény a köztársaság iránt, és nem azonosul azzal a vízióval, hogy beolvadjon az európai népek közösségébe. Ebben a helyzetben a függetlenségi háború vezetőjének személyi kultusza jelentette azt az elemet, amely segíthetett elfogadtatni a török társadalommal az európai közösséghez való csatlakozást.¹⁰⁴

Atatürk tudatosan építette a saját kultuszát, hogy elhalványítsa az Oszmán-dinasztia fényét.¹⁰⁵ Igyekezett elszakítani a török társadalmat az oszmán múlttól, és egy új nemzeteszmét propagált. Ebben a nacionalista vízióban az Európához való csatlakozás fontos szerepet kapott. A Török Köztársaság politikája arra épült, hogy a török nemzet európai, és sokkal több köze van a franciákhoz, németekhez, olaszokhoz, mint – az iszlám *umma*-felfogása alapján – az arab világ elmaradott térségéhez. Ám a török nép jelentős része Atatürk életében még lojális volt az iszlám iránt, a köztársaság értékei és intézményei alig járták át a társadalom alsó rétegeit. Atatürk kiaknázta a karizmatikus vezetőbe vetett bizalmat, és saját példájával próbálta igazolni az Európához tartozást: nyilvános helyen kalapot és európai öltönyt viselt, táblával és krétával járta az országot, hogy megtanítsa az embereknek az új írásrendszert stb. Kevésbé övezte volna siker az erőfeszítéseit, ha nem egy háború hős, a török függetlenség kivívója lett volna. Ám annyira saját személyére alapozta politikájának sikerét, hogy nem gondoskodott az európaizáló program eredményeinek hatékony védelméről. Izmet elnöksége idején a konzervatív irányzat erőre kapott, és az nyugatosodás kritikája is megjelent.¹⁰⁶

3. A TÖRÖK JOGRENSZER ALAPVONÁSAI ATATÜRK REFORMJÁIG

A közép-ázsiai hun, kök-türk és ujjur államoknak és a Karakhanida, szeldzsuk és az ottomán államoknak közös kormányzati alapelvei voltak. A hun állam az igazságszolgáltatás hatalom általában a hunok uralkodójának kezében nyugodott. A hatalmat egy felsőbbíróság (Yargu) gyakorolta, amelynek a kán volt az elnöke, és bírái (Yargan) a kán nevében gyakoroltak bírói hatáskört.¹⁰⁷ A hun gyakorlathoz hasonlóan a kök-türk időszakban is voltak olyan bíróságok, amelyeket az uralkodó vezetett és a bírák az uralkodó nevében gyakorolták hatalmukat annak érdekében, hogy a szokásjogot érvényesítsék. A kök-türk igazságszolgáltatási rendszer haladó, végső soron pedig

¹⁰⁴ Dr. PRIEGER Adrienn – Dr. PAÁR Ádám: A menekültválság hatásai Törökország és EU kapcsolatára, *Európai Jog*, 2017. szeptember: 31-41.

¹⁰⁵ Atatürköt feltétlen és múlhatatlan tisztelet övezi hazájában. Személyét már 1926-tól szobrok idézték meg, és 1934-től tanították *A török forradalom története* című tantárgyat, amelynek központi személyisége Atatürk lett. l.: FLESC [2007] i. m. 41.

¹⁰⁶ Dr. PRIEGER Adrienn: Halhatatlan Atatürk, *Valóság*, 2018/3. 67-73.

¹⁰⁷ *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)*, Republic of Turkey Ministry of Justice Directorate General For Strategy Development, www.judiciaryofturkey.gov.tr/pdf/plan.pdf, (2017. 09. 22.), 15.

fejlettebb volt.¹⁰⁸ Az ujjur időszakban jelentős fejlődésre került sor a magánjog területén, beleértve a családjogot, az öröklési jogot és a személyek jogát. A kök-türk állam összeomlása után létrejött ujjur állam időszakára vonatkozó átfogó információ YUSUF HAS HACIP *Kutadgu Bilig*-jében található. A közép-ázsiai török államokra vonatkozó információkat a kínai források mellett az elsősorban Orkhoni Feliratok, a *Kutadgu Bilig* és a *Nizamu'l Mulk Politika Könyve* című könyve biztosítja.¹⁰⁹

Az iszlámra való áttérés után a törökök számos új török-iszlám államot hoztak létre. Az egyik ilyen állam a Karahanida állam volt. A Karakhanidák elfogadták az iszlámot és folytatták az ujjur kultúrát.¹¹⁰ Ezek a török államok, amelyeket ebben az időszakban alapítottak, belső ázsiai vonásokat viseltek a kormányzati mentalitás, a közigazgatás, a hagyományok és az felfogások tekintetében. Az iszlám hatása alatt álló török államok jogforrása alapvetően vallási jellegű volt. A török államok azonban a vallási szabályok mellett a szokásjogot is alkalmazták. Az iszlám törvényeket és a szokásos jogot együtt alkalmazták a szeldzsuk államokban. A bírák (kádik) jogosultak voltak az esetek *saria* szerint történő megvizsgálására.¹¹¹

Kétféle jogforrás létezett az oszmán állam időszakában. Az első az iszlám természetű, és egy másik szokásjogi. Ez a jogforrással kapcsolatos megkülönböztetés összhangban fejlődött egymással, nem egymással összeütközésben. Ebben az összefüggésben a különbíróságokat nem a szokásjog érdekében állították fel, minden esetet az iszlám bíróságokon bíráltak el.¹¹² A Tanzimat-korszakig a törvények és a büntetés között nem tettek különbséget a bíróságok által követett eljárásjogban, és az iszlám jog elveit alkalmazták. Az oszmán államban a bírói hatalom a császárt illette meg. Akárcsak az előző török államokban, az igazságszolgáltatás az oszmán államban is a császár feladatai közé tartozott.¹¹³

Az Oszmán Birodalom idején tehát javarészt az iszlám jogrendszert használták, vagyis a jog jelentős részben a Koránból eredt, e mellett a szokásjog és a szultán utasításai (*kánun*) voltak meghatározó jellegűek a jogalkalmazás során. Egy idő után azonban a török jog távolodni kezdett az iszlám jogtól és az európai jogrendszerek felé közelített. Kezdetben – a hagyományosan jó francia-török kapcsolatokról adódóan – főként a francia jogot fordították le, Musztafa Kemal Atatürk reformjai azonban majd minden vezető

¹⁰⁸ Uo. 15.

¹⁰⁹ Uo. 15-16.

¹¹⁰ Uo. 16.

¹¹¹ Uo. 16.

¹¹² Uo. 16.

¹¹³ Uo. 16.

európai jogrendszerből vettek át elemeket. Mindennek ellenére azonban az iszlám jog maradványai napjainkban is érezhetőek a török jogban, éppen ezért fontos az iszlám jog alapvető szabályait is bemutatni.

3.1. Az iszlám alapvonásai

Tekintettel arra, hogy a törökök nagy többsége muzulmán, továbbá a török jog- és igazságszolgáltatási rendszerben máig fennmaradt maradványait figyelhetjük meg az iszlám jognak, fontos az iszlám legalapvetőbb vonásait is röviden ismertetnem, annak érdekében, hogy megérthessük a török jog alapvonásait. Ahhoz, hogy megvizsgálhassuk Törökország Európai Unióhoz csatlakozásának kérdéskörét, vizsgálnunk kell a keresztény gyökerű Európa, és a muszlim Törökország ebből adódó különbségeit, nehézségek felmerülést is. Felmerül a kérdés, hogy különböző kultúrájú, történelmi hagyományú országok képesek-e jogközösséget alkotni. Ez a kérdés minden bővítésnél felmerült, de legélesebben éppen a török EU-csatlakozásnál. A törökországi, iszlámot hangsúlyosabban képviselő politikai irányzat erősödése világnézeti szempontból ugyanis növelte az EU-Törökország közti különbséget, ami felveti a kérdést, hogy belátható időtávon belül létrehozható-e az elvekre is kiterjedő jogközösség. Eközben Európában erősödik az aggály, hogy a pusztán szabályokra kiterjedő jogközösség az EU egész területén megváltoztatja az EU arculatát, megbontja a korábban létrejött jogközösség egységét, vagy átértelmezi a szabályokat. A kulturális és vallási különbségek részletes ismertetése nem tárgya a disszertációnak, mivel önmagában hatalmas kutatási szegmens lenne, azonban említése nem mellezhető a téma komplexitására tekintettel sem.

Az iszlám jog földrajzilag, de dogmatikailag is távol áll az európai jogalkalmazótól és annak jogfelfogásától. Hosszú időn keresztül megmaradt ez a távolság, ám az utóbbi évtizedek fejleményei, a globalizáció, az európai határok relativizálódása, a bevándorlás fokozódása indokoltá teszi, hogy közelebről megismerkedjünk ezzel a sajátos jogrendszerrel, hiszen előbb-utóbb az európai jogászság is érintett lehet az iszlám jog alkalmazásában.¹¹⁴

Az iszlám jogrendszerek bemutatása elválaszthatatlan az iszlám valamilyen szintű ismertetésétől, mivel az iszlám felfogás szerint a muszlim közösség életét szabályozó saria, amely a jogi szabályozást is magában foglalja, a kinyilatkoztatásból ered, ezért a vallási

¹¹⁴ PRIEGER Adrienn-MÁTYÁS Imre: Az Iszlám jog, *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXXII., 2014, 103–112.

szabályok és a jogszabályok nem választhatók szét olyan egyértelműséggel, mint a keresztény felfogás szerint.

Az iszlám vallás az Arab-félszigeten jelent meg elsőként a VII. században, Mohamed próféta tevékenységének köszönhetően. Az iszlám a világ második legnagyobb és leggyorsabban terjeszkedő vallása a kereszténységet követően. Jelenleg több mint 1 milliárd követője van, de a legbátrabb becslések szerint követőinek száma eléri az 1,8 milliárd főt. Az iszlám sok követője nem arab országban él, a legnagyobb muzulmán népesség például Indonéziában található.¹¹⁵

Az iszlám szó az arab 'szalama' szótöből származtatható, jelentése béke és engedelmesség. Az iszlám szó vallási értelemben Istennek való engedelmisséget, az Istennek való önkéntes alávetést, az Isten akaratába való belenyugvást jelenti. Az iszlám értékrendje öt alapvető vallási kötelességen, ún. pilléren alapszik, amelyek teljesítése minden muszlim hívő számára kötelező. Ezek: a tanúságtétel (*sehede*), vagyis az Isten (arabul: Allah) egyedülvalóságának és Mohamed prófétaának tanúsítása; az ima (*szalat*), amelyet naponta ötször kell elvégezni a megadott időben; a böjt (*szaum*), amelyet a muszlim közösség minden tagjának kötelező megtartania évente egyszer egy hónapig (Ramadán hónapban); a kötelező adakozás (*zakát*) a szegények részére; és a legalább egyszeri zarándoklat Mekkába (*haddzs*), ha a hívő képes rá.

Az iszlám vallásban kiemelkedő jelentősége van a Koránnak, amely az iszlám szent könyve, tanításainak és törvényeinek legfőbb forrása, és amelyet a muszlimok Isten végső, torzítatlan kinyilatkoztatott szavának tekintenek. A Korán témáit a muszlim vallástudósok általában három csoportra osztják. Csoportosításuk szerint a Korán elsősorban a hit alaptételeit, másodsorban a múltban történt és az eljövendő eseményeket, harmadsorban pedig a törvényeket tartalmazza.¹¹⁶

A Korán 114 fejezetből (szúrából) áll, amelyek versekre (ájákra) oszlanak. A Korán a muszlim felfogás szerint Allah – Gábriel arkangyal közvetítésével – Mohamed prófétának, nyilvános működése 23 éve alatt több részletben, részint Mekkában, részint Medinában adott kinyilatkoztatásait tartalmazza.¹¹⁷ A Koránt nem Mohamed írta; a kapott kinyilatkoztatást ő csupán megjegyezte, majd saját arab nyelvén, a mekkai kurais törzs

¹¹⁵ L.: Adherents.com http://www.adherents.com/Religions_By_Adherents.html#Islam (2011.10.14.)

¹¹⁶ MUNIF, Abdul Fattah: A Korán-magyarázat és helye a muszlim gondolkodásban. In: BENYIK György (szerk.): *A Biblia és a Korán – Szegedi Nemzetközi Bibliikus Konferencia (Szeged, 2007. augusztus 26–29.)*, Szeged, JATEPress, 2008, 34.

¹¹⁷ Uo. 28.

nyelvjárásában hirdette a kortársainak.¹¹⁸ Mohamed azonban néhány írástudó társát (pl. Zaid ibn Tábitot, Ubai ibn Káb-ot, Ali ibn Abú Tálibot és Muávija ibn Abú Szufjánt), megbízta ezek lejegyzésével.¹¹⁹ Ezek a feljegyzések Mohamed felügyelete alatt készültek (lediktálta, majd visszaolvastatta magának a szövegeket) kezdetleges anyagokra (papiruszszzeletekre, lapos kövekre, pálmalevelekre, bőrdarabokra, borda és lapockacsontokra), feltételezhetően nabateus írásból kialakult arab írásjelekkel, és sem a betűk megkülönböztetésére használt jeleket, sem a magánhangzókat jelölő kiegészítő jeleket nem tartalmazott (fejezeten belüli versek sorrendje állítólag ekkor rögzült).¹²⁰

Ezeket a feljegyzéseket első ízben az első kalifa, Abu Bakr as-Siddiq idején gyűjtötték össze, és a szóbeli szövegtanúkkal egyeztetett szöveget papiruszlapokra írták át.¹²¹ A Koránt ebben az időszakban még mindig többféle dialektus szerint lehetett olvasni, recitálni és megtanítani, az Arab-félsziget különböző területein párhuzamosan elterjedt nyelvjárási változatokban; ez volt a szabad választás korszaka.¹²² Az egységes értelmezés érdekében a harmadik kalifa, Oszmán egy bizottsággal ellenőriztette az összegyűjtött, kurais nyelvjárásban megőrzött Korán-szöveget, meghatározta a fejezetek sorrendjét, rögzítette a betűvázak írását, majd az így elkészült Korán-szöveget kódexekbe másoltatta, majd a többi szövegváltozatot megsemmisítette.¹²³ A VII-VIII. században sor került a szöveg kipontozásra és diakritikus jelekkel való ellátására is.¹²⁴

A Korán az iszlám tanítása szerint Isten kinyilatkoztatását torzítatlanul tartalmazza, szemben a zsidó és a keresztény Szentírással, amely a fordítások és szerkesztések, no meg állítólagos szándékos hamisítás folytán romlott szöveget tartalmaz.¹²⁵ A muszlimok ezért tulajdonítanak különleges jelentőséget a Mohamed sugallataitól a Korán-kódex megszületéséig tartó folyamatnak, a szöveg filológiai épségének, és ezért hagyományosan tiltották a Korán más nyelvre történő lefordítását. A muszlimok a napi ötszöri ima alkalmával a mai napig arab nyelven recitálják a Korán egyes verseit.¹²⁶

¹¹⁸ Uo. 28.

¹¹⁹ Uo. 28.

¹²⁰ Mohamed életében, ha bármilyen nézeteltérés támadt a „társak” között, akár a szöveg jelentésével vagy a kiejtéssel kapcsolatban, Mohamedhez fordultak útmutatásért, aki néha több jelentést, vagy jelentésbeli különbséget nem okozó olvasatot hagyott jóvá. Ebben az időszakban is többféle olvasat, és számos nyelvjárás, dialektus szerint olvasták a Koránt. L.: uo. 28-29.

¹²¹ Uo. 29-30.

¹²² Uo. 29-30.

¹²³ Uo. 30-31.

¹²⁴ Uo. 31.

¹²⁵ Uo. 37. L. bővebben: SCHREINER, Stefan: A Korán mint Biblia-magyarázat és az íráshamisítás problémája In: BENYIK György (szerk.): *A Biblia és a Korán – Szegedi Nemzetközi Bibliikus Konferencia (Szeged, 2007. augusztus 26–29.)*, Szeged, JATEPress, 2008, 89-102.

¹²⁶ MUNIF i. m. 27.

Az iszlámon belül a VII. századtól kezdve három alapvető irányzat létezett, amelyek kialakulása a harmadik kalifa utódlásával kapcsolatos politikai harcok eredményeként alakultak ki. Az Ali, Mohamed vejének utódlását támogató síiták (*sia at-Ali*: 'Ali pártja') szerint megengedhetetlen tévedés volt, hogy nem Mohamed vérszerinti utódai örökölték a próféta hatalmát.¹²⁷ A síiták körében jelentős szerepe van a Mohamed vérvonalát továbbvivő imámoknak és tanításuknak. A szunniták ezzel szemben a szunnát, vagyis a Próféta hagyományát követik, szerintük a Próféta utódainak nem kell szükségszerűen a vérszerinti rokonokból kikerülniük és önmagukat a hagyomány embereinek nevezik. Az iszlám hívők 85%-a a szunnita irányzatot követi. A harmadik irányzat, a kharidzsiták – akiknek inkább a történeti szerepük volt jelentős az I. évezred második felében – azok a muszlimok, akik mind a szunnita, mind a síita irányzatot elvetették, jelenleg Omán államvallása a kharidzsita iszlám egyik változata.

3.2. *A saria mibenléte és forrásai*

A saria valójában nem a nyugati értelemben vett jog, hanem egy olyan differenciálatlan normarendszer, amely a muszlim hívő viselkedését hivatott átfogó jelleggel megszabni Istennel, a hittársakkal és a hitetlenekkel szemben, így egyszerre szabályozza az Isten szolgálatának rendjét, az erkölcsi normákat és a jogi jellegű viselkedési szabályokat is.¹²⁸ „Azután a parancsolat *egyenes útjára* [*saria*] helyeztünk téged; azt kövesd, ne azoknak a szeszélyeit, akiknek nincsen tudásuk.”¹²⁹ „A saria szó szótári jelentése 'egyenes út, amelyen járunk'. ... Vallási értelme: mindaz, amit Isten a vallásban megszabott a hívőknek, azaz a különböző szabályok és előírások összessége. Az egyenessége miatt nevezik az isteni törvényt sarianak. Ily módon a saria jelentése azonos a vallásával (*din*). Az isteni szabályok az eredetük, világos értelmüket és egyenességüket tekintve nevezzük sarianak, míg abban az értelemben vallásnak hívjuk, hogy a hívők engedelmeskednek Istennek és szolgálják őt. Az iszlám szó jelentése pedig az, hogy 'hagyom magam vezetni' és átadom magam a Magasságos Istennek. Isten aztán úgy pontosította ezt a jelentést, hogy azonos azzal a vallással, amelyben elküldte a prófétáját, Mohamedet.”¹³⁰

¹²⁷ RESPERGER István: *Az iszlám világ és hatása a globális biztonságra*, Budapest, ZMNE Egyetemi Kiadó, 2003.

¹²⁸ MUNIF i. m. 36.

¹²⁹ Korán XLV.18.

¹³⁰ ZAYDAN, Abd al-Karim: *al-Madhal li-dirasat as-sari az al-islamiyya*, Alexandria, 1969.

A *saria* tehát az iszlám felfogás szerint valójában az ember számára az Isten által kijelölt út. Az iszlám törvénykezés alapja a *saria*, vagyis a *saria* – a nyugati közfelfogással szemben – nem az iszlám jog korpusza. A *saria* (megismerésének) első és legtekintélyesebb forrása tehát maga a Korán.¹³¹

A *saría* második számú megismerési forrása Mohamed próféta hagyománya (*szunna*), amely legfőképpen az általa gyakorlatba ültetett, magyarázott és részletezett Korán-kijelentésekből áll.¹³² Mivel a Korán magyarázása része volt Mohamed prófétai küldetésének,¹³³ a muszlim felfogás szerint mind a Korán szövege, mind pedig az értelmét feltáró prófétai magyarázat isteni ihletésű, vagyis az a teológiai kijelentés, vagy vallásjogi döntés, amelyet a Próféta saját, emberi szavaival tett közzé, minden esetben magának a Teremtő Istennek az ihlete útján történt; a Korán kijelentéseinek értelmezését, magyarázatának kifejtését tehát isteni sugalmazás alatt végezte a Próféta, ám ez a magyarázat nem emelkedett a Korán szintjére, hanem megmaradtak bölcs emberi megfogalmazásoknak.¹³⁴ Meg kell jegyeznünk, hogy az iszlám síita irányzatának követői a szunnához sorolják az imámok tanítását is, amelyet ugyancsak tévedhetetlennek tartanak, minthogy az imámok – hitük szerint – nem pusztán a próféta helyettesei, hanem megjelenései, vagyis ugyanazzal a küldetéssel bírnak, mint a próféta.

A *saria* elsődleges forrásait a törvénykezés konkrét igényeire a *fiqh* („mélyebb megértés”) segítségével alkalmazzák, amelyet a nyugati források jogtudományként azonosítanak. A *fiqh* tulajdonképpen az elsődleges források autentikusnak (isteni tekintéllyel bírónak) nem tekintett, de mégis tekintéllyel bíró (emberi) magyarázata, amelyet a muszlim értelmiség (*uléma*) tagjai alakítottak ki. Mivel az időben és a bonyolultabb ügyekben egyre inkább ez is – illetve kvantitatív szempontból inkább ez – alakította az iszlám bíróságok gyakorlatát, a muszlim területeken hagyományosan jobbra a *fiqh*-jog jelenti a pozitív jogot.¹³⁵ Egyben a *fiqh* gyakorlati jelentősége biztosítja a jogászok megkerülhetetlen fontosságát a jog értelmezésében és a jog keletkezésének folyamatában is.¹³⁶

Az iszlám jogértelmezés alapjait az Abbászida Kalifátus első két évszázadában dolgozták ki. Ebben az időben élt négy tudós, akiket a négy nagy szunnita jogi iskola

¹³¹ MUNIF i. m. 36.

¹³² MUNIF i. m. 36.

¹³³ „És Mi lebecsáttattuk neked az Intést (a Koránt), hogy nyilvánvalóvá tegyed az embereknek azt, ami lebecsáttatott számukra” (Korán 16: 44). idézi: MUNIF i. m. 36.

¹³⁴ MUNIF i. m. 36.

¹³⁵ JANI János: *A világ főbb jogrendszerei*, (Egyetemi jegyzet) Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, 2011, 48.

¹³⁶ JANY János: *Klasszikus iszlám jog*, Budapest, Gondolat, 2006, 102.

(*madhhab*) alapítóinak tekintenek: Malik ibn Anasz, Abu Hanifa, as-Safii és Ahamad ibn Hanbal.¹³⁷ A málikita iskola a Maghreb és Nyugat-Afrika térségében, a hanifita iskola a Közel-Keleten és Indiában, a sáfiiita iskola az Indiai-óceán partvidékén, a hanbalita iskola pedig Szaúd-Arábiában domináns,¹³⁸ de külön iskoláik vannak a síitáknak és a kharidzsitáknak is. Az egyes iskolák nemcsak adott jogkérdésekben, hanem a saria másodlagos megismerési forrásainak, illetve módszereinek mibenléte tekintetében is egyetértenek.

A szunnita iskolák többsége valamilyen körben elfogadja forrásként az egyetértést (*al idzsmá*), hiszen Mohamed próféta szerint ugyanis a muszlimok nem értenek egyet olyan dolgokban, amely nem igaz; az iskolák között a fő vitakérdés, hogy kiknek az egyetértése fogadható el biztos forrásként (Mohamed kortársainak egyetértése, a medinai első négy nemzedék egyetértése, a tanult muszlimok egyetértése, valamennyi muszlim egyetértése). Abban az esetben, ha az első három jogforrás nem elegendő a döntés meghozására, az *al qiyás*, az analógia használatára kerülhet sor. Ilyenkor egy hasonló tényállású ügyben hozott döntést vesznek alapul, és ennek megfelelően mérlegelik az elbírálásra váró esetet.¹³⁹ Az analógia alkalmazásának elfogadottsága azonban iskolánként változó. Ezen túlmenően egyes iskolák további forrásokat is elismernek bizonyos körben, úgy mint az iszlám terjedésének érdeke, az iszlám közösség érdeke, az egyéni vélemény, a szokásjog.

Iványi szerint az így kialakult iszlám jog egyrésztől megfelelt annak a társadalmi igénynek, hogy a bírók számára megközelítőleg egységes alapokon nyugvó jogi normákat biztosítson, másrészt a moralista és kegyes vallási tendenciákat is egységes rendszerbe foglalta. Az iszlámban minden egyes ember saját személyében felelős azért, hogy engedelmeskedjen Isten parancsának, nincs közvetítő, nincs csoportos felelősség, és semmilyen módon nem lehet kikerülni az isteni akarattal való közvetlen szembesülést.¹⁴⁰

Az iszlám jog nem ismeri a jogági tagozódást; a saria rendszerét három részre osztották a szunnita jogászok. Az *ibadat* az imáadásra és a rituáléra vonatkozó szabályokat foglalja magában, a *mu amalat* a társadalom tagjainak az egymáshoz való viszonyának rendezésével foglalkozik, végül az *uqubat* a büntetéseket határozza meg.¹⁴¹ A jog célja a *maqsud* öt jogi tárgyának a védelme, s ezek az emberi érdekekben gyökereznek. Ez az öt

¹³⁷ IVÁNYI Tamás: *A törvény (saria) az iszlámban*, Budapest, Körösi Csoma Sándor Társaság, 2008, 12.

¹³⁸ JANI [2011] i. m. 52.

¹³⁹ WATT, William Montgomery: *Az iszlám rövid története*, Budapest, Akkord, 2000, 107-108.

¹⁴⁰ IVÁNYI i. m. 12.

¹⁴¹ JANI [2006] i. m. 56-57.

jogi tárgy a vallás, az élet, a leszármazás, a tulajdon és a racionalitás. Példák ezekre az iszlám jog normái között: az emberölés tilalma, az élet védelme, a házasságon kívüli nemi kapcsolatok tilalma. Voltak, akik a jogban csupán az isteni akaratot látták, és bírálták az emberi érdekek figyelembevételével mellett állásfoglalókat, mert úgy gondolták, hogy az isteni jog önmaga értékei szerint az emberi érdekektől függetlenül létezik. Így az emberi érdekek mellett állást foglalók azt próbálták bebizonyítani, hogy Isten a jogalkotás során tekintettel volt az emberi érdekekre is.¹⁴²

3.3. Az oszmán bírósági szervezet

3.3.1. A hagyományos oszmán bírósági szervezet

Három fontos intézmény volt az oszmán bírósági szervezetben: a *kazaszker* (főbíró), bírói státuszok és *Divan-ı Hümayun* (Császári Tanács).

A főbíró a császár bírósági ügyeivel kapcsolatos fontos feladatokat látott el. A főbíró tisztségét 1360-ban vagy 1363-ban hozták létre. Az első főbíró Bursába nevezték ki minden bíró felügyelőjeként. A főbírák száma 1482-ben kettőre nőtt: az anatóliai főbíró volt felelős Anatólia és az Arábia bíráiért, míg a ruméliai főbíró volt felelős Rumélia (a Balkán) és a Fekete-tenger északi partvidékének bíráiért. A főbírák mint rangidős bírák a *Diván-ı Hümayun* tagjai voltak, és az állami protokoll szerint a nagyvezér után következtek.¹⁴³

A főbírákat olyan nagyvárosok bírái közül nevezték ki, mint például Isztambul, Bursa, Edirne. A főbíró a tanult réteg tagjaként az igazgatással és ítélkezéssel kapcsolatos fontos feladatokat látott el. A főbíráknak fontos feladatuk volt a bírák kinevezésével kapcsolatban: a XVI. század fordulójáig a főbírák nevezték ki a bírákat, tanárokat és vallási tisztviselőket, és ezekről a kinevezésekről tájékoztatták a nagyvezírt. A főbírók jogait e körben a XVI. századot követően korlátozták, és a *sejhüiszlám* (a tanítók és tudósok feje az ottománoknál) vált jogosulttá egyes bírák kinevezésére. A főbírák – kinevezésük kivételével – jogosultak voltak a bírákat és a tanárokat ellenőrizni, javasolni elbocsátásukat.¹⁴⁴

A bíró (*kádi*) megbízatása magas medressze-képzést¹⁴⁵ igényelt és komoly feltételeken alapult, ugyanis a bíró az oszmán államban a tanult réteg képviselőjeként a

¹⁴² Uo. 57.

¹⁴³ *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)*, 16-17.

¹⁴⁴ Uo. 17.

¹⁴⁵ A medressze olyan közép- és/vagy felsőszintű oktatási intézmény, mely az iszlám tudományok tanítására szolgál. Középkori értelemben véve ezen iskolatípus általában valamely jogi irányzat iskolájaként

bírósági hatalomnak a császár nevében történő gyakorlása mellett fontos szerepet játszott az igazgatással kapcsolatban. A bírót az államhatalom szimbólumának tekintették, és azonnal kinevezték az oszmán állam által újonnan elfoglalt területekre.

A bírákat, akiknek az illetékességi területét *kaza*-nak (tartomány) nevezték el, az illetékességi területek terjedelme szerint sorolták be. A bírák kinevezése idővel megváltozott, de megbízatásukat a nagyvezír és a *kadi-ul askerek* döntései és napi jövedelme alapján történt. A bírói státusz általában szigorú hivatali időhöz volt kötve. A hivatali időt két vagy három évben állapították meg. A bírák hivatali idejük kitöltését megelőző felmentése a közvélemény panaszai vagy a kötelezettségeik elhanyagolása miatt történhetett, és az ilyen elbocsátást "*azl*"-nak vagy "*ref*"-nek hívták.¹⁴⁶

3.3.2. Az oszmán bírósági szervezet reformja

A törvényi, igazgatási és oktatási fejlesztési mozgalmak a Tanzimat-reform keretében bontakoztak ki. Ebben az időszakban kezdődött a nyugati jogrendszer iránti érdeklődés és az a felé való irányulás; az iszlám jog bizonyos területein jelentős kodifikációkra került sor; ezekkel az intézkedésekkel megkezdődött az a folyamat, hogy a nyugati törvényeket és az iszlám jogot együttesen alkalmazták.¹⁴⁷ Ebben az időszakban Franciaország lett az az ország, amelyet a nyugati jog mintájának tekintettek. A francia kereskedelmi, büntető és bírósági eljárási törvénykönyvet lefordították, és azok az oszmán jogrendszer részévé váltak.¹⁴⁸

A bíróságokat és a felsőbbbírósági szerveket, amelyek e törvényeket alkalmazták, a francia modellnek megfelelően alakították ki. A Tanzimat-időszak reformjai az oszmán igazságszolgáltatás szervezetében is fontos változásokat hoztak. Míg az igazságszolgáltatási szervezet alapja a Tanzimat-reformok kora előtt a "bírói státusz" volt, az 1840-es büntető törvénykönyv végrehajtása érdekében ún. vizsgálati gyűlést (*Meclis-i Tahkikat*) hoztak létre először Isztambulban, majd minden tartományi központban.¹⁴⁹

működött, ahol az iszlám tudományok - beleértve a filozófiát és irodalmat is - a vallásjogi tanításoknak alárendeltek voltak. L.: KÉRI Katalin: Medreszék a középkori iszlám világban. *Iskolakultúra*, 1999 9. évf. 12. sz. 29-39.

¹⁴⁶ Uo. 18.

¹⁴⁷ Uo. 18.

¹⁴⁸ A francia büntető törvényt 1858-ban fogadták el, a büntetőjog területén az 1840-ben és 1851-ben elfogadott büntető törvénykönyvek után. Az 1858-as büntető törvénykönyv különböző módosításokkal hatályban maradt 1926-ig. *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)*, 18; AKBULUT, Emre: The organization of Turkish Administrative courts from the Ottoman Age to the year of 2016, *Law & Justice Review*, Year:7, Issue:13, December 2016, 102-104.

¹⁴⁹ *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)*, 18.

1838-ban hozták létre a szultán tanácsadó testületként a Legfelsőbb Igazságügyi Tanácsot, amelyet 1839-ben megbíztak azzal, hogy az akkor kiadott Tanzimat-rendelet szabályait érvényesítse a szultán nevében jogalkotó, végrehajtó és bírói hatásköröket gyakorolva. A Tanács határozatokat hozott a közhivatalnokok elleni polgári és hivatali vétségekkel kapcsolatos ügyekben.¹⁵⁰ 1840-ben felállították a tartományi képviselő tanácsokat, amelyek fő feladata a tartományi adók szétosztása volt. A Legfelsőbb Igazságügyi Tanács jogosult volt ennek határozatait megsemmisíteni.¹⁵¹ A Legfelsőbb Igazságügyi Tanács szervezetét 1854-ben és 1868-ban átalakították, hogy a tanács igazgatási és bírósági funkcióit némiképp elválasszák egymástól.¹⁵²

1864-ben a tartományi képviselő tanácsokat is átalakították, helyükbe a tartományi igazgatási tanácsok léptek.¹⁵³ A hagyományos saria bíróságok mellett új, kétszintű bírósági szervezet jött létre, a *nizamiye* bíróságok.¹⁵⁴ A reform folytatásaként a Legfelsőbb Igazságügyi Tanácsot megszüntették, és 1868. március 6-án francia mintára létrehozták az Államtanácsot (*Şurâ-yı Devlet*) és a Törvényszéki Ítéletek Tanácsát (*Divân-ı Ahkâm-ı Adliye*), a francia Semmitőszék megfelelőjét.¹⁵⁵

Az Államtanácsnak – francia mintára – egyaránt voltak igazgatási és bírósági jellegű feladatai. A bírósági jellegű feladatok között meg kell említeni, hogy elbírált a közigazgatás és az egyének közötti jogvitákat, és ítélezett a köztisztviselők között, és elbírált a tartományi igazgatási tanácsok döntései elleni panaszokat.¹⁵⁶ E jogköreit azonban csak korlátozottan gyakorolhatta, mert döntései – hasonlóan a tartományi igazgatási tanácsok döntései – csak akkor emelkedtek jogerőre, ha megkapták a kellő jóváhagyást a végrehajtó hatalom illetékes vezetőjétől (a tartományi igazgatási tanácsok a perefektustól, az Államtanács az államfőtől).¹⁵⁷ Az igazgatási feladatok közül kiemelendő, hogy az Államtanács készítette a törvények és a rendeletek tervezetét, és szükség esetén tanácsot adott a közintézményeknek.¹⁵⁸ Az Államtanács kezdetben öt tanácsból állt, ezek száma az idők folyamán csökkent, 1873-ra kettőre (igazságügyi és törvényhozási osztály)

¹⁵⁰ AKBULUT i. m. 104.

¹⁵¹ Uo. 105.

¹⁵² Uo. 105.

¹⁵³ Uo. 106.

¹⁵⁴ *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)*, 19-20.

¹⁵⁵ *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)*, 19; AKBULUT i. m. 105-106., A Semmitőszék (Yargıtay Baskanlıđı) honlapja: <http://www.yargıtay.gov.tr/>

¹⁵⁶ AKBULUT i. m. 106.

¹⁵⁷ Uo. 108.

¹⁵⁸ Uo. 106.

csökkent;¹⁵⁹ ezzel párhuzamosan a tartományi igazgatási tanácsok és az Államtanács bírósági jellegű hatáskörei folyamatosan bővültek.¹⁶⁰

A Törvényszéki Ítéletek Tanácsa létrehozásának legfőbb célja az volt, hogy az emberek jogainak és biztonságának érvényesítéséhez megfelelő igazságszolgáltatási fórumot teremtsen, valamint hogy az ország fontos ügyei elkülönüljenek a végrehajtással megbízott kormány hatáskörétől. Abdul-Aziz szultán (1861-1876) az alapító parancsban meghatározta a Törvényszéki Ítéletek Tanácsa létrehozásához szükséges legfontosabb szempontokat is, és ezeket a szempontokat mindvégig érvényesítette. A szultán meglátása szerint egy legfelsőbb bíróság létrehozására azért is volt kiemelten szükség, hogy az igazságszolgáltatásban a problémás ügyeket hozzáértő emberek vizsgálják meg. Abdul-Aziz szultán irányítása alatt 1868. április 1-jén elfogadták a Törvényszéki Ítéletek Tanácsa Alapszabályzatát is (*Esas-Ana Tüzük*). A Törvényszéki Ítéletek Tanácsa Alapszabályzata büntető és polgári jogi osztályra bontotta az intézményt. A Bírósági Ítéletek Tanácsa megteremtéséért – a szultán ellenőrzése alatt – rendkívül sokat tett Halep Valisi Ahmet Cevdet pasa, a bíróság első vezetője.¹⁶¹

Fontos fejlemény volt ebben a korszakban a Törvényszéki Ítéletek Gyűjteményének (*Mecelle-i Ahkam-ı Adliye*)¹⁶² elkészítése és közzététele 1869 és 1876 között, amely az iszlám jog egyik alapvető kodifikációs eredménye volt.¹⁶³ A *Mecelle* a hanafita (jogi) iskola tanait követő sari'át alapul vevő kompiláció volt, vagyis nem elméleti tételekből levezetett didaktikus szabálygyűjtemény, hanem a bírósági joggyakorlatban kialakult jogelveket rendszerbe foglaló törvénymű volt, amely azonban formailag, struktúráját tekintve az európai (nyugat- és közép-európai) kódexmintát követte.¹⁶⁴ A *Mecelle* tehát szerepét tekintve hasonló volt a XIX. századi Törökországban, mint a magyar általános szokásjogot rendszerbe foglaló Tripartitum volt a XVI. századi Magyarországon. A mű 16 könyvből és 1851 cikkből áll, és magába foglalta a kötelmi jogot, a dologi jogot és az

¹⁵⁹ Uo.

¹⁶⁰ Uo. 108.

¹⁶¹ *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)*, 19. E bíróság létrejöttét illetően a jogászok különböző álláspontokat képviselnek. A Semmítőszék egyik elnöke, Dr. Recai Seckin álláspontja szerint 1868. március 6-át kell a legfelsőbb bíróság létrejötte időpontjának tekinteni, mivel az intézményt ekkor alapították, és nem ért egyet az 1868. április 1-jei időpont megjelölésével, mivel az már a *Divân-ı Ahkâm-ı Adliye* Alapszabályzata elfogadásának napja, ami már egy későbbi állomás a legfelsőbb bíróság történetében. l.: A Semmítőszék (Yargıtay Başkanlığı) honlapját, <http://www.yargitay.gov.tr/>.

¹⁶² Ezt külföldön nevezték Oszmán Polgári Törvénykönyvnek is.

¹⁶³ A Gyűjtemény elkészítésével Musztafa Resid nagyvezír bízta meg 1846-ban Ahmed Cevdet pasát, aki 1868-ban a *Divân-ı Ahkâm-ı Adliye* első elnöke lett. l.: HAMZA Gábor: Jogtörténeti áttekintés a muszlimok magyarországi helyzetéről, *Pro futuro*, 2016/2, 20., *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)* 19.

¹⁶⁴ HAMZA [2002a.] 225; HAMZA [2002b.] 233.

eljárásjogot.¹⁶⁵ A szultán elrendelte, hogy a *Mecellét* kell alkalmazni mind a saria, mind a nizám bíróságokon, ténylegesen azonban csak a nizám bíróságok alkalmazták. A *Mecelle* jogtörténeti jelentősége nemcsak elsőségében, hanem abban is áll, hogy a Török Birodalom felbomlását követően az utódállamokban (kivéve Egyiptomot, ahol soha nem alkalmazták), továbbra is alkalmazandó jog maradt, így sokáig a Közel-Kelet közös jogaként élt tovább.¹⁶⁶ E mellett, 1871-ben megindult a római jog oktatása, amely megkönnyítette a nyugati jogi megoldások integrálását az oszmán jogba.¹⁶⁷

Az ügyvédi szervezet 1875-ben került be a rendszerbe.¹⁶⁸ További jelentős intézkedéseket, amelyeket mind a bírósági szervek igazgatási szervezetét, mind a bírósági szervezetet érintették, fogadtak el 1879-ben, amelyet az igazságügyi reform évének neveztek.¹⁶⁹

Az 1879-ben hatályba lépett törvények az alábbiak: az Igazságügyi és Vallásügyi Minisztérium és a hozzá tartozó hivatalok feladatairól szóló rendelet (*Adliye ve Mezahib Nezaretinin ve Devair-i Merbutasının vezaiñi nizamnamesi*), a keresetlevelek működési módjáról szóló törvény (*İlamat-ı Hukukiyenin Suret-i İcrâsına Dair Kanun*); a Nizamiye-bíróságok szervezéséről szóló törvény (*Mehakim-i Nizamiye Teşkilatı Kanunu*); a Polgári perrendtartásról szóló törvény (*Usûl-ı Muhâkemât-ı Hukukiyye Kanunu*); a Büntető perrendtartásról szóló törvény (*Usûl-ı Muhâkemât-ı Cezaiyye Kanunu*).¹⁷⁰

A reform kiemelkedő jelentőségű volt abból a szempontból, hogy a *Mehakim-i Teşkilat* kimondta a *nizamiye* bíróságok függetlenségét (korábban az ítélet jogerőre emelkedéséhez kellett az igazgatási szervek jóváhagyása (*mudzsibinse*) is), a bírák elmozdíthatatlanságát és személyi sérthetetlenségét, de az Igazságügyminiszter az igazságügyi felügyelők útján felügyelte a bírósági szervezetet, és magyarázó rendeleteket adhatott ki.¹⁷¹

A *Mehakim-i Teşkilat* elsőfokú polgári bíróságokat hozott létre minden egyes járás (*kaza*) székhelyén, amely a kisebb értékű követelések, ingatlanok és vétségek ügyében járt el, és határozatai ellen bizonyos körben nem volt fellebbezésnek helye. E bíróság 1 elnökből (*reis*) és 2 ülnökből (*azá*) állt, a nagyobb bíróságokon két tanács is állt, ilyenkor a

¹⁶⁵ Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019) 19., HAMZA [2016.] i. m. 20., HAMZA [2002a.] i. m. 225., HAMZA [2002b.] i. m. 233.,

¹⁶⁶ HAMZA [2002a.] i. m. 226. A Mecelle szövege angol nyelven elérhető: http://www.iium.edu.my/deed/lawbase/al_majalle/index.html.

¹⁶⁷ HAMZA [2002a.] i. m. 227.; HAMZA [2002b.] i. m. 235.,

¹⁶⁸ Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019) 21.

¹⁶⁹ Uo. 19-20.

¹⁷⁰ Uo. 20.

¹⁷¹ A török jogszolgáltatás, 190.

bíróság elnöke az első tanács elnöke (első elnök, *reisz evvel*) volt, és az általa vezetett bíróságok tárgyalták a közigazgatási ügyeket. Ezzel egyidejűleg megszervezték a községi bíráskodás intézményeként a békebíráóságokat is, amelyet laikusok működtettek, és ítélet helyett végzéseket hoztak.¹⁷²

Létrehozott kereskedelmi törvényszékeket is a vilajetek, illetve a legtöbb szandzsák székhelyén, amelyek 1 elnökből, 2 állandó tagból és 4 ideiglenes ülnökből álltak, a nagyobbak 2 kamarából álltak, amelyek az elnökön kívül 2-2 állandó és 2-2 ideiglenes ülnökből álltak. Az ülnököket a kereskedelmi kamarák delegálták tagjaik közül, nemzetközi ügyekben az érintett konzulátusok.¹⁷³

A vilajetek székhelyén főtörvényszékeket hoztak létre, amelyek egyrészt elbírálták az elsőfokú bíróságok ítéletei elleni fellebbezéseket és első fokon ítékeztek a súlyosabb büntetőügyekben. A főtörvényszék két kamarából állt: a polgári és büntető kamarából (az előbbi elnöke volt az első elnök), a tanácsok 1-1 elnökből, 2-2 hivatásos tagból (*muvakka*) és 2-2 ülnökből, továbbá 1-1 tiszteletbeli tagból álltak; a fellebbviteli bírácoknak legalább 30 évesnek kellett lenniük, és legalább 4 éves, az elsőfokú bíróságon eltöltött gyakorlattal kellett rendelkezniük.¹⁷⁴ Az igazságszolgáltatási szervezet reformjának fontos lépése volt az ügyészség és a közjegyzőség létrehozása.¹⁷⁵

A perrendtartások szabályozták, hogyan fogják az ügyeket tárgyalni a *nizamiye* bíróságokon.¹⁷⁶ 1879. június 18-án a *Divân-ı Ahkâm-ı Adliye* reformjára is sor került, nevét Fellebbezési Bíróságra (*Mahkeme-i Temyiz*) változtatták, és három osztályt szerveztek: polgári osztály (*hukuk dareszi*), büntető osztály (*dserá dareszi*) és igazgatási osztály (*isztidá dareszi*); ez utóbbi a hatásköri és illetékességi vitákkal foglalkozott.¹⁷⁷ Ugyancsak három részlegből állt 1897. január 1-je óta a *Şurâyı Devlet* igazságügyi osztálya (a törvénykezési osztály nem bíráskodott, hanem törvényeket hozott): az első fokú törvényszéki tanács az elnökből és 4 tagból állt, de már 2 tag elég volt a határozathozatalhoz, a másodfokú törvényszéki az elnökből és 6 tagból állt, de már 4 tag elég volt a határozathozatalhoz, míg a semmítőszéki tanács az elnökből és 9 tagból állt.¹⁷⁸

Jól látható, hogy a *nizamiye*-bíráóságokon – a saria-bíráóságokkal szemben – a társasbíráskodás elve érvényesült; ennyiben a török rendszer hasonlított a magyar

¹⁷² Uo.

¹⁷³ Uo.

¹⁷⁴ Uo. 191, *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)* 20, <http://www.yargitay.gov.tr/>.

¹⁷⁵ *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)* 20.

¹⁷⁶ Uo. 20.

¹⁷⁷ *A török jogszolgáltatás* 191., <http://www.yargitay.gov.tr/>.

¹⁷⁸ Uo.

rendszerhez, ahol a XIX. század második felében – a járásbírókat kivéve – valamennyi bíróság tanácsokban ítélezett. A kereskedelemi törvényszékek kereskedő ülnökei pedig a laikus elem megjelenését jelentik az oszmán török bírósági szervezetben.

Ebben az időszakban már a saria-bíróságok is három szinten működtek: az első fokú bíróságok élén a *sejhülszlám* által kinevezett bíró (*hakim*), a másodfokú bíróságok élén a *molla*, a harmadfokú bíróság élén a vallásügyi miniszter állt.¹⁷⁹ A saria-bíróságokon első fokon egyetlen bíró (*kádi*) járt el. Ebben a korszakban vitatott volt, hogy lehet-e nő bíró (*kádi*) a saria-bíróságokon. A többségi álláspont szerint nem, mert a kádi a perben az imámot képviseli, aki csak férfi lehet. Al-Tabari szerint ezzel szemben ilyen korlátozás nem érvényesül, mert az ítékezés a saria szerint nem más, mint Allah törvényeinek érvényesítése, ami minden muszlim férfi és nő feladata, így nő is lehet kádi bármely ügyben. Abu Hanife köztes álláspont képviselt: szerinte azokban az ügyekben lehet nő a kádi, ahol tanú is lehet. A saria-bíróságok eljárásjoga fejletlenebb volt: csak a beismerést, tanúvallomást és esküt fogadta el bizonyítékként, okiratot csak ennek támogatásával; szakértőt ugyanakor elvben meg lehetett hallgatni.¹⁸⁰

Az iszlám jog ítéleteinek monista felfogása megváltozott e fejlemények és a büntetőbírók tanácsban hozott ítéleteihez vezető eljárás révén.¹⁸¹ 1917-ben a főbíró és az alapítványi bíróságokat az összes vallási bírósággal együtt az Igazságügyi Minisztériumhoz csatolták, és a Fellebbviteli Bíróságon új vallásügyi osztályt hoztak létre.¹⁸²

A katonai igazságszolgáltatási szerveket az 1897-es törvénykönyv szabályozta bíróságként. A törvénykönyv egyszintű katonai igazságszolgáltatási rendszert írt elő, a fellebbviteli bíróságot Katonai Fellebbviteli Bíróság (*Divan-ı Temyizi Askeri*) néven hozta létre az 1914. évi 233. sz. törvény az elsőfokú bíróságok által hozott ítéletek felülvizsgálata érdekében.¹⁸³

4. A BÍRÓSÁGI SZERVEZETRENDSZER FEJLŐDÉSE A TÖRÖK KÖZTÁRSASÁGBAN

4.1. A bírósági szervezetrendszer fejlődése a függetlenségi háború időszakában

A Török Nagy Nemzetgyűlés által 1920. június 7-én elfogadott 4. számú törvénnyel létrehozták Sivas-ban az Ideiglenes Fellebbviteli Tanácsot (*Muvakkat Temyiz Heyeti*),

¹⁷⁹ Uo.

¹⁸⁰ JUROV [2.r.], 5.

¹⁸¹ *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)* 22.

¹⁸² Uo. 22.

¹⁸³ Uo. 24.

amely a jelenlegi Semmítőszék (*Yargıtay Başkanlığı*) első formája volt a Köztársaság történetében.¹⁸⁴

Az 1921. január 20-ai, 85. számú törvénnyel elfogadott Alkotmány nem tartalmazott konkrét rendelkezést az Igazságügyi Minisztériumot és az igazságszolgáltatási szervezetet illetően.¹⁸⁵ Az állam összes hatáskörét a Nemzetgyűlés gyakorolta, mert a függetlenségi háború még folyt ebben az időszakban.¹⁸⁶ Az 1922. évi 237. számú törvény létrehozta a Katonai Fellebbviteli Bíróságot.¹⁸⁷ Az új, ankarai kormányzat 1922-ben az isztambuli kormányzatot törvénytelennek nyilvánította, és összes intézményét megszüntette.¹⁸⁸ Az 1868-ban alapított, isztambuli székhelyű Fellebbviteli Bíróság ügyiratait áttették a Sivas-i Fellebbviteli Tanácshoz, az 1868-ban alapított Államtanács (*Şuray-ı Devlet*) tevékenységét az összes állami szerv Török Nagy Nemzetgyűlés igazgatása alá vonása révén befejezte. A Sivas-i Fellebbviteli Tanácsot Eskişehirbe helyezték át az 1923. november 14-ei 371. számú törvénnyel, és Fellebbviteli Bíróságnak nevezték el.¹⁸⁹

4.2. A bírósági szervezetrendszer fejlődése az 1924. évi Alkotmány időszakában

Az 1924-es Alkotmány az igazságszolgáltatást a független bíróságok hatáskörébe utalta, mivel úgy ítélte meg, hogy a törvényeket nem szabad független bírósági eljárás nélkül alkalmazni; minden más állami ügyet a Nagy Nemzetgyűlés hatáskörbe utalt.¹⁹⁰ Az Államtanácsról az Alkotmány 51. cikke rendelkezett, a végrehajtó hatalomról szóló részben.¹⁹¹

A Köztársaság első éveiben nem volt elegendő számú tehetséges bíró, azonban nem akarták, hogy az ügyek felhalmozódjanak, valamint a nyugati jogrendszerekhez való közelítés szempontjából is fontosnak találták fejleszteni az igazságszolgáltatási rendszert.¹⁹² A vallási bíróságok eltörléséről és a bíróságok szervezésére vonatkozó rendelkezések egységesítéséről szóló, 1924. április 8-án kelt 469. számú, 12 cikkből álló

¹⁸⁴ *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)* 22, <http://www.yargitay.gov.tr/>.

¹⁸⁵ Uo. 22., AKBULUT i. m. 109.

¹⁸⁶ *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)* 22.

¹⁸⁷ Uo. 24.

¹⁸⁸ AKBULUT i. m. 108.

¹⁸⁹ *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)* 22., <http://www.yargitay.gov.tr/>.

¹⁹⁰ Az 1924-es Alkotmány erre vonatkozó rendelkezései változatlanul fennmaradtak az 1961-es és 1982-es Alkotmányban. I.: Uo. 22-23.

¹⁹¹ AKBULUT i. m. 108.

¹⁹² *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)* 23.; <http://www.yargitay.gov.tr/>.

törvény értelmében a vallási bíróságokat és a korábbi Fellebbezési Bíróságot eltörölték, és az Igazságügyi Minisztérium szervezeti felépítésében is jelentős változások történtek.¹⁹³

Az Államtanácsot 1925-ben a 669. számú törvénnyel újjáalakították, eredetileg a Miniszterelnökséghez rendelt, majd 1927-től önálló bíróságként működött.¹⁹⁴ Az Államtanács mellett a közigazgatási határozat megsemmisítése iránti eljárásban eljártak a tartományi igazgatási tanácsok is, a prefektúrák igazgatásáról szóló törvénykönyv 63. cikke alapján; e törvény 66. cikke pedig lehetővé tette, hogy a körzeti igazgatási tanácsok döntései ellen a tartományi igazgatási tanácsokhoz, a tartományi igazgatási tanácsok első és másodfokú döntései ellen az Államtanácshoz kifogás benyújtását, de csak a jogkérdések vizsgálatát tette lehetővé, a ténykérdéseket nem.¹⁹⁵ Ez a rendszer fennmaradt az 1929. évi törvényt felváltó 1949-es prefektúrák igazgatásáról szóló törvénykönyv hatálya alatt is.¹⁹⁶ Az Államtanács ügyterhe folyamatosan emelkedett, ezért 1931-ben új, második bírósági tanácsot hoztak létre az Államtanácson belül, 1946-ben létrehoztak egy harmadik bírósági tanácsot, majd 1959-ben a bírósági tanácsok számát ötre emelték.¹⁹⁷

Az 1930-ban elfogadott Katonai Peres Eljárásról szóló 1631. törvény eltörölte a Hadi Törvényszéket (*Divanı Harp*), és helyette katonai bíróságokat hozott létre.¹⁹⁸ A katonai közigazgatási jogvitákat a Katonai Semmítőszék intézte az 1938. évi törvény alapján, majd az Államtanács az 1953. évi törvény alapján.¹⁹⁹ A Hatásköri Bíróságot, amelynek a feladata a rendes, közigazgatási és katonai bíróságok közötti hatásköri viták feloldása, az 1945. évi 4787. sz. törvény hozta létre.²⁰⁰

Az igazságszolgáltatásnak a Nemzetgyűlés felügyeletén kívül tartása azonban, miként azt az 1924-es Alkotmány biztosította, nem volt elegendő a bírói függetlenség biztosítása érdekében. A bírásról szóló 1926. évi 766. számú törvény, amelyet a bírói függetlenség alkotmányos célkitűzésének keretében fogalmaztak meg, a bírák kinevezésére, átadására és előmozdítására vonatkozó jelentős intézkedéseket tartalmazott. Elfogadták azt a rendszert, amelyben meghatározott ügyeket olyan tanácsok intéztek, amelyeket a magas rangú bírák részvételével alakítottak ki.²⁰¹ A bírónak 20. életkort betöltött, katonaviselt török állampolgárnak kellett lennie, igazolnia kellett, hogy nincs

¹⁹³ *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)* 23.; <http://www.yargitay.gov.tr/>.

¹⁹⁴ *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)* 22.; AKBULUT i. m. 111.

¹⁹⁵ AKBULUT i. m. 111-112.

¹⁹⁶ Uo.

¹⁹⁷ Uo. 113.

¹⁹⁸ *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)* 22.

¹⁹⁹ Uo. 24.

²⁰⁰ Uo. 25.

²⁰¹ *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)* 22-23; <http://www.yargitay.gov.tr/>.

fertőző vagy munkáját akadályozó más betegsége, és hogy egyetemi szintű jogi végzettséggel rendelkezik. Bírói kinevezését követően 6 hónapig kötelezően jegyzőkönyvvezetőként kellett eljárnia abból a célból, hogy megfelelő gyakorlatot szerezzen. Noha az 1924-es Alkotmányban nem szerepeltek az igazságügyi bizottságok a bírósági szervezet függetlenségének és pártatlanságának biztosítása érdekében, a törvény létrehozta az ún. Választott Tanácsot (*Intihap encümeni*), amelynek az elnöke az igazságügyi miniszter volt, hogy megállapítsa a bírák tevékenységére vonatkozó részletes szabályokat.²⁰²

4.3. A bírósági szervezetrendszer fejlődése az 1961. évi Alkotmány időszakában

Az 1961-es Alkotmány számos, az igazságszolgáltatás szervezetét érintő újítást tartalmazott.²⁰³ A Semmítőszék mellett az Államtanácsot, a Katonai Semmítőszéket és a Hatásköri Bíróságot is a felsőbbbíróságok közé sorolta, és létrehozta a Bírák Legfelsőbb Tanácsát, amely az első ilyen szervezet volt a világon, továbbá az Alkotmánybíróságot.²⁰⁴

Az Alkotmánybíróság létrehozataláról, feladat- és hatásköreiről, eljárásáról és munkamódszereiről valamint határozatainak jellegéről az 1961-es Alkotmány 145. és 152. cikkével összhangban az Alkotmánybíróság eljárási rendjéről szóló 1962. évi 44. törvény rendelkezett.²⁰⁵ Az 1962. évi 45. törvény létrehozta az Ügyészek Legfelsőbb Tanácsát.²⁰⁶

Az Államtanácsról szóló 1964. évi 521. törvény az Államtanácsot legfelsőbb közigazgatási bíróságként, tanácsadó és ellenőrző szervként szabályozta, és hangsúlyozta függetlenségét a közigazgatási szervektől,²⁰⁷ újraszabályozta a tanácsok számát, új döntéshozatali szerveket hozott létre, új típusú közigazgatási ügyeket határozott meg, lehetővé tette a hallgatólagos közigazgatási cselekmények elleni perlést, és szabályozta az Államtanács és más közigazgatási bírósági szervek közötti viszonyt, lehetővé téve a ténykérdések vizsgálatát is.²⁰⁸ A prefektúrák igazgatásáról szóló 1949. évi törvény továbbra is hatályban maradt, és a tartományi igazgatási tanácsok továbbra is elláttak első fokú közigazgatási bírósági feladatokat.²⁰⁹

²⁰² Hasonló szabályozást tartalmazott a 2556. számú törvény is. l.: *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)*, 25. .; <http://www.yargitay.gov.tr/>.

²⁰³ Uo. 24-25.

²⁰⁴ Uo. 24-25.; AKBULUT i. m. 113.

²⁰⁵ *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)* 25.

²⁰⁶ Uo. 25.

²⁰⁷ AKBULUT i. m. 114.

²⁰⁸ Uo. 115-116.

²⁰⁹ Uo. 116.

Az Ügyvédi Kamarák Török Egyesületét az ügyvédekről szóló 1136. számú törvényt hozta létre, amely 1969. július 7-én lépett hatályba.²¹⁰

Az Alkotmány 1971. évi módosítása ugyancsak számos, igazságszolgáltatást érintő rendelkezést tartalmazott. A Bírák Legfelsőbb Tanácsa 1971-es alkotmánymódosítással alkotmányos jogállást nyert.²¹¹ Alkotmánybíróság hatásköre rögzítésre került azáltal, hogy az Alkotmány felhatalmazást adott a törvények formai és tartalmi felülvizsgálatára, és az alkotmánymódosítások Alkotmányban meghatározott formai feltételeinek vizsgálatára.²¹² Az Alkotmány 140. cikkének módosítása nyomán az 1971. évi 1488. számú törvény létrehozta a Katonai Közigazgatási Felsőbíróságot, a katonai közigazgatási jogviták elbírálásért felelős első és végső fokon eljáró bíróságként.²¹³

Az Alkotmány 136. cikkére alapítottn az 1973. évi 1773. számú törvény létrehozta az Állambiztonsági Bíróságokat.²¹⁴ Az Állambiztonsági Bíróságot mindig, mindenütt valamilyen rendkívüli állapot idején állították fel, és minden alkalommal kritikák érték. Első alkalommal 1926-ban, a fasiszta Olaszországban állították fel Állambiztonsági Bíróságot, eredetileg 5 évre, ideiglenes jelleggel, az állam védelme érdekében; ténylegesen azonban 1948-ig működött.²¹⁵ Vichy Franciaországban a második világháború folyamán, olasz mintára hozta létre Petain marsall, majd később, az 1961-es katonai puccskísérlet miatt De Gaulle köztársasági elnök visszaállította (ez lett később a török Állambiztonsági Bíróság mintája), és csak Francois Mitterand köztársasági elnök szüntette meg 1981 augusztus 4-én.²¹⁶ A török Állambiztonsági Bíróságokon civil és katonai bírók egyaránt részt vettek az ítélezésben. Fontos problémaként merült fel, hogy a rendőrségnek és a csendőrségnek egy bűncselekmény esetén el kellett döntenie, hogy az adott ügy az ő hatáskörükbe vagy az Állambiztonsági Bíróság hatáskörébe tartozik-e.²¹⁷ Az 1973. évi 1773. számú törvényt azonban az Alkotmánybíróság 1976-ban alkotmányellenesnek ítélte, és megsemmisítette.²¹⁸

²¹⁰ *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)* 24.

²¹¹ Uo. 25.

²¹² Uo. 25.

²¹³ *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)* 24; AKBULUT i. m. 116.

²¹⁴ Justice on Trial: State Security Courts, Police Impunity, and the Intimidation of Human Rights Defenders in Turkey, *Fordham International Law Journal*, Volume 22, Issue 5, 1998, Article 9, 2134., *Devlet Güvenlik Mahkemeleri*, Ankara Barosu İnsan Hakları Komisyonu, İnsan Hakları Dizisi 3/Aralık, 1999.

²¹⁵ *Devlet Güvenlik Mahkemeleri* 4

²¹⁶ Uo. 4-5

²¹⁷ Uo.

²¹⁸ *Justice on Trial* ... 2134.

4.4. A bírósági szervezetrendszer az 1982. évi Alkotmány elfogadását követően

Az 1982-es Alkotmány is számos, az igazságszolgáltatás szervezetét érintő régi és új rendelkezést tartalmazott. Az Alkotmány 125. cikke biztosította valamennyi közigazgatási aktus bírósági felülvizsgálatát; az Alkotmány 138. cikke pedig a bírósági szervezet függetlenségének alapelvét. Az Alkotmány egyesítette a Bírák Legfelsőbb Tanácsát és az Ügyészek Legfelsőbb Tanácsát, és létrehozta a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsát.²¹⁹ Az Alkotmány 143. cikke létrehozta az állambiztonsági bíróságokat, amelyek tényleges működésüket 1984-ben kezdték meg.²²⁰ Az Alkotmány 146. és 153. cikke szabályozta az Alkotmánybíróságot.²²¹ Az Alkotmány fenntartotta a Katonai Közigazgatási Bíróság intézményét, és a katonai és civil közigazgatási ügyek 1971-ben intézményesített megkülönböztetését.²²²

Az állambiztonsági bíróságokat (*Devlet Güvenlik Mahkemeleri*) az Állambiztonsági bíróságok létesítéséről és eljárási szabályairól szóló 1983. évi 2845. számú törvény alapján alakították meg.²²³ Az Alkotmány 143. cikke szerint az állambiztonsági bíróságok feladata az volt, hogy mint különbíróságok foglalkozzanak „az állam területének és népességének megbonthatatlan egysége, a szabad demokratikus rend, az Alkotmány szerint jellemzőkkel bíró Köztársaság elleni bűncselekményekkel és az állam külső és belső biztonságát közvetlenül érintő bűncselekményekkel”.²²⁴ Az állambiztonsági bíróságok és a rendes büntetőbíróságok hatásköre között volt némi átfedés, ami adott esetben lehetővé tette a hatóságok számára, hogy eldöntsék, hogy a szigorúbb eljárási rendben eljáró rendes büntetőbíróság, vagy az állambiztonsági bíróság elé állítsák a terheltet.²²⁵

Nyolc bíróságot hoztak létre (Ankara, Isztambul, Izmir, Diyarbakir, Adana, Konya, Trabzon és Van székhellyel), legalább egy, de néha több tanáccsal. Minden állambiztonsági bíróságnak volt egy elnöke, 2 rendes és 2 póttagja és egy ügyésze; az elnöknek, az egyik rendes és az egyik póttagnak civil személynek kellett lennie, a másik rendes tag katonai bíró volt.²²⁶ Az állambiztonsági bíróság bíráit négyéves időtartamra nevezték ki, annak lejártá után újra kinevezhetők voltak e tisztségre, újabb 4 évre.²²⁷ A

²¹⁹ *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)* 25.

²²⁰ COM/98/0711 final 13., *Justice on Trial* ... 2134.

²²¹ *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)* 25.

²²² AKBULUT i. m. 118.

²²³ *Justice on Trial* ..., 2134-2135.

²²⁴ Uo. 2134.; KATOGLU, Tugrul: Devlet Güvenlik Mahkemelerinde uygulanen yargilama usulünün genel yargilama usulünden farklari, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 49/3-4 (1994), 255-256.

²²⁵ *Justice on Trial* ... 2149.

²²⁶ Uo. 2134-2135.

²²⁷ Uo. 2143.

katonai bírakat a katonai jogszolgáltatásról szóló törvény alapján a védelmi miniszter és a miniszterelnök nevezte ki, a köztársasági elnök jóváhagyásával, az igazságügyminiszter és a Semmitőszék véleményének kikérése után, egy – a vezérkari főnök személyügyi igazgatójából, jogtanácsosából, a jelölt szolgálati helye szerinti katonai ágazatnak a személyzeti igazgatójából és jogtanácsosából és a Védelmi Minisztérium katonai bírósági ügyekért felelős igazgatójából álló – különbizottság javlatára.²²⁸ Az újabb kinevezés a katonai bírák esetén a bíró felkészültségének és képességének bizottsági értékelésétől függött, amelyek alapja az igazságügyi miniszter és a védelmi miniszter értékelő jelentése volt, akik meghatározták előmenetelét a fizetés, rang és rangidő szempontjából.²²⁹ A katonai bírák így akkor is előjáróik felügyelete alá tartoztak, ha az állambiztonsági bíróságra osztották be őket,²³⁰ emiatt problémát jelentett, hogy az eljárási szabályok megsértése esetén a katonai bírácoknak a biztonsági erőkkel szemben kellett volna igazságot szolgáltatniuk a polgári személyeknek.²³¹

Az állambiztonsági bíróságok eljárása a terheltek hátrányára számos ponton különbözött a rendes bíróságok eljárásától. Az ügyészek gyakran delegálták a nyomozás vezetését és a hatáskör eldöntését a biztonsági erőkre, vagy eltúrték, hogy azok elbitorolják e jogköröket, és a biztonsági erők gyakran csak utólag tájékoztatták az ügyészt arról, ha valakit őrizetbe vettek és fogva tartottak.²³² Az állambiztonsági bíróságok előtti eljárásban – a rendes büntetőbíróságok előtt folyó eljárástól eltérően – a jogszabály nem írta elő, hogy a fogvatartott vagy terhelt részére védőt biztosítsanak.²³³ Az őrizetbe vételt követő négy napban sem védő, sem a családtagok nem vehették fel a kapcsolatot az őrizetbe vett személlyel,²³⁴ és a további fogvatartásról csak ezt követően döntött az ügyész indítványára a bíró.²³⁵ Ekkor már igénybe vehetett védőt, azonban a kapcsolatfelvételt sokszor akadályozták, a megbeszélések rövidek voltak és azok során folyamatosan jelen volt egy rendőr; a védő pedig sokszor csak a tárgyalási szakban tekinthetett be az iratokba.²³⁶ A rendes bíróságoknál elegendő az ügyvédi meghatalmazás az iratbetekintési joghoz, azonban az állambiztonsági bíróságok esetében ezen felül egy plusz kérvényt is be kellett

²²⁸ Uo. 2143.

²²⁹ Uo. 2143.

²³⁰ Uo. 2143-2144.

²³¹ Uo., 2143-2145.

²³² Uo. 2149-2150.

²³³ Uo. 2150

²³⁴ Uo. 2153.

²³⁵ Uo. 2156.

²³⁶ Uo. 2157.

nyújtani, melynek semmilyen jogi alapja nem volt.²³⁷ Az általános ítélkezésnél az ügyiratba csatolt ügyvédi meghatalmazást az ügyvéd közvetlenül tudta megküldeni a bíróságnak, míg az állambiztonsági bíróságok esetében erre nem volt lehetőség, itt rendőr végezte az ügyiratok bíróhoz történő kézbesítését, tehát a bíró és az ügyvéd nem tudtak közvetlenül érintkezni, mely szintén problematikus volt.²³⁸

Az állambiztonsági bíróságok zárt tárgyalást tartottak, még az ügyvédjelöltek sem lehettek jelen a tárgyaláson, csupán azok a rendőrök, akik a vádlott letartóztatásánál is jelen voltak. Mindezekből láthatjuk, hogy a tárgyalás nyilvánosságának alapelve, amely igazságszolgáltatás egyik fontos alapelve, nem érvényesült az állambiztonsági bíróság előtti eljárásban.²³⁹ A tárgyalóteremben sem szimbolikusan, sem ténylegesen nem érvényesült a fegyverek egyenlőségének elve sem: az ügyész a bírák mellett, az emelvényen ült, míg a védő a vádlott mellett, jóval alacsonyabban;²⁴⁰ a védő nyilatkozatát a bíró foglalta össze a jegyzőkönyv számára, az ügyésznek viszont joga volt arra, hogy ő foglalja össze a nyilatkozatait.²⁴¹ Az eljárásokban döntő bizonyíték volt a terheltnek a fogvatartás első időszakában – tehát a védő kizárásával – felvett vallomása, amelyet sok esetben kényszervallatás keretében csikartak ki.²⁴²

Az Európa Tanács tiltakozása kapcsán a kínzás, megalázó bánásmódról szóló egyezményeknek való megfelelés érdekében 1992. november 18-án a 3842. számú törvénnyel módosították a török Büntetőeljárás Törvényt, és szűkítették az állambiztonsági bíróságok hatáskörét, és megszüntették az „éjszakai házkutatás” intézményt; ennek ellenére az állambiztonsági bíróságok elé tartozó eljárások során mégis folytatódtak az éjszaka végzett házkutatások és őrizetbe vételek.²⁴³

Az Emberi Jogok Európai Bírósága a 22.678/93. számú, Incal Törökország elleni ügyében 1998. június 9-én hozott ítéletében számos kritikát fogalmazott meg az állambiztonsági bíróságot illetően. Hangsúlyozta, hogy a katonai bíró státuszát pontosítani kellene: mivel a katonai bírók katonaság kötelékében álltak, ezért ők utasítást kaphattak a katonaságtól, továbbá katonai bírók kinevezése a katonai hivatalok által történt, vagyis az Állambiztonsági Bíróságok összetételét illetően a civil bírák mellett a katonai bírák jelenléte veszélyezteti a bírói függetlenség elvét. A Bíróság szerint problémát jelent az is,

²³⁷ *Devlet Güvenlik Mahkemeleri*,

²³⁸ *Devlet Güvenlik Mahkemeleri*,

²³⁹ *Devlet Güvenlik Mahkemeleri*,

²⁴⁰ *Uo Justice on Trial ...* 2158.

²⁴¹ *Uo.* 2159.

²⁴² Ezért vetődött fel a bírósági rendőrség létesítése, hogy elválasszák az őrizetbe vételt és a kihallgatást foganatosító hatóságot. l.: *Justice on Trial ...* 2152.

²⁴³ *Devlet Güvenlik Mahkemeleri* 3.

hogy az Állambiztonsági Bíróságok esetén a bírák hivatali ideje 4 év volt, melyet többször is meg lehetett hosszabbítani. Az Állambiztonsági Bíróságok nem katonai bíróságokként működtek, a Bírósága szerint ezért a katonai bírák jelenléte problémákat vet fel.²⁴⁴

Míg 1982-ig az összes közigazgatási pert az elsőfokú és felsőbbbíróságként eljáró Államtanácsban tárgyalták, a jelenlegi rendszert 1982 januárjában elfogadott, még mindig hatályos törvények hozták létre.²⁴⁵ Az 1982. évi 2575., 2576. és 2577. számú törvények újjászervezték a török közigazgatási bírósági szervezetet, felállítva az első fokú közigazgatási bíróságokat (adóügyi bíróságok és közigazgatási bíróságok) és a közigazgatási fellebbviteli bíróságokat.²⁴⁶

Az adóügyi bíróságok és közigazgatási bíróságok elsőfokú bíróságként, a közigazgatási fellebbviteli bíróságok és az Államtanács elsősorban felsőbbbíróságként működtek, bár bizonyos kivételes, törvényben meghatározott esetekben az Államtanács első fokú bíróságként is eljár.²⁴⁷ A két felsőbbbíróság hatásköre nem az eljük terjeszthető jogorvoslat (kifogás és semmisségi panasz) tartalma szerint különbözött, mivel tartalmilag mindkettő lehetővé tette mind a jogkérdés, mind a ténykérdés vizsgálatát a közigazgatási fellebbviteli bíróságok, illetve az Államtanács számára, hanem az ügy jellege és a döntést hozó bírák száma szerint.²⁴⁸ A közigazgatási fellebbviteli bíróságok, illetve az Államtanács első fokú közigazgatási bíróságok határozati elleni jogorvoslati kérelem tárgyában hozott határozatai ellen az azt meghozó bírósághoz helyesbítési kérelmet lehetett előterjeszteni.²⁴⁹

Az 1982-es Alkotmány időszakában az Alkotmánybíróságra az első törvényi szintű rendelkezés az Alkotmánybíróság létrehozásáról és feladatairól szóló, 1983. évi 2949. számú törvény.²⁵⁰

²⁴⁴ Uo.

²⁴⁵ *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)* 23.; AKBULUT i. m. 118.

²⁴⁶ Uo.

²⁴⁷ AKBULUT i. m. 119.

²⁴⁸ Uo. 120.

²⁴⁹ Uo.

²⁵⁰ *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)* 25.

II. A TÖRÖK-EU CSATLAKOZÁS FOLYAMATA

1. TÖRÖKORSZÁG EURÓPAI INTEGRÁCIÓJÁNAK TÖRTÉNETE

1.1. A kezdetektől a tagjelöltségre jogosultság elismeréséig (1959-1997)

Törökország Európai Unióhoz való csatlakozási szándékát „kemáli álom” elnevezéssel is jelzik, mely már a második világháborút követően megjelenik török oldalról. Törökország már 1959. július 30-án társulási kérelmet nyújtott be az akkori néven még az EGK-hoz.²⁵¹

Az Európai Unióban az integráció fejlődése során a társulási megállapodásoknak számos változata alakult ki. A külföldi és a hazai szakirodalom a társulási kapcsolatok között megkülönbözteti a tagság perspektíváját tartalmazó társulási egyezményeket. Dr. Kertészné dr. Váradi Szilvia bevezette a „belépési társulás” fogalmát.²⁵² Ez alá azokat a társulási egyezményeket sorolja, amelyek *expressis verbis* célként tartalmazzák az adott társult állam későbbi tagságát, és ezen túlmenően a tagállami státusz elnyerése érdekében a társult államot a majdani tagságra felkészítő intézkedéseket és feltételeket foglalnak magukban. Ezek sorában az elsők a Görögországgal, majd a Törökországgal kötött társulási egyezmények voltak. Törökországgal a társulási egyezményt 1963. szeptember 12-én kötötték meg Ankarai Megállapodás néven, melynek Preambulumában kitűzött cél Törökország Közösségekhez való csatlakozásának megkönnyítése volt.²⁵³

Az ilyen típusú társulás fogalmilag kizárólag európai országokkal kapcsolatban merülhet fel, hiszen az európai államiság kritériuma a tagság egyik alapvető előfeltétele, így kizárólag európai államok készíthetők fel a későbbi tagságra. Megfigyelhető az, hogy Törökország esete szabályt erősítő kivételnek tekintendő, hiszen Törökország tekintetében a Közösségek nem alkalmazták következetesen az európaiság kritériumát.²⁵⁴ Annak ellenére, hogy a török állam területének csupán 3%-a fekszik az európai kontinensen, míg a fennmaradó rész teljes egészében Ázsiában található, ez a társulási megállapodás megkötésekor láthatóan nem képezte akadályát a későbbi tagság kilátásba helyezésének, és úgy ítélték meg, hogy Törökország ezzel a 3%-kal teljesíti az európaiság földrajzi kritériumát.²⁵⁵

²⁵¹ SZIGETVÁRI Tamás: *Törökország és az Európai Unió ambivalens viszonya*, Budapest, MTA Világgazdasági Kutatóintézet, 1998, 4.

²⁵² VÁRADI Szilvia: Az Európai Közösség társulási politikája. In: *Acta Universitatis Szegediensis – Acta Juridica et Politica – Publicationes Doctorandorum Juridicorum, Tomus VIII.*, Szeged, JATE, 2008, 177–202.

²⁵³ DR. KERTÉSZNÉ DR. VÁRADI Szilvia: *Az Európai Unió bővítésének jogi aspektusai*, Budapest, Wolters Kluwer, 2014, 41.

²⁵⁴ Uo. 41.

²⁵⁵ Uo. 71.

Az európaiság kritériumának, fogalmának meghatározása Törökország tekintetében visszatérő problémaként, kritikaként merül fel, mely véleményem szerint fontos pontja Törökország Európai Unióhoz való csatlakozási folyamatának. Annak ellenére, hogy a disszertáció fő vizsgálódása a török igazságszolgáltatás EU által meghatározott sztenderdeknek való megfelelés, mégis lényegesnek és mellőzhetetlennek az európaiság kritériumának problémakörét megemlíteni. Törökország EU-hoz csatlakozása egy rendkívül komplex folyamat, minden egyes aspektusának vizsgálata meghaladná e disszertáció kereteit, azonban vannak olyan fontos elemei, melyeket meg kell említeni akkor is, ha a fő vizsgálódás az igazságszolgáltatás kérdése. Törökország és az EU viszonya az igazságszolgáltatás tekintetében sem értékelhető megfelelően bizonyos fontos történelmi előzmények, momentumok ismerete nélkül.

Az európaiság fogalmának meghatározása éppen ezért is fontos kérdéskör meglátásom szerint, melyről nem született meg napjainkban sem egységes nyugati álláspont. Az Európai Unió fejlődése során folyamatos viták zajlanak mind az európaiság fogalma, mind az európai integrációs projekt végcélját illetően. Ezt jól mutatta az elvetélt Európai Alkotmány szerződés ügye, amelynek kapcsán heves viták folytak arról, hogy annak Preambulumában a keresztény gyökerek legalább említés szintjén megjelenjenek-e. Ahogyan Király Miklós írja *Európa Keresztény gyökerei és az Alkotmányos Szerződés* című cikkében a Preambulum kapcsán felmerült vitákról, az Alkotmányos Szerződést megfogalmazó Konvent bizonyos tagjainak ellenállása, különösen Belgium, valamint Franciaország ellenkezése miatt maradt ki Európa keresztény gyökereinek említése a bevezetésből.²⁵⁶ Egyetértek Király Miklóssal abban, hogy a keresztény hagyományokra való utalás elmaradása egy nyilvánvaló történelmi tény elhallgatását jelenti s ez egyben kísérlet Európa múltjának átértékelésére.²⁵⁷

Dr. Kertészné nagyon helyesen rávilágít arra, hogy az 1951. április 18-án Párizsban aláírt és 1952. július 25-én hatályba lépett Európai Szén- és Acélközösséget létrehozó szerződés (ESZAK-Szerződés) 98. cikkében található annak bizonyítéka, hogy ez a szerződés nem zárt, tehát ahhoz később harmadik államok is csatlakozhatnak bizonyos feltételekkel. Éppen ezért hangsúlyozza, hogy az ESZAK-Szerződés ezen jellegét jól tükrözi, hogy a 98. cikk értelmében bármely európai állam folyamodhatott a Szerződéshez való csatlakozás iránt. A csatlakozási procedúrát szintén a 98. cikk tartalmazta: a harmadik

²⁵⁶ KIRÁLY Miklós: *Európa Keresztény gyökerei és az Alkotmányos Szerződés, Iustum Aequum Salutare II.* 2006/3–4, 69.

²⁵⁷ Uo. 69.

állam kérelmét a Tanácsnál kellett előterjesztenie, amely egyhangúlag döntött a Főhatóság véleményének birtokában. A Tanács határozta meg a csatlakozás feltételeit, szintén egyhangúlag. Az ESZAK-Szerződés 98. cikkének megszövegezésekor Schuman kiemelte: a szerződéshez való csatlakozás feltételeinek nem kirekesztő jellegűnek kell lenniük, hanem éppen a közösség nyitottságát kell tükrözniük. Az 'európai állam' kitételt egy másik nemzetközi szervezet, az Európa Tanácsban való tagság feltételének mintájára vették át.

Egyetérttek Dr. Kertésznel abban is, hogy az Európa Tanács ugyanis olyan európai államoknak küld a csatlakozást lehetővé tevő meghívót, amelyek 'képesek és hajlandók elfogadni a közös európai örökséget alkotó eszményeket és elveket, jelesül a jog uralmát, az emberi jogok tiszteletét, a plurális demokráciát'. Schuman azt javasolta, hogy az 'európaiság' kritériumának való megfelelést ne csupán földrajzi szempontból vizsgálják. Ennek megfelelően kizárólag olyan állam válhasson a közösség tagjává, amely az európai tradíciók szellemében és azoknak megfelelően a szabadság alapelveire és az emberi jogok tiszteletben tartására épülő berendezkedéssel bír.²⁵⁸

Véleményem szerint Jacques Delors, az Európai Bizottság volt elnökének igaza, amikor azt mondta: „Európának ... lélekre is szüksége van”.²⁵⁹ Az Európai Bizottság egy másik elnöke, Romano Prodi pedig a következőket mondta a téma kapcsán: „nem [...] kételkedhetünk abban, hogy a kereszténység hatalmas mértékben járult hozzá azon értékek, ideálok és remények létrehozásához, amelyek ma az európai kultúra részeit alkotják. Európa történelmének nincs értelme a kereszténység történelme nélkül, annak erejével és gyengéivel együtt.”²⁶⁰

Az európaiság fogalmának tartalmát illetően árulkodó, hogy mit tekintünk az európai integráció indokának, végcéljának és végső határának. Az európai egység gondolat előzményeiként fontos megemlíteni, hogy William Penn, angol politikus 1696-ban megjelent művében felvetette azt az elképzelést, hogy az európai béke érdekében szükség lenne egy közös európai parlament létrehozására az elaprózott európai államok helyett. Tervezete az európai béke jelenéről és jövőjéről a vezető nagyhatalmak felelősségét hangsúlyozta az európai egység kialakítása kapcsán. Penn Európát német, francia és angol befolyási övezetre osztotta volna, majd ezek egyesülésének fontosságát hangsúlyozta.

²⁵⁸ DR. KERTÉSZNÉ i. m. 11-12.

²⁵⁹ Idézi: KIRÁLY i. m. 67.

²⁶⁰ PRODI, Romano: Az intézmények Európája és a karizmák Európája együtt dolgoznak. (Beszéd a 2004-es stuttgarti ökumenikus találkozón), *Távlatok*, 2004/3, 320–325.

Szerinte Európa egysége és a hosszú távú béke szempontjából a bővítés második szakaszaként Oroszország és Törökország integrációjára is sort kell keríteni.²⁶¹

Törökország és az európai integráció kapcsolata régi múltra tekint vissza, mely kapcsolat kezdete az említett 1964. december 1-jén életbe lépett az Ankarai Egyezmény volt, amely két fontos célt fogalmazott meg. Egyrészt a Törökország és a Közösség közötti vámunió folyamatos kiépítését, másrészt pedig Törökország felkészítését a Közösséghez való csatlakozásra. Ezt a kettős célkitűzést Törökország komolyan vette, és meggyőződése volt, hogy minden kétséget kizáróan idővel az EU teljes jogú tagja lesz.²⁶² Az Ankarai Egyezmény továbbfejlesztése volt az 1970. novemberben aláírt Kiegészítő Jegyzőkönyv, amelynek célja erős kapcsolati kötődés kialakítása volt Törökország és az EK-piacok között.

1973-ban pedig a Közösség és Törökország elkötelezte magát arra, hogy kezdetét veszi közöttük a vámtarifák és a mennyiségi korlátozások folyamatos megszüntetése, gazdaságpolitikájuk harmonizációja; a török munkások szabad áramlása is fontos célként jelent meg ezekben a folyamatokban. E megállapodást 22 éves időtartamra kötötték, és magában foglalta a közös gazdasági célok kitűzését és azok megvalósítását. A gazdaság összehangolása azonban rendkívül nehéz folyamatnak látszott, amely nehézségek eredményeként Törökország elbizonytalanodott, továbbá a felek között politikai problémák miatt is nőtt a távolság, így a folyamat fokozatosan lelassult. A Közösség számos kifogást emelt Törökország ellen emberi jogi problémák miatt, ennek következtében a vámunió késedelmet szenvedett.²⁶³

Az Európai Közösségek 1986. január 1-jével tizenkét tagúra bővült. Portugália és Spanyolország tagság iránti kérelmét követően további államok csak a harmadik bővítés sikeres lezárása és az Egységes Európai Okmány 1987. január 1-jei hatálybalépése után folyamodtak tagságért. Elsőként Törökország 1987. április 14-én, majd Marokkó 1987. július 20-án juttatta el tagság iránti kérelmét a Közösségekhez.²⁶⁴

A Közösség 1989. december 20-án két okból utasította el Törökország tagsági kérelmét: egyrészt az Európai Közösség maga nem volt képes új országokat befogadni az

²⁶¹ VARGA Balázs: Az Európa-gondolat fejlődéstörténete a második világháborúig. In: HÁDA Béla – LIGETI Dávid – MAJOROS István – MARUZSA Zoltán – MERÉNYI Krisztina (szerk.): *Nemzetek és birodalmak*. Diószegi István 80 éves. ELTE, Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, Budapest, 2010., 663.

²⁶² *Accord créant une association entre la Communauté économique européenne et la Turquie* [Egyezmény, amely társulást hozott létre az EGK és Törökország között], Journal officiel des Communautés européennes, P 217, 29 décembre 1964.

²⁶³ DR. PRIEGER Adrienn: Törökország Európai Unió csatlakozásának lehetősége gazdasági szempontok alapján, *Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai* 16, 347.

²⁶⁴ DR. KERTÉSZNÉ i. m. 70.

előző évben megvalósított spanyol és portugál felvétel után, másrészt pedig Törökországot nem ítélték csatlakozásra alkalmasnak. A Bizottság a török tagság iránti kérelemre diplomatikus válasszal szolgált. Annak ellenére, hogy az állam területének csupán 3%-a fekszik az európai kontinensen, nem javasolta *expressis verbis* a török tagsági kérelem elutasítását a Tanács számára, azonban világossá tette, hogy a Közösségek fejlődésének eme fontos időszakában nem lehet Törökországgal a csatlakozásról tárgyalásokat kezdeni.

Ezzel együtt a többi tagságért jelentkező államot sem kívánta elriasztani egy ilyen esettel, a tagság feltételeit teljesítő államok előtt nem zárta el a tárgyalások megnyitásának lehetőségét. E véleményben megfigyelhetőek a török tagság kapcsán érzékelhető fenntartások. Például Marokkó esetében a Bizottság mozgósítására nem került sor, és az eljárás legelső szakaszában, vagyis a tagság iránti kérelem benyújtásakor a Tanács azt automatikusan elutasította. Törökország vonatkozásában azonban az európaiság kitétele nem került ilyen következetesen alkalmazásra, amit már a társulási szerződés megkötése is mutatott, ehelyett a török tagsági kérelmet a Tanács befogadta, és beindította a bővítési jogalapokban foglalt eljárást.

Az európai államiság kitévelt nemcsak földrajzi értelemben, hanem kulturális tradíciók, történelmi gyökerek szempontjából is értelmezzük.²⁶⁵ Vedder meglátása szerint ezen komplex fogalom alapján azon államok tagsága, amelyek vagy földrajzilag, vagy történelmi-kulturális gyökereiket tekintve nem tartoznak Európához, ki van zárva. Ezzel szemben például Fehéroroszország, Ukrajna vagy Moldova csatlakozását nem tartja elképzelhetetlennek.²⁶⁶

Dr. Kertészné dr. Várad Szilvia: *Az Európai Unió bővítésének jogi aspektusai* című könyvében leírja, hogy Törökország esete arra világít rá, hogy a Közösségek részéről a társulási megállapodás megkötésekor a török tagsággal járó lehetséges előnyök és hátrányok mérlegelésekor a lehetséges előnyök nagyobb súllyal estek latba, mint a hátrányok. Ennek köszönhető az, hogy a tagság perspektíváját már a belépési társulás aláírásakor sem zárták el konzekvensen Törökország elől. Tagadhatatlan, hogy harmadik államok jelentkezése esetén a Közösségek a jogi természetüeken kívül egyéb szempontokat is figyelembe vesznek, Törökország számára a jövőbeli tagság perspektívájának megadása

²⁶⁵ Uo. 72.

²⁶⁶ VEDDER, Christoph: Art. O EUV. In: GRABITZ, Eberhard – HILF, Meinhard (ed.): *Das Recht der Europäischen Union*, Kommentar. München, Loseblatt, 1998. 5–6.

pedig egyértelműen politikai jellegű döntés volt.²⁶⁷ Ezen meglátásokkal magam is egyetérték.

A Közösség hangsúlyozta, hogy bár fenntartásai vannak a török csatlakozással kapcsolatban, ennek ellenére Törökországot Európa szerves részének tekinti, és akár még kész is lenne őt felvenni teljes jogú tagnak, de nem tud eltekinteni az olyan súlyos problémáktól, mint az elképesztően magas inflációs ráta, valamint a regionális és strukturális egyenlőtlenségek.

1.2. Az előcsatlakozás időszaka (1998-2004)

Az Európai Tanács 1997. december 12-13-ai luxemburgi csúcstalálkozóján megerősítette Törökországnak az Európai Unióhoz való csatlakozásra való jogosultságát, és hogy „ugyanazon kritériumok alapján fogják megítélni, mint a többi kérelmező államot”.

Az Európai Tanács úgy ítélte meg, hogy fontos egy stratégiát készíteni, hogy Törökországot felkészítsék a csatlakozásra azáltal, hogy minden területen közelebb hozza az Európai Unióhoz.²⁶⁸ E stratégiának a következőkből kellett állnia: az Ankarai Megállapodás által biztosított lehetőségek fejlesztése; a vámunió fokozása; a pénzügyi együttműködés végrehajtása; a jogszabályok közelítése és az uniós vívmányok elfogadása; részvétel, eseti alapon, egyes programok és egyes ügynökségek esetében, a luxemburgi Európai Tanács következtetéseinek 19. és 21. bekezdésében foglaltak szerint.²⁶⁹

A Bizottság 1998. március 4-én készítette el az Európai Stratégiát Törökország számára.²⁷⁰ A Törökországra vonatkozó előcsatlakozási stratégia fő elemei közé tartozik a jogszabályok közelítése és a közösségi vívmányok elfogadása. A közlemény tartalmazza a stratégia végrehajtásának kezdeti operatív javaslatait is. A vámuniónak a szolgáltatási ágazatra és a mezőgazdaságra való kiterjesztése mellett a közlemény az EK és Törökország közötti szorosabb együttműködést, valamint egyes területeken a jogszabályok közelítését javasolta. A javaslatok kiterjednek az ipar és beruházás, mezőgazdaság, szolgáltatások, vámunió, makroökonómiai párbeszéd, a telekommunikáció és információs társadalom, a tudományos és technológiai-kutatási együttműködés, a környezetvédelem, a fuvarozás, energiapolitika, fogyasztóvédelem, regionális és határokon átnyúló együttműködés, a

²⁶⁷ DR. KERTÉSZNÉ I. M. 73.

²⁶⁸ *European Strategy for Turkey – The Commission's initial operational proposals*, COM(1998) 124 final, Brussels, 04.03.1998, 2.

²⁶⁹ Uo.

²⁷⁰ Uo.

Közösség programjaiban való részvétel, intézményi együttműködés és politikai párbeszéd, emberi jogi és humanitárius együttműködés területére.²⁷¹ Ebből is látszik, hogy a csatlakozás feltétel rendszere milyen nagyon összetett; annak teljes körű feldolgozása meghaladná nemcsak jelen disszertáció, de egy tucat habilitációs dolgozat kereteit is, ezért alább [3.3.1. pont] az igazságszolgáltatás szervezetét és működését, és az ahhoz szorosan kötődő emberi jogi kérdésekkel kapcsolatos fejlődést fogom nyomon követni és vizsgálat tárgyává tenni.

Az Európai Tanács 1998. június 15-16-ai, Cardiffban tartott ülésén üdvözölte a Stratégiát, mert a közlemény „csomagként véve ... lehetőséget biztosít a kapcsolatunk szilárd és evolúciós alapon történő fejlesztésére”. Az Európai Tanács felkérte a Bizottságot és az illetékes török hatóságokat, hogy „kövessék a Törökország jogszabályainak és gyakorlatának a közösségi vívmányokhoz való harmonizálásának célkitűzését”. Megfelelő ütemben a török jogszabályok alapos vizsgálatára van szükség. A Tanács, emlékeztetve az Európai Stratégia pénzügyi támogatásának szükségességére, kiemelte „a Bizottság azon szándékát, hogy tükrözze az Európai Stratégia végrehajtásának alátámasztására szolgáló utakat és eszközöket, és tegyen megfelelő javaslatokat e célból”. 1998. október 21-én a Bizottság két rendeletervezetet nyújtott be az Európai Stratégia évi 50 millió euró összegű finanszírozásához.²⁷²

Törökország 1998. július 17-én saját javaslatával válaszolt egy „Törökország és az Európai Unió közötti kapcsolatok fejlesztésére irányuló stratégia – Törökország javaslata” című dokumentumban,²⁷³ amely általában összhangban volt a Bizottság szövegével.

A török javaslat rögzítette, hogy az átmeneti szakaszban alkalmazandó kiegészítő jegyzőkönyv előírta az ipari termékekre vonatkozó vámunió fokozatos létrehozását, a felek között a munka szabad áramlását, a mezőgazdasági termékek fokozatosan bővülő preferenciális kereskedelmi rendszerét, a jogszabályok és politikák közelítését a kiegészítő jegyzőkönyv által meghatározott területeken, valamint a szolgáltatások lehető legteljesebb mértékű liberalizációjának megkezdését.²⁷⁴

A dokumentum leszögezte: „világos, hogy a vámunió önmagában nem lehet életképes, amennyiben a teljes jogú tagság, amely a társulás végső célja, nincs szilárdan

²⁷¹ Uo. 3-11.

²⁷² Turkey's pre-accession strategy <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Ae40113>

²⁷³ A Stratégia angol nyelvű szövege elérhető a Török Köztársaság külügyminisztériumának angol nyelvű honlapján: <http://www.mfa.gov.tr/a-strategy-for-developing-relations-between-turkey-and-the-european-union-br-proposals-of-turkey-br-july-17-1998-br-.en.mfa>

²⁷⁴ Uo.

biztosítva. A két fél fő célja az, hogy a vámuniót teljes mértékben működőképessé tegye annak biztosítása érdekében, hogy betöltse szerepét Törökországnak a teljes jogú uniós tagságra való felkészülésében. Ellenkező esetben a társulás elveszítheti az összes jelentést, és a felek elhanyagolhatják jogi kötelezettségeiket. Ez megnyitná az utat egy olyan helyzethez, ahol a politikai akarat eltűnik, és a két fél közötti kapcsolatok nem kívánatos módon meglazulnának”.

A török Stratégia szerint a csatlakozási tartó átmeneti időszakban „a mezőgazdasági termékekre alkalmazandó preferenciális kereskedelmi szabályozást ki kell terjeszteni, hogy e termékek szabad mozgását eredményezhessék (miután Törökország közelítette meg agrárpolitikáját az EU-éhoz), konkrét lépéseket kell tenni a szolgáltatások, a tőke szabad mozgásának biztosítása érdekében és a személyek között biztosítani kell a gazdasági és szociális politikák fokozatos összehangolását Törökország és az EU között, és teljesíteni kell a külkereskedelmi politikák teljes harmonizációját.” A dokumentum szerint „még akkor is, ha teljes mértékben megvalósulnak, a[z Európai] "Stratégiai Dokumentumban" szereplő javaslatok még mindig [...]nem elégségesek Törökország uniós csatlakozásához. Ezért ezeket a javaslatokat inkább kiindulópontnak kell tekinteni, mint célnak, és ki kell egészíteni más olyan lépésekkel, amelyek célja az áruk, a szolgáltatások és a tőke mozgások mindkét fél közötti korlátozásának megszüntetése”.

A török Stratégia ezért olyan javaslatokat tartalmaz, amelyek figyelembe veszik a Bizottság által készítetteteket, azt kiegészítve „együtt olyan csomagot alkotnak, amelyet nem szabad szelektíven végrehajtani, hanem teljes mértékben alkalmazni kell, annak érdekében, hogy Törökország közelebb kerüljön az Unióhoz és előkészítse a csatlakozásra”.²⁷⁵ A bevezető megállapításokat követően a török dokumentum az uniós politikák szerint felosztva konkrét javaslatokat tartalmaz, ezek között azonban közvetlenül a bírósági szervezetet vagy eljárást érintő javaslat nincs.

Törökország Helsinkiben, az 1999 decemberi Európai Tanácson nyert tagjelölti státuszt.²⁷⁶ A helsinki Európai Tanács kijelentette: „Törökország olyan tagjelölt ország, amely a többi tagjelölt országra érvényes követelmények alapján csatlakozhat az Európai Unióhoz. A meglévő európai stratégia alapján Törökország a többi tagjelölt államhoz hasonlóan élvezzi az előcsatlakozási stratégia előnyeit a reformok ösztönzése és támogatása érdekében.”²⁷⁷

²⁷⁵ Uo.

²⁷⁶ DR. KERTÉSZNÉ i. m. 162.

²⁷⁷ HL L 342., 2001.12.27., 1–5. o., magyar kiadás fejezet 11. kötet 040 o. 7 – 11.

A Bizottság 1998 óta folyamatosan, évente előrehaladási jelentéseket készít Törökországról. A jelentések felépítése megegyezik az előző tagjelöltek esetében készítettéssel, vagyis e jelentésekben az 1993-as koppenhágai és 1995-ös madridi Európai Tanács ülésen megszerezett tagsági feltételeknek való megfelelést, és az *acquis* átvételét vizsgálja, fejezetekre lebontva. Az első két jelentés a bevezetést követő érdemi része alapvetően a koppenhágai kritériumok teljesülését tekinti át, és ennek megfelelően 3+1 részre oszlik (Politikai kritériumok, Gazdasági kritériumok, Képesség a tagsággal járó kötelezettségek vállalására, továbbá a Közös kül- és biztonságpolitika, illetőleg az Igazgatási képesség a vívmányok alkalmazásához).

A Jelentések szerkezete 2000-től kezdve – figyelemmel arra, hogy Törökország hivatalosan is tagjelölt ország lett, az előcsatlakozási folyamatra tekintettel – a megváltozott: a Képesség a tagsággal járó kötelezettségek vállalására rész a csatlakozási tárgyalások tekintetében meghatározott fejezetekre lebontva tárgyalja a közösségi vívmányok átvétele terén elért eredményeket.

Az igazságszolgáltatással kapcsolatos megállapítások részint a politikai kritériumok, nevezetesen a demokrácia és jogállamiság kapcsán, részint a közösségi vívmányok körében, a bel- és igazságügyi fejezetben szerepelnek a Jelentésben. Az igazságszolgáltatás kérdésköre a jelentésekben szorosan összefonódik az emberi jogok kérdéskörével: a bírósági szervezettel és az alapvető jogokkal kapcsolatosan elfogadott jogszabályokat és elért fejlődést kezdetben a 3. szakasz (Képesség a tagsággal járó kötelezettségek vállalására) 24. fejezetében (Bel- és igazságügyi együttműködés) említették. 2005-től kezdve a bírósági szervezettel és az alapvető jogokkal kapcsolatos kérdéseket elkülönítették a 24. fejezettől (Igazság, Szabadság és Biztonság), és egy új fejezet jelent meg: a 23. fejezet (Bírósági szervezet és alapvető jogok.)²⁷⁸ E fejezet folyamatosan bővült: míg például a 2010-es Rendszeres Jelentés 98 oldalából a politikai kritériumok 32 oldal tettek ki, a 23. fejezet pedig 6 oldal volt, addig a 2013-as Fejlődési Jelentés 81 oldalából a 23. fejezet már 21 oldalt tett ki, míg a politikai kritériumok már csak 13 oldalt.²⁷⁹ Mivel a csatlakozási tárgyalások megkezdése után a legtöbb reformot a jelentések és az EU bírálókat a bírósági szervezet és az alapvető jogok területén várták el, a 23. fejezet alapvető téma maradt.²⁸⁰

1999 és 2000 között az EU-tagsággal kapcsolatos reformok megkezdődtek, de

²⁷⁸ SÖYLEMEZOĞLU, Sitki Hasan: Chapter 23, Judiciary and fundamental rights; the engine for the reform process in Turkey; *Law & Justice Review*, Volume:V, Issue:1, June 2014, 55.

²⁷⁹ Uo. 56.

²⁸⁰ Uo.

lassan, és csak kisebb változásokat sikerült elérni.²⁸¹ Günter Verheugen, akkori bővítési biztos 2000. március 10-ei nyilatkozatában a politikai reformfolyamat részeként a török Btk. felülvizsgálatát, egy új török Ptk. elfogadását, a bírói függetlenség elmélyítését, a szólás és egyesülési szabadság növelését jelölte meg elvárásként.²⁸² Ebben az időszakban, 2000. október 5-én került sor egy törvényerejű rendelettel a Miniszterelnökséghez tartozó Emberi Jogi Elnökség létrehozására, amelynek célja az emberi jogi kérdéseket intézményesítsék és az intézmények munkáját összehangolják.²⁸³

A Tanács 2001. március 8-ai határozatának („Csatlakozási partnerség a Török Köztársasággal”) elfogadásával²⁸⁴ a reformfolyamat lendületet kapott, mert ez iránymutatásul szolgált Törökországnak a csatlakozási folyamat érdekében alapelvek, prioritások, közbenső célok és feltételek tekintetében.²⁸⁵ E dokumentumra válaszul a török Minisztertanács 2001. március 24-én elfogadta a „Török Nemzeti Program az *Aquis* Elfogadására” című határozatát, amelyben Törökország elkötelezte magát, hogy a török jogszabályokat harmonizálják az EU vívmányaival a csatlakozási Partnerségről szóló dokumentummal összhangban.²⁸⁶

A Nemzeti Program elfogadása és a csatlakozási tárgyalások 2005. október 3-ai megkezdése között négy alkotmánymódosításra, nyolc jogharmonizációs csomag elfogadására és számos törvény megalkotására került sor.²⁸⁷ Ebben az időszakban ratifikálta Törökország – egyebek mellett – a Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmányát, a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Egyezségokmányát és az EJEE 6. kiegészítő jegyzőkönyvét.²⁸⁸

A 2002 decemberi koppenhágai csúcson az EU kijelentette, hogy Törökország lényeges intézkedéseket hajtott már végre, különösen a jogrend területén, és amennyiben 2004-ben a Bizottság állítása szerint eleget tesz a kritériumoknak, azonnal megkezdődhetnek a csatlakozási tárgyalások.²⁸⁹

A belső reformokon túl Törökország számos nemzetközi emberi jogi egyezményhez is csatlakozott, amelyek alapján Törökországban 2004-ben eltörölték a halálbüntetést,

²⁸¹ Uo. 57.

²⁸² Uo. 53.

²⁸³ Uo. 69.

²⁸⁴ A Tanács 2001. március 8-ai 2001/235/EK határozata a Török Köztársaság csatlakozási partnerségében megfogalmazott elvekről, prioritásokról, közbülső célokról és feltételekről, *HL L 85/13, 2001.3.24.*

²⁸⁵ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 57.

²⁸⁶ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 57., DR. KERTÉSZNÉ i. m. 162.

²⁸⁷ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 57-58.

²⁸⁸ Uo. 68-69.

²⁸⁹ NUGENT, Neill: *The government and politics of the EU*, The EU series 17. 2017 April.

rögzítve e tény az ország alaptörvényének 38. cikkelyében is, ami lehetővé tette az ország számára, hogy a következő évben megkezdje az uniós csatlakozási tárgyalásokat.²⁹⁰

A Bizottság 2004-es jelentésében a jogi kritériumok terén történt előrehaladásra tekintettel javasolta első ízben, hogy nyissák meg a csatlakozási tárgyalásokat. A 2004 decemberében tartott Európai Tanács 2005. október 3-át jelölte meg a tárgyalások megkezdésének időpontjaként.²⁹¹

1.3. A csatlakozási tárgyalások (2005-2016)

A tárgyalások Törökországgal a bővítési mechanizmusnak megfelelően a „screening” eljárással kezdődtek 2005. október 20-án, az egyes tagjelöltekre szabott tárgyalási keretben rögzített fejezetekről. Az átvilágítás 2006 júniusában zárult le, tehát a kelet-közép-európai államokhoz hasonlóan mindösszesen egy évet vett igénybe. Mindkét tagjelölt esetében 35 fejezetre osztották az *acquis*-t a korábbi 31 helyett, amelynek oka a technikai jellegű változtatások (például a hosszabb témakörök felbontása) mellett az igazságszolgáltatás és az emberi jogok témájának bevezetése volt, amely két újabb fejezetet jelentett.²⁹²

A 2006 decemberében Törökországgal folytatott csatlakozási tárgyalásokat nyolc fejezet tekintetében felfüggesztették, több okból is. Egyrészt a 2006 júniusi Bizottsági jelentésben megfogalmazott helyzet, miszerint továbbra is jellemző a nacionalizmus, a nemzetiségekkel szembeni diszkrimináció, továbbá a katonaság erős befolyása a politikára. Másrészt, további szempont volt az is, hogy Törökország nem teljesítette a ciprusi helyzet megoldására vállalt kötelezettségeit, továbbá a társulási megállapodását kiegészítő jegyzőkönyvet sem írta alá. Ez utóbbi oka, hogy a jegyzőkönyvben szerződő félként a 2004-ben csatlakozott államoknak is részt kellett venniük, Törökország viszont mind a mai napig nem ismeri el a Ciprusi Köztársaságot, amely immáron uniós tagállam.²⁹³

Az Európai Bizottság 2013. októberi jelentésében kinyilvánította, hogy lehetővé teszik a csatlakozási tárgyalások folytatását Törökországgal, ugyanakkor arra is rámutatott, hogy bőven van még mit alakítani az országnak. Az Európai Unió Általános Ügyek Tanácsa azt mondta, hogy még 35 témafejezetet kell az EU-val megvitatni és lezárni, amiből Törökországnak eddig összesen egyet sikerült befejezni. A 28 tagállam júniusban

²⁹⁰ A halálbüntetés visszaállítása veszélybe sodorná a török EU-csatlakozási folyamatot <http://www.vajma.info/cikk/kulfold/56590/A-halalbuntetes-visszaallitasa-veszelybe-sodorna-a-torok-EU-csatlakozasi-folyamatot.html> (2017.10.16.)

²⁹¹ DR. KERTÉSZNÉ i. m. 162.

²⁹² Uo. 163.

²⁹³ Uo. 162-163.

folytatta volna a megakadt tárgyalási folyamatot, de el kellett halasztani a törökországi kormányellenes tüntetések miatt, mivel a kormány nem elvárható módon, erőszakmentesen kezelte a tüntetéseket, hanem aránytalan rendőri és fegyveres beavatkozásra került sor. Sajnálatos az esemény, mivel 2013-ban még az eddigi csatlakozást legintenzívebben ellenző Németország és Franciaország is hozzájárult volna a tárgyalásokhoz.²⁹⁴

Megállapítható, hogy Törökország Unióhoz való csatlakozása az eddig csatlakozási folyamatokhoz képest vitathatatlanul bonyolultabb eset: nem csak a kulturális különbségek miatti nehézségek állítják nehéz helyzet elé az Uniót, hanem a gazdasági és politikai hatások megfelelő irányítása is megpróbáltatás lenne az Unió számára egy esetleges csatlakozásnál. Az EU költségvetését megviselné a csatlakozás, továbbá félelmeket kelt egy Iránnal és Irakkal határos ország Unióba való csatlakozása, ugyanakkor nem hanyagolható el az sem, hogy ha az Unió világpolitikai szinten hangsúlyosabb szerephez kíván jutni, akkor megfontolandó a NATO második legerősebb haderejének integrálása, mely gazdasági szempontokból mérföldköveket jelenthetne Európának.²⁹⁵

2. A BÍRÓSÁGI SZERVEZETRENDSZER FEJLESZTÉSE AZ UNIÓS CSATLAKOZÁSRA FIGYELEMMEL

2.1. Az előcsatlakozás első időszaka (1998-2001)

Első jelentős intézkedésként az 1999. június 22-én elfogadott alkotmánymódosítás és törvénymódosítás eltávolította a katonai bírakat az állambiztonsági bíróságok eljáró tanácsaiból,²⁹⁶ a módosítás 2001-ben lépett hatályba, ettől kezdve az állambiztonsági bíróságok összes bírója civil volt.²⁹⁷

A 2000. december 25-én elfogadott törvény alapján fogyasztóvédelmi tanácsokat állítottak fel az ankarai, az izmiri és az isztambuli bíróságokon.²⁹⁸

A 2001. március 26-án elfogadott törvény alapján 12 szellemi tulajdonjoggal kapcsolatos ügyekre specializálódott tanácsot állítottak fel a bírósági szervezetben.²⁹⁹ A 2001. október 3-ai alkotmánymódosítás volt az 1982-ben elfogadott Alkotmány legátfogóbb és legradikálisabb módosítása.³⁰⁰ A módosítás érintette a preambulomot és 31 cikket, a 2. fejezetben (Az egyének jogai és kötelességei), 3. fejezetben (Szociális és

²⁹⁴ Török csatlakozás: Újabb lépés Európa felé?, http://kitekinto.hu/islam/2013/10/26/torok_csatlakozas_ujabb_lepes_europa_fele/ (2015. 04. 24.)

²⁹⁵ Török csatlakozás: Újabb lépés Európa felé?

²⁹⁶ 1999 Regular Report from the Commission on Turkey's progress towards accession [COM/99/0513 final], Brussels, 13. 10. 1999, 9.

²⁹⁷ 2001 Regular report on Turkey's Progress Towards Accesion, SEC(2001)1756, Brussels, 13.11.2001, 16.

²⁹⁸ 2001 Regular Report ..., 16.

²⁹⁹ 2001 Regular Report ..., 16.

³⁰⁰ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 58.

gazdasági jogok és kötelességek), a 4. fejezetben (Politikai jogok és kötelességek), és további 7 cikket; a csaknem valamennyi alapszabadságot újraszabályoztak és megerősítettek annak érdekében, hogy a török Alkotmány rendelkezéseit az Európai Emberi Jogi Egyezményhez közelítsék, amennyire csak lehetséges.³⁰¹

Egy 2001. május 15-én elfogadott törvény létrehozta a büntetés-végrehajtási bíró intézményét, hogy a fogvatartottak jogaikkal kapcsolatos panaszait felülvizsgálja; országszerte 140 bírót jelöltek ki erre a feladatra.³⁰²

Az alapvető törvények megváltoztatása az új török Ptk. 2001. november 22-ei elfogadásával kezdődött; a törvény számos új és modern intézményt honosított meg, mint például a nemek közti egyenjogúságot, a gyermekek és sérülékeny személyek védelmét, és az egyesülési szabadság új szemléletét.³⁰³

2.2. Az előcsatlakozás második időszaka (2002-2005)

A 2002. február 19-én hatályba lépett I. Harmonizációs Csomag, két legfontosabb módosítása, hogy a szólásszabadság előmozdítása érdekében módosították a török Btk. 312. cikkét (izgatás, gyűlöletbeszéd, az állam megsértése, terrorista propaganda), szigorítva a bűncselekménnyé nyilvánítás feltételeit, és módosították az Állambiztonsági bíróságokról szóló törvényt és a Be.-t, hogy csökkentsék az ügyvéd nélküli időszak maximális kiszabható időtartamát.³⁰⁴ Az állambiztonsági bíróságok felállításáról és bűnüldözési módszereiről szóló törvény és a szervezett bűnözés elleni küzdelemről szóló törvény módosítása folytán a szervezett bűnözéssel kapcsolatos bűncselekmények és a pénzügyi csalás kikerültek az állami biztonsági bíróság hatásköréből.³⁰⁵ Az állambiztonsági bíróság elé tartozó ügyekben a fogvatartottak védelemhez való jogát erősítette az állambiztonsági bíróságok felállításáról és bűnüldözési módszereiről szóló törvény 16. cikkének hatályon kívül helyezése, amely korábban korlátozta a fogvatartottak ügyvédhez való jogát, és előírta, hogy a fogvatartott és az ügyvédje találkozásakor egy harmadik személy – általában állami tisztviselő – is jelen legyen; a társtettességben

³⁰¹ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 58-59.

³⁰² 2001 Regular Report ..., 16.17-18., SÖYLEMEZOĞLU i. m. 66.

³⁰³ A Ptk.-t elméleti és bírósági szakemberekből, és az Igazságügyi Minisztérium tisztviselőiből álló bizottság alkotta meg. L.: SÖYLEMEZOĞLU i. m. 65.

³⁰⁴ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 61-62.

³⁰⁵ 2002 Regular Report on Turkey's Progress towards accession, SEC(2002)1412 [COM(2002)700 final], Brussels, 9. 10. 2002, 20., 118.

elkövetett bűncselekmények miatt indított büntetőeljárás alá vont személyek pedig a korábbi 4 nap helyett már 48 óra elteltével igénybe vehették ügyvéd segítségét.³⁰⁶

A 2002. április 9-én hatályba lépett II. Harmonizációs Csomag erősítette a szólásszabadság, az egyesülési és gyülekezési jog, és a jogállamiság gyakorlásának biztosítékait.³⁰⁷ A 2002. augusztus 9-én hatályba lépett III. Harmonizációs Csomag – számos bűncselekmény tekintetében – eltörölte a halálbüntetést, és számos törvényt módosított, hogy – a Bizottság kritikájának megfelelően – a török jogszabályokat harmonizálja az Egyezményvel és az EJEB gyakorlatával; többek között módosította a sajtótörvényt, a gyülekezési törvényt és a rendőrségi törvényt is.³⁰⁸ Ugyanebben az évben a fiatalok bíróságainak számát nyolcra emelték, létrehozva egy isztambuli és diyarbakiri bíróságot.³⁰⁹

A 2003. január 11-én hatályba lépett IV. Harmonizációs Csomag az EU ajánlására számos törvényt módosított, célja bizonyos területeken a szabadságjogok elmélyítése és a kínzás és a bántalmazás elleni biztosítékok erősítése volt.³¹⁰ A családjogi bíróságok létrehozásáról szóló törvény alapján az év folyamán 114 ilyen bíróságot hoztak létre, amelyből 63 még abban az évben megkezdte a működését. Ezeknek a bíróságoknak a feladata gyermekek és felnőttek számára védő, oktatási és szociális intézkedések meghozatala, beleértve a család pénzügyi védelmét is. Ezeket a bíróságokat minden olyan városban létre kellett hozni, amelynek több mint 100 000 lakosa van.³¹¹

A 2003. február 4-én hatályba lépett V. Harmonizációs Csomag az EJEB ítéletei alapján a török Pp. és Be. módosításával az összes bírósági ítélettel szemben megengedte a perújítást, továbbá a sajtótörvény 82. cikkének módosítása bizonyos bűncselekmények tekintetében a szabadságvesztés helyett pénzbüntetést helyezett kilátásba.³¹²

A 2003. július 19-én hatályba lépett VI. Harmonizációs Csomag eltörölte a halálbüntetést a háború és a közvetlen háborús veszély idejét kivéve, szélesítette az egyesülési jog és a sajtó- és szólásszabadság körét, és konkretizálta a terror fogalmát.³¹³ 2003 júliusában elfogadták az Igazságügyi Akadémia létrehozásáról szóló törvényt; a cél egy olyan szervezet létrehozása volt, amelynek az igazságügyi minisztérium felügyelete

³⁰⁶ Uo. 21.

³⁰⁷ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 62.

³⁰⁸ Uo. 62-63.

³⁰⁹ *2002 Regular Report ...* 22.

³¹⁰ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 63.

³¹¹ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 67., *2003 Regular Report on Turkey's progress towards accession*, SEC(2003)1212 final [COM(2003) 676 final], Brussels, 05. 11. 2003, 20.

³¹² SÖYLEMEZOĞLU i. m. 63., *2003 Regular Report ..* 20.

³¹³ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 63-64.

alatt álló bírák, ügyészek és egyéb jogi szakmák tagjait képzik.³¹⁴

A 2003. augusztus 7. napján hatályba lépett VII. Harmonizációs Csomag számos, a szólásszabadsággal, az egyesülési és gyülekezési joggal kapcsolatos rendelkezést módosított, hogy a török jogot harmonizálja az Egyezményrel és az EJEB gyakorlatával.³¹⁵

Ugyanebben az évben – a Bizottság kritikájára válaszul – módosították a Fiatalkorúak Bíróságainak létesítéséről, feladatairól és peres eljárásairól szóló törvényt,³¹⁶ és a Fiatalkorúak Bíróságának hatáskörébe utalták a 15 és 18 éves kor közötti fiatalok elleni büntetőeljárásokat is.³¹⁷

2004. január 1-jével került ténylegesen felállításra a Török Igazságügyi Akadémia a bírák, ügyészek, bírójelöltek, jogászok és közjegyzők képzése érdekében, hogy növeljék az igazságszolgáltatás színvonalát.³¹⁸ Az Akadémia felelős a bíró és ügyészjelöltek képzéséért éppúgy, mint a szolgálatot teljesítő bírák és ügyészek továbbképzéséért. Az Akadémia képzést nyújt az Igazságügyi Minisztérium személyzetének, az ügyvédeknek és a közjegyzőjének is. A török jog és jogi eljárás mellett a képzés kiterjed az Emberi Jogok Európai Egyezményére, az uniós jogra és a nyelvekre is.³¹⁹ Az Igazságügyi Minisztérium legfontosabb kapcsolódó tevékenysége a bírák és ügyészek emberi jogi képzésére irányuló EU-Project volt, amelyet az ET-vel együttműködésben hajtottak végre; a képzés keretében 225 tréner-bírárt képeztek ki, akik először közel ezer bírót és ügyészt képeztek tovább, nagyban hozzájárulva az igazságszolgáltatás szemléletváltásához.³²⁰

A Fiatalkorúak Bíróságairól szóló törvényt 2004 januárjában úgy módosították, hogy biztosítsák a Fiatalkorúak Bíróságának létrehozását minden olyan városban, amelynek lakossága meghaladja a 100 000 főt. 2004-ben azonban csak 16 ilyen bíróság létezett.³²¹

A Katonai Büntető törvénykönyv és a Katonai bíróságok felállításáról és peres eljárásairól szóló törvény 2004. január 29-én hatályba lépett módosítása megszüntette az állambiztonsági bíróságokat, és helyükre létrehozta a Kivételes Büntető Törvényszékeket, részben új eljárási szabályokkal.³²² A korábban az állambiztonsági bíróságok hatáskörébe

³¹⁴ 2003 Regular Report ... 116.

³¹⁵ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 64.

³¹⁶ Uo. 67.

³¹⁷ 2003 Regular Report ... 21.

³¹⁸ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 67.

³¹⁹ 2004 Regular Report ... 24-25.

³²⁰ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 70.

³²¹ 2004 Regular Report on Turkey's progress towards accession, SEC(2004)1201 [COM(2004)656 final] Brussels, 6. 10. 2004, 25.

³²² SÖYLEMEZOĞLU i. m. 67-68.

tartozó bűncselekmények – elsősorban a szervezett bűnözés, a kábítószer-kereskedelem és a terrorista bűncselekmények – az újonnan létrehozott Kivételes Büntető Törvényszékek hatáskörébe kerültek át. Néhány, korábban az állambiztonsági bíróságok által elbírált bűncselekmény, különösen a Büntető Törvénykönyv 312. cikke szerintiék, a Büntető Törvényszékek hatáskörébe kerültek át. A Kivételes Büntető Törvényszékek eljárási szabályai megegyeztek a többi Büntető Törvényszék által alkalmazott szabályokkal, kivéve, hogy előbbi bíróságok illetékessége egy szélesebb földrajzi területre terjed ki, és az őrizetbe vétel és a vádemelés között eltelt legrövidebb időtartam nem 24, hanem 48 óra. Az állambiztonsági bíróságok főügyészének hivatalát is eltörölték; a Kivételes Büntető Törvényszékek előtti büntetőeljárásban az ügyészi feladatokat a Legfőbb Ügyész látta el. A gyanúsítottak mindkét Büntető Törvényszék mindkét fajtája előtt ugyanolyan jogokat élveztek, beleértve a jogot arra, hogy ügyvéddel tanácskozzanak, amint őrizetbe vették őket.³²³

Az elfogásról, fogvatartásról és kihallgatásról szóló rendelet 2004 januárjában módosult a fogvatartottak jogainak kiterjesztése érdekében; az új szabályozás szerint a fogvatartottak orvosi vizsgálatát a rendőrség vagy a csendőrség jelenléte nélkül kell elvégezni, kivéve, ha az orvos kéri jelenlétüket.³²⁴

Új jogsegélyről szóló rendeletet fogadtak el 2004 márciusában, amely kiterjesztette a költségmentesség terjedelmét.³²⁵ A kézbesítésről szóló törvényt 2004 márciusában módosították. A módosítás azt írja elő, hogy a gyanúsítottak és tanúk írásbeli idézése a tárgyalásra akkor is érvényes, ha a bejelentett személy nem található az adott címen. E módosítás célja a perek lerövidítése és a büntetőeljárás elévülés miatti kudarcának megakadályozása.³²⁶

A kereskedelmi törvénykönyv 2004 áprilisi módosítása speciális bíróságok létrehozását rendelte el a tengerészeti ügyek elbírálására.³²⁷ A családjogi bíróságokról szóló törvényt ugyancsak 2004 áprilisában módosították annak érdekében, hogy a családjogi bíróságok hatásköréből kizárjanak minden nem családjogi jogvitát. Ezenkívül a felülvizsgált törvény lehetővé tette a nem házas, a gyermektelen és a 30 éven aluli bírák kinevezését is a családjogi bíróságokra. 2004-ben a családjogi bíróságok száma 120 volt.³²⁸

³²³ 2004 Regular Report ... 24.

³²⁴ Uo. 25.

³²⁵ Uo.

³²⁶ Uo.

³²⁷ Uo.

³²⁸ Uo.

A 2004 májusában elfogadott alkotmánymódosítási csomag részeként az állambiztonsági bíróságokat véglegesen eltörölték. A 2004. május 7-ei alkotmánymódosítás eltörölte a halálbüntetést a háború idején is, megszüntette az állambiztonsági bíróságokat, biztosította a nemek közti egyenlőséget, bevezette, hogy a megfelelően hatályba léptetett nemzetközi egyezmények törvényerővel rendelkeznek, és ha a hazai jog és az alapvető jogokkal kapcsolatos nemzetközi egyezmények összeütköznek, az emberi jogokat jobban védő nemzetközi egyezmények elsőbbséget élveznek [Alkotmány 90. cikke], erősítette a sajtószabadságot a nyomdák védelmére vonatkozó rendelkezés módosításával, és módosította a Számvevőszékre vonatkozó szabályokat.³²⁹ 2004. június 24-én hatályba lépett az új, az EJEB gyakorlatához közelítő sajtótörvény.³³⁰ A 2004. július 14-én hatályba lépett VIII. Harmonizációs Csomag hatályon kívül helyezte a halálbüntetésre vonatkozó, megmaradt szabályokat.³³¹

A Nagy Nemzetgyűlés 2004 szeptemberében elfogadta a fellebbviteli bíróságok létrehozásáról szóló törvényt, azzal, hogy az csak több kapcsolódó törvény, például az új büntető törvénykönyv és az új büntetőeljárás törvény tervezetének elfogadása után lép hatályba.³³²

A Nagy Nemzetgyűlés 2004. szeptember 26-án elfogadta a modern büntetőpolitikát tükröző, a jogállamiságot és az alapvető jogokat erősíteni kívánó új Büntető törvénykönyvet (Btk.), amely 2005. június 1-jén lépett hatályba.³³³ Az új törvény az 1924-ben elfogadott Btk.-t volt hivatott felváltani; számos modern európai normát átvett, összhangban a büntetőjog legújabb európai fejleményeivel. Megerősítette egyes emberi jogi jogsértések szankcióit, és olyan új, a nemzetközi büntetőjog legutóbbi fejleményeit tükröző bűncselekményeket vezetett be, mint például a népirtás és az emberiség elleni bűncselekmények, a hátrányos megkülönböztetés és a személyes adatokkal való visszaélés.³³⁴

Az új Be.-t 2004. december 4-én fogadták el, és ugyancsak 2005. június 1-jén lépett hatályba.³³⁵ A törvény új rendszert vezetett be olyan intézményekkel, mint az igazságügyi rendőrség (amely az ügyész felügyelete alatt a nyomozást lefolytatja), a vádelejtés (az

³²⁹ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 59-60

³³⁰ Uo. 66.

³³¹ Uo. 64.

³³² A fellebbviteli bíróságok felállítására ténylegesen csak 2016 júniusában került sor. l.: *2004 Regular Report ... 25.*

³³³ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 65., *Turkey 2005 Progress Report*, SEC(2005)1426 [COM(2005)561 final], Brussels, 9 November 2005, 15.

³³⁴ *2004 Regular Report ... 24.*

³³⁵ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 65., *Turkey 2005 Progress Report* 15.

ügyész mérlegelési jogkörébe utalták, hogy az összegyűjtött bizonyítékok alapján vádat emel-e), kereszkérdezés és vádegyezség,³³⁶ és lehetővé tette, hogy a bíró pótnyomozásra adja vissza az ügyet, továbbá bizonyos tárgyalások esetén előírta azok kép- és hangfelvételen való rögzítését, továbbá előírta, hogy azoknak a vádlottaknak és tanúknak, akik a török nyelvet nem ismerik, ingyenes tolmácsot kell biztosítani.³³⁷

Ezzel egyidejűleg lépett hatályba a felülvizsgált őrizetbevételről, fogvatartásról és kihallgatásról szóló rendelet, a bírói és megelőző házkutatásról szóló rendelet, és a bírósági rendőrségről szóló rendelet.³³⁸ Az új büntetőeljárás törvénykönyv 147. cikke és az őrizetbevételről, fogvatartásról és kihallgatásról szóló rendelet előírta, hogy a letartóztatott személyeket tájékoztatni kell a letartóztatás okáról és jogairól, beleértve az ingyenes jogi tanácsadáshoz való jogot is. Az új Be. 150. cikke alapján a védő igénybevétele kötelező a bűncselekményekkel vádolt fiatakorúak, a süketnémák és a korlátozottan cselekvőképesek számára, valamint minden olyan bűncselekmény esetében, amely több mint öt év szabadságvesztéssel büntetendő.³³⁹

A büntetések végrehajtásáról szóló törvény, amely ugyancsak 2005. június 1-jén lépett hatályba, számos, a büntetés végrehajtását korábban szabályozó rendelet helyébe lépve tisztázta e területet.³⁴⁰ A törvény olyan kérdésekkel foglalkozott, mint a fogvatartottak jogai és kötelezettségei, a börtönök rendje és fegyelme, valamint az elkövetők rehabilitációja és újbóli beilleszkedése; meghatározta a közmunka és a próbaidő fogalmát.³⁴¹

2005 június 1-jén hatályba lépett a területi fellebbviteli bíróságokról szóló törvény is, amely új jogorvoslatot vezetett be, és kétéves átmeneti időszakkal háromszintű bírósági szervezetet irányzott elő, igaz, a kerületi bíróságok felállítása egy jó évtizedet késett.³⁴²

A Nemzetgyűlés által 2005 júniusában elfogadott, a bírásokról és az ügyészekről szóló törvénnyel kapcsolatos módosítások egyszerűsítik a gyakorló ügyvédek bíróvá vagy ügyésszé válásának folyamatát. E módosítások elfogadásáig a gyakorló ügyvédek nagyon ritkán lettek bírások. Ezek a módosítások előírták, hogy harmincöt év alatti, legalább hároméves szakmai tapasztalattal rendelkező ügyvédek írásbeli vizsgára és interjúra

³³⁶ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 65., *Turkey 2005 Progress Report* 15, 106-107.

³³⁷ *Turkey 2005 Progress Report* ...15

³³⁸ *Uo.*

³³⁹ *Uo.* 17, 106.

³⁴⁰ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 67., *Turkey 2005 Progress Report* 16.

³⁴¹ *Turkey 2005 Progress Report* 16.

³⁴² SÖYLEMEZOĞLU i. m. 66., *Turkey 2005 Progress Report* 16.

jelentkezhetnek; a sikeres jelöltek hat hónapos képzésen vesznek részt az Igazságügyi Akadémián a bíróvá vagy ügyésszé válásuk előtt.³⁴³

2005. június 21-én ismét módosították az Alkotmányt, újraszabályozva a Rádió és Televízió Magas Tanácsát, a televíziós, rádiós és közszolgálati hírügynökségek intézményeit.³⁴⁴

Egy 2005 júliusi módosítás úgy rendelkezett, hogy a vétséggel vádolt fiatalok ügyét a háromtagú tanács helyett egyesbíró bírálja el.³⁴⁵

2.3. A csatlakozási reformok első időszaka (2006-2009)

A Nagy Nemzetgyűlés 2009 júniusában elfogadta a Büntető Törvénykönyv, a Büntetőeljárás törvény és más törvények módosításáról szóló 5198. számú törvényt, amelyek békeidőben, ideértve a puccskíséret esetét is, a civil bíróságok hatáskörébe utalták a katonai személyekkel szemben a török Be. 250. §-a szerint a büntető törvényszékek hatáskörébe tartozó bűncselekmények, a nemzetbiztonságot érintő bűncselekmények és a szervezett bűnözés körébe tartozó bűncselekmények elbírálását. Ezenkívül az új jogszabályok megszüntették a katonai bíróságok békeidőben fennmaradt hatáskörét a civilek felett, ezáltal összehangolva Törökországot az EU gyakorlatával.³⁴⁶

A legfőbb ellenzéki párt, a Köztársasági Néppárt azonban kérelmet nyújtott be az Alkotmánybírósághoz az új jogszabály megsemmisítése iránt.³⁴⁷ Az Alkotmánybíróság 2010 januárjában megsemmisítette a büntetőeljárás törvény rendelkezéseit, amelyek lehetővé tették a polgári bíróságok számára a fegyveres erők tagjainak a szervezett bűnözés és az állam ellen elkövetett bűncselekmények esetére történő felelősségre vonását azzal az indokkal, hogy ezek ellentétesek az alkotmányos rendelkezésekkel.³⁴⁸

2.4. A csatlakozási reformok második időszaka (2010-2014)

A 2010. május 7-ei 5982. számú törvénnyel elfogadott alkotmánymódosítási csomag volt a legátfogóbb módosítás a 2001-es alkotmánymódosítást követően; bár a módosított cikkek száma elmaradt a 2001-ben módosított cikkek számától, a módosított rendelkezések miatt viszont fontosabbnak tekinthetők, mint a 2001-es módosítási csomag. A csomagot az EU Bizottsága és az Európai Parlament is támogatta; az ellenzéki pártok azonban nem

³⁴³ Turkey 2005 Progress Report 105.

³⁴⁴ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 60.

³⁴⁵ Turkey 2005 Progress Report 16.

³⁴⁶ Turkey 2009 Progress Report ... 10.; SÖYLEMEZOĞLU i. m. 83.

³⁴⁷ Turkey 2009 Progress Report ... 10.

³⁴⁸ Turkey 2010 Progress Report, SEC(2010)1327 [COM(2010)660], Brussels, 9 November 2010, 13, 75.

támogatták azt sem a parlamentben, sem a megerősítő népszavazáson, mindazonáltal a csomagot a 2010. szeptember 12-ei népszavazáson a szavazók 58%-a elfogadta.³⁴⁹

Az alkotmánymódosítás és a 6087. számú törvény a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsáról szóló törvény újraszabályozta a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsának összetételét, a rendes tagok számát 7-ről 22-re emelve, és 12 póttagot is rendszeresítettek. Az igazságügyminiszter, az igazságügyi államtitkár, illetve a Semmítőszék Teljes Ülése által választott 3 tag és az Államtanács Teljes Ülése által választott 2 tag mellett a Tanács tagjává váltak az első fokú bírák képviselői (7 tagot a rendes bíróságok bírái és ügyészei, 3 tagot a közigazgatási bírók és ügyészek választottak maguk közül), az Igazságügyi Akadémia által választott 1 tag, és a jogi karok tanárai és az ügyvédek közül a köztársasági elnök által választott 4 tag.³⁵⁰ A Tanács ettől kezdve Teljes Ülésként vagy három kamarában járt el.³⁵¹

A miniszter tehát a Tanács elnöke maradt; bár hatáskörét szűkítették (a miniszter nem vehet részt a kamarák ülésein), de a Tanács vizsgálati hatáskörének gyakorlása a jóváhagyásához kötött maradt.³⁵² Az alkotmánymódosítás lehetővé tette a Tanács hivatalvesztést kimondó határozatának bírósági felülvizsgálatát,³⁵³ és kimondta, hogy a Tanács feladatainak ellátása és jogköreinek gyakorlása során független: semmilyen szerv, hatóság, hivatal vagy magánszemély nem adhat parancsokat vagy utasításokat a Tanácsnak.³⁵⁴

Az alkotmánymódosítás folytán a Tanács alá rendelten létrehozták a Főtitkárságot, amely szakmai és titkársági támogatást nyújt a Tanácsnak. A Főtitkárságra a Tanács nevezi ki a bírákat és az ügyészeket.³⁵⁵ A Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa (Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa) a feladatait a bíróságok függetlensége és a bírói és ügyészi tisztség biztonsága alapelveinek figyelembevételével végzi a tisztességesség, pártatlanság, pontosság, becsületesség, következetesség, egyenlőség, hozzáértés és képzettség alapelveinek keretei között.³⁵⁶ A módosítás következtében a Bírók és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsát, amelynek korábban nem volt önálló költségvetése, és amelynek titkársági

³⁴⁹ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 79, *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)* 25,

³⁵⁰ *Turkey 2010 Progress Report*, 12, 75.; SÖYLEMEZOĞLU i. m. 79, 83; *The judicial system of Turkey ...* 25, 32.

³⁵¹ *The judicial system of Turkey ...* 30.

³⁵² *Turkey 2010 Progress Report* 12, 75.

³⁵³ *Turkey 2010 Progress Report* 12, 75.

³⁵⁴ *The judicial system of Turkey ...* 30.

³⁵⁵ *Turkey 2010 Progress Report*, 12, 75; SÖYLEMEZOĞLU i. m. 79., *The judicial system of Turkey ...* 30.

³⁵⁶ *The judicial system of Turkey ...* 30.

feladatait az Igazságügyi Minisztérium látta el, egy közigazgatásilag és anyagilag is független tanácsá szervezték át.³⁵⁷

Az alkotmánymódosítás érintette az Alkotmány Alkotmánybíróságra vonatkozó 146. és 149. cikkét is; az Alkotmánybíróság munkamódszereit és alapelveit az Alkotmánybíróság létrehozásáról és eljárási rendjéről szóló, 2011. március 30-án kelt, 6216. számú, az alkotmánymódosítást követően elfogadott törvénnyel újrászabályozták.³⁵⁸

Az alkotmánymódosítás alapján az Alkotmánybíróság 17 tagból áll, amelyből 10-et a köztársasági elnök nevez ki a Semmítőszék, az Államtanács, a Katonai Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság, a Katonai Semmítőszék és a Felsőoktatási Tanács által kinevezett jelöltek közül, 4-et közvetlenül az ügyészek, ügyvédek és az Alkotmánybíróság jelentéstevő bírái közül, 3-at a Nagy Nemzetgyűlés választja a Számvevőszék és az Ügyvédi Kamara által javasolt jelöltek közül, három szavazási fordulóban, a harmadikban egyszerű többséggel választják meg. A módosított Alkotmány előírja, hogy a bírácoknak legalább negyvenöt évesnek kell lenniük, amikor tizenkét éves meg nem újítható időszakra megválasztják őket.³⁵⁹ Az Alkotmánybíróságon belül két tanácsot hoztak létre a teljes Ülés mellett.³⁶⁰

Az Alkotmány 2010-es módosításával az állampolgárok Alkotmánybírósághoz egyéni kérelem benyújtásához való joga először vált alkotmányos joggá. 2012 szeptember 23-ától bárki fordulhat az Alkotmánybírósághoz azon az alapon, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezményének hatálya alá tartozó, az Alkotmányban biztosított valamelyik alapvető jogát vagy szabadságát a hatóságok megsértették. A kérelem benyújtásához ki kell meríteni a rendes jogorvoslati lehetőségeket.³⁶¹

Az Alkotmányból mellőzték azokat a rendelkezéseket, amelyek lehetővé teszik a katonai bíróságok számára a civilek felelősségre vonását, és az új rendelkezések kifejezetten megtiltják az ilyen pereket. Az állam biztonságára, az alkotmányos rendre és annak működésére vonatkozó bűncselekményekkel kapcsolatos ügyeket polgári bíróságok előtt kell megindítani.³⁶²

A terrorizmusellenes törvényt és az egyéb törvényeket módosító 2010 júliusi törvény előírja, hogy a terrorcselekmények elkövetésével vádolt gyermekeket a fiatalkorúak bírósága elé kell állítani akkor is, ha az ilyen bűncselekményeket felnőttekkel együtt

³⁵⁷ *The judicial system of Turkey ...* 30.

³⁵⁸ *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)* 25.

³⁵⁹ *Turkey 2010 Progress Report* 13, 75.

³⁶⁰ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 79.

³⁶¹ *The judicial system of Turkey ...* 18.; SÖYLEMEZOĞLU i. m. 79, 83.

³⁶² *Turkey 2010 Progress Report* 13, 75.; SÖYLEMEZOĞLU i. m. 79.

kövezték el. Ezenkívül a terrorista propaganda vagy a gyűléseken vagy tüntetéseken a biztonsági szerveknek való ellenállás miatt elítélt gyermekeket többé már nem ítélik el terrorszervezetben való részvételért. Általánosságban a törvény előírja, hogy a fiatalok számára nem alkalmazzák a terrorizmusellenes törvényben felsorolt számos súlyosító körülményt. Végül a törvény lehetővé teszi a fiatalok bíróságai számára, hogy elhalasszák az ítélet kihirdetését, a szabadságvesztést alternatív szankciókra változtassák, vagy a terrorcselekményekkel kapcsolatos bűncselekmények miatt kiszabott büntetést felfüggesztik.³⁶³

A 2010 és 2014 között hatályos Reform Stratégia alapján elfogadott első bírósági csomag, a 2011 februárjában kihirdetett 6110. számú törvény módosította a Semmitószékről és az Államtanácsról szóló törvényeket annak érdekében, hogy megoldódjanak az ügyek nagy és növekvő számából adódó problémák: több tanácsot hoztak létre, megváltoztatták a munkamódszereket és számos bírót és ügyészt neveztek ki.³⁶⁴ Három alapvető törvénykönyvet is megújítottak 2011 februárjában: elfogadták a Kötelmi jogról szóló 6098. sz. törvényt, a Polgári perrendtartásról szóló 6100. sz. törvényt és az új Kereskedelmi törvénykönyvről szóló 6102. sz. törvényt.³⁶⁵

A második bírósági csomag, a 2011 márciusában elfogadott, az igazságszolgáltatás felgyorsítása érdekében egyes törvények módosításáról szóló 6217. számú törvény fő célja az volt, hogy megakadályozzák az esetek bekerülését a bírósági rendszerbe, többek között azáltal, hogy egyes bűncselekményeket szabálysértésé minősítettek, a fellebbezést illetékkötelessé tették, és az öröklési bizonyítványok kiadását közjegyzői hatáskörbe utalták.³⁶⁶

A harmadik bírósági csomag, a 2012 júliusában kihirdetett, az egyes törvényeknek az igazságszolgáltatás hatékonyságának biztosítása érdekében történő módosításáról, valamint a sajtó és média útján elkövetett bűncselekményekkel kapcsolatos ügyek és ítéletek elhalasztásáról szóló 6352. számú törvény néhány bűncselekményt pénzbírsággal büntetendő szabálysértéssé minősített, és a bíróság hatásköréből közigazgatási szerv hatáskörébe utalt; új rendelkezéseket vezettek be a büntető és közigazgatási ügyek lezárásának felgyorsítása érdekében. A csomag a jogszabályoknak a nemzetközi egyezményekkel való összehangolása és a korrupcióellenes államok csoportja (GRECO)

³⁶³ *Turkey 2010 Progress Report* 27.

³⁶⁴ SÖYLEMEZOĞLU, i. m. 85., *Turkey 2011 Progress Report*, 17, 84.

³⁶⁵ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 82.

³⁶⁶ *Turkey 2011 Progress Report*, SEC(2011)1201 [COM(2011)666], Brussels, 12. 10. 2010, 17, 84; SÖYLEMEZOĞLU i. m. 85.

ajánlásainak betartása érdekében módosította a megvesztegetéssel és pénzügyi bűncselekményekkel kapcsolatos rendelkezéseket.³⁶⁷

A török Be. 250-252. cikkével összhangban létrehozott, különlegesen felhatalmazott bíróságokat a Terrorellenes törvény 10. cikkével létrehozott területi büntető törvényszékek váltották fel. E bíróságok illetékességi területe úgy volt meghatározva, hogy egynél több várost és tartományt fedett le, ezért – a főszabálytól eltérően – a büntető törvényszékek olyan helyeken sem járhattak el az ilyen bíróság hatáskörébe tartozó bűncselekmények ügyében, ahol ilyen bíróság nem volt. Ezek a bíróságok nemcsak a terrorista bűncselekményekkel, hanem az állam elleni bűncselekményekkel is foglalkoztak. Az eljárások többsége ugyanaz maradt az új bíróságok előtt is, míg néhány javult a Törökországi büntető igazságszolgáltatásról szóló jelentés bírálatainak figyelembe vételével. A büntetések felfüggesztésének alkalmazását kiterjesztették a terrorista bűncselekmények egyszerű formájára is, és az alternatív szankciók alkalmazhatóvá váltak ezekre a bűncselekményekre is. A gyanúsítottak vagy a vádlottak fogvatartásának csökkentése érdekében az előzetes letartóztatásra vonatkozó minimális büntetési tétel küszöbértéke két évre nőtt. A gyanúsítottak előzetes letartóztatására vonatkozó bírósági határozatok átláthatóságának biztosítása érdekében a bírák számára kötelezővé tették kézzelfogható tények megfogalmazását, és kiterjesztették a bírósági ellenőrzési gyakorlat hatályát.³⁶⁸

A negyedik bírósági csomagot, a 2013. április 30-án kihirdetett 6459. számú törvényt az Emberi Jogok Európai Bíróságának Törökország általi jogsértést megállapító határozatainak figyelembevételével készítették el. Általánosságban a csomag számos témakört szabályozott: a Katonai Közigazgatási Felsőbíróság előtt folyamatban lévő ügyekre is kiterjesztették a perújítás lehetőségét; a kisajátítással kapcsolatban jogot biztosítottak késedelmi kamat fizetésére, és a büntetőeljárás törvény számos cikkét módosították (a gyanúsított/vádlott és az ügyész közötti egyenlőség biztosítása, az őrizetbe vett vagy letartóztatott személyeknek nyújtott kártérítési jog megadása, a nyomozás újbóli elrendelése, ha az Emberi Jogok Európai Bíróságának jogsértést megállapító határozata azon alapul, hogy a vizsgálat nem volt hatékony, és ezért nem került sor elítélésre; a jogi segítségnyújtáshoz való jog kiterjesztése a rászorulóknak számára és a kínzás bűncselekményének üldözését korlátozó rendelkezés eltörlése); a polgári perrendtartás

³⁶⁷ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 85.

³⁶⁸ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 85., AKSEL, Ismail: *Turkish Judicial System – Bodies, duties and officials*, http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/profiles/Turkish_judicial_system_en.pdf (2017. 09. 18.), 63.

eljárásjogi törvény módosítása ugyancsak kiterjesztette a jogi segítségnyújtáshoz való jogot.³⁶⁹

Az ötödik igazságügyi csomag, a 2014. március 6-án kihirdetett 6526. számú törvény megszüntette a terrorellenes törvény 10. cikkével összhangban létrehozott bíróságokat, és ezúttal a különleges peres eljárásokat nem utalták másik, más néven működő bíróság hatáskörébe, így véget ért az állambiztonsági bíróságok, a különlegesen felhatalmazott bíróságok és a terrorizmusellenes törvény 10. cikkével megbízott bíróságok hagyománya.³⁷⁰

2.5. A Török Igazságügyi Minisztérium 2015-ös igazságügyi reformcsomagja

Az Erdoğan-kormány által készített 2015. évi igazságügyi reformcsomag bemutatása lényeges a téma szempontjából, mivel a reformcsomagban található olyan fontos elveket, melyek jelenleg is hatályban vannak Törökországban, s amelyek olyan fontos célokat tűznek ki, melyeket az Európai Unió is elvár Törökországtól, ám éppen e fontos célok nem érvényesülnek napjainkban megfelelően. Az igazságszolgáltatás kapcsán felmerült aggályok éppen e Törökországban is hatályban lévő igazságügyi reformok betartását várná el Törökországtól. BEKIR BOZDAĞ, igazságügyi miniszter így fogalmazta meg az igazságügyi reformcsomag jelentőségét: „A stratégiai terv más jelentést nyert a bírósági szervezetben, és fontos szerepet játszott az igazságügyi reformfolyamatban.”³⁷¹

A Török Igazságügyi Minisztérium által kiadott, 2015 áprilisában megjelent török igazságügyi reform-stratégia szerint a 10 legfőbb cél; 1. A bírói függetlenség és pártatlanság erősítése; 2. A bírósági rendszer felelősségének és átláthatóságának a fejlesztése; 3. A polgári és a büntető igazságszolgáltatási rendszer javítása; 4. Az alternatív vitarendezési módok javítása és hatékonyságuk javítása a gyakorlatban, [mediáció, választottbíró]; 5. A nemzetközi igazságügyi együttműködés javítása és az EU-csatlakozási folyamat hatékonyságának növelése; 6. A jogi képzés és a szolgálatot megelőző és a szolgálati képzések fejlesztése; 7. A hátrányos helyzetű olyan csoportokkal kapcsolatos jogalkalmazás javítása, mint a nők, gyerekek és a fogyatékosok; 8. Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés erősítése; 9. Az emberi jogok megsértésének

³⁶⁹ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 87., *Turkey 2013 Progress Report*, SWD(2013)417 final [COM(2013)700 final], Brussels, 16. 10. 2012, 46.

³⁷⁰ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 87.

³⁷¹ *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)* 5.

megelőzése a joggyakorlat révén és az emberi jogok védelmének erősítése; 10. A büntetés-végrehajtási rendszer fejlesztése.³⁷²

Jelen igazságügyi reformcsomag 2015-2019-ig tartó időszakra határozza meg a legfőbb célokat és stratégiai lépéseket az igazságügyi rendszert illetően. A stratégiai terv előszavában Bozdağ igazságügyi miniszter említi, hogy ez az igazságügyi reform mérföldkőnek tekintendő az igazságügyi rendszert illetően. Az előszóban beszámol arról is, hogy a reformkutatásokat két fő irányvonal mentén két dokumentumban végezték el, nevezetesen az Igazságügyi Reform Stratégiában és az Igazságügyi Minisztérium Stratégiai Tervében.

Az Igazságügyi Reform Stratégia, amelyet az Európai Unió tagságához történő csatlakozási folyamat során készítettek el, Törökország egyik legfontosabb politikai dokumentuma lett. Az Igazságügyi Reform Stratégia végrehajtása a Minisztertanács általi megvitatása után történt meg.³⁷³ Továbbá arról is ír, hogy az igazságszolgáltatási rendszerben bekövetkezett változások éppúgy erednek a társadalmi elvárásokból, mint a nemzetközi fejlődésből, és az igazságszolgáltatás tisztességességén túlmenően a polgárok azt követelik, hogy az igazságszolgáltatási rendszerben is szakszerű és gyors eljárás érvényesüljön. Minden fogalom, így az igazságosság, a helyreállító igazságosság, a hatékonyság, amelyet a jelen évszázad az igazságszolgáltatási rendszerekre fejlesztett ki, mind az igazságszolgáltatás hatékony érvényesülését szolgálják.³⁷⁴

Az Igazságügyi Minisztérium Stratégiai Terve a török igazságszolgáltatás aktuális helyzetét is áttekintette. A Terv az erősségek között említi a meggyökeresedett intézményes kultúra rendelkezésre állását; a jogszabályok előkészítésében játszott hatékony szerepet; a kifinomult információs és a technológiai infrastruktúra rendelkezésre állását; az európai uniós folyamatban vállalt hatékony szerepet; az alternatív vitarendezési módok fejlesztésével kapcsolatos döntéseket; a javuló költségvetési lehetőségeket; a közös szervezeti hálózatot; az igazságszolgáltatás tagjainak részvételét az igazgatási testületekben; a fizikai infrastruktúra tekintetében javuló lehetőségeket; az alternatív büntetés-végrehajtási módok fejlődését; az emberi jogok tekintetében az intézményes kapacitás javulását; a nemzetközi kapcsolatok sokoldalú és széles körű fejlődését; és az igazságügy tagjai és dolgozói képzésének figyelemmel követését.³⁷⁵

³⁷² Uo. 18-19

³⁷³ Uo.

³⁷⁴ Uo. 6.

³⁷⁵ Uo. 36.

A Terv a gyengeségek között említi az igazságügyi szervek túlzott munkaterhét; bizonyos jogvitákban a per ésszerű időn belül történő lezárásának elmulasztását; a teljesítményértékelési rendszer elégtelen hatékonyságát; a bünyügyi statisztikák összegyűjtésének és feldolgozásának nem megfelelő voltát; a szervezeti törvény nincs megújítva olyan módon, hogy biztosítsa a szolgáltatások hatékony megvalósítását; az igazságügyi szakértői intézményekben meglévő problémákat; az igazságügyi dolgozók személyiségi jogainak elégtelenségét; a belső ellenőrzési rendszer (olyanok mint a gazdasági eljárások, munkaköri leírások, állandó személyzet) nincs teljesen kiépítve; az alternatív vitarendezési módok nem általánosak a gyakorlatban; az igazságügyi dolgozók fegyelmezési, jutalmazási és előmeneteli rendszere nem megfelelő; a végrehajtási és a fizetésektelenségi szolgáltatások hatékonysága nincs a kívánatos szinten; az igazságszolgáltatási tagjainak és dolgozóinak száma nem megfelelő; a kerületi bíróságok a rendes és a közigazgatási bírósági szervezetben még nem működnek.³⁷⁶

A Terv a lehetőségek között említi az igazságügyi reform közvélemény általi támogatásának folytonosságát; a tudományos közösség, a nemzeti és nemzetközi közvélemény és a társadalmi szervezetek igazságszolgáltatással kapcsolatos érzékenységeinek növekedését; a technológia és a kommunikációs eszközök fejlődését; a központi igazgatási költségvetés növekvő lehetőségeit; az ország gazdasági és politikai stabilitásának rendelkezésre állását; az e-kormányzati gyakorlatok fejlődését; az Európai Unióhoz való csatlakozási folyamat folytatódását; az Európai Tanáccsal, az Emberi Jogok Európai Bíróságával és egyéb intézményekkel folytatott erős párbeszédet és növekvő együttműködés meglétét; tananyag készítését annak érdekében, hogy növeljék a jogi tudatosságot az elsőfokú oktatás tantervében; a bírói, ügyészi és más igazságügyi hivatásokkal kapcsolatos követelmények növelését; és a jogi karok és az igazságügyi szakközépiskolák számának növelését.³⁷⁷

A Terv fenyegetésként jelöli meg azt, hogy a társadalomban általános az a nézet, hogy a büntetések nem elrettentőek; lehetséges kibertámadásokat a NJIS ellen; hogy a közvélemény igazságszolgáltatásba vetett bizalma nincs a kívánatos szinten; a bűncselekmény-típusok számának növekedését és bonyolultabbá válását; a kiber- és terrortámadásokkal kapcsolatos nemzeti együttműködés nem megfelelő voltát; a minőségi problémákat a jogi oktatásban; negatív benyomások kialakítását az igazságügyi intézményekről a média eszközeivel; a bevándorlási hullám és menekültek

³⁷⁶ Uo. 37.

³⁷⁷ Uo. 38.

koncentrációját; azt, hogy az egyezségkötés és együttműködés kultúrája nem megfelelő; a jogismeret nem eléggé fejlett; végül, hogy az igazságszolgáltatás munkaterhének csökkentésére szolgáló módszereket nem eléggé hatékonyan használják a köz- és magánszférában.³⁷⁸

2010 és 2015 között jelentős lépések történtek a bírósági szervezet megerősítése érdekében, hogy a növekvő és különböző vitákat hatékonyan rendezzék. Az e területen folytatott tevékenységek közé tartozik a felső bíróságok megerősítése, az elsőfokú bíróságok számának növelése, az igazságszolgáltatási és közigazgatási eljárásban a középszintű bíróságok felállítása, a specializáció biztosítása.³⁷⁹ Jelentősen megnövelték a Semmítőszék és az Államtanács tanácsainak és tagjainak számát, és a nagytanácsok lehetőséget kaptak arra, hogy egynél több kistanácsban dolgozhassanak.³⁸⁰

Fontos előrelépés történt a rendes és közigazgatási bíráskodás fellebbviteli jogorvoslatában is: a 2004. évi 5235. számú törvénnyel szabályozott területi fellebbviteli bíróságok emberi erőforrásait és infrastruktúráját biztosították; a közigazgatási bíráskodáson belül a fellebbezési jogorvoslatot a 2014. évi 6545. sz. törvény vezette be; a bíróságok tényleges felállítására a 2015 és 2019 közötti időszakban kerül majd sor.³⁸¹ A bírák és az ügyészek számának növekedése ezen kívül lehetővé tette új elsőfokú bíróságok felállítását.³⁸² Mivel a bírósági munkamennyiség még mindig túlságosan nagy, a bíróságok számát tovább fogják növelni ebben a tervezési időszakban. Tény, hogy az igazságszolgáltatással kapcsolatos számos probléma a túlzott munkateherből ered.³⁸³

Ugyancsak fontos reform volt ebben az időszakban a különös hatáskörrel rendelkező bíróságok felszámolása, bűnügyi békebíróságok hivatalainak felállítása, hogy a büntető békebíróságok helyett független szervként foglalkozzanak a védelmi intézkedésekkel.³⁸⁴ A jelentős fejlesztések a szakosított bíróságok számában is megfigyelhetők voltak. 2010 és 2015 között a munkaügyi bíróságok száma 170-ről 266-ra, a családjogi bíróságok száma

³⁷⁸ Uo. 39.

³⁷⁹ Uo. 41.;

³⁸⁰ A Semmítőszék tanácsainak számát a 2011. évi 6110. számú törvény 32-ről 38-ra, tagjainak számát 250-ről 387-ra emelte, míg a 2014. évi 6572. számú törvény a tanácsok számát tovább növelte 46-ra, míg a tagok számát 516-ra. Az Államtanács tanácsainak számát a 2011. évi 6110. számú törvény 13-ről 15-re, tagjainak számát 95-ről 156-ra emelte, míg a 2014. évi 6572. számú törvény a tanácsok számát tovább növelte 17-re, míg a tagok számát 195-re. l.: Uo. 41-42.

³⁸¹ Uo. 42. A területi bíróságok felállítására végül 2016. július 20-án került sor.

³⁸² A bírák és ügyészek száma 2010 és 2015 között 10.529 főről 14.801-re nőtt, nagyjából tehát 41 %-os a növekedés, de a bírák és ügyészek 100.000 lakosra vetített száma még mindig nem éri el az ET tagállamainak átlagát. Ugyancsak 2010 és 2015 között a segédszemélyzet száma 32.676-ról 53.912-ra nőtt, közel 61%-kal. l.: Uo. 42-44.

³⁸³ Uo. 42., 46-50.

³⁸⁴ Uo. 42.

190-ről 294-re, a kereskedelmi bíróságok száma 63-ról 189-re és a fogyasztói bíróságok száma 26-ról 86-ra nőtt.³⁸⁵ Ezzel összefüggésben, a polgári és közigazgatási bíróságokon egynél több tanács létrehozására vonatkozó rendelkezést a 2013. évi 6460. sz. törvény, a büntetőbíróságokon a 2014. évi 6572. sz. törvény iktatta be, és ez kikövezte az utat a specializációra a hatáskör Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa által történő megosztása révén.³⁸⁶ Fontos a szakosodás a nyomozás során, valamint a bírósági szinten is. A bűncselekménytípusok számának növekedése által megkövetelt, különféle területekre szakosodás növelte az ilyen irányú gyakorlatokat, különösen a nagyobb bíróságokon. Az ítélkezés és a nyomozás specializációja növelését célzó politikák az új időszakban folytatódnak.³⁸⁷

Az elmúlt időszak egyik vezető területe az emberi jogok. Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) előtt a Törökország ellen indított peres eljárásokat, amelyekben korábban a Külügyminisztérium járt, ebben a tervezési időszakban az Igazságügyi Minisztérium vette át. Ebben a körben jelentős vizsgálatokat folytattak az emberi jogok gyakorlatának fejlesztése érdekében. Ezek közé a reformok közé tartozik az Alkotmánybírósághoz és az Emberi Jogok Kárpótlási Bizottsághoz intézett egyedi kérelem bevezetése. Az Ombudsman Intézmény létrehozása mellett számos jogszabály-módosításra is sor került a jogsértési döntés meghozatalával kapcsolatban. Ezenkívül az EJEB által azonosított jogsértéseknek az EJEB precedenseivel való összehangolása céljából kidolgozott "az emberi jogok európai egyezményével kapcsolatos jogsértés megakadályozására irányuló cselekvési tervet" a Kormány határozatával elkezdtek végrehajtani.³⁸⁸

3. AZ EURÓPAI BIZOTTSÁG ÉS AZ EURÓPAI PARLAMENT ÁLLÁSPONTJAI A TÖRÖK IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS TERÉN ELÉRT REFORMOKRÓL

Ahogy fentebb [1. pont] említettem, a Bizottság 1998 óta évente előrehaladási jelentéseket készít Törökországról. A jelentésben belül az igazságszolgáltatással kapcsolatos megállapítások részben a politikai kritériumok, nevezetesen a demokrácia és jogállamiság kapcsán, részben a közösségi vívmányok körében szerepelnek a Jelentésben.

Az igazságszolgáltatás kérdésköre a jelentésekben szorosan összefonódik az emberi jogok kérdéskörével: a bírósági szervezettel és az alapvető jogokkal kapcsolatosan elfogadott jogszabályokat és elért fejlődést kezdetben a 3. szakasz (Képesség a tagsággal

³⁸⁵ Uo. 43.

³⁸⁶ Uo. 43.

³⁸⁷ Uo. 43.

³⁸⁸ Uo. 57-58.

járó kötelezettségek vállalására) 24. fejezetében (Bel- és igazságügyi együttműködés) említették. 2005-től kezdve a bírósági szervezettel és az alapvető jogokkal kapcsolatos kérdéseket elkülönítették a 24. fejezettől (Igazság, Szabadság és Biztonság), és egy új fejezet jelent meg: a 23. fejezet (Bírósági szervezet és alapvető jogok.)³⁸⁹

A 23. fejezet négy címből áll: bírósági szervezet, korrupcióellenes politika, alapvető jogok és az EU-polgárok jogai.³⁹⁰

A 23. fejezet folyamatosan bővült: míg például a 2010-es Rendszeres Jelentés 98 oldalából a politikai kritériumok 32 oldalt tettek ki, a 23. fejezet pedig 6 oldal volt, addig a 2013-as Fejlődési Jelentés 81 oldalából a 23. fejezet már 21 oldalt tett ki, míg a politikai kritériumok már csak 13 oldalt.³⁹¹ Mivel a csatlakozási tárgyalások megkezdése után a legtöbb reformot a jelentések és az EU bírálókat a bírósági szervezet és az alapvető jogok területén várták el, a 23. fejezet alapvető téma maradt.³⁹²

Tekintettel arra, hogy az emberi jogok kérdése még mindig igen tág vizsgálati kört jelentene, amely meghaladná jelen disszertáció kereteit, az emberi jogi kérdéseket csak annyiban érintem, amennyiben azok közvetlenül kötődnek a bíróság működéséhez, illetve amennyiben a csatlakozási tárgyalások felfüggesztésére vonatkozó parlamenti döntést döntő módon befolyásolták, tehát a bírói függetlenséggel és a bírósági szervezettel kapcsolatos megállapítások mellett elsősorban a tisztességes eljáráshoz való jog, a szólásszabadság és a halálbüntetés kérdésére fogok kitérni.

A 23. fejezetnek a bírósági szervezetre vonatkozó első címének a bírósági szervezet függetlensége, pártatlansága, szakszerűsége és hatékonysága és a bírósági reform a tárgya.³⁹³ Ezen a területen a vonatkozó EU-aquis: az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE), az ENSZ A bíróságok függetlenségének alapelvei (29 November 1985, A/RES/40/32), a Budapesti irányelvek (Az európai legfőbb ügyészek 2005. május 31-ei Konferenciáján elfogadott európai irányelvek az ügyészek etikájáról és magatartásáról), a Bangalorei Alapelvek (Alapelvek a bírói magatartásról, elfogadta az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága 2003. április 23-án); az ET Miniszteri Bizottságának R(94)12. számú ajánlása a bírák függetlenségéről, hatékonyságáról és szerepéről; a CCEJ 2(2001) számú véleménye a bíróságok finanszírozásáról és igazgatásáról; az ET R(86) számú ajánlása a bíróságok

³⁸⁹ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 55.

³⁹⁰ Uo. 75.

³⁹¹ Uo. 56.

³⁹² Uo.

³⁹³ Uo. 75.

túlzott ügyterhének megelőzéséről és csökkentéséről; az ET Rec(2000)19. számú ajánlása az ügyesség szerepéről a büntető eljárásban.³⁹⁴

Az EU *acquis*ként elfogadott dokumentumok szerint a bíróságokat törvénynek kell létrehozni, és a bírák kiválasztásának és kinevezésének biztosítania kell a függetlenséget és pártatlanságot; a bírói hivatali időt törvénynek kell biztosítania; a bírói etikai szabályokat világosan meg kell határozni, hogy biztosítsa a pártatlanságot; a bírósági szervezet hatékonysága alapvető követelmény a jogállam működéséhez.³⁹⁵

Miként fentebb említettem, 1998-ban az Európai Bizottság elkészítette az *Első rendszeres jelentést* Törökország csatlakozás felé való előrehaladásáról.³⁹⁶ Ez az első jelentés két helyen is foglalkozott igazságszolgáltatási kérdésekkel.³⁹⁷ Az igazságszolgáltatás kérdése a jelentésekben szorosan összefonódik az emberi jogi kérdésekkel és a büntető és polgári anyagi és eljárásjog fejlődésével, a továbbiakban azonban a disszertáció elsősorban az igazságszolgáltatás *szervezetét* érintő megállapításokra összpontosít. Tekintettel a műhelyvitán elhangzott észrevételekre, a jelentések és állásfoglalások megállapításait az alábbiakban nem időrendben, hanem tematikus bontásban ismertetem.

3.1. A török igazságszolgáltatás helyzete a jogállamiság szempontjából

Az Európai Bizottság jelentéseiben, illetve az Európai Parlament állásfoglalásaiban a török igazságszolgáltatást a jogállami intézményrendszerben betöltött szerepe szempontjából is vizsgálta. Volt néhány visszatérő kérdéskör, amelyek kezelése jól rámutat a török fél alkalmazkodóképességére, illetve annak hatáira.

3.1.1. Különbírók problémája

3.1.1.1. Állambiztonsági bíróságok

A Bizottság már az első jelentésében bírálta, hogy az Állambiztonsági Bíróságok működése komoly kétséget támaszt a tisztességes eljárás meglétével szemben; mivel

³⁹⁴ Uo.

³⁹⁵ Uo.

³⁹⁶ *Regular report from the Commission on Turkey's progress towards accession* [COM/98/0711 final]

³⁹⁷ A tagság követelményei részben (B.), a politikai követelményeken (1.) belül a demokrácia és jogállamiság (1.1.) körében, illetve a tagsággal járó kötelezettségek vállalására való alkalmasságon (3) belül a közösségi vívmányok Európai Stratégia által lefedett területei (3.2.) körében. l.: *uo.* 12-13, 44-45.

álláspontja szerint a rendkívüli bíróságok (az Állambiztonsági Bíróságok) léte nem egyeztethető össze a demokratikus rendszerrel, és szemben áll az Emberi Jogok Európai Egyezményének alapelveivel.³⁹⁸

Az 1999-ben készült *második jelentésben* a Bizottság utalt arra, hogy az EJEB 1999 júliusában 9 ügyben arra a következtetésre jutott, hogy az Állambiztonsági Bíróság nem minősül „független és pártatlan” bíróságnak.³⁹⁹ Üdvözölte ugyanakkor, hogy az állambiztonsági bíróságok eljáró tanácsaiból eltávolították a katonai bírakat, s noha úgy ítélte, hogy az ilyen reformok javítják az állambiztonsági bíróságok működését, de még mindig kétségeit fejezte ki, hogy a vádlottak jogainak teljes mértékben érvényesülnek az ilyen bíróságok előtt.⁴⁰⁰ Az Európai Parlament e jelentésről elfogadott állásfoglalásban kifejezte az állambiztonsági bíróságok mielőbbi eltörlésére vonatkozó várakozását.⁴⁰¹

A Bizottság harmadik jelentésében is szükségesnek tartotta az állambiztonsági bíróságok kérdésének rendezését, különösen működésének, hatásköreinek, feladatainak, eljárása szabályainak az európai standardokkal való összehangba hozatalát.⁴⁰² Az Európai Parlament e jelentésről elfogadott állásfoglalásban kifejezte abbéli elvárását, hogy az elkövetkező években az állambiztonsági bíróságokat szüntessék meg.⁴⁰³

A Bizottság 2001-ben készült *negyedik jelentésében* megjegyezte, hogy bár az állambiztonsági bíróságokról eltávolították a katonai bírakat, e bíróságok működésével kapcsolatban még mindig sok a megoldandó probléma a tisztességes eljárás biztosítása érdekében, például a védőhöz való jutás vagy a bíróság civilekkel szembeni hatáskörei tekintetében.⁴⁰⁴

³⁹⁸ A jelentés problémaként utalt arra, hogy e bíróságok túlzottan a vallomások beszerzésére összpontosítanak a hagyományos nyomozati módszerekkel szemben, arra, hogy a tárgyaláson az ügyész a bíró mellett ül, továbbá, hogy a védő észrevételeit nem szó szerint, hanem csak összefoglalva rögzíti a bíró a jegyzőkönyvben, az eljárások extrém hosszát, és hogy az alatt a terhelten fogva tartják a bíró által felhozott világos indokok nélkül; a bírák pártatlanságának kétséges voltát, mivel a három bíró egyike katonai bíró, aki szolgálatban lévő katonatiszt, aki a katonai fegyelem alá tartozik; végül azt, hogy ez olyan katonai jellegű bíróság, amelynek hatásköre civilekre is kiterjed. l. *Uo.* 13.

³⁹⁹ *1999 Regular Report from the Commission on Turkey's progress towards accession* [COM/99/0513 final], Brussels, 13. 10. 1999., 9.

⁴⁰⁰ A jelentés utalt rá, hogy több mint 7000 ügy volt folyamatban e bíróságok előtt. l. *Uo.* 9-10.

⁴⁰¹ *European Parliament resolution on the 1999 Regular Report from the Commission on Turkey's progress towards accession* (A5-0297/2000), *OJ C 223*, 8.8.2001, 185.

⁴⁰² *2000 Regular Report from the Commission on Turkey's progress towards accession* (COM/2000/0713 final), 13.

⁴⁰³ *European Parliament resolution on the 2000 Regular Report from the Commission on Turkey's progress towards accession* [P5_TA(2003)0265], *OJ C 112E*, 9.5.2002, 310.

⁴⁰⁴ *2001 Regular report on Turkey's Progress Towards Accession*, SEC(2001) 1756, Brussels, 13.11.2001. 16, 85.

A Bizottság a 2002-ben készült *ötödik jelentésében* – áttekintve az állambiztonsági bíróságok hatáskörét és eljárását érintő módosításokat⁴⁰⁵ – még mindig úgy ítélte, hogy azok feladat- és hatásköreit, valamint működését összhangba kell hozni az európai standardokkal.⁴⁰⁶ Az e jelentésről elfogadott állásfoglalásában az Európai Parlament üdvözölte a török kormány bejelentését, miszerint szándékában áll megszüntetni az állambiztonsági bíróságokat.⁴⁰⁷

A Bizottság a 2003-ben készült *hatodik jelentésében* – a fogva tartottak jogainak javításával és az ügyvéd nélküli fogvatartás megszüntetésével kapcsolatos bizonyos előrelépés ellenére – még mindig úgy ítélte, hogy az állambiztonsági bíróságok hatásköreit, felelősségét és működését továbbra is összhangba kell hozni az európai normákkal az emberi jogok védelme terén és az alapvető szabadságjogokat, különösen a védelemhez való jogot. A Jelentés megjegyzi, hogy a bíróságok eltörlését az igazságszolgáltatás magas rangú tagjai nyilvánosan kérték, sőt a török kormány tagjai is bejelentették.⁴⁰⁸ Az e jelentésről elfogadott állásfoglalásában az Európai Parlament ismét üdvözölte azt – a kormányon, a parlamenten és az igazságszolgáltatáson belül – megfogalmazott igényt, hogy az állambiztonsági bíróságokat szüntessék meg, és felhívta a kormányt, hogy a lehető leghamarabb terjesszen a parlament elé egy javaslatot.⁴⁰⁹

Végül a Bizottság 2004-ben készült *hetedik jelentésben* rögzítette a kedvező fejlemények között megemlítette az állambiztonsági bíróságok eltörlését.⁴¹⁰

Látható, hogy míg Törökország orvosolta az első jelentésben az állambiztonsági bíróságokkal kapcsolatban konkrétan megfogalmazott kritikát, a második jelentésben az első jelentéshez képest újabb kifogások merültek fel az állambiztonsági bíróságok működésével kapcsolatban. Bár Törökország ezt követően is többször kísérletet tett a konkrét kritikáknak megfelelő jogszabály-módosítással orvosolni a problémát, végül azonban az állambiztonsági bíróságok megszüntetése mellett döntött.

3.1.1.2. A katonai bíróságok hatásköre és szerepe.

⁴⁰⁵ L. bővebben a 3.2. pontban.

⁴⁰⁶ *2002 Regular Report on Turkey's Progress towards accession*, SEC(2002)1412 [COM(2002)700 final], Brussels, 9. 10. 2002., 20.

⁴⁰⁷ *European Parliament resolution on Turkey's application for membership of the European Union* [P5_TA(2003)0265], *OJ C 68E*, 18.3.2004, p. 592–599. 596.

⁴⁰⁸ *2003 Regular Report on Turkey's progress towards accession*, SEC(2003)1212 final [COM(2003) 676 final], Brussels, 05.11.2003, 22.

⁴⁰⁹ *European Parliament resolution on the 2003 regular report of the Commission on Turkey's progress towards accession* [P5_TA(2004)0274], *OJ C 108E*, 29.4.2004, 830.

⁴¹⁰ *2004 Regular Report on Turkey's progress towards accession*, SEC(2004) 1201 [COM(2004)656 final] Brussels, 6.10.2004, 24-25.

A Bizottság már a 2001-ben elfogadott negyedik jelentésében kifogásolta, hogy a katonai bíróságon továbbra is folyamatban vannak civilekkel szembeni perek a szólásszabadsággal visszaélés vádjával.⁴¹¹ A Bizottság álláspontja szerint szükséges a katonai bíróságok rendszerének további átalakítása.⁴¹²

A Bizottság a 2002-ben elfogadott ötödik jelentésében is problémának ítélte a katonai bíróságok polgári személyek feletti joghatóságát, utalva a civil személyek ellen a katonai szolgálat elkerülése érdekében elkövetett csalás, illetve a szolgálatot teljesítő katonák akadályozása, megfélemlítése és megsértése miatt folyamatban lévő ügyek nagy számára.⁴¹³

A Bizottság a 2003-ban elfogadott ötödik jelentésében rögzítette, hogy a katonai bíróságok létesítéséről és bírósági eljárásairól szóló törvényt módosították annak érdekében, hogy megszüntessék a katonai bíróságok hatáskörét a civilek tekintetében, és hogy a katonai büntetőeljárásról szóló törvény szabályait összhangba hozzák a szólásszabadsággal kapcsolatos, a korábbi harmonizációs csomagokkal elfogadott reformokkal. Ennek eredményeképpen a katonai bíróságok többé nem vonhatják felelősségre a polgári személyeket, ideértve a fiatakorúakat is, a török Btk. 58. cikke értelmében „a katonák lázadásra és engedetlenségre készítése, a lakosság a katonai szolgálattól való elriasztása és a nemzeti ellenállás aláásása” miatt.⁴¹⁴

Az Európai Parlament a 2005-ben elfogadott nyolcadik rendszeres jelentésről elfogadott állásfoglalásban⁴¹⁵ kifejezte abbéli elvárását, hogy a török parlament azzal a módosítással fogadja el a kilencedik bírósági reformcsomagot, hogy a katonai bíróságok polgári személyek perbefogására vonatkozó valamennyi fennmaradó hatáskörét ténylegesen megszüntetik.⁴¹⁶

E követelésnek tett eleget a Nagy Nemzetgyűlés 2009 júniusában, amikor olyan törvényeket fogadott el, amelyek a polgári bíróságok hatáskörébe utalta békeidőben, ideértve a puccskísérlet esetét is, a katonai személyekkel szemben a büntetőeljárás törvény 250. §-a szerint a büntető törvényszékek hatáskörébe tartozó bűncselekmények, a nemzetbiztonságot érintő bűncselekmények és a szervezett bűnözés körébe tartozó bűncselekmények elbírálását. Ezenkívül az új jogszabályok megszüntették a katonai

⁴¹¹ 2001 Regular report ..., 85.

⁴¹² Uo. 18, 85.

⁴¹³ 2002 Regular Report ..., 23.

⁴¹⁴ 2003 Regular Report ..., 20.

⁴¹⁵ Az Európai Parlament állásfoglalása Törökország csatlakozás felé történő előrelépéséről, P6_TA(2006)0381, HL C 306E, 2006.12.15., p. 284-296.

⁴¹⁶ Uo., 287-288.

bíróságok békeidőben fennmaradt hatáskörét a civilek felett, ezáltal összehangolva Törökországot az EU gyakorlatával. A fő ellenzéki párt, a Köztársasági Néppárt kérelmet nyújtott be az Alkotmánybírósághoz az új jogszabály megsemmisítése iránt.⁴¹⁷

Az Európai Parlament a 2009-ben elfogadott, tizenkettedik bizottsági jelentésről elfogadott állásfoglalásában sajnálkozását fejezte ki, hogy az Alkotmánybíróság megsemmisítette a katonai bíróságok hatáskörének korlátozásáról szóló jogszabályt, ami szerinte súlyos csapást jelent a török reformtörekvésekre, és felkérte a Nagy Nemzetgyűlést, hogy hozzon létre konszenzust az alkotmányos reform érdekében. Aggasztónak tartotta, hogy a hadsereg továbbra is szerepet játszik a török bel- és külpolitika alakításában, és megismételte, hogy egy demokratikus társadalomban a hadseregnek teljes mértékben polgári ellenőrzés alatt kell működnie.⁴¹⁸

A Bizottság 2010-ban készült *tizenharmadik jelentése* úgy ítélte, hogy pozitív lépés a katonai bíróságok hatáskörének korlátozása.⁴¹⁹ Az e jelentésről elfogadott állásfoglalásában az Európai Parlament dicséretét fejezte ki a polgári és katonai kapcsolatok terén elért haladás miatt, különösen a polgári felügyelet kiterjesztése miatt, amely a katonai bíróságok joghatóságának korlátozásán, a legfelső katonai bíróság határozatai polgári bíróság általi felülvizsgálatának lehetővé tételén és azon intézkedéseken keresztül valósulnak meg, amelyek alapján a magas rangú tiszteket polgári bíróságok elé állítják. Rámutatott, hogy a teljes körű polgári felügyelet biztosítása érdekében folytatni kell a folyamatot, és felszólítja a török parlamentet, hogy tevékenyen gondoskodjon a biztonsági erők parlamenti felügyeletéről, ideértve a védelmi költségvetés mindenre kiterjedő felügyeletét is.⁴²⁰

A Bizottság a kérdéskörre 2012-ben, a tizenötödik jelentésben tért vissza, utalva arra, hogy a 2009-es igazságszolgáltatási reformstratégia átdolgozása során a várakozások szerint – egyebek mellett – összpontosítani fognak a katonai igazságszolgáltatási rendszer további reformjára.⁴²¹ A Parlament e jelentésről elfogadott állásfoglalásában hangsúlyozta, hogy a 2010. évi alkotmányos módosítások végrehajtása terén további előrelépésre van

⁴¹⁷ *Turkey 2009 Progress Report, SEC(2009)1334 [COM(2009) 533], Brussels, 14. 10. 2009. 10.*

⁴¹⁸ *Az Európai Parlament 2010. február 10-i állásfoglalása a Törökországról szóló 2009. évi országjelentésről (P6_TA(2009)0134), HL C 341E, 2010.12.16 61.*

⁴¹⁹ *Turkey 2010 Progress Report, SEC(2010) 1327 [COM(2010) 660], Brussels, 9 November 2010. 14, 80.*

⁴²⁰ *Az Európai Parlament 2011. március 9-i állásfoglalása a Törökország által elért haladásról szóló, 2010. évi jelentésről (P7_TA(2011)0090), HL C 199E, 2012.7.7., p. 101.*

⁴²¹ *Turkey 2012 Progress Report, SWD(2012) 336 final [COM(2006)649 final], Brussels, 10. 10. 2012. 13, 70.*

szükség, különösen a katonai bíróságokról szóló törvény elfogadása terén.⁴²² Ugyanezt az álláspontját megismételte a következő, 2013. évi jelentésről elfogadott állásfoglalásában is.⁴²³

A katonai bíróságok rendszerének eltörlésére végül a 2017 áprilisi népszavazással megerősített alkotmánymódosítás folytán került sor 2017 augusztusában.⁴²⁴

3.1.1.3. *Fiatalkorúak igazságszolgáltatási helyzete*

A Bizottság a 2000-ben elfogadott harmadik jelentésben bírálta először, hogy a fiatalkorú elkövetőkre alkalmazandó jogszabályok és szankciók modernizálása nem történt meg.⁴²⁵ A következő évben elfogadott jelentésben leszögezte, hogy a fiatalkorúak bíróságait illetően továbbra is problémát jelent e bíróságok felépítése és hatásköre, és korlátozott számuk, ami a bírósági ügyek felhalmozódását és elhúzódását eredményezi; ennek kapcsán azonban elindították a fiatalkorú bűnelkövetőkre alkalmazandó jogszabályi rendelkezések és szankciók felülvizsgálatát.⁴²⁶ A Bizottság szerint az igazságszolgáltatás modernizációjának átfogó céljának megvalósítása érdekében további intézkedéseket kell, ideértve a fiatalkorúak bíróságainak számának kiterjesztését.⁴²⁷

A 2001-ben elfogadott negyedik jelentésben a Bizottság üdvözölte két újabb Fiatalkorúak Bírósága felállítását és további nyolc felállításának tervét, de kifogásolta, hogy Fiatalkorúak Bíróságának minden tartományban való felállítása lassabban halad a tervezettnél, továbbá, hogy nem történt előrelépés e bíróságok felépítésével és hatáskörével kapcsolatban: hatáskörük továbbra is csak a 11 és 14 év közötti fiatalkorúakra korlátozódik, a 15-18 éves fiatalkorúak büntetőpererei a rendes bíróságok hatáskörébe tartoznak, és ahol Fiatalkorúak Bírósága nincs felállítva, ott a 10-14 éves fiatalkorúak büntetőügyeit is a rendes bíróságok tárgyalják.⁴²⁸ A Jelentés e pontja felhívja a figyelmet az európai sztenderdekre, mivel az európai országok többségében a fiatalkorúak és felnőttek közötti életkori határ 18 év, ehhez képest a 14 éves korhatár túlságosan alacsony. Ez a pont jól mutatja a török jog és az európai sztenderdek között meglévő különbségeket, melyek harmonizálása szükséges. Megjegyzendő, hogy a nagykorúságnak ez az alacsony

⁴²² *Az Európai Parlament 2013. április 18-i állásfoglalása a Törökország által elért eredményekről szóló 2012. évi jelentésről* (P7_TA(2013)0116), *HL C 257E*, 2013.9.6., 52.

⁴²³ *Az Európai Parlament 2014. március 12-i állásfoglalása a Törökország által elért eredményekről szóló 2013. évi jelentésről* (P7_TA(2014)0235), *HL C 378*, 2017.11. 9., 167.

⁴²⁴ *Turkey 2018 Report*, SWD(2018) 153 final, Strasbourg, 17. 4. 2018., 26.

⁴²⁵ *2000 Regular Report ...*, 13.

⁴²⁶ *2001 Regular report ...*, 17.

⁴²⁷ *Uo.* 17, 85.

⁴²⁸ *2002 Regular Report ...*, 22.

korhatára még az iszlám jog maradványa volt, ahol a nagykorúság elérése a nemi éréshöz, illetve vélelmezetten lányoknál a 9. holdévük, fiúknál a 15. holdévük betöltéséhez kötődik.⁴²⁹ A bizottság a 2003-ban elfogadott hatodik jelentésében már rögzítette, hogy a fiatalkorúakra vonatkozó törvényt módosították, és 15-ről 18 évre emelték a korhatárt, amely alatt a fiatalkorúakat e bíróság elé kell állítani.⁴³⁰

A Bizottság 2004-ben készült *hetedik jelentésében* is a kedvező fejlemények között említette a fiatalkorúak bíróságaira vonatkozó törvény módosítását, amely szerint biztosították a Fiatalkorúak Bíróságának létrehozását minden olyan városban, amelynek lakossága meghaladja a 100 000 főt.⁴³¹

A Bizottság 2005-ben készült *nyolcadik jelentésében* üdvözölte azt a fejleményt, hogy a vétséggel vádolt fiatalkorúakat a jövőben háromtagú tanács helyett egyesbíró elé állítják, minthogy az csökkentheti a Fiatalkorúak Bíróságainak ügghátralékát.⁴³²

A Bizottság 2009-ben készült *tizenkettedik jelentéséről* elfogadott állásfoglalásában a Parlament támogatásáról biztosította a Nagy Nemzetgyűlés azon szándékát, hogy minél előbb módosításokat fogadjon el a terrorizmus elleni törvénnyel kapcsolatban a 15 és 18 év közötti gyermekeknek a felnőttekkel azonos módon történő bíróság elé állítására vonatkozó rendelkezések megszüntetése érdekében.⁴³³ A Bizottság következő évben készült jelentése előrelépésként említette, hogy a fiatalkorúakat sok tekintetben kivették a terrorellenes törvény hatálya alól. A Bizottság szerint ez a gyakorlatban várhatóan jelentősen csökkenti a gyűléseken vagy tüntetéseken részt vevő gyermekekre kiszabott börtönbüntetéseket.⁴³⁴

Jól látható, hogy Törökország a fiatalkorúak igazságszolgáltatási helyzetét az uniós szervek kritikája folytán összhangba hozta az uniós sztenderdekkel, eltörölve a saria egyik továbbélő maradványát.

3.1.1.4. Az Alkotmánybíróság szerepe

⁴²⁹ I. bővebben: AHANGARAN, Mohammad Rasool – ABBASI, Zahra: The Age of Criminal Responsibility in Children: some of Islamic Views, *International Journal of Pediatrics*, Vol.3, N.4-1, Serial No.19, Jul 2015, 777-787.

⁴³⁰ *2003 Regular Report ...*, 20.

⁴³¹ *2004 Regular Report on Turkey's progress towards accession*, SEC(2004)1201 [COM(2004)656 final] Brussels, 6. 10. 2004, 24-25.

⁴³² *Turkey 2005 Progress Report*, SEC (2005) 1426 [COM(2005)561 final], Brussels, 9 November 2005. 16.

⁴³³ *Az Európai Parlament 2010. február 10-i állásfoglalása a Törökországról szóló 2009. évi országjelentésről ...*, 61.

⁴³⁴ *Turkey 2010 Progress Report ...* 27.

A Bizottság 2002. évi jelentésében pozitív fejleménynek ítélte a török Alkotmánybíróság 2002. március 20-ai határozatát, amelyben az Alkotmánybíróság elismerte, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezménye olyan jogforrás, amelyre a török bíróságok döntéseiket alapíthatják. A Bizottság szerint ez segíthet az EJEE 6. cikke szerinti tisztességes eljárás biztosításában.⁴³⁵

A Bizottság 2007. évi jelentése utalt rá, hogy az Alkotmánybíróság 2007 áprilisi döntése az elnökválasztás kapcsán erős politikai reakciókat és olyan állításokat eredményezett, miszerint az Alkotmánybíróság e határozat meghozatalakor nem volt pártatlan.⁴³⁶

2009 júniusában a Nagy Nemzetgyűlés olyan törvényeket fogadott el, amelyek a polgári bíróságok hatáskörébe utalta békeidőben, ideértve a puccskísérlet esetét is, a katonai személyekkel szemben a büntetőeljárás törvény 250. §-a szerint a büntető törvényszékek hatáskörébe tartozó bűncselekmények, a nemzetbiztonságot érintő bűncselekmények és a szervezett bűnözés körébe tartozó bűncselekmények elbírálását. Ezenkívül az új jogszabályok megszüntették a katonai bíróságok békeidőben fennmaradt hatáskörét a civilek felett, ezáltal összehangolva Törökországot az EU gyakorlatával. A fő ellenzéki párt, a Köztársasági Néppárt kérelmet nyújtott be az Alkotmánybírósághoz az új jogszabály megsemmisítése iránt,⁴³⁷ amely kérelem eredményre vezetett. A Parlament 2010. évi jelentéssel kapcsolatos állásfoglalásában sajnálkozását fejezte ki, hogy az Alkotmánybíróság megsemmisítette a katonai bíróságok hatáskörének korlátozásáról szóló jogszabályt, ami súlyos csapást jelent a török reformtörekvésekre, és felkérte a Nagy Nemzetgyűlést, hogy hozzon létre konszenzust az alkotmányos reform érdekében. Aggasztónak tartotta, hogy a hadsereg továbbra is szerepet játszik a török bel- és külpolitika alakításában, és megismételte, hogy egy demokratikus társadalomban a hadseregnek teljes mértékben polgári ellenőrzés alatt kell működnie.⁴³⁸

A Bizottság 2010-ben készített jelentése szerint a török parlament bevonása az Alkotmánybíróság bírái megválasztásába a török gyakorlatot közelebb hozza az uniós

⁴³⁵ Ezek a rendelkezések azonban csak a 2003 augusztusa után benyújtott kérelmek alapján megállapított jogsértések esetén alkalmazható. *2002 Regular Report ...*, 22.

⁴³⁶ Az Alkotmánybíróság 7:4 szavazattal úgy határozott, hogy kétharmados többség (367 képviselő) szükséges az elnökválasztás első és második fordulójában, és megsemmisítette az első fordulót. A kritikusok szerint a köztársasági elnök nemzetgyűlési választása körében az Alkotmánybíróság egyharmados kisebbségi vétót vezetett be. L.: *Turkey 2007 Progress Report*, SEC(2007)1436 [COM(2007) 663], Brussels, 6.11. 2007. 10, 58.

⁴³⁷ *Turkey 2009 Progress Report ...* 10.

⁴³⁸ *Az Európai Parlament 2010. február 10-i állásfoglalása a Törökországról szóló 2009. évi országjelentésről ...*, 61.

tagállamokéhoz, kifogásolta azonban, hogy két bíró még mindig katonai bíró. Mivel a demokratikus rendszer alkotmányos ítélkezési gyakorlata polgári ügy, a katonai bírók jelenléte megkérdőjelezhető, ezen felül az, hogy a katonai bírák visszatérhetnek a katonai igazságszolgáltatási rendszerbe, amikor lejár az alkotmánybírói megbízatásuk, kérdéseket vethet fel az alkotmánybírói bírók pártatlanságával kapcsolatban.⁴³⁹

A Bizottság 2011. évi jelentésében úgy ítélte, hogy a Bírák és Ügyészek Legfőbb Tanácsára és az Alkotmánybíróságra vonatkozó jogszabályok elfogadása az igazságszolgáltatás függetlenségének és pártatlanságának erősödését jelzi.⁴⁴⁰ A Jelentés kiemelte, hogy az Alkotmánybíróságról szóló törvény 2011 márciusi elfogadását követően az Alkotmánybíróságon belül csökkent a felsőbíróságok képviselőinek súlya, és így az Alkotmánybíróság összességében jobban képviseli a jogász közösséget és a társadalmat, azonban még mindig elégtelenül és még mindig a felsőbíróságok képviselői vannak többségben. Ezen felül három képviselőt már nem a köztársasági elnök nevez ki, hanem a Nemzetgyűlés választ, azonban ez a megoldás sem megfelelő, sem a választottak száma, sem a jelöltállítás tekintetében. A Bizottság szerint a jelenlegi választási folyamat a Nemzetgyűlésben nem garantálja teljes mértékben az Alkotmánybíróság politikai pártatlanságát, ugyanakkor a köztársasági elnök túlzott szerepet játszik a kinevezési folyamatban.⁴⁴¹ Az egyéni alkotmányjogi panasz bevezetése megerősítette az egyének török Alkotmányban rögzített független és pártatlan bíróság általi meghallgatáshoz való jogát.⁴⁴² A jelentésről elfogadott állásfoglalásában a Parlament üdvözölte, hogy jogszabályt fogadtak el a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsáról, valamint az Alkotmánybíróságról, a Velencei Bizottsággal folytatott szoros konzultáció mellett.⁴⁴³ Úgy ítélte, hogy az Alkotmánybíróságról szóló új jogszabálynak biztosítania kell, hogy ezen igazságszolgáltatási szint hatásköre kiterjedjen a török jog Törökország által ratifikált nemzetközi megállapodásokkal – például az emberi jogokról szóló európai egyezményrel – való összeegyeztethetőségének értékelésére és felülvizsgálatára.⁴⁴⁴

Az Bizottság a 2012-es jelentésben az igazságszolgáltatás pártatlanságát illetően utalt arra, hogy az Alkotmánybíróságra vonatkozó szabályozással kapcsolatos kritikák tárgyában intézkedés nem történt, valamint arra: 2012 áprilisában az Alkotmánybíróság

⁴³⁹ *Turkey 2010 Progress Report ...* 13, 75.

⁴⁴⁰ *Turkey 2011 Progress Report, SEC(2011)1201* [COM(2011)666], Brussels, 12. 10. 2010. 18.

⁴⁴¹ *Turkey 2012 Progress Report ...* 16, 84.

⁴⁴² Uo.

⁴⁴³ *Az Európai Parlament 2012. március 29-i állásfoglalása a Törökország által elért haladásról szóló 2011. évi jelentésről (P7_TA(2012)0116), HL C 257E, 2013.9.6., 42.*

⁴⁴⁴ Uo.

elnöke kijelentette, hogy egy új, "atyáskodó" igazságszolgáltatás létrehozását nem szabad megengedni.⁴⁴⁵ A jelentésről elfogadott állásfoglalásában a Parlament üdvözölte azon jogszabály hatálybalépését, amely szerint az Alkotmánybírósághoz egyéni beadványokat lehet benyújtani, a 2010. évi alkotmányos módosításoknak megfelelően.⁴⁴⁶

A Bizottság 2014. évi jelentésében úgy ítélte, hogy az Alkotmánybíróság határozata, amely számos, a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsára vonatkozóan újonnan elfogadott rendelkezést megsemmisített, jelezte a török alkotmányos rendszer rugalmasságát, és visszahozta a korábbi jogi szabályozást. A Bizottság szerint egy, a török igazságügyi rendszer függetlenségének, pártatlanságának és hatékonyságának megerősítésére irányuló igazságszolgáltatási reformstratégiát kell elfogadni minden érdekelt féllel együttműködve, ezen kívül Törökországnak folytatnia kell büntető igazságszolgáltatási rendszerének reformját, beleértve az előzetes letartóztatásokkal kapcsolatos szabályokat és gyakorlatot.⁴⁴⁷ A török alkotmánybíróság számos rendelkezés, köztük a személyzet elbocsátását elrendelő rendelkezések alkotmányellenességét állapította meg, és három hónapos határidőt adott a jogalkotónak a felülvizsgált jogszabályok elfogadásához. Az Alkotmánybíróság határozata azonban nem volt visszaható hatályú. Ennek eredményeképp az elbocsátott munkatársak többségét nem alkalmazták újra, és az újonnan kinevezett személyzet megmaradt. A Nagy Nemzetgyűlés 2014 júliusában elfogadta az Alkotmánybíróság határozatának végrehajtására vonatkozó jogszabályokat, visszaállítva a 2010-ben bevezetett jogi rendelkezéseket, és helyreállította a plenáris ülés szerepét, valamint a Tanács tagjainak választás során a többszavazatos rendszert.⁴⁴⁸ A Bizottság szerint csökkenteni kell a végrehajtó hatalom részvételét és szerepét a Tanácsban, és a bírósági felülvizsgálatot ki kell terjeszteni minden olyan tanácsi határozatra, amely potenciálisan befolyásolhatja a bírák és az ügyészek függetlenségét, pártatlanságát vagy alanyi jogait.⁴⁴⁹ Az Alkotmánybíróság továbbra is fogadta az egyéni kérelmeket, és számos fontos esetről döntött; ezek a döntések megmutatták az egyéni alkotmányjogi panasz eljárás 2010-es bevezetésének fontosságát, és kiemelték a török alkotmányos rendszer rugalmasságát.⁴⁵⁰ A jelentésről elfogadott állásfoglalásában a Parlament üdvözölte a török alkotmánybíróságnak a jogállamiság, az alapvető jogok,

⁴⁴⁵ *Turkey 2012 Progress Report ...* 14, 70.

⁴⁴⁶ *Az Európai Parlament 2013. április 18-i állásfoglalása a Törökország által elért eredményekről szóló 2012. évi jelentésről ...*, 52.

⁴⁴⁷ *Turkey 2014 Progress Report, SWD(2014) 307 final* [COM(2014) 700 final], Brussels, 8. 10. 2014., 44., 62.

⁴⁴⁸ Uo.

⁴⁴⁹ Uo. 13, 43-44.

⁴⁵⁰ Uo. 13, 44.

például a véleménynyilvánítás szabadsága védelmében hozott számos fontos határozatot, amelyek az alkotmányos rendszer ellenálló képességéről tanúskodtak. Üdvözölte, hogy az alkotmánybíróság továbbra is foglalkozik egyéni kérelmekkel.⁴⁵¹

Az utolsó, 2017. évi jelentés utalt rá, hogy az Alkotmánybíróság előtt egyéni kérelmek száma jelentősen nőtt a puccskísérlet után és a szükségállapotban hozott intézkedések következtében.⁴⁵²

Jól látható, hogy az Alkotmánybíróság, amelyet a 2000-es évek elején a katonai bírák részvétele miatt heves kritikák értek, amelyek kétségbe vonták pártatlanságát, a 2010. évi alkotmánymódosítás folytán, az egyéni panaszjog bevezetésére is tekintettel a török alkotmányos rendszer fontos garanciális elemévé vált.

3.1.2. Fellebbviteli bíróságok

A Bizottság a 2003-ban készült hatodik jelentésében kifejtette, hogy a fellebbviteli bíróságok létrehozása nem csak az igazságszolgáltatás gyorsaságát és hatékonyságát növelné, hanem fontos előrelépést jelentene a tisztességes eljáráshoz való jog biztosításában is, felszabadítaná a Legfelsőbb Bíróságot a túlzott munkatehertől, és lehetővé tenné, hogy a török ítélkezési gyakorlat egységesítésére és egyértelművé tételére összpontosíthasson.⁴⁵³

A Bizottság a következő évben készült jelentésben kiemelte, hogy bár a fellebbviteli bíróságok létrehozásáról szóló törvényt a Nemzetgyűlés 2004 szeptemberében elfogadta, de csak több kapcsolódó törvény, például az új büntető törvénykönyv és az új büntetőeljárás törvény tervezetének elfogadása után lép hatályba. Ismét hangsúlyozta, hogy a fellebbviteli bíróság létrehozása jelentősen csökkenti majd a Semmitőszék ügyterhét, és lehetővé teszi számára, hogy az alacsonyabb szintű bíróságok számára általános közérdekű jogkérdésekben való iránymutató szerepére összpontosíthasson; felhívta Törökországot, hogy tegyen lépéseket e bíróságok felállítására.⁴⁵⁴ Az e jelentésről

⁴⁵¹ *Az Európai Parlament 2015. június 10-i állásfoglalása a Törökország által elért eredményekről szóló, 2014. évi bizottsági jelentésről* [P8_TA(2015)0228] *HL C 407, 2016.11.4. p. 50-60.*

⁴⁵² Az egyéni kérelmek számára 2016-ban a 2015-ös 20.376-ről 80.576-ra nőtt, 2017-ben további 40.530 kérelmet kapott. 2017 augusztusában az Alkotmánybíróság úgy ítélte meg, hogy a szükségállapot alapján hozott intézkedésekkel kapcsolatos mintegy 70.000 egyedi kérelem elfogadhatatlan, mivel nem merítettek ki minden rendelkezésre álló nemzeti jogorvoslatot. A bíróság ezeket a kérelmezőket a Szükségállapot Fellebbezési Bizottsághoz, illetve a közigazgatási bíróságokhoz irányította. Egyéb esetekben az Alkotmánybíróság 19.673 határozatot hozott 2017-ben, míg 2016-ban 16.107 volt. 1.: *Turkey 2018 Report* ..., 27.

⁴⁵³ *2003 Regular Report* ... 21.

⁴⁵⁴ *2004 Regular Report* ..., 25, 146.

elfogadott állásfoglalásában a Parlament arra is felhívta a török hatóságokat, hogy léptessék hatályba a fellebbviteli bíróságokról szóló törvényt.⁴⁵⁵

A Bizottság 2005-ben készült *nyolcadik rendszeres jelentése*⁴⁵⁶ összességében úgy ítélte, hogy az igazságszolgáltatási rendszer tovább erősödött a strukturális reformok elfogadása révén, és fontos előrelépés történt a büntető törvénykönyv, a büntetőeljárás törvénykönyv, a büntetés-végrehajtásról szóló törvény és a területi fellebbviteli bíróságok létrehozásáról szóló törvény 2005. június 1-jei hatálybalépésével.⁴⁵⁷

A Bizottság 2007-ben készült tizedik jelentésében megjegyezte, hogy a területi fellebbviteli bíróságokat létrehozó 2004-es jogszabályok értelmében 2007 júniusában kellett működésbe lépniük, ez azonban nem valósult meg, bár 2007 májusában meghatározták a területi fellebbviteli bíróságok kilenc helyszínét, és a jogszabályi követelményeknek megfelelő illetékességű területeket.⁴⁵⁸

A Bizottság a 2008-ban, 2009-ben és 2010-ben is kifogásolta, hogy a fellebbviteli bíróságokat, amelyeknek 2007 júniusától működniük kellett volna, még nem hozták létre.⁴⁵⁹ A Parlament a 2010. évi jelentésről elfogadott állásfoglalásában emlékeztetett Törökország azon kötelezettségére, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikkében foglalt, az ésszerű határidőn belüli tisztességes eljárásra vonatkozó kötelezettségvállalásának eleget tegyen azáltal, hogy jogrendszerébe fellebbviteli bíróságokat hoz létre, ugyanakkor megerősíti legfelső bíróságainak kapacitását.⁴⁶⁰ A 2014. évi jelentésről elfogadott állásfoglalásában a Parlament ismét hangsúlyozta a területi fellebbviteli bíróságok létrehozásának fontosságát, továbbá annak jelentőségét, hogy a megfelelő eljárás biztosításához minden vonatkozó intézkedést elfogadjanak. Arra ösztönözte Törökországot, hogy folytassa az igazságügyi rendszer reformját.⁴⁶¹

A fellebbviteli bíróságok tényleges felállítására végül 2016 júliusában került sor.

⁴⁵⁵ Az Európai Parlament állásfoglalása a 2004. évi jelentésről és az Európai Bizottság ajánlásáról Törökország csatlakozás felé történő előrelépéséről, P5_TA(2004)0296, HL C 226E, 15.9.2005, 193.

⁴⁵⁶ Turkey 2005 Progress Report ...

⁴⁵⁷ Uo. 15.

⁴⁵⁸ Turkey 2007 Progress Report ... 10, 59.

⁴⁵⁹ Turkey 2008 Progress Report, SEC(2008) 2699 final [COM(2008)2699 final], Brussels, 15. 11. 2008. 10.; Turkey 2009 Progress Report ... 11-12, 69-70.; Turkey 2010 Progress Report ... 13, 76.

⁴⁶⁰ Az Európai Parlament 2011. március 9-i állásfoglalása a Törökország által elért haladásról szóló, 2010. évi jelentésről ... 101.

⁴⁶¹ Az Európai Parlament 2015. június 10-i állásfoglalása a Törökország által elért eredményekről szóló, 2014. évi bizottsági jelentésről ... 50-60.

3.1.3. Reformstratégia

A Bizottság 2007-ben készült *tizedik rendszeres jelentése* kifogásolta először, hogy nincs átfogó nemzeti reformstratégia az igazságszolgáltatás számára, vagy annak végrehajtására vonatkozó terv.⁴⁶²

A Bizottság 2008-ban készült *tizenegyedik rendszeres jelentése* kiemelte, hogy az igazságszolgáltatási reform a Csatlakozási Partnerség prioritása, úgy ítélte, hogy az igazságszolgáltatás tekintetében van valamilyen szintű előrelépés, különösen az Igazságügyi Reform Stratégia megalkotása, ugyanakkor fennmaradtak az aggályok a bíróságok függetlenségét és pártatlanságát illetően, amit azonban várhatólag a reformstratégia kezel majd.⁴⁶³ Az Igazságügyi Minisztérium 2008 tavaszán már dolgozott egy igazságszolgáltatási reformstratégia tervezetén. A dokumentum átfogó, és magában foglalja az igazságszolgáltatás függetlenségével, pártatlanságával, hatékonyságával és eredményességével kapcsolatos kérdéseket, a szakmaiság fokozását, az irányítási rendszert valamint az igazságszolgáltatás iránti bizalom fokozására, az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítésére és a büntetés-végrehajtási rendszer javítására irányuló intézkedéseket. A bírák és ügyészek egy antalyai ülésen megvitatták a stratégiai tervezetet. A Bizottság az igazságszolgáltatási reform tervezetén eddig végzett munkát pozitív fejleménynek minősítette, és álláspontja szerint az Igazságügyi Minisztériumnak folytatnia és szélesítenie kell a konzultációkat valamennyi érdekelt féllel, köztük a civil társadalommal, és ki kell építeni a stratégia szükséges széles körű támogatását.⁴⁶⁴ A Parlament e jelentésről elfogadott állásfoglalásában kiemelte, hogy a bírósági reformstratégia kialakítása terén történt előrelépés, hangsúlyozta azonban, hogy sürgősen további módszeres erőfeszítéseket kell tenni a bíróságok pártatlanságának és szakmaiságának növelése érdekében, biztosítva a bírák tartózkodását a politikai vitákban való részvételtől, és hogy tiszteletben tartják az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló európai egyezményt.⁴⁶⁵

A Bizottság a következő évben üdvözölte, hogy a kormány 2009 augusztusában jóváhagyta az igazságszolgáltatási reformstratégiát. Ezt pozitív lépésnek ítélte nemcsak a jóváhagyás előtti konzultációs folyamat miatt, hanem azért is, mert annak tartalma széles

⁴⁶² Az Igazságügyi Minisztérium által 2006 szeptemberében létrehozott Stratégiai Fejlesztési Igazgatóság a Török Tudományos és Technológiai Kutatási Tanácsával (TÜBITAK) együttműködve helyszíni tanulmányokat indított a bíróságok jövőbeli szükségleteinek meghatározására. L.: *Turkey 2007 Progress Report ...* 10, 59, 63.

⁴⁶³ *Turkey 2008 Progress Report ...* 71.

⁴⁶⁴ Uo. 9, 66-68.

⁴⁶⁵ Az Európai Parlament 2009. március 12-i állásfoglalása a Törökország által elért eredményekről szóló 2008. évi jelentésről (P6_TA(2009)0134), *HL C 87E, 2010.4.1.*, 140.

körben biztosítja a reformok helyes irányát. Megemlítette, hogy a stratégia végrehajtására irányuló cselekvési terv is jóváhagyásra került.⁴⁶⁶ Pozitív lépésnek ítélte, hogy a kormány az igazságszolgáltatási reformstratégiát minden érdekelt féllel folytatott konzultációt követően elfogadta. A személyzet és az erőforrások növelésére tett intézkedések szintén pozitívak, és folytatni kell őket. Az igazságszolgáltatás függetlenségével, pártatlanságával és eredményességével kapcsolatos különös aggodalmakat azonban még kezelni kell.⁴⁶⁷ A Parlament e jelentésről elfogadott állásfoglalásában üdvözölte, hogy a kormány jóváhagyta az igazságszolgáltatás reformjára vonatkozó stratégiát, és hogy azt egy széleskörű konzultációs folyamat alapozta meg; arra bízta a török kormányt, hogy késedelem nélkül lsson hozzá e stratégia végrehajtásához, külön gondoskodva az igazságszolgáltatás függetlenségének és szakmaiságának megerősítését célzó következetes intézkedésekről, valamint biztosítva, hogy a stratégia megfeleljen az Emberi Jogok Európai Egyezményében rögzített normáknak. Sürgette a Bírák és Ügyészek Legfőbb Tanácsának átalakítását, biztosítva annak képviseleti jellegét, objektivitását, elfogulatlanságát és átláthatóságát.⁴⁶⁸

A Bizottság 2010. évi és 2011. évi jelentésében is úgy ítélte, hogy előrelépés történt az igazságszolgáltatás reformja tekintetében. A 2009-es igazságszolgáltatási reformstratégia végrehajtása folytatódott. A stratégia néhány központi elemét az alkotmánymódosításával megvalósította.⁴⁶⁹ A Bizottság utalt rá, hogy az alkotmánymódosítás és a vonatkozó jogszabályok parlament általi elfogadását követő polarizált légkörben a legfelsőbb bíróságok elnökei és tagjai bírálták az igazságügyi reformokat. A bírák és az ügyészek független egyesületei, valamint egyes ügyvédi kamarák aggodalmukat fejezték ki a reformokkal kapcsolatban, különösen az igazságszolgáltatás függetlenségét illetően.⁴⁷⁰ A Bizottság azonban összességében mégis úgy ítélte, hogy az igazságszolgáltatás területén történt előrehaladás. A Bírák és Ügyészek Legfőbb Tanácsára és az Alkotmánybíróságra vonatkozó jogszabályok elfogadása az igazságszolgáltatás függetlenségének és pártatlanságának erősödését jelzi. Az igazságszolgáltatás hatékonyságának javítására és a bíróságok növekvő lemaradásának kezelésére is lépéseket tettek. További lépésekre azonban szükség van az igazságszolgáltatás függetlensége, pártatlansága és hatékonysága tekintetében, ideértve a

⁴⁶⁶ *Turkey 2009 Progress Report ...* 11, 70.

⁴⁶⁷ *Uo.* 12, 73.

⁴⁶⁸ *Az Európai Parlament 2010. február 10-i állásfoglalása a Törökországról szóló 2009. évi országjelentésről ...*

⁴⁶⁹ *Turkey 2010 Progress Report ...* 12, 76.; *Turkey 2011 Progress Report ...* 14, 83.;

⁴⁷⁰ *Turkey 2011 Progress Report ...* 15-16.

büntető igazságszolgáltatási rendszert és a folyamatban lévő súlyos bűncselekmények jelentős hátralékát. A bírósági eljárást átláthatóvá kell tenni, és a bíróságoknak és ügyészeknek tájékoztatniuk kell az érdekelt feleket és a nagyközönséget a közérdekű kérdésekről. Az igazságszolgáltatási reformstratégia közelgő felülvizsgálatát minden érdekelt fél, a török jogásztársadalom és a civil társadalom részvételével kell megvalósítani.⁴⁷¹

A Parlament a 2011. évi, tizennegyedik rendszeres jelentésről elfogadott állásfoglalásában emlékeztetett arra, hogy folytatni kell a 2010. évi alkotmányos reformcsomag végrehajtását, és felszólította a Bizottságot, hogy a haladásról szóló 2012. évi jelentésbe foglaljon bele részletes elemzést a végrehajtási folyamat előrehaladásáról.⁴⁷²

A Bizottság 2012-ben készült *tizenötödik jelentése* szerint összességében némi előrelépés történt az igazságszolgáltatás területén a harmadik igazságszolgáltatási reformcsomag elfogadását követően. A reformok azonban nem oldották meg a fő hiányosságokat, ezért további erőfeszítésekre van szükség az igazságszolgáltatás függetlenségével, pártatlanságával és hatékonyságával kapcsolatban, beleértve a büntető igazságszolgáltatási rendszert és a súlyos bűncselekmények jelentős késedelmét, továbbá javítani kell a nők részvételi arányát az igazságszolgáltatásban.⁴⁷³ A Bizottság kiemelte, hogy megkezdődött a 2009-es igazságszolgáltatási reformstratégia átdolgozása, hiszen annak céljait nagymértékben elérték. A várakozások szerint a bírósági eljárások felgyorsítására irányuló erőfeszítésekre, a katonai igazságszolgáltatási rendszer további reformjára, az alternatív vitarendezésre, a hátrányos helyzetű csoportokra és a nemzetközi igazságügyi kapcsolatokra, hangsúlyosan az Emberi Jogok Európai Bírósága esetjogára és az azzal kapcsolatos képzésre fog összpontosítani. A stratégia felülvizsgálata az összes érdekelt fél, a török jogásztársadalom és a civil társadalom részvételével zajlott.⁴⁷⁴

A Parlament e jelentésről elfogadott állásfoglalásában hangsúlyozta, hogy a 2010. évi alkotmányos módosítások végrehajtása terén további előrelépésre van szükség, különösen a katonai bíróságokról szóló, valamint a nemek közötti egyenlőség előmozdításához hozzájáruló megerősítő intézkedéseket bevezető törvény elfogadása terén.⁴⁷⁵ Végül teljes mértékben támogatta a Bizottság új megközelítését, miszerint az

⁴⁷¹ Uo.18.

⁴⁷² Az Európai Parlament 2012. március 29-i állásfoglalása a Törökország által elért haladásról szóló 2011. évi jelentésről ..., 41.

⁴⁷³ Turkey 2012 Progress Report ... 16-17, 74.

⁴⁷⁴ Uo. 13, 70.

⁴⁷⁵ Az Európai Parlament 2013. április 18-i állásfoglalása a Törökország által elért eredményekről szóló 2012. évi jelentésről ..., 52.

igazságszolgáltatásra és az alapvető jogokra, valamint a bel- és igazságügyi kérdésekre vonatkozó fejezeteket a tárgyalások korai szakaszában kívánja megnyitni és a legutolsók között kívánja lezárni; hangsúlyozta, hogy a hivatalos referenciaértékek jól áttekinthető eligazítást adnának, és ösztönzőleg hatnának a reformfolyamatra; felhívja ezért a Tanácsot a 23. és 24. fejezetek megnyitására irányuló újult erőfeszítések megtételére.⁴⁷⁶

A Parlament a következő évi jelentésről elfogadott állásfoglalásában hangsúlyozta, hogy a 2010. évi alkotmányos módosítások végrehajtása terén további sürgős előrelépésre van szükség, különösen a katonai bíróságokról szóló, valamint a nemek közötti egyenlőség előmozdításához hozzájáruló megerősítő intézkedéseket bevezető törvény elfogadása terén; kiemelte e jogalkotási módosítások elfogadásukat követő szigorú végrehajtásának fontosságát,⁴⁷⁷ és megerősítette a hivatalos referenciaértékek szükségességével kapcsolatos előző évi álláspontját.⁴⁷⁸

A Parlament 2014. évi jelentésről elfogadott állásfoglalásában felszólította Törökországot egy olyan igazságügyi reformra vonatkozó stratégia valamennyi érdekelt fél együttműködésével történő elfogadására, amely összhangban van az uniós normákkal. Arra ösztönözte Törökországot, hogy folytassa az igazságügyi rendszer reformját.⁴⁷⁹

A felülvizsgált igazságszolgáltatási reformstratégiát 2015 áprilisában fogadták el, ez jelenleg is hatályban van. A stratégia az igazságszolgáltatási rendszer legfőbb hiányosságaira irányul. Mindazonáltal a Bizottság szerint ez egy nagyon általános tervezési dokumentum, amely meghatározza a vezető intézményeket és az átfogó határidőket, de csak korlátozott részletességgel közli a tervezett lépéseket és akciókat, és nem értékeli a költségvetési kihatásokat.⁴⁸⁰

A Bizottság 2017. évi jelentése rögzítette, hogy 2015-2019-es igazságszolgáltatási reformstratégia végrehajtása folytatódott, a 2016-os puccskísérlet utáni jelentős változásokat követően azonban nem tettek intézkedéseket a stratégia felülvizsgálatára. A Bizottság szerint a stratégia változásainak olyan intézkedéseket kell tartalmazniuk, amelyek javítják a jogszabály-módosítások tervezését, és elmozdulnak a gyakori és

⁴⁷⁶ Az Európai Parlament 2013. április 18-i állásfoglalása a Törökország által elért eredményekről szóló 2012. évi jelentésről ..., 52.

⁴⁷⁷ Az Európai Parlament 2014. március 12-i állásfoglalása a Törökország által elért eredményekről szóló 2013. évi jelentésről ..., 167.

⁴⁷⁸ Uo. 170.

⁴⁷⁹ Az Európai Parlament 2015. június 10-i állásfoglalása a Törökország által elért eredményekről szóló, 2014. évi bizottsági jelentésről ... p. 50-60.

⁴⁸⁰ Turkey 2015 Progress Report, SWD(2015) 216 final [COM(2015) 611 final], Brussels, 10. 11. 2015. 14.

elhamarkodott változtatásoktól, amelyeket az érintett érdekelttekkel való megfelelő előzetes egyeztetés nélkül vagy vészhelyzeti rendeletek útján hajtottak végre.⁴⁸¹

3.1.4. A Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) Alapokmányának ratifikálása

Az Európai Parlament számos állásfoglalásában hangsúlyozta a Nemzetközi Büntetőbíróság fontosságát az Európai Unió számára, és ezért javasolta, hogy a török hatóságok a lehető legrövidebb időn belül írják alá és ratifikálják a Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) Alapokmányát, mint amely tovább növelné Törökország globális multilaterális rendszerhez való hozzájárulását és e rendszer iránti elkötelezettségét.⁴⁸² Ez a mai napig nem történt meg.

3.2. Az igazságszolgáltatás függetlensége és pártatlansága

Az Európai Bizottság jelentéseiben, illetve az Európai Parlament állásfoglalásaiban a török igazságszolgáltatás függetlensége és pártatlansága állandó kritikák tárgya volt. A kritikák igen szerteágazóak voltak, az alábbiakban négy csomóponti kérdést vizsgáltam meg: a másik két hatalmi ág befolyását a bíróságok központi igazgatására, a bírák kiválasztási és előmeneteli rendszerét, a bírák érdekképviselőit, végül pártatlanságot fenyegető külső beavatkozás kérdését.

3.2.1. A hatalmi ágak elválasztása és a bíróságok központi igazgatása

A Bizottság már az első jelentésben kijelentette, hogy a bírák függése a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsának határozatait illetően aggodalomra ad okot, hogy az igazságügyi miniszter politikailag motivált befolyást gyakorol a bírák és ügyészek munkájára, ezért Törökországnak jelentős erőfeszítéseket kell tenni, hogy biztosítsák a bírósági szervezet valós függetlenségét és megadják a bírósági rendszernek az emberi és anyagi erőforrásokat, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a jogállamisággal összeegyeztethető módon működjön.⁴⁸³

⁴⁸¹ *Turkey 2018 Report* ..., 24.

⁴⁸² *European Parliament resolution on the 2003 regular report* ..., 830.; *HL C 306E*, 2006.12.15., 287-288; *Az Európai Parlament 2010. február 10-i állásfoglalása a Törökországról szóló 2009. évi országjelentésről* ..., 65.; *Az Európai Parlament 2011. március 9-i állásfoglalása a Törökország által elért haladásról szóló, 2010. évi jelentésről* ..., 105.; *Az Európai Parlament 2012. március 29-i állásfoglalása a Törökország által elért haladásról szóló 2011. évi jelentésről* ..., 49.; *Az Európai Parlament 2013. április 18-i állásfoglalása a Törökország által elért eredményekről szóló 2012. évi jelentésről* ..., 52.; *Az Európai Parlament 2014. március 12-i állásfoglalása a Törökország által elért eredményekről szóló 2013. évi jelentésről* ..., 170.

⁴⁸³ *1998 Regular Report* ... 13.

Az Európai Parlament a második rendszeres jelentésről elfogadott állásfoglalásban felhívta a török Kormányzatot, hogy fokozza a demokratizációs erőfeszítéseit, különösen a bíróság függetlensége és a hatalmi ágak elválasztása tekintetében.⁴⁸⁴

A Bizottság 2002. és 2003. évi jelentése is utalt rá, hogy az igazságszolgáltatás nem mindig független és következetes módon jár el;⁴⁸⁵ a jelentésekről elfogadott állásfoglalásaiban a Parlament is hangsúlyozta a független és kompetens igazságszolgáltatás fontosságát.⁴⁸⁶ A negyedik rendszeres jelentésben bírálta a Bizottság először az igazságügyminiszter szerepét a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsában – ez a kritika utóbb állandó elemévé válik a jelentéseknek. A Bizottság 2003. évi jelentése hangsúlyozta, hogy bár az igazságszolgáltatás függetlenségének elve a török Alkotmányban szerepel, a gyakorlatban azonban a függetlenséget az Alkotmány számos más rendelkezése aláássa, amelyek szerves kapcsolatot teremtenek az igazságszolgáltatás és a végrehajtó hatalom között. Az Alkotmány előírja, hogy a bírák és az ügyészek igazgatási szempontból az Igazságügyi Minisztériumhoz tartoznak. Emellett valamennyi bíró és ügyész kinevezését, előmenetelét és a fegyelmi ügyeit, tágabb értelemben karrierjét a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa határozza meg, amelynek elnöke az igazságügyminiszter, és amelynek az igazságügyi államtitkár is tagja. A végrehajtó hatalom befolyását tovább erősíti az a tény, hogy a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa nem rendelkezik saját titkárságával, és irodái is az Igazságügyi Minisztérium épületében vannak. A Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa igazgatási szempontból teljes mértékben az Igazságügyi Minisztérium személyzeti igazgatóságától és felügyelő bizottságától függ.⁴⁸⁷ Az Igazságügyi Akadémia létrehozásáról szóló törvény elfogadásával kapcsolatban megjegyezte, hogy az elfogadott törvény szerint az Akadémia határozottan függ a végrehajtó hatalomtól, ami ellentétes lehet a bírák jogállásáról szóló európai chartával, amely szerint az alap- és továbbképzési programokat végrehajtásával megbízott testületet a végrehajtó és jogalkotói hatáskörtől független hatóságnak kell alárendelni, amelyen belül a tagok legalább felének a bírók által a bírósági szervezet lehető legszélesebb körének képviseletét biztosító módszer alapján megválasztott bírónak kell lennie.⁴⁸⁸

A 2005. évi jelentésben a Bizottság utalt arra is, hogy az igazságügyi ellenőrök, akik felelősek a bírák és ügyészek teljesítményének rendszeres értékeléséért, az

⁴⁸⁴ *European Parliament resolution on the 1999 Regular Report ...*, 184.

⁴⁸⁵ *2002 Regular Report on Turkey's Progress towards accession*, SEC(2002) 1412 [COM(2002)700 final], Brussels, 9.10.2002.

⁴⁸⁶ *OJ C 68E*, 18.3.2004, p. 596.; *European Parliament resolution on the 2003 regular report ...*, 830.

⁴⁸⁷ *2003 Regular Report ...* 21-22.

⁴⁸⁸ *Uo.* 22.

Igazságügyi Minisztériumhoz, nem pedig a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsához kapcsolódnak. A Bizottság szerint Törökországnak biztosítania kell az igazságszolgáltatás függetlenségét, különösen a Bírák és Ügyészek Legfőbb Tanácsának, valamint az új bírák és ügyészek kinevezésének tekintetében.⁴⁸⁹ A török bírói testület vezetése figyelembe véve a hozzávetőleg 4000 további bíró és ügyész közelgő felvételét, aggodalmának adott hangot amiatt, hogy az igazságügyi minisztérium kinevezési eljárásra gyakorolt hatása, és a kinevezési feltételek könnyítése a gyakorló ügyvédek tekintetében alááshatja az igazságszolgáltatás függetlenségét.⁴⁹⁰

A 2006. évi jelentésben a Bizottság kifogásolta azt is, hogy a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa hét tagja közül kettő az igazságügyi miniszter és az igazságügyi államtitkár, a fennmaradó öt tagot pedig a Semmítőszék és az Államtanács bírái közül nevezik ki.⁴⁹¹ A Bizottság szerint ez összetétel nem tűnik reprezentatívnak az igazságszolgáltatás egészét illetően, és az egyéb problémákkal együtt lehetőséget ad a végrehajtó hatalomnak, hogy befolyásolja a törökországi bírák pályára vonatkozó döntéseket, feltéve, hogy a vezetőség jelen van.⁴⁹²

A Bizottság 2007. és 2008. évi jelentése szerint nem történt előrelépés sem a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa összetételében, sem az igazságügyi ellenőrök jelentési vonalában.⁴⁹³ Az Igazságügyi Minisztérium 2007 januárjában új rendeletet adott ki az igazságügyi ellenőrökre vonatkozóan, amely kiterjesztette az ellenőrök feladatkörét, akik most többek között a próbaidő-központokra és a létrehozandó regionális fellebbviteli bíróságokra, továbbá megszüntette azt a lehetőséget, hogy a bírák megismerhessék az értékelési aktájukat.⁴⁹⁴ A bírói egyesület 2007 márciusában pert indított az Államtanácsnál a rendelet megsemmisítése iránt, azzal érvelve, hogy az ellenőröket nem szabad az Igazságügyi Minisztériumhoz sorolni.⁴⁹⁵

A Bizottság 2009-ben a szervezeti reformok kapcsán megismételte korábbi kritikáját és aggályait a Bírák és Ügyészek Legfőbb Tanácsának összetétele, a bírósági felügyelők és a Török Igazságügyi Akadémia jogállása tekintetében.⁴⁹⁶

⁴⁸⁹ *Turkey 2005 Progress Report ...* 16, 103-105.

⁴⁹⁰ *Uo.* 16, 105.

⁴⁹¹ *Turkey 2006 Progress Report, SEC(2006)1390* [COM(2006)649 final], Brussels, 8. 11. 2006. 8.

⁴⁹² Annak ellenére, hogy ő a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa elnöke, az igazságügy-miniszter ritkán vesz részt az üléseken. Az igazságügy-miniszter által az elmúlt hat év során elnökölt ülések száma a következő: 2001-ben 9, 2002-ben 11, 2003-ban 12, 2004-ben 8, 2005-ben 4 és 2006-ban 2. L.: *uo.* 8, 58-59.

⁴⁹³ *Turkey 2008 Progress Report ...* 10, 67.; *Turkey 2007 Progress Report ...* 58.

⁴⁹⁴ Ezt egy 2006 novemberi bírósági döntés tette lehetővé. L.: *Turkey 2007 Progress Report ...* 58.

⁴⁹⁵ *Uo.* 58.

⁴⁹⁶ *Turkey 2009 Progress Report ...* 11-12, 69-70.

A Bizottság 2010-ban készült *tizenharmadik rendszeres jelentése* úgy ítélte, hogy összességében előrelépés történt az igazságszolgáltatás területén. Pozitív lépés a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsának összetételére vonatkozó alkotmánymódosítás elfogadása. Az igazságügyi miniszter azonban továbbra is a Legfelsőbb Tanács elnöke, és övé az utolsó szó a bírák és ügyészek elleni nyomozások tárgyában. A Bizottság szerint figyelmet kell fordítani arra, hogy hatékony párbeszédet alakítsanak ki valamennyi érdekelt féllel, és ezeket a reformokat az európai szabványoknak megfelelően, nyílt, átlátható és befogadó módon valósítsák meg.⁴⁹⁷ Az igazságszolgáltatás függetlenségét illetően az alkotmánymódosítás, amely megváltoztatta a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsának összetételét, figyelemmel arra, hogy annak tagjává váltak az igazságszolgáltatás alsóbb szintjéről választott bírák és ügyészek is, lerakta annak alapjait, hogy a Tanács az egész bírósági szervezet képviselőjévé váljék.⁴⁹⁸ A Tanács alá rendelt, önálló költségvetésű Főtitkárság létrehozásának nyilván csökkentenie kell a végrehajtó hatalom lehetőségeit a Tanács igazgatásába való beavatkozására.⁴⁹⁹ A bírák és az ügyészek teljesítményének értékeléséért felelős igazságügyi ellenőrök Tanács alá rendelése alapot ad a Tanácsnak, hogy politikai beavatkozás veszélye nélkül végezze munkáját. Ezek a reformok megfeleltek a Csatlakozási Partnerség és a Rendszeres Jelentések prioritásainak. A Bizottság azonban kiemelte, hogy a miniszter továbbra is a Tanács elnöke; bár hatáskörét szűkítették (a miniszter nem vehet részt a Tanács három kamarája egyikének ülésein). Ezenkívül a Tanács vizsgálati hatáskörének gyakorlása az igazságügyminiszter mint a Tanács elnökének jóváhagyásához kötött.⁵⁰⁰ A jelentésről elfogadott állásfoglalásában a Parlament nagyra értékelte az igazságügyi rendszer reformja terén megvalósított előrelépéseket, és újra megerősítette azon nézetét, hogy az igazságszolgáltatás függetlensége és a pártatlanság a pluralista demokratikus társadalom működésének egyik kulcsa. Felszólította a kormányt, hogy – az európai előírásokkal összhangban és a végrehajtási és igazságszolgáltatási területek közötti hatalommegosztást, valamint az igazságszolgáltatás függetlenségét és pártatlanságát maradéktalanul biztosítva – hajtsa végre az ezen a területen elfogadott alkotmánymódosításokat.⁵⁰¹

A Bizottság 2011-ben készült *tizennegyedik rendszeres jelentése* kiemelte, hogy a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsának átalakítása csökkentette a miniszteri befolyást,

⁴⁹⁷ *Turkey 2010 Progress Report ...* 14, 80.

⁴⁹⁸ *Uo.* 12, 75.

⁴⁹⁹ *Uo.* 12, 75; SÖYLEMEZOĞLU i. m. 79., *The judicial system of Turkey ...* 30.

⁵⁰⁰ *Turkey 2010 Progress Report*, 12, 75.

⁵⁰¹ *Az Európai Parlament 2011. március 9-i állásfoglalása a Törökország által elért haladásról szóló, 2010. évi jelentésről ...* 100.

hiszen a miniszter nem vehet részt a három kamara munkájában és a fegyelmi ügyekben tartott teljes üléseken, továbbá a tagok számának emelkedése folytán a miniszter és az államtitkár többé nem tudja távollétével akadályozni a döntéshozatalt.⁵⁰² A miniszter ugyanakkor vétőjogot kapott a bírák és ügyészek elleni nyomozás megindítása tárgyában.⁵⁰³ 2010 októberében magas részvétel mellett, titkos szavazással megválasztották a Tanács 10 rendes és 6 póttagját, és 2010 novemberében teljes létszámmal megkezdte a működését.⁵⁰⁴ A Bizottság azonban kifogásolta, hogy mivel minden bíró és ügyész annyi szavazatot adhatott le, ahány üres hely volt, így csak a többség által támogatott jelöltek kerülhettek be a tanácsba, a kisebbség szavazata nem eredményezhetett mandátumot; a négy nem bíró tag kiválasztása a köztársasági elnök diszkrecionális jogköre maradt, és az ügyvédi kamara szükségképpen képviselője nem biztosított.⁵⁰⁵ Az Ellenőrző Testületnek a Tanács alá rendelése és az anonimizált határozatok közzététele a tanács honlapján növelte a jogbiztonságot és az igazságszolgáltatásba vetett bizalmat.⁵⁰⁶ A Jelentés kiemelte, hogy az Alkotmánybíróságról szóló törvény 2011 márciusi elfogadását követően az Alkotmánybíróságon belül csökkent a felsőbbbíróságok képviselőinek súlya, és így az Alkotmánybíróság összességében jobban képviseli a jogász közösséget és a társadalmat, azonban még mindig elégtelenül és még mindig a felsőbbbíróságok képviselői vannak többségben. Ezen felül három képviselőt már nem a köztársasági elnök nevez ki, hanem a Nemzetgyűlés választ, azonban ez a megoldás sem megfelelő, sem a választottak száma, sem a jelöltállítás tekintetében. A Bizottság szerint a jelenlegi választási folyamat a Nemzetgyűlésben nem garantálja teljes mértékben az Alkotmánybíróság politikai pártatlanságát, ugyanakkor a köztársasági elnök túlzott szerepet játszik a kinevezési folyamatban.⁵⁰⁷ Az egyéni alkotmányjogi panasz bevezetése megerősítette az egyének török Alkotmányban rögzített független és pártatlan bíróság általi meghallgatáshoz való jogát.⁵⁰⁸ A Parlament a jelentésről elfogadott állásfoglalásában felszólított a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa döntéseivel kapcsolatos átláthatóság és igazságügyi ellenőrzés biztosítására.⁵⁰⁹ Felhívta a török kormányt, hogy hajtsa végre a Velencei

⁵⁰² *Turkey 2011 Progress Report ...* 14, 83-84.

⁵⁰³ *Uo.* 15, 83.

⁵⁰⁴ *Uo.* 15.

⁵⁰⁵ *Uo.* 15-16, 84.

⁵⁰⁶ *Uo.* 15.

⁵⁰⁷ *Uo.* 16, 84.

⁵⁰⁸ *Uo.*

⁵⁰⁹ *Az Európai Parlament 2012. március 29-i állásfoglalása a Törökország által elért haladásról szóló 2011. évi jelentésről ...*, 42.

Bizottság 2011. évi⁵¹⁰ ajánlásait,⁵¹¹ különös tekintettel a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsába való beválasztás módjára, az igazságügyi miniszternek a szervben betöltött szerepére, valamint a bírák és ügyészek kinevezésének módjára.⁵¹²

A Bizottság a 2012. évi jelentésben az igazságszolgáltatás függetlenségét illetően utalt rá, hogy a Bírák és Ügyészek Legfőbb Tanácsa megalkotta saját 2012-2016-os Stratégiai Tervét, és eredményesen folytatta működését, jóllehet a vonatkozó jogszabályokkal szembeni, különösen a miniszter és az államtitkár szerepét illető bírálatokat nem kezelték.⁵¹³ Az Európai Parlament a jelentésről elfogadott állásfoglalásában megjegyezte, hogy az igazságszolgáltatás függetlenségét illetően az igazságügy-miniszternek és az igazságügyi államtitkárnak a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsában való jelenléte és hatásköre jelentős aggodalomra ad okot.⁵¹⁴

A Bizottság 2013-ban készült *tizenhatodik rendszeres jelentése* kiemelte, hogy a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa folytatta a 2012-16. évi Stratégiai Terv végrehajtását, széles körben elősegítve az igazságszolgáltatás függetlenségét, pártatlanságát és hatékonyságát; a Legfelsőbb Tanácsra vonatkozó jogszabályokkal szembeni kritikát, beleértve az igazságügyi miniszter és az államtitkár szerepét is, még mindig nem rendezték. A Bizottság szerint bármely alkotmányos reform során Törökországnak meg kell szilárdítania a 2010-es alkotmánymódosítás eredményeit, különösen, hogy a Tanács tagjainak több mint fele bíró, akiket az igazságszolgáltatás minden szintjén saját testületeik választanak, és foglalkozzanak az olyan hiányosságokkal,

⁵¹⁰ Helyesen: a 2010. évi közbenső véleményben foglalt ajánlásait. L.: *Interim Opinion on the Draft Law on the High Council for judges and Prosecutors (of 27 September 2010) of Turkey* - adopted by the Venice Commission at its 85th Plenary Session, Venice (17-18 December 2010) [CDL-AD(2010)042-e], [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2010\)042-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)042-e). A 2011-es vélemény a bírák és az ügyészek jogállásáról szóló törvénnyel kapcsolatos l.: *Opinion on the Draft Law on Judges and Prosecutors of Turkey adopted by the Venice Commission at its 86th Plenary Session (Venice, 25-26 March 2011)* [CDL-AD(2011)004-e], [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)004-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)004-e).

⁵¹¹ A Velencei Bizottság szerint megteendő lépések a következők: „a HSYK összetételének felülvizsgálata azáltal, hogy kicserélik az államtitkárt és az elnök által kinevezett tagokat, akiket a törvényhozó hatalom által minősített többséggel megválasztott tagok helyettesíthetnének; az Alkotmány 159. cikkében és a HSYK törvénytervezetének 17. cikkében meghatározott rendkívül széles ellenőrzési és felügyeleti hatáskörök felülvizsgálata annak biztosítása érdekében, hogy ezek ne sértsék a bírói függetlenséget, lehetőleg az igazságszolgáltatási rendszer általános reformjához kapcsolódóan; a bírák és az ügyészek közötti kapcsolat felülvizsgálata, figyelembe véve a különböző funkcióikat, az eljárási szempontú megkülönböztetésük szükségességét, valamint annak biztosítását, hogy mindkét kategória képviseltesse magát. E tekintetben újra kell gondolni a Török Igazságügyi Akadémia és a HSYK közötti kapcsolatot; a HSYK tagjainak megválasztására vonatkozó szabályok és gyakorlatok felülvizsgálata, melyeket úgy kell kialakítani, hogy biztosítsák a széles és pluralista képviseletet”. l.: *Interim Opinion on the Draft Law on the High Council for judges and Prosecutors (of 27 September 2010) of Turkey*, [83.] 17.

⁵¹² *HL C 257E, 2013.9.6.*, p. 42.

⁵¹³ *Turkey 2012 Progress Report ...* 13-14, 70.

⁵¹⁴ *Az Európai Parlament 2013. április 18-i állásfoglalása a Törökország által elért eredményekről szóló 2012. évi jelentésről ...*, 52.

mint például az igazságügyi miniszternek és az államtitkárnak juttatott szerep.⁵¹⁵ A Parlament a jelentésről elfogadott állásfoglalásában⁵¹⁶ igen aggasztónak tartotta a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsáról szóló új törvényt, és felhívta a figyelmet az igazságügyminiszter erős központi szerepére, amely nincs összhangban a fékek és ellensúlyok teljes mértékben működő demokratikus rendszerének szükséges előfeltételét jelentő független igazságszolgáltatás elvével. Hangsúlyozta, hogy a Tanács megválasztásával, összetételével és működésével kapcsolatos szabályoknak teljes mértékben összhangban kell lenniük az európai normákkal, és sürgette Törökország kormányát, hogy folytasson szoros konzultációt az Európai Bizottsággal és a Velencei Bizottsággal és ajánlásainak megfelelően vizsgálja felül a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsáról szóló új törvényt.⁵¹⁷ Ugyancsak mélyszégy aggodalmát fejezte ki a jogszabálytervezetről folytatott valódi párbeszéd és konzultáció hiánya miatt, és amiatt, hogy az eltéríti Törökországot a koppenhágai kritériumok teljesítésétől, és kérte, hogy Törökország kormánya folytasson valódi, konstruktív párbeszédet a jogszabályról, különösen a bírói karral, és tegyen meg minden tőle telhetőt a vitafolyamat újjáélesztése érdekében, továbbá mutasson valódi elkötelezettséget európai perspektívái iránt, a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsáról szóló jogszabályok valódi reformját is beleértve.⁵¹⁸

A Bizottság 2014-ban készült *tizenhetedik rendszeres jelentése* szerint az igazságszolgáltatás területén elfogadott jogszabályok súlyos aggályokat vetettek fel a bíróság függetlensége és pártatlansága, a hatalmi ágak elválasztása és a jogállamiság tekintetében. Az Alkotmánybíróság határozata, amely számos, a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsára vonatkozóan újonnan elfogadott rendelkezést megsemmisített, jelezte a török alkotmányos rendszer rugalmasságát, és visszahozta a korábbi jogi szabályozást.⁵¹⁹ A kormány 2013. december 19-én módosította a bírósági rendőrségre vonatkozó rendeletet annak érdekében, hogy kötelezze a bűnüldöző szervek tisztviselőit, hogy amikor ügyészi utasítások alapján járnak el, tájékoztassák rendőrségi felettenseiket a bejelentésekről vagy feljelentésekről. 2013. december 25-én a rendőrség nem követte az ügyészség utasításait, hogy két gyanúsítottat vegyenek őrizetbe két feltételezett korrupcióval kapcsolatos vizsgálat részeként. A Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa

⁵¹⁵ *Turkey 2013 Progress Report, SWD(2013) 417 final* [COM(2013) 700 final], Brussels, 16. 10. 2012. 12., 44., 63.

⁵¹⁶ *Az Európai Parlament 2014. március 12-i állásfoglalása a Törökország által elért eredményekről szóló 2013. évi jelentésről ...*, p. 165-173.

⁵¹⁷ *Uo.* 168.

⁵¹⁸ *Uo.* 169.

⁵¹⁹ *Turkey 2014 Progress Report ...* 44., 62.

2013. december 26-án nyilatkozatot adott ki, amelyben ezt a módosítást a bírói függetlenséggel ellentétesként bírálta. Az Államtanács 2013. december 27-én felfüggesztette a módosítás végrehajtását, tekintve, hogy az ellentétes a büntetőeljárás törvénykönyvvel. Az igazságügy-miniszter, a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa elnökeként 2013. december 30-án úgy határozott, hogy a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa bármely nyilvános nyilatkozatához előzetes jóváhagyása szükséges.⁵²⁰ A Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsáról szóló törvényt és az Igazságügyi Akadémiáról szóló törvényt egy kormányzati korrupcióra vonatkozó állításra válaszul 2014 februárjában, nagyon rövid idő alatt az érdekeltekkel való egyeztetés nélkül módosították. A Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsáról szóló törvény módosításai jelentős hatásköröket ruházott a teljes ülésről az igazságügy-miniszterre, és ezért komoly aggályok merültek fel az igazságszolgáltatás függetlenségével és a hatáskörök szétválasztásával kapcsolatban. A módosítások szintén növelték a végrehajtó hatalom Igazságügyi Akadémia feletti ellenőrzését. Ez viszont növelte a végrehajtó hatalom befolyását a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa fölött, mivel a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa egy tagját az Akadémia nevezte ki. Az Igazságügyi Akadémia vezetői és oktatói is leváltásra kerültek.⁵²¹ Az érdekeltek határozottan reagáltak az eredeti javaslatokra és az elfogadott jogszabályokra. A törvény hatálybalépését követően a HSYK-nél dolgozó személyzetet elbocsátották, beleértve a főtitkárt, a főtitkárhelyetteseket, az ellenőrző testület elnökét és alelnökeit, az ellenőröket, a jelentéstevő bírákat és az igazgatási személyzetet. Helyükbe a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa elnökeként eljáró igazságügyi miniszter által kinevezett alkalmazottak léptek; számos korábbi alkalmazott (kb. 66%) újraalkalmazásra került.⁵²² A török alkotmánybíróság számos rendelkezés, köztük a személyzet elbocsátását elrendelő rendelkezések alkotmányellenességét állapította meg, és három hónapos határidőt adott a jogalkotónak a felülvizsgált jogszabályok elfogadásához. Az Alkotmánybíróság határozata azonban nem volt visszaható hatályú. Ennek eredményeképp az elbocsátott munkatársak többségét nem alkalmazták újra, és az újonnan kinevezett személyzet megmaradt. A Nagy Nemzetgyűlés 2014 júliusában elfogadta az Alkotmánybíróság határozatának végrehajtására vonatkozó jogszabályokat, visszaállítva a 2010-ben bevezetett jogi rendelkezéseket, és helyreállította a plenáris ülés szerepét,

⁵²⁰ Uo. 13, 44.

⁵²¹ Uo. 13, 43-44.

⁵²² Uo. 13, 43.

valamint a Tanács tagjainak választás során a többszavazatos rendszert.⁵²³ A Bizottság szerint csökkenteni kell a végrehajtó hatalom részvételét és szerepét a Tanácsban, és a bírósági felülvizsgálatot ki kell terjeszteni minden olyan tanácsi határozatra, amely potenciálisan befolyásolhatja a bírák és az ügyészek függetlenségét, pártatlanságát vagy alanyi jogait.⁵²⁴ Az Európai Parlament Törökország által elért eredményekről szóló, 2014. évi bizottsági jelentésről elfogadott 2015. június 10-i állásfoglalása az igazságszolgáltatás helyzetével kapcsolatosan számos kritikát megfogalmazott. Az Európai Parlament aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy a bírói és ügyészi főtanácsról szóló jogszabály legutóbbi módosításai és számos bíró, ügyész és rendőrtiszt azt követő áthelyezése és elbocsátása komoly és indokolt aggályokat ébresztett az igazságszolgáltatási rendszer függetlenségével, pártatlanságával és hatékonyságával, valamint a hatalmi ágak elkülönítésével, továbbá a jogállamiság tiszteletben tartásával kapcsolatban, amelyek továbbra is a koppenhágai politikai kritériumok lényegét képezik. Aggodalmát fejezte ki amiatt is, hogy a legfontosabb jogszabályok gyakran módosulnak az érintett érdekelt felekkel folytatott megfelelő konzultáció nélkül.

A Bizottság 2015. évi jelentése szerint 2014 elejétől nem történt előrehaladás, az igazságszolgáltatás függetlenségét és a hatalommegosztás elvének tiszteletben tartását aláásták, és a bírák és az ügyészek erős politikai nyomás alatt álltak. A következő évben Törökországnak különösen olyan politikai és jogi környezetet kell létrehoznia, amely lehetővé teszi az igazságszolgáltatás számára, hogy független és pártatlan módon teljesítse feladatait, a végrehajtó és a jogalkotó teljes mértékben tiszteletben tartja a hatalmi ágak elválasztását; korlátozza a végrehajtó hatalom szerepét és befolyását a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsán belül; elegendő garanciát nyújt a bírák akaratukkal szembeni áthelyezése ellen; további óvintézkedéseket vezet be a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsának a bírósági eljárásokba való beavatkozása ellen.⁵²⁵ A Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsában a végrehajtó hatalom képviselőinek erős szerepe aggályokat vet fel a Tanács függetlenségét illetően.⁵²⁶ A jelentés tárgyában elfogadott állásfoglalásában a Parlament felhívott a hatalmi ágak szétválasztásának sürgős visszaállítására, és arra, hogy

⁵²³ *Uo.*

⁵²⁴ *Uo.* 13, 43-44.

⁵²⁵ *Turkey 2015 Progress Report ...* 14.

⁵²⁶ *Uo.* 15.

tegyenek érdemi lépéseket az igazságszolgáltatás teljes mértékű függetlenségének biztosítására.⁵²⁷

A Bizottság 2016-ban készült *tizenkilencedik rendszeres jelentés* szerint Törökország igazságszolgáltatási rendszere a felkészülés korai fázisában van. Az elmúlt év során visszacsúszott, különösen az igazságszolgáltatás függetlenségét illetően, amely jelentős kihívást jelent az igazságszolgáltatás általános működésében. A felsőbbbíróságok szervezetének és összetételének széles körű változása komoly aggodalomra ad okot, mivel veszélyeztetik az igazságszolgáltatás függetlenségét, és nem felelnek meg az európai normáknak.⁵²⁸ A 2016 júliusában elfogadott, a Semmitőszék és az Államtanács szerkezetét és összetételét megváltoztató törvény szintén komoly aggályokat vetett fel az igazságszolgáltatás függetlenségére gyakorolt hatást illetően. Az igazságszolgáltatási szervek és a bírósági hálózat belső szervezésének, különösen a büntetőeljárás rendszerének gyakori módosítása jogbizonytalanságot teremt.⁵²⁹ Az Igazságügyi Akadémia felelős a bírók és ügyészek szolgálat előtti és továbbképzéséért. A 2014 februári törvényhozási módosítások óta az Akadémia elnökét és a helyetteseit a végrehajtó hatalom nevezi ki, ami veszélyezteti az Igazságügyi Akadémia függetlenségét. Az igazságszolgáltatás emberi és pénzügyi erőforrásai a kihívásokkal arányosnak tűnnek.⁵³⁰

A Bizottság 2017. évi jelentésében úgy ítélte, hogy az igazságszolgáltatás függetlenségét biztosító jogi garanciák helyreállítására nem került sor. Ellenkezőleg, a bírák és ügyészek tanácsával (HSK) kapcsolatos alkotmányos változások tovább gyengítik a végrehajtó hatalomtól való függetlenséget. A Bizottság 2016. évi ajánlása ezért továbbra is érvényes.⁵³¹ A Bizottság szerint a következő évben Törökországnak olyan politikai és jogi környezet kellene teremteni, amely lehetővé teszi az igazságszolgáltatás számára, hogy független és pártatlan módon teljesítse feladatait; erősíteni a bírósági feladatokat, hogy a végrehajtó és a jogalkotó teljes mértékben tiszteletben tartsa a hatalmi ágak szétválasztását; korlátoznia kellene a végrehajtó hatalom szerepét és befolyását a HSK-ban, és hatékony garanciákat nyújtani a bíráknak az akaratukkal szembeni áthelyezés ellen; további óvintézkedéseket vezetni be a HSK bírósági eljárásokban való bármilyen beavatkozása ellen.⁵³² A HSK szerkezetátalakítására vonatkozó, a 2017 áprilisi

⁵²⁷ Az Európai Parlament 2016. április 14-i állásfoglalása a Törökországról szóló 2015. évi jelentésről (P8_TA(2016)0133)

⁵²⁸ *Turkey 2016 Progress Report, SWD(2016) 366 final* [COM(2016) 715 final], Brussels, 9. 11. 2016. 17-18.

⁵²⁹ Uo.18.

⁵³⁰ Uo.

⁵³¹ Uo. 23.

⁵³² Uo. 23.

népszavazás után elfogadott alkotmánymódosítások 2017 májusában léptek hatályba. A HSK tagjainak száma 22-ről 13-ra csökkent. Míg az elnököt négy tagot nevez ki (majdnem a tagok egyharmadát), hét tagot a Parlament minősített többséggel nevez ki. Noha ezek közül kilenc tag a bíró vagy ügyész, többé egyiküket sem választja az igazságszolgáltatás. A fennmaradó két helyet hivatalból az igazságügyi minisztert és az államtitkárt illeti, akiket az elnök nevez ki az elnöki rendszer hatálybalépésével. A HSK továbbra is költségvetés önállóságot élvez a mintegy 14 millió eurós 2018-as költségvetésének kezelésében.⁵³³ A HSK módosításai, és különösen a tagok kinevezését szabályozó eljárás súlyos aggodalmakat vet fel a végrehajtó hatalommal szembeni függetlenségével kapcsolatban. A HSK-kamarák elnökeinek és a HSK elnöke megválasztása, valamint a tagok kinevezése a különböző kamarákba másodlagos jog hiányában történik. A HSK-tagság egyes jelöltjeinek a kormányzó párttal és a kormányzattal kapcsolatban észlelt szoros kapcsolata vitát váltott ki az igazságszolgáltatás további politizálásával kapcsolatban.⁵³⁴ 2016. decemberében az igazságszolgáltatási tanácsok európai hálózata (ENCJ) úgy határozott, hogy felfüggeszti a HSK megfigyelői státusát, és kizárja az ENCJ tevékenységeiben való részvételből. Ezt a döntést azzal magyarázták, hogy a HSK nem tartotta tiszteletben az ENCJ alapszabályát, és nem volt függetlensége a végrehajtó és jogalkotói hatásköröket illetően.⁵³⁵ A jobb átláthatóság, a végrehajtástól való teljes függetlenség és az európai normákkal összhangban lévő eljárások szigorú betartása szükséges ahhoz, hogy nem csak a HSK hitelességét állítsák helyre, hanem a teljes igazságszolgáltatásba vetett nyilvános bizalmat is.⁵³⁶ Az elnöki palotában 2018 márciusában 1236 új bíró és ügyésznek tartottak fogadást, ami hozzájárult ahhoz a felfogáshoz, hogy a végrehajtó hatalom nagyobb befolyást gyakorol az igazságszolgáltatásra.⁵³⁷ A HSK nem elég független a végrehajtó hatalomtól, és az Igazságügyi Minisztérium működteti az új bírákat és ügyészeket kiválasztó testületet, és évente értékeli őket. A HSK maga (és az Igazságügyi Akadémia) nem játszik szerepet a kiválasztó testületekben, annak ellenére, hogy ő hozza a végleges döntést a felvételtől.⁵³⁸ A legutóbbi, 2017. évi jelentésben a Bizottság kiemelte, hogy az Igazságügyi Akadémia Igazgatóságának összetétele nem biztosítja kellőképpen a függetlenségét, ami befolyásolja

⁵³³ *Uo.* 24.

⁵³⁴ *Uo.* 24.

⁵³⁵ *Uo.*

⁵³⁶ *Uo.*

⁵³⁷ *Uo.* 25.

⁵³⁸ *Uo.* 26.

azt a képességét, hogy függetlenül működtesse, meghatározza és végrehajtsa a képzési tervet.⁵³⁹

3.2.2. A bírák kinevezése és előmenetele

A Bizottság 2003. évi jelentése utalt rá, hogy valamennyi bíró és ügyész kinevezését, előmenetelét és a fegyelmi ügyeit, tágabb értelemben karrierjét a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa határozza meg, amelynek elnöke az igazságügy-miniszter, és amelynek az igazságügyi államtitkár is tagja. A bírák magatartását és döntéseit befolyásolhatja az a lehetőség, hogy a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa elmozdítja és Törökország kevésbé vonzó régiójába helyezik át.⁵⁴⁰

A 2004. évi jelentésről elfogadott állásfoglalásában a Parlament felhívta a török kormányt, hogy reformálja meg az ellenőrző szolgálatokat azáltal, hogy független ellenőrző szolgálatoknak adja a feladatokat, amelyeknek megfelelő forrásokat kell biztosítani a hatékony működéshez Törökország minden régiójában.⁵⁴¹

A 2005. évi jelentésben a török bírósági szervezet függetlenségével kapcsolatos korábbi aggályait megismételve a Bizottság utalt arra is, hogy az igazságügyi ellenőrök, akik felelősek a bírák és ügyészek teljesítményének rendszeres értékeléséért, az Igazságügyi Minisztériumhoz, nem pedig a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsához kapcsolódnak. A Bizottság szerint Törökországnak biztosítania kell az igazságszolgáltatás függetlenségét, különösen a Bírák és Ügyészek Legfőbb Tanácsának, valamint az új bírák és ügyészek kinevezésének tekintetében.⁵⁴² Ennek kapcsán a Bizottság utalt arra, hogy egy 2004 decemberében elfogadott törvény 4.000 további bíró és ügyész, 100 igazságügyi felügyelő és 6.619 bírósági adminisztratív személyzetet felvételét biztosította.⁵⁴³ A török bírói testület vezetése figyelembe véve a hozzávetőleg 4000 további bíró és ügyész közelgő felvételét, aggodalmának adott hangot amiatt, hogy az igazságügyi minisztérium kinevezési eljárásra gyakorolt hatása, és a kinevezési feltételek könnyítése a gyakorló ügyvédek tekintetében alááshatja az igazságszolgáltatás függetlenségét.⁵⁴⁴

A 2006. évi jelentésben a Bizottság kiemelte, hogy a bírák és ügyészek számára hozzáférhetővé tették értékelési aktájukat. Az Igazságügyi Minisztérium egy döntését

⁵³⁹ *Uo.*

⁵⁴⁰ *2003 Regular Report ... 21-22.*

⁵⁴¹ *Az Európai Parlament állásfoglalása a 2004. évi jelentésről ..., 193.*

⁵⁴² *Turkey 2005 Progress Report ... 16, 103-105.*

⁵⁴³ *Uo. 105.*

⁵⁴⁴ *Uo. 16, 105.*

követően a bíró- és ügyészjelöltek mind a Közalkalmazottak Etikai Tanácsáról szóló törvénye alá tartoznak; a bírói magatartás bangalorei elvei az Igazságügyi Akadémia tantervének részét képezik, és négyórás bírói etikai szemináriumot biztosítanak minden bíró- és ügyészjelöltnek. A 2006. október 10.-i 424. sz. határozat szerint a Bírúk és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa elismerte az Európai Legfőbb Ügyészek Konferenciáján elfogadott Budapesti Alapelveket, amelyeket az összes igazságügyi ágazatnak továbbított.⁵⁴⁵

A Bizottság 2007. évi jelentése szerint a bírák egyesülete 2006 októberében kérelmet nyújtott be az Államtanácshoz, hogy korlátozza az Igazságügyi Minisztériumnak a bíró- és ügyészjelöltek kiválasztásának folyamatában betöltött szerepét, és hogy függesszék fel mintegy 600 bíró- és ügyész-jelölt felvételére tervezett vizsgák lebonyolítását. Az Államtanács 2007 márciusában úgy döntött, hogy az írásbeli vizsgát a Hallgató-kiválasztási és -Elhelyező Központnak kell szerveznie, a vizsgák egészét pártatlanul és tárgyilagosan kell lefolytatni, és a felvételi bizottságnak magában kell foglalnia az Igazságügyi Akadémia Államtanácsot és Semmítőszéket képviselő tagjait. Az Igazságügyi Minisztérium módosította a vonatkozó rendeletet, úgy tűnik az Államtanács által meghatározott feltételeknek megfelelően, és 2007 november elején tervezte a vizsgákat, a bírói egyesület azonban 2007 augusztusában az új szabályozást is megtámadta az Államtanács előtt.⁵⁴⁶

A 2008. évi jelentésben a Bizottság utalt rá, hogy a bírákról és az ügyészekről szóló törvényben meghatározott kiválasztási eljárást 2007 decemberében módosították. Ezek a módosítások az Igazságügyi Minisztérium vonatkozó 2007 júniusi rendeletének rendelkezéseit ültették át a törvénybe. Ezek közé tartoznak a konkrét kiválasztási kritériumok és az átlátható pontozási rendszer, ezért javulást jelentenek. Az ügyvédi kamarák és az elméleti szakemberek által hangoztatott kritika szerint az új kiválasztási kritériumok teret hagynak a szubjektív értelmezésre. Két ellenzéki párt kérte az Alkotmánybíróságtól az új jogszabály egyes rendelkezéseinek megsemmisítését. A YARSAV 2008 márciusában benyújtott fellebbezésére válaszul az Államtanács felfüggesztette számos bíró- és ügyészjelölt felvételét. Az Államtanács úgy döntött, hogy az Igazságügyi Minisztérium és a Hallgató-kiválasztó és -elhelyező Központ között aláírt

⁵⁴⁵ *Turkey 2006 Progress Report ...* 58.

⁵⁴⁶ *Turkey 2007 Progress Report ...* 57.

vizsgálati jegyzőkönyv nem felel meg a hatályos jogszabályoknak. Az Államtanácsnak végleges döntést kell hoznia az ügyről.⁵⁴⁷

A Bizottság 2009-ben készült jelentésében jelezte, hogy az igazságszolgáltatás függetlenségét illetően továbbra is aggályok merültek fel a bírákról és ügyészekről szóló törvényben a bíró- és ügyészjelöltek kiválasztására meghatározott eljárással kapcsolatban.⁵⁴⁸ A Bizottság utalt rá, hogy egy 2007-es rendelet értelmében az igazságügyi ellenőrök bírósági végzést kérhetnek az igazságszolgáltatás tagjai telefonhívásainak lehallgatásához.⁵⁴⁹

A Bizottság 2010-ban készült *tizenharmadik rendszeres jelentése*⁵⁵⁰ úgy ítélte, hogy összességében előrelépés történt az igazságszolgáltatás területén. Egy alkotmánymódosítás lehetővé tette a Tanács hivatalvesztést kimondó határozatának bírósági felülvizsgálatát; a Bizottság szerint ez a Tanács határozatai elleni hatékony jogorvoslat kialakítása irányában tett lépés.⁵⁵¹ A bírák és az ügyészek teljesítményének értékeléséért felelős igazságügyi ellenőrök Tanács alá rendelése alapot ad a Tanácsnak, hogy politikai beavatkozás veszélye nélkül végezze munkáját, a Tanács vizsgálati hatáskörének gyakorlása az igazságügyminiszter mint a Tanács elnökének jóváhagyásához kötött.⁵⁵²

A Bizottság 2011-ben készült *tizennegyedik rendszeres jelentése* kiemelte, hogy a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsának átalakítása csökkentette a miniszteri befolyást, hiszen a miniszter nem vehet részt a három kamara munkájában és a fegyelmi ügyekben tartott teljes üléseken, továbbá a tagok számának emelkedése folytán a miniszter és az államtitkár többé nem tudja távollétével akadályozni a döntéshozatalt.⁵⁵³ A miniszter ugyanakkor vétőjogot kapott a bírák és ügyészek elleni nyomozás megindítása tárgyában.⁵⁵⁴ A Bizottság azonban utalt rá, hogy a bírósági felülvizsgálat nem terjed ki a Tanács minden elsőfokú határozatára, amely potenciálisan befolyásolhatja a bírói függetlenséget vagy pártatlanságot (pl. előléptetésre, más helyre történő áthelyezésre és fegyelmi szankciókra vonatkozó döntésekre).⁵⁵⁵ A bírák és ügyészek elbocsátására vonatkozó szabályok nem világosak és pontosak, a bírák és az ügyészek szakmai teljesítményének értékelése túl központosított. Az ellenőrök által alkalmazott értékelési

⁵⁴⁷ *Turkey 2008 Progress Report ...* 10, 66-67.

⁵⁴⁸ *Turkey 2009 Progress Report ...* 69.

⁵⁴⁹ *Uo.* 11.

⁵⁵⁰ *Turkey 2010 Progress Report ...*

⁵⁵¹ *Uo.* 12, 75.

⁵⁵² *Uo.* 12, 75.

⁵⁵³ *Turkey 2011 Progress Report ...* 14, 83-84.

⁵⁵⁴ *Uo.* 15, 83.

⁵⁵⁵ *Uo.* 15.

kritériumoknak biztosítaniuk kell a bírósági függetlenséget a gyakorlatban is.⁵⁵⁶ A Parlament a jelentés tárgyában elfogadott állásfoglalásában felszólított a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa döntéseivel kapcsolatos átláthatóság és igazságügyi ellenőrzés biztosítására; rámutatott, hogy további intézkedésekre van szükség a Legfelsőbb Tanács első fokon hozott, előléptetéseket, más helyre történő áthelyezéseket és fegyelmi szankciókat érintő határozatainak bírósági felülvizsgálata lehetőségének megteremtése érdekében.⁵⁵⁷

A Bizottság 2013-ban készült *tizenhatodik rendszeres jelentése* kiemelte, hogy a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa folytatta a 2012-16. évi Stratégiai Terv végrehajtását, széles körben elősegítve az igazságszolgáltatás függetlenségét, pártatlanságát és hatékonyságát.⁵⁵⁸ A Parlament a tizenhatodik rendszeres jelentésről elfogadott állásfoglalásában kifejezte mélyes aggodalmát a magas szinten elkövetett korrupcióra vonatkozó állításokkal kapcsolatos közelmúltbeli törökországi fejlemények és az eredeti nyomozásokért felelős ügyészek és rendőrtisztek eltávolítása kapcsán, mivel ez ellentmond a független igazságszolgáltatás alapelveinek és negatív hatással van a nyomozások hitelességével kapcsolatos kilátásokra, és súlyosan megtört a kormány, a bírói kar, a rendőrség és a média közötti bizalom; sürgette ezért a török kormányt, hogy tegyen tanúbizonyságot a demokratikus elvek iránti elkötelezettségéről és tartózkodjon a korrupcióval kapcsolatos nyomozásba és vádemelésbe való további beavatkozástól.⁵⁵⁹

A Bizottság 2014-ban készült *tizenhetedik rendszeres jelentése* szerint az igazságszolgáltatás területén elfogadott jogszabályok súlyos aggályokat vetettek fel a bíróság függetlensége és pártatlansága, a hatalmi ágak elválasztása és a jogállamiság tekintetében. Ezek az aggodalmak a megnövekedett korrupcióellenes ügyekben dolgozó bírák, ügyészek és rendőrök áthelyezését követően merültek fel.⁵⁶⁰ A 2013 decemberi korrupcióellenes vizsgálatban részt vevő ügyészeket áthelyezték vagy eltávolították. A Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa fegyelmi és bűnügyi vizsgálatokat indított közülük néhány ellen. Számos rendőrt távolítottak el, helyeztek át, vagy akár le is tartóztatták őket.⁵⁶¹ Az Európai Parlament 2015. június 10-i állásfoglalása a Törökország által elért eredményekről szóló, 2014. évi bizottsági jelentésről aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy

⁵⁵⁶ *Uo.*

⁵⁵⁷ *Az Európai Parlament 2012. március 29-i állásfoglalása a Törökország által elért haladásról szóló 2011. évi jelentésről ...*, 42.

⁵⁵⁸ *Turkey 2013 Progress Report ...* 12, 44, 63.

⁵⁵⁹ *Az Európai Parlament 2014. március 12-i állásfoglalása a Törökország által elért eredményekről szóló 2013. évi jelentésről ...*, 166.

⁵⁶⁰ *Turkey 2014 Progress Report ...* 44., 62.

⁵⁶¹ *Uo.* 13, 44.

számos bíró, ügyész és rendőrtiszt azt követő áthelyezése és elbocsátása komoly és indokolt aggályokat ébresztett az igazságszolgáltatási rendszer függetlenségével, pártatlanságával és hatékonyságával, valamint a hatalmi ágak elkülönítésével, továbbá a jogállamiság tiszteletben tartásával kapcsolatban, amelyek továbbra is a koppenhágai politikai kritériumok lényegét képezik.

A Bizottság 2015. évi jelentése szerint számos fegyelmi és büntetőeljárás folyt a bírák és az ügyészek ellen nem megfelelő eljárással, és egyes esetekben döntésükre tekintettel. Ez ellentmondott a jogállamiság alapelveinek, és jelentősen aláásta az igazságszolgáltatás függetlenségét. Problémát jelent, hogy a bírának és az ügyészeknek nincs etikai kódexük.⁵⁶² A bíró és ügyészjelölteket egy írásbeli vizsga és egy beszélgetés kombinációjával veszik fel. Az interjút hét tagú testület folytatja le; jelenleg öt közülük az Igazságügyi Minisztérium vezető tisztségviselői, a másik kettő pedig az Igazságügyi Akadémiáról jön. A Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa ebben a folyamatban nem játszik szerepet.⁵⁶³ Az előléptetési eljárás értékelési kritériumait közzéteszik a Hivatalos Közlönyben. A Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa a bíróval vagy az ügyésszel szembeni hivatalvesztésről is meghatározott eljárás szerint dönt. Az elbocsátott bírónak vagy ügyésznek jogában áll fellebbezni az igazságügyi szervekhez. Azonban számos esetben az elbocsátások sietős feldolgozása folyik.⁵⁶⁴ A jelentésről elfogadott állásfoglalásában a Parlament aggodalmát fejezte ki a bírák és ügyészek más beosztásba helyezésének, akaratuk ellenére történő áthelyezésének és elbocsátásának számos esete miatt, ami veszélyezteti a bíróságok függetlenségét, pártatlanságát és hatékonyságát, valamint a jogszerű eljárás és a hatalmi ágak szétválasztása elvének tiszteletben tartását is.

565

A Bizottság 2016-ban készült *tizenkilencedik rendszeres jelentés* kiemelte, hogy számos bírót és az ügyészt elbocsátottak, és néhány esetben letartóztattak, a Gülen-mozgalommal való összeesküvés vádjával. A helyzet a júliusi puccskísérlet után tovább romlott, majd a bírák és az ügyészek egyötödét elbocsátották, és vagyonukat lefoglalták. Nem történt előrehaladás a korábbi jelentésekben feltárt kérdések tekintetében, ezért a tavalyi ajánlásokat nagyrészt újra meg kellett fogalmazni, ezenkívül: korlátozza a bíró bármely felfüggesztését a súlyos szabálysértések alapos gyanúja esetére; biztosítja, hogy a fegyelmi eljárás rendjét objektív kritériumok vezéreljék anélkül, hogy a végrehajtó

⁵⁶² *Turkey 2015 Progress Report ...* 15.

⁵⁶³ *Uo.* 15.

⁵⁶⁴ *Turkey 2015 Progress Report ...* 15.

⁵⁶⁵ *Az Európai Parlament 2016. április 14-i állásfoglalása a Törökországról szóló 2015. évi jelentésről ...*

hatalom indokolatlan befolyást gyakorolna; tekintettel különösen a gyanúsított személyek ellen a puccskísérletet követően hozott intézkedésekre, gondoskodik arról, hogy a jogsértés vagy bűncselekménnyel kapcsolatos bármely állítás megfelelő eljárás tárgya legyen, amely bizonyítékokon és egy független bírói testület hatáskörébe tartozó, teljesen átlátható eljárás alapján, és teljes mértékben tiszteletben tartja az alapvető jogokat, ideértve az eljárási jogokat is, különösen az ártatlanság vélelmének tiszteletben tartását, az egyéni büntetőjogi felelősséget, a jogbiztonságot, a védelemhez való jogot, a tisztességes eljáráshoz való jogot, a fegyveregyenlőséget és a fellebbezéshez való jogot.⁵⁶⁶ A puccskísérletet követő napokban és hetekben a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa 3.508 főt, vagyis a bírák és ügyészek teljes létszámának egyötödét felfüggesztették, és 3 390 főt később elbocsátották. 2 386 bírót és ügyészet tartottak fogva: 2 229 főt első fokról, 109 főt a Semmitőszékből, 41 főt az Államtanácsból, az Alkotmánybíróság két tagját és a Tanács öt tagját. A puccskísérletet követően nagyszámú új bírót neveztek ki két héten belül. A hozott intézkedések nagysága és gyorsasága megkérdőjelezi az alkalmazott kritériumokat. Ezek a nagyszabású elbocsátások, valamint az új bírók és ügyészségek nagyszabású felvétele komoly kihívást jelent az igazságszolgáltatás teljesítményét és függetlenségét illetően.⁵⁶⁷ A bírák felvételére és pályafutására vonatkozó döntéseket vezető és döntéshozó hatóságnak függetlennek kell lennie a végrehajtó és a törvényhozó hatalomtól. Az ilyen döntéseket mindig objektív, érdemeken alapuló, egységes és előre meghatározott kritériumok alapján kell meghozni.⁵⁶⁸ Az Igazságügyi Akadémia felelős a bírók és ügyészek szolgálat előtti és továbbképzéséért.⁵⁶⁹

A Bizottság 2017. évi jelentésében úgy ítélte, hogy komoly visszalépés történt, és a török igazságszolgáltatás függetlenségét súlyosan aláásták, többek között a 2016-os kísérleti puccs után a török bírák és ügyészek 30%-ának elbocsátása és kényszeráthelyezése révén. Ezek az elbocsátások dermesztő hatást (*chilling effect*) gyakoroltak az igazságszolgáltatás egészére, és a bírák és ügyészek körében széles körű öncenzúrával fenyegetnek.⁵⁷⁰ A bírák és az ügyészek felvételére és előmenetelére vonatkozó objektív, érdemeken alapuló, egységes és előre meghatározott kritériumok hiányára vonatkozó aggodalmak kezelésére nem került sor. A Bizottság 2016. évi ajánlása

⁵⁶⁶ Turkey 2016 Progress Report ... 17-18.

⁵⁶⁷ Uo. 18-19.

⁵⁶⁸ Uo. 19.

⁵⁶⁹ Uo.

⁵⁷⁰ Uo. 23.

ezért továbbra is érvényes.⁵⁷¹ A következő évben Törökországnak korlátozni kellene a bírók bármely felfüggesztését, ami az Alkotmány szerinti garantált igazságszolgáltatási függetlenség súlyos megsértése, olyan esetekre, amikor súlyos kötelezettségszegés alapos gyanúja áll fenn; és biztosítani, hogy a fegyelmi eljárás rendjét objektív kritériumok vezéreljék anélkül, hogy a végrehajtó hatalom nem megfelelő befolyása érvényesülne; a puccskísérlet követően a magánszemélyekkel szemben hozott intézkedésekkel kapcsolatban biztosítani kell, hogy a jogsértés vagy bűncselekménnyel kapcsolatos bármely állítás – a bizonyítékokon alapuló – kellő eljárásnak vessék alá, a független bírói testület által lefolytatott teljes körű átlátható eljárással összhangban. Ezeknek az eljárásoknak teljes mértékben tiszteletben kell tartaniuk az alapvető jogokat, ideértve az eljárási jogokat is, beleértve különösen az ártatlanság védelmét, az egyéni büntetőjogi felelősséget, a jogbiztonságot, a védelemhez való jogot, a tisztességes eljáráshoz való jogot, a fegyveregyenlőséget és a hatékony fellebbezéshez való jogot.⁵⁷² Noha a módosított Alkotmányban szerepelnek a függetlenség és a pártatlanság elvei, a HSK folytatta a bírák és az ügyészek nagyszabású felfüggesztését és beleegyezésük nélküli áthelyezését. Szükség van jogi és alkotmányos garanciákra annak megakadályozása érdekében, hogy a bírák és az ügyészek az akaratuk ellenében kerüljenek áthelyezésre, kivéve, ha a bíróságokat átszervezik. Összességében a puccskísérlet óta 4 399 bírót és ügyészt bocsátottak el az állásukból, akik közül 454-t a HSK később visszahelyezett a pozíciójába. Jelenleg több mint 4000 olyan bíró és ügyész van, akikkel szemben jogi lépéseket tettek (felmentés vagy felfüggesztés). Az előzetes letartóztatásban levő bírák és ügyészek átlagosan több mint egy évig vádemelés nélkül maradtak fogva.⁵⁷³ A Velencei Bizottság 2016. decemberi véleményében kijelentette, hogy a bírák elbocsátását elrendelő valamennyi határozatnak egyedinek és indokoltnak kell lennie, igazolható bizonyítékokra kell támaszkodnia, és hogy a HSK előtt folyó eljárásoknak tiszteletben kell tartaniuk az eljárási minimumkövetelményeket. A Velencei Bizottság azt is hangsúlyozta, hogy a fegyelmi intézkedések elleni fellebbezésnek rendszeren rendelkezésre kell állnia az elbocsátott bírák számára, de nem ez a helyzet ezekben az ügyekben. Az ilyen körülmények között történő való elbocsátások az igazságszolgáltatáson belül általános öncenzúrát okozhatnak. Ez gyengítheti az igazságszolgáltatás egészét, függetlenségét és a

⁵⁷¹ *Uo.*

⁵⁷² *Uo.*

⁵⁷³ *Uo.* 24.

hatalmi ágak elválasztását.⁵⁷⁴ Továbbra is fennmaradnak az aggodalmak a bírák és az ügyészek toborzásának és előmenetelének objektív, érdemeken alapuló, egységes és előre meghatározott kritériumainak hiányát illetően. A HSK nem elég független a végrehajtó hatalomtól, és az Igazságügyi Minisztérium működteti az új bírákat és ügyészeket kiválasztó testületet, és évente értékeli őket. A HSK maga (és az Igazságügyi Akadémia) nem játszik szerepet a kiválasztó testületekben, annak ellenére, hogy ő hozza a végleges döntést a felvételtől.⁵⁷⁵ A bírák és az ügyészekkel szembeni fegyelmi eljárások léteznek, de a rendszert úgy tekintik, hogy alássa az igazságszolgáltatás függetlenségét megőrző fontos garanciákat. Az integritási szabályok megsértésének észlelésére és a fegyelmi büntetések végrehajtására szolgáló mechanizmusokat hatékonyan és politikai beavatkozástól mentesen kell megalkotni.⁵⁷⁶

3.2.3. A bírák érdekképviselete

A Bizottság 2001. évi jelentése szerint az igazságszolgáltatás modernizációjának átfogó céljának megvalósítása érdekében további intézkedéseket kell tenni a bírák függetlenségének és pártatlanságának megerősítése érdekében, ideértve az egyesületek létrehozására és beilleszkedésére vonatkozó akadályok felszámolását is.⁵⁷⁷

A Bizottság 2004. évi jelentése kitért arra, hogy az egyesületsről szóló törvény elfogadását követően a bírának már nem tilos szakmai szervezeteket létrehozni, a bírói egyesület létrehozására vonatkozó törvényjavaslatot még nem fogadták el.⁵⁷⁸

A 2005. évi jelentésben a Bizottság megjegyezte, hogy a bírói egyesület megalakításáról szóló törvényjavaslatot 2005-ben sem fogadták el.⁵⁷⁹

A 2006. évi jelentésben a Bizottság utalt rá, hogy 2006. június 26-án 501 bíró és ügyész létrehozta a Bírák és Ügyészek Egyesületét (YARSAV) szövetséget. A YARSAV alapító tagjai többnyire a Semmítőszékből, az Államtanácsból, valamint Ankara és Isztambul bírái és ügyészei közül valók. A YARSAV fő célja, hogy biztosítsa az igazságszolgáltatás függetlenségét és a pártatlanságát, a bírói tisztség állandóságát és a szakmai szabályokat és etikát.⁵⁸⁰

⁵⁷⁴ *Uo.* 24-25.

⁵⁷⁵ *Uo.* 26.

⁵⁷⁶ *Uo.* 25.

⁵⁷⁷ *2001 Regular Report ...* 17, 85.

⁵⁷⁸ *2004 Regular Report* 27.

⁵⁷⁹ *Turkey 2005 Progress Report ...* 104.

⁵⁸⁰ *Turkey 2006 Progress Report ...* 58.

A Bizottság 2007. évi jelentése szerint az Igazságügyi Minisztérium 2007 januárjában új rendeletet adott ki az igazságügyi ellenőrökre vonatkozóan, amely kiterjeszti az ellenőrök feladatkörét, akik most többek között a próbaidő-központokra és a létrehozandó regionális fellebbviteli bíróságokra, továbbá megszünteti azt a lehetőséget, hogy a bírák megismerhessék az értékelési aktájukat.⁵⁸¹ A bírói egyesület 2007 márciusában pert indított az Államtanácsnál a rendelet megsemmisítése iránt, azzal érvelve, hogy az ellenőröket nem szabad az Igazságügyi Minisztériumhoz sorolni.⁵⁸²

A 2008. évi jelentésben a Bizottság utalt rá, hogy nem történt előrelépés a Bírák és Ügyészek Legfőbb Tanácsának összetételében, illetve az igazságügyi ellenőrök jelentési sorrendjén.⁵⁸³ A bírákról és az ügyészekről szóló törvényben meghatározott kiválasztási eljárást 2007 decemberében módosították. Ezek a módosítások az Igazságügyi Minisztérium vonatkozó 2007 júniusi rendeletének rendelkezéseit ültették át a törvénybe. Ezek közé tartoznak a konkrét kiválasztási kritériumok és az átlátható pontozási rendszer, ezért javulást jelentenek. Az ügyvédi kamarák és az elméleti szakemberek által hangoztatott kritika szerint az új kiválasztási kritériumok teret hagynak a szubjektív értelmezésre. Két ellenzéki párt kérte az Alkotmánybíróságtól az új jogszabály egyes rendelkezéseinek megsemmisítését. A YARSAV 2008 márciusában benyújtott fellebbezésére válaszul az Államtanács felfüggesztette számos bíró- és ügyészjelölt felvételét. Az Államtanács úgy döntött, hogy az Igazságügyi Minisztérium és a Hallgató-kiválasztó és -elhelyező Központ között aláírt vizsgálati jegyzőkönyv nem felel meg a hatályos jogszabályoknak. Az Államtanácsnak végleges döntést kell hoznia az ügyről.⁵⁸⁴

A Bizottság a 2012. évi jelentésben a Bizottság egy bírói és ügyészi szakszervezet betiltása kapcsán hangsúlyozta, hogy az európai sztenderdek előírják, hogy a bírák szabadon alakíthatnak és csatlakozhatnak olyan szakmai szervezetekhez, amelyek célja a függetlenség megőrzése, érdekeik védelme és a jogállamiság előmozdítása.⁵⁸⁵

A Bizottság 2017. évi jelentésében kiemelte, hogy a bírói egyesületek pluralizmusát két fontos szervezet, a Bírák és Ügyészek Szövetsége, valamint a Bírói Egyesület rendkívüli állapotra hivatkozással történő betiltása befolyásolta. A legnagyobb egyesületet,

⁵⁸¹ Ezt egy 2006 novemberi bírósági döntés tette lehetővé. L.: *Turkey 2007 Progress Report ...* 58.

⁵⁸² *Uo.* 58.

⁵⁸³ *Turkey 2008 Progress Report ...* 10, 67.

⁵⁸⁴ *Uo.* 10, 66-67.

⁵⁸⁵ *Turkey 2012 Progress Report ...* 13-14, 70.

a Bírósági Egység Egyesületet, amelynek mintegy 9.145 tagja van, kormányközelinek tartják.⁵⁸⁶

3.2.4. Külső beavatkozás és az igazságszolgáltatás pártatlansága

A Bizottság első jelentésében felhívta rá a figyelmet, hogy a nehéz munkakörülmények – beleértve az alacsony fizetést is – nem segítik az igazságszolgáltatás pártatlan működtetését, és sok a korrupciós ügy is, ezért Törökországnak jelentős erőfeszítéseket kell tenni, hogy biztosítsák a bírósági szervezet valós függetlenségét és megadják a bírósági rendszernek az emberi és anyagi erőforrásokat, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a jogállamisággal összeegyeztethető módon működjön.⁵⁸⁷

A 2000. évi jelentés fontos előrelépésnek tekintette, hogy egy 1999 decemberi törvénymódosítás alapján az állami tisztségviselők, különösen a biztonsági erők tagjai elleni büntetőeljárás kezdeményezéséhez már nem kellett a helyi igazgatási tanács előzetes beleegyezése, bár a prefektusé és az alprefektusé továbbra is követelmény maradt.⁵⁸⁸

A 2001. évi jelentés rámutatott az igazságszolgáltatás gyakorlati függetlenségének mértékével kapcsolatos aggodalmakra, tekintettel arra, hogy a bírákra és az ügyészekre nyomást gyakoroltak, különösen az állami tisztségviselők büntetőeljárásaival kapcsolatban, például a korrupciós ügyek kapcsán.⁵⁸⁹ A Bizottság szerint az igazságszolgáltatás modernizációjának átfogó céljának megvalósítása érdekében további intézkedéseket kell tenni a bírák függetlenségének és pártatlanságának megerősítése érdekében.⁵⁹⁰

A Bizottság 2005. évi, nyolcadik jelentésében azt is aggályosnak tekintette, hogy túl szoros kapcsolat van a bírák és az ügyészek között; az ügyészség nincs egyértelműen elkülönítve a bíróságtól, ami azt a benyomást kelti, hogy az ügyész képes tisztességtelen befolyást gyakorolni, ezért a Bizottság szerint meg kell teremteni a bírák és ügyészek szakmai jogainak és feladatainak világos intézményi és funkcionális szétválasztását.⁵⁹¹ Az Európai Parlament a nyolcadik rendszeres jelentésről elfogadott állásfoglalásban mélyen elítélte a török legfelső bíróság egy bírójának meggyilkolását; aggasztónak találta az ilyen bírák számára a rendőrség által nyújtott biztonság alacsony szintjét, mivel egyértelmű és nyilvános fenyegetéseknek vannak kitéve, és felhívta a török kormányt e helyzet

⁵⁸⁶ *Turkey 2018 Report ...*, 25.

⁵⁸⁷ *1998 Regular Report ...* 13.

⁵⁸⁸ *2000 Regular Report ...* 13.

⁵⁸⁹ *2001 Regular Report ...* 17.

⁵⁹⁰ *Uo.* 17, 85.

⁵⁹¹ *Turkey 2005 Progress Report ...* 16.

orvoslására.⁵⁹² A Parlament felhívta Törökországot, hogy a teljes jogi eljárás során, beleértve a nyomozati és tárgyalási szakaszt, az ítélethozatalt és a fogva tartást, minden török állampolgár számára biztosítson a törvény előtt egyenlő bánásmódot, amely alól a kormányzati tisztviselők, a katonai személyzet vagy a biztonsági erők tagjai se élvezzenek mentességet. Hangsúlyozza, hogy a büntetlenség elleni küzdelemben és a nyilvánosság bűnüldözésben való bizalmának megteremtése érdekében fontos, hogy a bűncselekményekkel vádolt tisztviselőket más, bűncselekmény elkövetésével gyanúsított személyekkel azonos feltételek alapján tarthassák fogva és tartóztathassák le.⁵⁹³ Fenntartotta, hogy Törökországban a polgári és a katonai politikai és intézményi szerepek egyértelmű, alkotmányos szétválasztása olyan feltétel, amelynek eleget kell tenni, ha komolyan felmerül Törökország EU-hoz történő csatlakozásának kérdése.⁵⁹⁴

A 2006. évi jelentésben a Bizottság úgy ítélte, hogy némi előrelépés történt az igazságszolgáltatás pártatlanságával kapcsolatban. A bírásról és ügyészekről szóló törvény 2005 decemberi módosítása értelmében azok a bírák és az ügyészek, akik elhagyják a hivatásukat, hogy az általános vagy helyi választásokon jelöltesék magukat, nem térhetnek vissza tisztségükbe, ha nem választják meg őket. A bírák és ügyészek számára hozzáférhetővé tették értékelési aktájukat. Az Igazságügyi Minisztérium egy döntését követően a bíró- és ügyészjelöltek mind a Közalkalmazottak Etikai Tanácsáról szóló törvénye alá tartoznak; a bírói magatartás bangalorei elvei az Igazságügyi Akadémia tantervének részét képezik, és négyórás bírói etikai szemináriumot biztosítanak minden bíró- és ügyészjelöltnek. A 2006. október 10.-i 424. sz. határozat szerint a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa elismerte az Európai Legfőbb Ügyészek Konferenciáján elfogadott Budapesti Alapelveket, amelyeket az összes igazságügyi ágazatnak továbbított.⁵⁹⁵

⁵⁹² *HL C 306E, 2006.12.15., 290.*

⁵⁹³ *Uo. 290.*

⁵⁹⁴ *Uo. 289.*

⁵⁹⁵ *Turkey 2006 Progress Report ... 58.*

A Bizottság 2007. évi jelentése szerint az igazságszolgáltatás függetlensége és pártatlansága továbbra is aggodalomra ad okot. Az Alkotmánybíróság 2007 áprilisi döntése az elnökválasztás kapcsán erős politikai reakciókat és olyan állításokat eredményezett, miszerint az Alkotmánybíróság e határozat meghozatalakor nem volt pártatlan.⁵⁹⁶

A Bizottság 2008. évi jelentése szerint az igazságszolgáltatás pártatlanságát érintő aggodalmak fennmaradtak; bizonyos esetekben az igazságszolgáltatás vezető tagja nyilvános politikai megjegyzéseket tettek közzé, amelyek a jövőbeni esetekben veszélyeztethetik pártatlanságukat.⁵⁹⁷

A 2009. évi jelentésben a Bizottság utalt rá, hogy igazságszolgáltatás, a katonaság és a bírói és ügyészi egyesület vezető tagjai olyan nyilatkozatokat tettek, amelyek valószínűleg nyomást gyakorolnak az egyes bíróságok és az igazságszolgáltatási szervek tagjaira, és így az igazságszolgáltatás pártatlanságát veszélyeztetik jelentős ügyekben.⁵⁹⁸

A pártatlanságot illetően a Bizottság a 2010. évi jelentésben pozitív fejleményként utalt arra, hogy az Alkotmányból mellőzték azokat a rendelkezéseket, amelyek lehetővé teszik a katonai bíróságok számára a civilek felelősségre vonását, és az új rendelkezések kifejezetten megtiltják az ilyen pereket.⁵⁹⁹ A Bizottság szerint a török parlament bevonása az Alkotmánybíróság bírái megválasztásába a török gyakorlatot közelebb hozza az uniós tagállamokéhoz, kifogásolta azonban, hogy két bíró még mindig katonai bíró. Mivel a demokratikus rendszer alkotmányos ítélkezési gyakorlata polgári ügy, a katonai bírók jelenléte megkérdőjelezhető, ezen felül az, hogy a katonai bírák visszatérhetnek a katonai igazságszolgáltatási rendszerbe, amikor lejár az alkotmánybírói megbízatásuk, kérdéseket vethet fel az alkotmánybírói bírók pártatlanságával kapcsolatban.⁶⁰⁰ Ezen kívül az igazságszolgáltatás és a hadsereg vezető tagjai olyan nyilatkozatokat tettek, amelyek fontos ügyekben veszélyeztethetik az igazságszolgáltatás pártatlanságát.⁶⁰¹

⁵⁹⁶ Az Alkotmánybíróság 7:4 szavazattal úgy határozott, hogy kétharmados többség (367 képviselő) szükséges az elnökválasztás első és második fordulójában, és megsemmisítette az első fordulót. A kritikusok szerint a köztársasági elnök nemzetgyűlési választása körében az Alkotmánybíróság egyharmados kisebbségi vétót vezetett be. L.: *Turkey 2007 Progress Report ...* 10, 58.

⁵⁹⁷ *Turkey 2008 Progress Report ...* 10, 67.

⁵⁹⁸ *Turkey 2009 Progress Report ...* 12, 69.

⁵⁹⁹ *Turkey 2010 Progress Report ...* 13, 75.

⁶⁰⁰ *Uo.*

⁶⁰¹ Az erzincani főügyész letartóztatása az állítólagos szervezett bűnözésben való részvétel miatt a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa visszavonta a letartóztatást elrendelő különleges felhatalmazású ügyész hatáskörét. Az igazságszolgáltatás vezető tagjai nyilvános nyilatkozatokat tettek e határozat támogatására a Legfelsőbb Tanács részéről. Ez a helyzet feszültségeket teremtett mind az igazságszolgáltatásban, mind a Legfelsőbb Igazságszolgáltatási Tanács és a minisztérium között, és kérdéseket vetett fel az igazságszolgáltatásnak a tisztességes eljárás lefolytatására való képességéről. L.: *Uo.*

A 2011. évi jelentésben a Bizottság úgy ítélte, hogy a bírák, az ügyészek és a védelem tényleges elhelyezése a törvényházakban és a tárgyalás során (az ügyészek a tárgyalóteremben nem ülnek ugyanazon szinten, mint az ügyvédek; ugyanazt az ajtót használják, mint a bírák) nem biztosítják, hogy a fegyveregyenlőség elvének tiszteletben tartása megtapasztalható legyen. Ez továbbra is árnyékot vet a bírók pártatlanságára. Az igazságszolgáltatás és a katonai vezetők olyan nyilatkozatokat tettek, amelyek kulcsfontosságú esetekben veszélyeztethetik az igazságszolgáltatás pártatlanságát.⁶⁰²

A Bizottság a 2012. évi jelentésben az igazságszolgáltatás pártatlanságát illetően utalt rá, hogy az Alkotmánybíróságra vonatkozó szabályozással kapcsolatos kritikák tárgyában intézkedés nem történt, és még mindig fennállnak azok a rendelkezések és gyakorlati megoldások (különösen az ügyészek és a bírák közti kapcsolatot illetően), amelyek kétségbe vonják a fegyverek egyenlőségét. 2011 decemberében a Semmitőszék tagjai úgy döntöttek, hogy pert indítanak a legfőbb ellenzéki párt vezetője ellen azon kritikai megjegyzései miatt, miszerint a bíróság újonnan megválasztott tagjai a végrehajtó hatalom irányítása alatt működnek. 2012 áprilisában az Alkotmánybíróság elnöke kijelentette, hogy egy új, "atyáskodó" igazságszolgáltatás létrehozását nem szabad megengedni.⁶⁰³

A Bizottság 2015. évi jelentése szerint az igazságszolgáltatás függetlenségét és a hatalommegosztás elvének tiszteletben tartását aláásták, és a bírák és az ügyészek erős politikai nyomás alatt álltak. A meglévő jogszabályok alapján egy elektronikus rendszer rendeli az ügyeket a bíróságokhoz és a bírákhoz, amely azonban nem teljesen véletlenszerű. A gyakorlatban azonban számos jelentés szól a szelektív igazságszolgáltatásról és a bírósági ügyekbe való politikai beavatkozásról. A végrehajtó hatalom képviselői továbbra is nyilvánosan aláássák az igazságszolgáltatás egészének hitelességét.⁶⁰⁴ A jelentésről elfogadott állásfoglalásában a Parlament felszólította Törökországot, hogy teremtsen olyan politikai és jogi környezetet, amely lehetővé teszi, hogy az igazságszolgáltatás függetlenül és pártatlanul végezze feladatait annak biztosítása érdekében, hogy ne váljon a belső elégedetlenség elnyomásának eszközévé, és hajtsa végre az európai bíróságok valamennyi ítéletét.⁶⁰⁵ A jelentés tárgyában elfogadott állásfoglalásában a Parlament elítélte az igazságszolgáltatás befolyásolását bizonyos politikusok javára, ami az elnök családjának tagjaira kiterjedő 2013. évi korrupciós botrány

⁶⁰² *Turkey 2011 Progress Report ...* 16, 84.

⁶⁰³ *Turkey 2012 Progress Report ...* 14, 70.

⁶⁰⁴ *Turkey 2015 Progress Report ...* 15.

⁶⁰⁵ *Az Európai Parlament 2016. április 14-i állásfoglalása a Törökországról szóló 2015. évi jelentésről ...*

utóhatásaként általánossá vált Törökországban; hangsúlyozta, hogy a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsán belül a végrehajtó hatalom képviselőinek szerepét és befolyását korlátozni kell, és kellő garanciákra van szükség a bírák akarata ellenére történő áthelyezésével szemben.⁶⁰⁶

A Bizottság 2016-ban készült *tizenkilencedik rendszeres jelentés* utalt rá, hogy a végrehajtó és a törvényhozó szervek képviselői által a folyamatban lévő bírósági ügyekben észrevételek megfogalmazása, amelyek többek között az Alkotmánybíróság által hozott határozatokat vitatják, rendszeres gyakorlatként folytatódtak.⁶⁰⁷

A Bizottság 2017. évi jelentésében utalt rá, hogy a végrehajtó és törvényhozó hatalmi ág képviselői továbbra is nyilvánosan nyilatkoztak a folyamatban lévő bírósági ügyekről, figyelmen kívül hagyva a gyanúsítottak ártatlanságát, az európai normákat egyértelműen megsértve.⁶⁰⁸

3.3. Az igazságszolgáltatás hatékonysága és színvonala

Az Európai Bizottság jelentéseiben, illetve az Európai Parlament állásfoglalásaiban a török igazságszolgáltatás hatékonyságát és színvonalát is vizsgálta. A jelentések struktúráját és tematikáját követve alapvetően négy kérdéskört különítettem el: a személyi és tárgyi feltételek meglétét, az eljárások időszerűségét és hatékonyságát, a bírák és ügyészek képzését és a joggyakorlat egységét és színvonalát.

3.3.1. Személyi és tárgyi feltételek

A Bizottság első jelentésében utalt rá, hogy költségvetési okokból túl kevés bírói álláshely van betöltve,⁶⁰⁹ Törökországnak jelentős erőfeszítéseket kell tenni, hogy megadják a bírósági rendszernek az emberi és anyagi erőforrásokat, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a jogállamisággal összeegyeztethető módon működjön.⁶¹⁰

A 2000-ben elkészített *harmadik jelentés*ben a Bizottság kedvező fejleményként rögzítette, hogy a bírák és az ügyészek száma jelentősen emelkedett.⁶¹¹

⁶⁰⁶ Az Európai Parlament 2016. április 14-i állásfoglalása a Törökországról szóló 2015. évi jelentésről ...

⁶⁰⁷ Turkey 2016 Progress Report ... 18-19.

⁶⁰⁸ Turkey 2018 Report ..., 25.

⁶⁰⁹ A törvényben rendszeresített 9000 álláshelyből csak 7000 volt betöltve; a török bírói és ügyvédi egyesület becslései szerint azonban a jogrendszer megfelelő működéséhez 15.000 bírói álláshelyre lett volna szükség. L. 1998 Regular Report ... 12-13.

⁶¹⁰ Uo. 13.

⁶¹¹ A bírák és ügyészek száma az 1999-es 8,300-ról összesen 9,947-re nőtt (ideértve a jelölteket is). A 2000. márciusi új munkaerő-felvétel után ezt a számot tovább kellett emelni 10.347-re; az Igazságügyi

A 2001. évi jelentésben a Bizottság úgy ítélte, hogy az igazságszolgáltatás modernizációjának átfogó céljának megvalósítása érdekében további intézkedéseket kell tenni, ideértve a bírák és az ügyészek számának növelését.⁶¹²

A Bizottság 2002-ben készült, ötödik jelentésében utalt a Nemzeti Igazságügyi Hálózat Programra, amelynek a célja, hogy a bíróságok és más igazságügyi szervek között létrehozzon egy információs rendszert a bírósági eljárások felgyorsítása, továbbá az egységes jogalkalmazás és hatékonyság érdekében.⁶¹³ A Bizottság javasolta, hogy folytassák az Igazságügyi Minisztérium adminisztratív kapacitásának megerősítését. Úgy ítélte, jelentősen több munka szükséges az igazságszolgáltatás és a fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerének pártatlanságának és függetlenségének megerősítésére, beleértve a fiatalkorúak bíróságainak számának növelését és a fiatalkorúak bíróságainak hatáskörét meghatározó korhatár felülvizsgálatát. A szakmai kamarák kérdését is felvetette,⁶¹⁴ míg az adminisztratív kapacitással kapcsolatban a közösségi vívmányok közé tartozó nemzetközi egyezmények megfelelő végrehajtásának biztosítása érdekében továbbképzéseket és megerősített emberi erőforrásokat látott szükségesnek, és nyomtatékosan megjegyezte, hogy a szomszédos országokkal sem léteznek rendszeres kapcsolatok az igazságügyi együttműködés ügyében.⁶¹⁵

A Bizottság 2003-ben készült *hatodik rendszeres jelentésében* kiemelte, hogy 2003-ban számos olyan strukturális változás történt, amelyek segítettek az igazságszolgáltatás hatékonyságának növelésében.⁶¹⁶ Az igazságügyi orvostani törvényt módosították a bírósági eljárások felgyorsítása céljából, és felállították a Törvényszéki Orvostani Intézetet,⁶¹⁷ megerősítették az igazságügyi orvostani hálózatot,⁶¹⁸ de számos igazságügyi orvostani laborban a feltételek továbbra is elégtelenek.⁶¹⁹ A bírák és ügyészek száma 9.020-ról 9.162-re emelkedett.⁶²⁰

Minisztérium szerint ez a növekedés megfelel a jelenlegi létszámszükségletnek. l.: *2001 Regular Report ...*, 12-13.

⁶¹² *Uo.* 17, 85.

⁶¹³ *2002 Regular Report ...* 21.

⁶¹⁴ *Uo.* 122.

⁶¹⁵ *Uo.*

⁶¹⁶ *2003 Regular Report ...* 20.

⁶¹⁷ A Törvényszéki Orvostudományi Intézetnek az a feladata, hogy olyan személyek orvosi vizsgálatát végezze, akik azt állítják, hogy rendőri őrizetben bántalmazták őket, az állítások valódiságának felmérése céljából. L.: *uo.*

⁶¹⁸ Erősödött az igazgatási kapacitás ezen a területen és a pótlólagos személyzet felvételére vonatkozó költségvetési rendelkezéseket hoztak. A módosítások magukban foglalják az igazságügyi igazgatóságok létrehozását valamennyi büntetőbírószágon. Ezenkívül 3 új Igazságügyi Orvostudományi Igazgatóságot hoztak létre, és a hálózatot új technikai felszereléssel látták el. L.: *uo.*

⁶¹⁹ *2003 Regular Report ...*

⁶²⁰ *Uo.*

A Bizottság 2004-ben készült *hetedik rendszeres jelentésben* a megtett intézkedések kapcsán utalt ugyanakkor a bírósági szervezet ésszerűsítésére,⁶²¹ a bírák és ügyészek számára és a 2004 májusi béremelésre,⁶²² amelyet azonban elégtelennek ítélt, és a Nemzeti Bírósági Hálózat Projekt folytatására.⁶²³ Végül kitért a bírákat érintő korrupciós ügyekkel kapcsolatos intézkedésekre.⁶²⁴ Törökország folytatta az igazságügyi együttműködés 2003-ban elfogadott nemzeti cselekvési tervének végrehajtását.⁶²⁵ A Bizottság hangsúlyozta, hogy a vonatkozó nemzetközi egyezmények és kétoldalú megállapodások megfelelő végrehajtásának biztosítása érdekében, amelyekhez Törökország csatlakozott, szükség van a bírók és az ügyészek számának növelésére.⁶²⁶

A Bizottság 2005. évi jelentésében a bírósági szervezet működésének hatékonysága kapcsán kiemelte, hogy bár az utóbbi években a bírák és az ügyészek fizetése jelentősen nőtt, mégis szerény maradt. Az Igazságügyi Minisztérium költségvetése 2005-ben 16,5% -kal nőtt 2004-hez képest, mindazonáltal az igazságszolgáltatási kiadások továbbra is alacsonyak az uniós tagállamok átlagához képest.⁶²⁷ Egy 2004 decemberében elfogadott törvény 4.000 további bírót és ügyészt, 100 igazságügyi felügyelőt és 6.619 bírósági adminisztratív személyzetet felvételét biztosította. Ez a felvétel a törökországi bírák és ügyészek számát közel 50%-kal növeli, ami jelentősen hozzájárulna a bírósági eljárások késéseinek csökkentéséhez.⁶²⁸ Ami a számítógépesítést illeti, kitért arra, hogy folytatódott az 1998-ban megkezdett Nemzeti Igazságügyi Hálózat Projekt végrehajtása. Ez a projekt lehetővé teszi, hogy számos, jelenleg papíron végzett feladatot lehessen elektronikus úton elvégezni, például a bírósági eljárások megindítását. Elkészült egy adatbázis is, amely

⁶²¹ A bírósági rendszer hatékonyságának növelése érdekében a jelentési időszakban 136 csekély ügyterhű bíróságot megszüntettek, és 511 bírót és ügyészt más bíróságokra helyeztek át. L.: *2004 Regular Report* 26.

⁶²² A bírák és az ügyészek száma a jelentési időszakban nagymértékben stabil maradt. 9 629 álláshely állt rendelkezésre a bírák és az ügyészek számára, amelyek közül 8 970 betöltésre került és 659 üres maradt. 2004 májusában 27% -kal nőtt a fiatal bírák és ügyészek esetében, 10% és 15% között pedig magasabb rangú bírák és ügyészek esetében. l.: *uo.*

⁶²³ Minden bírót és ügyészt, valamint az összes tárgyalóterem számítógéppel lett ellátva, és minden bírót és ügyészt informatikai képzésben részesült. l.: *uo.*

⁶²⁴ Különböző nyomozásokat folytattak a korrupcióval vádolt egyes bírák tekintetében. Három bírót 2004 januárjában elbocsátott a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa. 2004 júliusában az igazságügyi minisztérium ellenőrei egy új nyomozás keretében 11 bíróval szemben fegyelmi szankció kiszabását és 4 bírót áthelyezését kérték. L.: *uo.* 143.

⁶²⁵ 2004-ben az Igazságügyi Minisztérium kiadta az igazságügyi együttműködésről szóló képzési kézikönyvet. Az Igazságügyi Minisztérium megjegyezte, hogy az Európai Igazságügyi Hálózatban való részvétel segítette abban, hogy a kiadati kéréseket, amelyek száma egyre gyorsabban növekszik, gyorsabban intézze. Az Igazságügyi Minisztérium 2004-ben jegyzőkönyvet írt alá a Yeditepe Egyetemmel, hogy lehetővé tegye a bírák és az ügyészek angol nyelvű képzésen való részvételét a nemzetközi együttműködés javítása érdekében. L.: *uo.* 144.

⁶²⁶ *2004 Regular Report* 146.

⁶²⁷ *Turkey 2005 Progress Report* ... 104.

⁶²⁸ *Uo.* 105.

magában foglalja a Semmitőszék és az Államtanács döntéseit, és amelyet összekapcsoltak a Nemzeti Igazságügyi Hálózattal. Az igazságügyi nyilvántartásokat mostantól a bírák és az ügyészek is elérhetik a hálózaton keresztül. Ezenkívül a legtöbb törökországi bíróság és ügyészség online kapcsolatban áll egymással.⁶²⁹

A Bizottság 2006-ban készített, kilencedik jelentésében kiemelte, hogy az év során 620 új bírót vettek fel.⁶³⁰ Elvetették azt a törvényt, amely lehetővé tette volna, hogy gyakorló ügyvédek bírák vagy ügyészek legyenek, ezért a 4.000 rendelkezésre álló álláshelyet a szabványos felvételi eljárással fogják betölteni. E tekintetben a jelöltképzést átmenetileg lerövidítették két évről egy évre. A Bizottság felhívta a figyelmet arra, hogy az ügyviteli feladatokat el kell venni a bíraktól, és a megfelelően képzett bírósági személyzetre kell bízni.⁶³¹ Ami a számítógépesítést illeti, az Országos Igazságügyi Hálózat projekt tovább haladt, és több bíróság és börtön esetében is működőképpé vált. A nagyobb törvényházak, valamint minden bíró és ügyész rendelkeznek laptopokkal és internet-hozzáféréssel. A tervek szerint a bírósági eljárásokat az Országos Igazságügyi Hálózaton fogják intézni, és az ítélezési gyakorlat is elérhető lesz online, és a hálózat elektronikus úton összeköti az igazságszolgáltatást minden kormányzati szervezettel.⁶³² Ugyancsak utalt rá, hogy jelentősen megnövelték az Igazságügyi Minisztérium költségvetését, amely így elérte a költségvetés 1%-át és folytatták az elsőfokú bíróságok építésének programját.⁶³³ A bírák és ügyészek fizetéséről szóló törvény 2006 júniusi elfogadását követően a fizetések hozzávetőleg 40%-kal nőttek. Különösen a legfelsőbb bíróságok elnökeinek fizetését emelték fel az igazságszolgáltatási szervek kérelmével összhangban a miniszterelnökségi államtitkár fizetésének szintjére.⁶³⁴

A Bizottság tízedik jelentésében utalt arra, hogy tovább folytatták az igazságszolgáltatás modernizálását az információs technológia alkalmazásával. A bírák pozitív eredményeket értek el a Nemzeti Igazságügyi Hálózat Projekt tekintetében a bírósági eljárásokban, míg az ügyvédi portál 2007 márciusban integrálódott e hálózatba, ennek következtében az ügyvédek elektronikus úton tudják a folyamatban lévő bírósági ügyeket folyamatosan nyomon követni, új pereket indítani, az ügyükhöz kapcsolódó iratokat a bírósághoz benyújtani, és költséget előlegezni, az illetéket leróni. Az Igazságügyi Minisztérium 2007 májusában két jegyzőkönyvet írt alá a Távközlési Intézettel és a

⁶²⁹ *Uo.* 104.

⁶³⁰ *Uo.* 8.

⁶³¹ *Turkey 2006 Progress Report ...* 58-59.

⁶³² *Uo.* 59.

⁶³³ *Uo.* 8, 59.

⁶³⁴ *Uo.* 59.

Közjegyzői kamarával az információk megosztása érdekében.⁶³⁵ A 2006. október 3-tól 2007. április 27-ig terjedő időszakban 864 bírót és 476 ügyészt neveztek ki, így 2007. május 1-jétől a bírák összlétszáma elérte a 6.785, az ügyészségé pedig 3.744 főt.⁶³⁶ Feszültség keletkezett azonban a magas rangú bírák kinevezése tekintetében; a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa több hónapon keresztül nem tudott bírót választania a Semmítőszék és az Államtanács üres álláshelyeire, mivel az igazságügyi miniszter és államtitkár nem vett részt az üléseken. A kérdést végül megoldották, és a választásokat 2007 áprilisban megtartották.⁶³⁷ Az igazságszolgáltatás költségvetése a 2005. évi 409 millió euróról 2006-ban 482 millió euróra nőtt, és 2007 végére 865 millió eurót terveznek elérni, ami fedezi az igazságszolgáltatás valamennyi tagjának fizetését és a társadalombiztosítási járulékokat, valamint az igazságszolgáltatás ingatlanszerzését.⁶³⁸ Ami a területi fellebbviteli bíróságokat illeti, az e bíróságokat létrehozó 2004-es jogszabályok értelmében 2007 júniusában kellett működésbe lépniük, ez azonban nem valósult meg, bár 2007 májusában meghatározták a területi fellebbviteli bíróságok kilenc helyszínét, és a jogszabályi követelményeknek megfelelő illetékességű területeket.⁶³⁹

A Bizottság 2008. évi jelentésében kiemelte, hogy (UYAP) révén pozitív eredményeket értek el. A szoftvert a tartományi próbaidős egységek használják napi munkájuk során. Az UYAP-ot a nemzetbiztonsági szolgálat rendelkezésére bocsátották olyan személyek felkutatása érdekében, akik ellen elfogatóparancsot bocsátottak ki. Az ügyvédek arról is beszámoltak, hogy portáljuk 2007 márciusi hálózatba való integrálása óta egyre inkább alkalmazzák a rendszert.⁶⁴⁰

A Bizottság 2009-ben készített tizenegyedik jelentésében megjegyezte, hogy az igazságszolgáltatási alkalmazottak száma tovább nőtt, mindazonáltal a betöltetlen bírói és az ügyészi állások száma továbbra is jelentős volt.⁶⁴¹

A 2011. évi jelentésben az igazságszolgáltatás hatékonyságát illetően a Bizottság utalt az új tanácsok létesítésére és a munkamódszerek megváltoztatására a Semmítőszéken és az Államtanácson belül, és számos bíró és ügyész kinevezésére azzal, hogy a Tanács

⁶³⁵ *Turkey 2007 Progress Report ...* 10, 58.

⁶³⁶ *Uo.* 58-59.

⁶³⁷ *Uo.* 10.

⁶³⁸ 21 új bíróságot hoztak létre, köztük polgári, büntetőjogi, végrehajtási, munkaügyi, fiatalkorúak bíróságát és közigazgatási bíróságokat; szintén megkezdődött a 10 új bírósági épületét építése, beleértve az ankarai, a diyarbakiri és erzurumi kerületi fellebbviteli bíróságokat is. L.: *uo.* 10, 58-59.

⁶³⁹ *Uo.* 10, 59.

⁶⁴⁰ *Turkey 2008 Progress Report, SEC(2008) 2699 final* [COM(2008)2699 final], Brussels, 15. 11. 2008., 67.

⁶⁴¹ 2010. szeptember 20-án összesen 11,394 bíró és ügyész, és 3,299 üres álláshely volt. Összehasonlításként 2009. május 1-jén 11,121 bíró és ügyész, és 2009. május 1-jén 3,875 üres álláshely volt. L.: *Turkey 2010 Progress Report ...* 13, 76.

kinevezési eljárása átlátható volt: az egyes bírák által kapott szavazatok száma és a kinevezési eljárás során követett eljárás megjelentek a Tanács honlapján.⁶⁴² A Bizottság bírálta, hogy sem az Igazságügyi Minisztérium, sem a Tanács nem állapított meg a bíróságok és az igazságszolgáltatási rendszer egésze teljesítményének értékelésére sem egy átfogó, közös stratégiai keretet, sem megbízható mutatókat és referenciaértékeket. Egy ilyen keret, mutatók és referenciaértékek lehetővé tennék a felelős hatóságok számára, hogy felmérjék a régi ügyek elmaradása és az újak beáramlása érdekében szükséges emberi és anyagi erőforrásokat, és alapot nyújtanának az erőforrások optimális elosztásához és a bírósági hálózat racionalizálásához.⁶⁴³ A török bíróságok széttöredezettége (mindegyikük külön lajstrommal rendelkezik, és nem kapcsolódnak egymáshoz, még akkor sem, ha ugyanabban a törvényházban találhatók) megakadályozza a rendelkezésre álló erőforrások hatékony felhasználását. A fellebbviteli bíróságokat még nem hozták létre. A bírói és az ügyészi álláshelyeik közel egyharmada nincs betöltve.⁶⁴⁴ A Bizottság szerint a minisztériumnak és a Tanácsnak még meg kell állapítania referenciaértékeket a bírósági eljárások időtartamának nyomon követésére és értékelésére, valamint az igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának és eredményességének javítására.⁶⁴⁵

A 2012. évi jelentésben a Bizottság ismét hiányolta a bíróságok teljesítményének nyomon követésére és értékelésére, a bírósági eljárások hosszára, valamint az igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságára vonatkozó referenciaértékek meghatározását.⁶⁴⁶

A Bizottság 2015. évi jelentésében úgy ítélte, hogy a török igazságszolgáltatási rendszer általában véve képes kezelni a kapott ügyek számát, de az ország méretét tükrözve a bírósági hálózat összetett. Nagyszámú támogató személyzet segíti, de nincs megfelelő emberi erőforrás-gazdálkodási stratégia.⁶⁴⁷

A Bizottság 2016. évi jelentésében úgy ítélte, hogy az igazságszolgáltatás emberi és pénzügyi erőforrásai a kihívásokkal arányosnak tűnnek.⁶⁴⁸

A legutóbbi, 2017. évi jelentésben a Bizottság kiemelte, hogy 2017-ben, szinte minden bíró vagyonyilatkozatot tett, ahogy azt a törvény előírja.⁶⁴⁹ Fontos, hogy legyen

⁶⁴² *Turkey 2011 Progress Report ...* 17, 84.

⁶⁴³ *Uo.* 17.

⁶⁴⁴ *Uo.* 17, 85.

⁶⁴⁵ *Uo.*

⁶⁴⁶ *Turkey 2012 Progress Report ...* 71.

⁶⁴⁷ *Turkey 2015 Progress Report ...* 16.

⁶⁴⁸ *Turkey 2016 Progress Report ...*

egy megbízható hitelesítési rendszer, és gondoskodjanak arról, hogy a késedelmes vagy téves vagyonyilatkozatokat megfelelően figyelemmel kísérik. A bírói etikai hivatalt 2016 februárjában megalapították, a bírák és ügyészek etikai kódexéről szóló törvény azonban még mindig elfogadásra vár, a Semmítőszék azonban 2017 utolsó negyedében magatartási szabályzatot fogadott el.⁶⁵⁰ A puccskísérletet követő elbocsátási hullám után, az üres álláshelyeket fokozatosan betöltötték, mivel megengedték, hogy a bírói és ügyészi állásra pályázók jelöltek gyorsított eljárással lépjenek be a rendszerbe, miután a kétéves képzésre vonatkozó korábbi követelménytől eltekintettek. 4.680 bíró- és ügyészjelöltet integráltak a rendes és közigazgatási bírósági szervezetbe, a gyorsított és átláthatatlan kiválasztási folyamat után, amely megkérdőjelezte az érdemeken alapuló kritériumok alkalmazását (31%-uk ügyvéd volt).⁶⁵¹ Továbbra is fennmaradnak az aggodalmak a bírák és az ügyészek toborzásának és előmenetelének objektív, érdemeken alapuló, egységes és előre meghatározott kritériumainak hiányát illetően.⁶⁵² A Bizottság utalt rá, hogy az igazságszolgáltatás költségvetése 2017-ben 14 milliárd euró volt (kb. 3 milliárd euró), ami a GDP 0,50% -át és egy lakosra jutó 38 eurót tesz ki.⁶⁵³ 2018 elején 13.9 bíró és 5.9 ügyész jutott 100 000 lakosra (összesen 16.104 bíró és ügyész) van. Az Európai Igazságügyi Bizottság (CEPEJ) szerint az európai átlag 21 bíró és 11 ügyész 100.000 lakosra.⁶⁵⁴ Az igazságszolgáltatásnak még mindig nincs külön emberi erőforrás-stratégiája.⁶⁵⁵

3.3.2. Az ítélezés időszerűsége

A Bizottság első jelentésében utalt rá, hogy a civil polgári és büntetőbíróságok előtti eljárások lassúak, a túlzott ügyteher aláássa a hatékonyságot;⁶⁵⁶ ezért Törökországnak jelentős erőfeszítéseket kell tenni, hogy megadják a bírósági rendszernek az emberi és anyagi erőforrásokat, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a jogállamisággal összeegyeztethető módon működjön.⁶⁵⁷

⁶⁴⁹ A bírák és az ügyészek kötelesek vagyonyilatkozatot tenni minden a 0 és 5 évvel végződő években. Ha azonban fizetésük ötszörösét elérő jövedelmet keresnek, akkor azt az adott évben kell bejelenteniük. l.: *Turkey 2018 Report ...*, 25.

⁶⁵⁰ *Uo.*

⁶⁵¹ *Uo.* 26.

⁶⁵² *Uo.*

⁶⁵³ *Uo.*

⁶⁵⁴ *Uo.* 27.

⁶⁵⁵ *Uo.* 26-27.

⁶⁵⁶ *1998 Regular Report ...* 13

⁶⁵⁷ *Uo.* 13.

A 2000-ben elkészített *harmadik rendszeres jelentés*ben a Bizottság úgy ítélte, hogy semmilyen konkrét intézkedést nem hoztak a bírósági szervezet hatékonyságának növelése érdekében: a bírósági szervezet jelentős ügyteherrel küzd, és a bírósági eljárások nagyon elhúzódnak.⁶⁵⁸

A Bizottság 2002-ben készült, ötödik jelentésében utalt a Nemzeti Igazságügyi Hálózat Program folytatására, amelynek a célja, hogy a bíróságok és más igazságügyi szervek között létrehozzon egy információs rendszert a bírósági eljárások felgyorsítása, továbbá az egységes jogalkalmazás és hatékonyság érdekében.⁶⁵⁹ Kiemelte, hogy a bírósági rendszer jelentős ügyteherrel szembesül, ami az eljárások elhúzóódásához vezet.⁶⁶⁰ Ennek kapcsán utalt arra a problémára, hogy hiányzik az első fokú bíróságok és a Semmitőszék között egy köztes másodfokú bíróság, amelynek felállítása jelentős előrelépést jelentene a tisztességes eljárás jogának biztosítása terén, mivel növelné az igazságszolgáltatás gyorsaságát és hatékonyságát, ha az ügyeket másodfokon nem a Semmitőszéknek kellene elbírálnia.⁶⁶¹

A Bizottság 2003-ben készült *hatodik rendszeres jelentés*ében kiemelte, hogy a strukturális reformok ellenére mind a bírák, mind az ügyészek nagy ügyhátralékkal szembesülnek. Az állambiztonsági bíróságok eljárásának időtartama kismértékben nőtt; a fiatalkorúak bíróságainál az átlagos pertartam, bár még mindig hosszabb, mint más büntetőbíróságoknál, csökkent. A bíróságokat terhelő rendkívül nagy ügyteher nem hagy elegendő időt a tárgyalásokra, ez az ügyiratok elégtelen elolvasását eredményezi, ami hatással van a védelemhez való jogokra.⁶⁶² A Bizottság csalódásának adott hangot, hogy semmilyen előrelépés sem történt a fellebbviteli bíróságok létrehozása tekintetében, és továbbra is a Semmitőszék látja el a másodfokú bíróság feladatait. A Bizottság hangsúlyozta, hogy a fellebbviteli bíróságok létrehozása nem csak az igazságszolgáltatás gyorsaságát és hatékonyságát növelné, hanem fontos előrelépést jelentene a tisztességes eljáráshoz való jog biztosításában is, felszabadítaná a Legfelsőbb Bíróságot a túlzott munkatehertől, és lehetővé tenné, hogy a török ítélkezési gyakorlat egységesítésére és

⁶⁵⁸ 2001 Regular Report ...,13.

⁶⁵⁹ 2002 Regular Report ... 21.

⁶⁶⁰ A Jelentés szerint 1.153.000 büntetőügy és 548.000 polgári ügyben volt folyamatban, a bírósági eljárások átlagos időtartama 406 nap volt az általános hatáskörű büntetőbíróságokon és 241 nap az általános hatáskörű polgári bíróságokon, de az eljárások átlagos időtartama a fiatalkorúak bíróságainál hosszabb, mint más bíróságok esetében (2000-ben 755 nap volt), továbbá bizonyos esetekben az időtartam jóval hosszabb volt az átlagnál. *Uo.*

⁶⁶¹ *Uo.*

⁶⁶² 2003 Regular Report ...

egyértelművé tételére összpontosíthatson.⁶⁶³ A bírósági cselekmények és határozatok kézbesítési rendszerét megerősítették a vádlottak vagy elítéltek megfelelő értesítésének biztosítása érdekében.⁶⁶⁴ Az Informatikai Program kidolgozását célzó Nemzeti Igazságügyi Hálózat projekt tovább haladt 2003-ban.⁶⁶⁵

A Bizottság 2004-ben készült *hetedik rendszeres jelentésben* megállapította, hogy bár vannak kedvező fejlemények,⁶⁶⁶ az általános pertartam még mindig hosszú, és gyakran kerül sor halasztásra.⁶⁶⁷

A Bizottság 2005. évi jelentésében utalt arra, hogy a pertartamok és a bíróságok ügyterhe némiképp csökkent, de még mindig magas maradt.⁶⁶⁸

A Bizottság 2009-ben készített tizenegyedik jelentésében megjegyezte, hogy az igazságszolgáltatás hatékonyságát illetően az információs technológia használata az igazságszolgáltatási rendszerben felgyorsította a bírósági eljárásokat, és megkönnyítette a harmadik feleknek a bírósági eljárásokhoz való hozzáférését.⁶⁶⁹ Az Igazságügyi Orvostani Intézet működése aggályos: az intézet számos esetben egymásnak ellentmondó szakvéleményeket adott ugyanazon esetről különböző időpontokban; az intézet hátraléka pedig késedelmet okoz a bírósági eljárásokban.⁶⁷⁰

A 2011. évi jelentésben Bizottság kifejezte abbéli véleményét, hogy a minisztériumnak és a Tanácsnak még meg kell állapítania referenciaértékeket a bírósági eljárások időtartamának nyomon követésére és értékelésére, valamint az igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának és eredményességének javítására. A török bíróságokon folyamatban lévő ügyek elmaradása ugyanis egyre növekszik, és Törökországban nagy a hátralék a súlyos bűncselekményekkel kapcsolatos ügyek tekintetében is, pedig különleges figyelmet kellene fordítani azon ügyek elhúzóására, ahol

⁶⁶³ *Uo.* 21.

⁶⁶⁴ *Uo.* 20.

⁶⁶⁵ Az infrastruktúrát és a szoftvereket az országszerte működő tartományi egységek többségében telepítették, az ankarai központi minisztériumhoz való kapcsolattal együtt. A projekt célja, hogy 2003 végéig befejezzék az összes tartományi egység teljes számítógépesítését. L.: *uo.*

⁶⁶⁶ A Büntető Törvényszékek, az Elsőfokú Büntetőbíróságok és a Fiatalkorúak Bíróságainak átlagos pertartama csökkent. A polgári bíróságok számának 2002-es 3.217-ről 2003-as 3558-ra való növekedése folytán, az egyes bíróságok ügyeinek átlagos száma a 2002-es 616-ról 2003-ban 604-re csökkent. A kereskedelmi bíróságok előtti átlagos pertartam a 2002-es 434 napról 2003-ban 417-ra csökkent, míg a polgári bíróságok előtt elért átlagos pertartam a 2002-es 242 napról 240 napra csökkent. L.: *2004 Regular Report* 26.

⁶⁶⁷ *Uo.*

⁶⁶⁸ Ami a büntetőbíróság előtti tárgyalások időtartamát illeti, az átlagos büntetőeljárás 2004-ben 210 nap volt, míg a polgári eljárás átlagos időtartama 177 nap volt.. L.: *Turkey 2005 Progress Report* ... 105.

⁶⁶⁹ 2010. szeptember 20-án összesen 11,394 bíró és ügyész, és 3,299 üres álláshely volt. Összehasonlításképpen 2009. május 1-jén 11,121 bíró és ügyész, és 2009. május 1-jén 3,875 üres álláshely volt. L.: *Turkey 2010 Progress Report* ... 13, 76.

⁶⁷⁰ *Uo.* 14, 76.

a terhelt előzetes letartóztatásban van.⁶⁷¹ A bírósági közvetítés nem működik megfelelően, mert a bírák, az ügyészek, illetve ügyvédek nem részesülnek megfelelő képzésben a feladat elvégzéséhez. A bírósági szakértői rendszerre vonatkozó jogszabályok nem írják elő a szakértők és díjak hivatalos jegyzékének vezetését és közzétételét, a szakértői vélemények benyújtására nyitva álló határidőt, és nem teszik lehetővé, hogy a bírósági szakértőket a felek képviselői kikérdezzék. Az igazságügyi orvostani vizsgálatok állami kórházakba vagy egészségügyi központokba történő átvitelének folyamata lassú volt, és még nem fejeződött be. Az Igazságügyi Szakértői Intézet lemaradása késedelmet okoz a bírósági eljárásokban.⁶⁷² A jelentéssel kapcsolatban kialakított állásfoglalásában a Parlament ismételten hangsúlyozta aggályait azzal kapcsolatban, hogy az igazságszolgáltatási eljárásokat máig nem fejlesztették arra a szintre, hogy hatékonyságuk és szabályaik biztosítsák a tisztességes és gyors eljáráshoz való jogot.⁶⁷³ Annak biztosítására kérte a török kormányt, hogy az ügyekkel kapcsolatos állandó elmaradás kezelése érdekében a területi fellebbviteli bíróságok mielőbb kezdjék meg működésüket, amire jogilag 2007 júniusáig kellett volna sor kerülnie, és e célból a bírák képzésére összpontosítsanak.⁶⁷⁴

A 2012. évi jelentés kitért arra, hogy a Semmitőszékről és az Államtanácsról szóló törvények módosítása az ügyek elhúzódása elleni küzdelem érdekében pozitív eredménnyel járt, bár a hátralék még mindig jelentős. A bírósági eljárások felgyorsítása érdekében elfogadott jogszabályok az első fokú bíróságok szintjén is javulást eredményeztek.⁶⁷⁵ A Bizottság ismét hiányolta a bíróságok teljesítményének nyomon követésére és értékelésére, a bírósági eljárások hosszára, valamint az igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságára vonatkozó referenciaértékek meghatározását.⁶⁷⁶ A 2012 júliusában elfogadott harmadik igazságügyi reformcsomag kapcsán, amely számos törvény módosítását tartalmazta a bírósági eljárások további felgyorsítása érdekében, úgy ítélte, hogy annak büntető igazságszolgáltatási rendszerre vonatkozó része összességében magában foglalta az eljárási jogok garantálásának megfelelő lépéseit. Nem foglalkozott azonban eléggé az igazságszolgáltatással és az alapvető jogok védelmével kapcsolatos problémás területekkel, és nem foglalkozik a bűncselekmények jogi definícióival

⁶⁷¹ *Turkey 2011 Progress Report ...* 17, 85.

⁶⁷² *Uo.* 18.

⁶⁷³ *Az Európai Parlament 2012. március 29-i állásfoglalása a Törökország által elért haladásról szóló 2011. évi jelentésről ...*, 42.

⁶⁷⁴ *Uo.*

⁶⁷⁵ *Turkey 2012 Progress Report ...* 16, 71.

⁶⁷⁶ *Uo.* 71.

kapcsolatos kérdésekkel.⁶⁷⁷ A jelentés tekintetében elfogadott állásfoglalásában a Parlament felszólította a török kormányt, hogy a bírósági eljárások hatékonyságának növelése és az ügyekkel kapcsolatos folyamatos elmaradások kezelése érdekében mielőbb állítsa fel a regionális fellebbviteli bíróságokat, aminek jogilag 2007 júniusáig kellett volna megtörténnie.⁶⁷⁸

A Bizottság 2015. évi jelentésében úgy ítélte, hogy a török igazságszolgáltatási rendszer általában véve képes kezelni a kapott ügyek számát. A Semmitőszék súlyos és növekvő munkaterhei támogatják a fellebbviteli bírósági rendszer létrehozásának folyamatban levő reflexióját. Az eljárás hosszának kérdése a török igazságszolgáltatásban régóta fennálló probléma.⁶⁷⁹ Ezenkívül az állami hatóságok egyes bírósági határozatokkal szembeni tiszteletlensége negatív hatással van a végrehajtásukra.⁶⁸⁰

A legutóbbi, 2017. évi jelentésben a Bizottság utalt rá, hogy az Igazságügyi Minisztériumban két új osztályt szerveztek a közvetítés és az alternatív vitarendezés számára. Kedvező lépésként a 2016 decemberében elfogadott törvény kiterjesztette a vádalkuval, békés megegyezéssel vagy egyezséggel elintézhető bűncselekmények körét. Az erőfeszítések tettek, hogy növeljék és előmozdítsák az alternatív vitarendezési módszereket a bírósági terhek csökkentése érdekében. 2017-ben több mint 223.000 ügyet egyezséggel zártak le, ami jelentős növekedést jelent 2016-hoz képest.⁶⁸¹ A török igazságszolgáltatás nagy része azonban továbbra is komoly nyomás alatt áll, hogy az ügyeket időszerűen bírálja el. Az igazságszolgáltatásnak a feladatai hatékony végrehajtására való képessége kárt szenvedett a puccskísérlet és az azt követő nagyszabású elbocsátások, vádemelések adminisztratív intézkedések következtében.⁶⁸² A legfelsőbb bíróságok ügyterhe csökkent a befejezések számának és a kilenc területi fellebbviteli bíróság 2016-os létrehozásának köszönhető.⁶⁸³ A területi fellebbviteli bíróságokon mind a polgári, mind a büntetőügyekben az befejezési arány 100% alatt maradt, ami növekvő

⁶⁷⁷ *Uo.* 16, 71.

⁶⁷⁸ *Az Európai Parlament 2013. április 18-i állásfoglalása a Törökország által elért eredményekről szóló 2012. évi jelentésről* ..., 52.

⁶⁷⁹ *Turkey 2015 Progress Report* ... 16.

⁶⁸⁰ *Uo.*

⁶⁸¹ *Turkey 2018 Report* ..., 26.

⁶⁸² *Uo.* 26-27.

⁶⁸³ Az ügyhátralékot illetően, a felsőbb bíróságoknál a folyamatban lévő ügyek száma 2017 novemberéig 38.454 az Alkotmánybíróságnál és 224.737 az Államtanácsnál. Az Államtanács befejezési aránya drámai mértékben nőtt 2017-ben 170% -ra, a 2016-os 50% -ról. A Semmitőszék 2017-ben összesen 1.294.336 ügyet kapott (486.449 új ügyet és 2017-ből átvett 807. 887 ügyet), és 628.652 ügyet bíralt el, aminek következtében az ügyhátralék 668.684-re csökkent 2018-ra. l.: *uo.* 27.

ügyhátralékhoz vezetett.⁶⁸⁴ Ugyancsak nőtt az elsőfokú bíróságok ügyterhe, és az előttük folyamatban lévő ügyek pertartama, ezért rendszerszintű megoldásokra van szükség a növekvő ügyhátralék valamint bizonyos perek túlzott hosszának további kezelésére.⁶⁸⁵ A bírósági szakértőkről szóló törvény, amely a bírósági szakértők kiválasztására és kinevezésére vonatkozó képesítéseket és kritériumokat szabályozza, 2016. novemberében lépett hatályba.⁶⁸⁶

3.3.3. A bírák és ügyészek képzése

A Bizottság második jelentésében nagy jelentősége miatt kiemelte, hogy a kormányzat kifejezte szándékát a bírák és ügyészek meglévő képzési programjának fejlesztését, amelyek célja, hogy emberi jogi területen növeljék az éberséget és javítsák a képzést.⁶⁸⁷

A 2000-ben elkészített *harmadik rendszeres jelentés*ben utalt a bírák és az ügyészek képzése kapcsán azokra a programokra és tevékenységekre, amelyek olyan kérdésekkel foglalkoztak, mint a bírósági szervezet hatékonysága, a szabadságvesztés helyett más büntetések, emberi jogok, és általában az ET joga.⁶⁸⁸ Ugyanakkor további lépéseket tartott szükségesnek a bírák, ügyészek és más tisztviselők emberi jogi képzésének erősítése terén, különösen a bírák és ügyészek képzését, hogy hogyan kezeljék azokat az ügyeket, ahol a gyanúsított azt állítja, hogy megkínózták.⁶⁸⁹

A Bizottság 2001-ben készült negyedik jelentése kiemelte, hogy az igazságszolgáltatás működése tárgyában számos bíró, ügyész és igazságügyi segédszemély képzésére került sor. A képzés magában foglalta a közösségi jogot és az emberi jogokat, a nyelvtanfolyamokat, az európai ügyeket, valamint a nemzetközi együttműködésre és a törvényszéki orvostanra összpontosító szemináriumokat.⁶⁹⁰ A Bizottság e képzések

⁶⁸⁴ *Uo.*

⁶⁸⁵ Ami az elsőfokú bíróságokat illeti, a büntetőbíróságok 2016. évi befejezési aránya 55% volt, szemben a 2015. évi 61%-kal. A 2016-ban jogerősen befejezett ügyek száma összesen 1.324.153 volt, szemben a 2015. évi 1.560.520-mal. Az eljárás teljes időtartama 231 napról 274 napra emelkedett. A polgári bíróságok befejezési aránya 2016-ban 56% volt, szemben a 2015-ös 61%-kal. A 2016-ban jogerősen befejezett ügyek száma összesen 1.970.973 volt, szemben a 2015. évi 2.069.303-val. Ami az eljárások teljes időtartamát illeti, az 218 napról 248 napra növekedett. l.: *uo.*

⁶⁸⁶ *Uo.*

⁶⁸⁷ *1999 Regular Report ... 10.*

⁶⁸⁸ A Jelentés példaként említette a 2000 októberében, a görög-török együttműködés keretében az ET jogáról tartott kétnapos képzést, amelyen 150-en vettek részt. L. *2000 Regular Report ... 13.*

⁶⁸⁹ *Uo.*

⁶⁹⁰ A legtöbb tanfolyamot a Bírák és Ügyészek Oktatási és Képzési Központja készítette el, de számos más kezdeményezés is volt, például egy görög-török együttműködési kezdeményezés a bírák közösségi jogi

gyakorlati hatásának felmérését azonban túl korainak ítélte.⁶⁹¹ A Bizottság szerint meg kell gyorsítani az Igazságügyi Akadémia létrehozását.⁶⁹²

A Bizottság 2002-ben készült, ötödik jelentésében kiemelte, hogy tovább folytatódtak a képzési programok, amelyek olyan témákat fedtek le, mint a tisztességes tárgyalás, a szervezett bűnözés elleni küzdelem és az új polgári törvénykönyv, az emberi jogok és az igazságügyi orvostan.⁶⁹³ A Bizottság ismét javasolta, hogy hozzák létre az Igazságügyi Akadémiát. Az adminisztratív kapacitással kapcsolatban a közösségi vívmányok közé tartozó nemzetközi egyezmények megfelelő végrehajtásának biztosítása érdekében továbbképzéseket látott szükségesnek.⁶⁹⁴ E jelentésre vonatkozó állásfoglalásában a Parlament hangsúlyozta a független és kompetens igazságszolgáltatás fontosságát és felszólította a török hatóságokat, hogy fogadjanak el aktív és következetes intézkedéseket a bírósági rendszer minőségének és a bírák szakmai színvonalának javítása érdekében, akik nagy felelősséggel bírnak az új jogi kultúra megteremtéséért a polgárok szolgálatában a törvény helyes értelmezés és alkalmazás előmozdításával minden (helyi, regionális és nemzeti) szinten. E tekintetben felszólította Törökországot, hogy vegyen részt a Bizottság AGIS keretprogramjában (2003-2007), különös tekintettel a jogi szakemberek és a jogalkalmazók képzési projektjeire.⁶⁹⁵ Felszólította a török és európai igazságügyi tisztviselőket és bírákat, hogy cseréljenek tapasztalatokat annak érdekében, hogy a török jogrendszer közeledjen az Európában jelenleg alkalmazott rendszerhez; felszólította a Bizottságot és az Európa Tanácsot, hogy folytassák a 2002 végén kezdeményezett csereprogramokat, és terjesszék ki azokat más képzési formákra is.⁶⁹⁶

A Bizottság 2003-ben készült *hatodik rendszeres jelentésében* kiemelte, hogy folytatódott a bírák és ügyészek továbbképzése az új törvények, az uniós jog, az emberi jogok és az igazságügyi orvostan területén.⁶⁹⁷ A jelentéssel kapcsolatban elfogadott állásfoglalásában a Parlament hangsúlyozta, hogy folyamatos erőfeszítéseket kell tenni a

képzésére. A Török Alkotmánybíróság tizenhat tagja 2001 szeptemberében meglátogatta az Emberi Jogok Európai Bíróságát. L.: *2001 Regular Report ...* 17.

⁶⁹¹ *Uo.*

⁶⁹² *Uo.* 85.

⁶⁹³ Regionális szemináriumokat szerveztek, különösen a kínzás megelőzése és a szólásszabadság területén. Kétezer bíró és ügyész vett részt az igazságügyi orvostannal kapcsolatos törvényről tartott oktatáson. Az Európai Bizottságnak és az Európa Tanácsnak közös programja keretében az EJEB joggyakorlatról az igazságszolgáltatás számára szervezett képzés 2002 őszén kezdődik. Az Igazságügyi Minisztérium őszre Ankarában és más tartományokban induló szemináriumokat tervezett a bírák és ügyészek számára. L.: *2002 Regular Report ...* 23.

⁶⁹⁴ *Uo.* 122.

⁶⁹⁵ *OJ C 68E, 18.3.2004, 596.*

⁶⁹⁶ *Uo.*

⁶⁹⁷ *2003 Regular Report ...*, 21.

kompetens és független igazságszolgáltatási szervezet biztosítására, és felszólította a hatóságokat annak biztosítására, hogy a jogalkotási változások a hozzáállás és viselkedés megváltoztatását eredményezzék az igazságszolgáltatás valamennyi részében. Ennek érdekében sürgette az ügyészek és a bírák csere- és képzési programjának folytatását, valamint az uniós jogi szimpóziumokon való részvételét, és hangsúlyozta a török oktatók képzésének fontosságát; ennek kapcsán üdvözölte az Európa Tanács által kezdeményezett projekteket, amelyek az igazságszolgáltatást az európai jog szempontjaira tanítják.⁶⁹⁸

A Bizottság 2004-ben készült *hetedik rendszeres jelentésében* a kedvező fejlemények között megemlítette az Igazságügyi Akadémia működésének megkezdését.⁶⁹⁹ A Bizottság utalt rá, hogy 2003-2004 minden bírót és ügyészt felkészítettek az Emberi Jogok Európai Egyezményéből és az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatából, továbbá képzések folytak az uniós jog, az igazságügyi együttműködés, a szellemi tulajdonjogok, a fiatalkorúakkal szembeni büntetőeljárás és a szervezett bűnözés tárgyában.⁷⁰⁰ A jelentéssel kapcsolatos állásfoglalásában a Parlament ismételten hangsúlyozta, hogy egy kompetens és független igazságszolgáltatás felállítása érdekében a bírósági tisztviselők és bírák csere- és képzési programjainak, valamint a bírósági tisztviselők és bírák közösségi jogról szóló szimpóziumokon való részvételének fontosságát, melyek szervezésébe Törökország az EU-val és egyes tagállamokkal, valamint az Európa Tanáccsal együttműködésben már belekezdett.⁷⁰¹

A Bizottság 2005. évi jelentésében szerint rendkívül fontos, hogy tartós erőfeszítések folytatódjanak a bírák, az ügyészek és az ügyvédek képzése tekintetében, és ahol szükséges, emlékeztessék az illetékes hatóságokat feladataikra és kötelezettségeikre, hogy tiszteletben tartsák a nemzetközi és európai egyezményekből eredő emberi jogokat és alapvető szabadságokat, ahogyan azt a török alkotmány 90. cikke előírja.⁷⁰² A nemzetközi etikai normák tudatosítása érdekében a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa az összes bíró és ügyész között terjesztette az ENSZ Bírői Magatartás Bangalorei Elveit.⁷⁰³

A Bizottság 2006-ban készített, kilencedik jelentésében kiemelte, hogy az igazságszolgáltatás szakértelmével és kompetenciájával kapcsolatban az Igazságügyi Minisztérium és az Igazságügyi Akadémia tovább folytatta képzési programjait, és számos bíró és ügyész kapott lehetőséget a külföldi képzésre. A Bizottság szerint azonban az

⁶⁹⁸ *European Parliament resolution on the 2003 regular report ...*,830.

⁶⁹⁹ *2004 Regular Report ...* 24-25.

⁷⁰⁰ *Uo.* 143.

⁷⁰¹ *Az Európai Parlament állásfoglalása a 2004. évi jelentésről ...*, 196.

⁷⁰² *Turkey 2005 Progress Report ...* 17.

⁷⁰³ *Uo.* 104.

Igazságügyi Akadémiát tovább kell fejlesztenie egy erős és független képzési szolgáltatóvá a teljes bírói karra, beleértve regionális szintet is.⁷⁰⁴

A Bizottság tízedik jelentésében utalt arra, hogy az Igazságügyi Minisztérium és az Igazságügyi Akadémia széles körű képzést szervezett a bírák, az ügyészek és a bírósági személyzet számára.⁷⁰⁵ Az Igazságügyi Akadémia azonban még mindig nem alakult egy erős és független képzési szolgáltatóvá a teljes bírói hivatásrendet illetően, regionális szinten is.⁷⁰⁶ Az ügyvédi vizsgát a 2006 novemberében elfogadott jogszabályok alapján eltörölték. A Bizottság szerint ennek a rendelkezésnek a végrehajtását figyelemmel kell kísérni, mivel alacsonyabb színvonalat eredményezhet a szakmában.⁷⁰⁷ A Parlament a tízedik jelentésről elfogadott állásfoglalásában rámutatott az igazságszolgáltatási szervek hatékonysága terén elért előrelépésre.⁷⁰⁸ Üdvözölte a török kormány abbéli tervét, hogy végrehajtsa az igazságszolgáltatási szervek függetlenségének és pártatlanságának megerősítésére és az igazságszolgáltatási szervek által a lakosság körében élvezett bizalom fokozására irányuló reformstratégiát. Úgy vélte, hogy a szóban forgó stratégiának elsősorban azt kell biztosítania, hogy az emberi jogokkal és alapvető szabadságokkal kapcsolatos jogszabályokat az emberi jogok európai egyezségokmánya normáival összhangban értelmezzék. Rámutatott arra is, hogy a stratégia a bírói testület ambiciózus átképzési programja nélkül nem valósítható meg;⁷⁰⁹ és aggodalmát fejezte ki a bírói testület negatív hozzáállása miatt az alapvető jogokkal és szabadságokkal kapcsolatos nemzetközi egyezmények egyes elemei és az Emberi Jogok Európai Bíróságának az emberi jogok európai egyezségokmánya megsértése miatt Törökország ellen hozott ítéletei vonatkozásában.⁷¹⁰

A Bizottság 2008. évi jelentésében kiemelte, hogy bírói kar professzionalizmusával és kompetenciájával kapcsolatban az Igazságügyi Minisztérium és az Igazságügyi Akadémia tovább folytatta a bírák, az ügyészek és a büntetés-végrehajtási alkalmazottak képzését. Ez olyan kérdésekkel foglalkozott, mint a szervezett bűnözés elleni küzdelem, a nők jogai és általában az EJEE által biztosított alapvető jogok és az EJEB esetjoga. Az

⁷⁰⁴ *Turkey 2006 Progress Report ...* 8, 59.

⁷⁰⁵ A képzés tárgyát többek között az új Btk. és a Be., a véleménynyilvánítás szabadsága, a fellebbviteli bíróságok, a bírósági igazgatás, az internetes büncselekmények és a fiatalok igazságszolgáltatása képezte.

⁷⁰⁶ *Turkey 2007 Progress Report ...* 58.

⁷⁰⁷ *Uo.* 59.

⁷⁰⁸ *Az Európai Parlament 2008. május 21-i állásfoglalása a Törökország által elért haladásról szóló 2007. évi jelentésről (P6_TA(2008)0224), HL 279E, 2009.11.9, 60.*

⁷⁰⁹ *Uo.*

⁷¹⁰ *Uo.*

Igazságügyi Akadémia azonban még mindig nem alakult egy erős és független képzési szolgáltatóvá a teljes magisztrátust illetően, regionális szinten is. A civil társadalom képviselői rámutattak arra, hogy nem csupán az anyagi jogi kérdések, hanem az eljárási igazságosság kérdése tárgyában is gondoskodni kell a képzésről.⁷¹¹

A Bizottság 2009-ben készített tizenegyedik jelentésében utalt rá, hogy az Államtanács egy 2009-es ítélete nyomán tisztázódott, hogy mind a bíró- és ügyészjelöltek képzése, mind a bírák és ügyészek továbbképzése az Igazságügyi Akadémia feladata.⁷¹²

A 2012. évi jelentés kapcsán elfogadott állásfoglalásában a Parlament felszólította a török kormányt, hogy a bírósági eljárások hatékonyságának növelése és az ügyekkel kapcsolatos folyamatos elmaradások kezelése érdekében összpontosítson a bírák és az ügyészek képzésére.⁷¹³

Az Európai Parlament a Törökország által elért eredményekről szóló 2013. évi jelentésről elfogadott 2014. március 12-i állásfoglalása üdvözölte a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsának azon kezdeményezését, amely elősegíti számos bíró és ügyész emberi jogokkal kapcsolatos, illetve az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) ítélkezési gyakorlatának alapos, gyakorlati szempontú megismerésére irányuló képzését.⁷¹⁴

A legutóbbi, 2017. évi jelentésben a Bizottság kiemelte, hogy 2016 decemberében az Igazságügyi Minisztériumban új képzési testületet állítottak fel a szolgálati képzésre, bár Törökországban már több hasonló képzést nyújtó szolgáltató van. Aggályos, hogy ez a szétaprózódás megakadályozza az Igazságügyi Akadémia számára, hogy megfelelő, egy többéves tervezési folyamaton alapuló egységes képzési kapacitást fejlesszen ki, megfelelő költségvetéssel, a továbbképzéshez. Az Akadémiának elegendő forrást kell biztosítania az újonnan felvett bírák és ügyészek előkészítő és továbbképzésére vonatkozó megnövekedett igények kezelésére. Az Igazságügyi Akadémia Igazgatóságának összetétele nem biztosítja kellőképpen a függetlenségét, ami befolyásolja azt a képességét, hogy függetlenül működtesse, meghatározza és végrehajtsa a képzési tervet.⁷¹⁵

3.3.4. A joggyakorlat egysége és színvonala

⁷¹¹ *Turkey 2008 Progress Report ...*67.

⁷¹² *Turkey 2010 Progress Report ...* 14, 76.

⁷¹³ *Az Európai Parlament 2013. április 18-i állásfoglalása a Törökország által elért eredményekről szóló 2012. évi jelentésről ...*, 52.

⁷¹⁴ *Az Európai Parlament 2014. március 12-i állásfoglalása a Törökország által elért eredményekről szóló 2013. évi jelentésről ...*, 170.

⁷¹⁵ *Turkey 2018 Report ...*, 26.

A Bizottság 2002-ben készült, ötödik jelentésében utalt rá, hogy az igazságszolgáltatás nem mindig jár el következetes módon.⁷¹⁶ A Jelentés felhívta a figyelmet a jogegység hiányára: egyes esetekben a bíró – ugyanazon törvényi rendelkezésekre hivatkozva – úgy határozott, hogy a vádlottat felmenti, míg más, hasonló esetekben megállapította a bűnösségét, ami felvetette a törvényértelmezés kiszámíthatóságának kérdését.⁷¹⁷ A Legfelsőbb Bíróság megkezdte a reformcsomagok rendelkezéseinek alkalmazását, különösen a szólásszabadság és a kínzás elleni küzdelem területén, ugyanakkor bizonyos esetekben még a régi szabályokat részesítette előnyben.⁷¹⁸ Miként említettük, utalt a Nemzeti Igazságügyi Hálózat Program folytatására is, amelynek a célja, hogy a bíróságok és más igazságügyi szervek között létrehozzon egy információs rendszert a bírósági eljárások felgyorsítása, továbbá az egységes jogalkalmazás és hatékonyság érdekében.

A Bizottság 2004-ben készült *hetedik rendszeres jelentésében* kiemelte, hogy a bírák és az ügyészek jelentős szerepet játszanak a politikai reformok végrehajtásában. A magasabb bíróságok, mint például a Semmitőszék, a politikai reformcsomagokkal elfogadott módosított rendelkezések alkalmazásával hoztak iránymutató ítéleteket. 2004-ben több mint 100 ítéletet rögzítettek, amelyekben a bírák és az ügyészek az EJEE-t és az EJEB ítélkezési gyakorlatát alkalmazták; ezek az esetek általában felmentéssel zárultak.⁷¹⁹ A jelentéssel kapcsolatban elfogadott állásfoglalásában felszólította a török hatóságokat annak biztosítására, hogy a jogalkotás szintjén végbemenő valamennyi változás kerüljön gyorsan végrehajtásra – különös tekintettel az emberi jogok védelmére – és vezessen a magatartás megváltozásához az igazságszolgáltatás minden szintjén.⁷²⁰

⁷¹⁶ 2002 Regular Report ...

⁷¹⁷ A Semmitőszék hatályon kívül helyezte a Diyarbakiri Állambiztonsági Bíróság határozatát, amely úgy tűnik, az újonnan bevezetett rendelkezéseken alapult, különösen a Btk. módosított 312. cikkén. Ebben az ügyben a Diyarbakiri Állambiztonsági Bíróság úgy döntött, hogy törli az AKP vezetője, a régi 312. cikk alapján elítélt Recep Tayyip Erdoğan büntetett előéletét. Az Állambiztonsági Bíróság úgy határozott, hogy a cselekményt, amely miatt elítélték, a 312. cikk (az osztály-, etnikai, vallási vagy faji gyűlöletre felbujtás) módosított szövege értelmében többé nem tekinthető bűncselekménynek. Ez lehetővé tenné Erdoğan úrnak a november 3-i választásokon való részvételét, de a Legfelsőbb Bíróság döntése, amelyet a Legfőbb Választási Tanács későbbi határozata követett, ezt ténylegesen megakadályozta. L.: *uo.* 21-22.

⁷¹⁸ A Semmitőszék hatályon kívül helyezte a Diyarbakiri Állambiztonsági Bíróság határozatát, amely úgy tűnik, az újonnan bevezetett rendelkezéseken alapult, különösen a Btk. módosított 312. cikkén. Ebben az ügyben a Diyarbakiri Állambiztonsági Bíróság úgy döntött, hogy törli az AKP vezetője, a régi 312. cikk alapján elítélt Recep Tayyip Erdoğan büntetett előéletét. Az Állambiztonsági Bíróság úgy határozott, hogy a cselekményt, amely miatt elítélték, a 312. cikk (az osztály-, etnikai, vallási vagy faji gyűlöletre felbujtás) módosított szövege értelmében többé nem tekinthető bűncselekménynek. Ez lehetővé tenné Erdoğan úrnak a november 3-i választásokon való részvételét, de a Legfelsőbb Bíróság döntése, amelyet a Legfőbb Választási Tanács későbbi határozata követett, ezt ténylegesen megakadályozta. L.: *uo.*

⁷¹⁹ 2004 Regular Report 27.

⁷²⁰ Az Európai Parlament állásfoglalása a 2004. évi jelentésről ..., 193.

A Bizottság 2005. évi jelentésében utalt arra, hogy elkészült egy adatbázis is, amely magában foglalja a Semmitőszék és az Államtanács döntéseit, és amelyet összekapcsoltak a Nemzeti Igazságügyi Hálózattal.⁷²¹ Ez a Jelentés is kiemelte, hogy a bírák és az ügyészek jelentős szerepet játszanak a reformok végrehajtásában. A bíróságok általában továbbra is alkalmazták az Emberi Jogok Európai Egyezményét (EJEE).⁷²² Általánosságban azonban nehéz világos pozitív mintát találni, mivel a török jogot, sőt még az EJEE rendelkezéseit sem értelmezik következetesen. Egyrészt vannak olyan jelek, hogy az igazságszolgáltatás egyre inkább integrálja az új rendelkezéseket. Számos olyan bírósági ítélet született, amely kedvező fejleményekre utal olyan területeken, mint a véleménynyilvánítás szabadsága, a vallásszabadság, valamint a kínzás és a bántalmazás elleni küzdelem, valamint a becsület-bűncselekmények⁷²³ üldözése.⁷²⁴ Másrészt, a bíróságok ellentétes irányú döntéseket is hoznak a véleménynyilvánítás területén, többek között az újságírók ellen.⁷²⁵

A Bizottság 2006-ban készített, kilencedik jelentésében kiemelte, hogy bíróságok továbbra is alkalmazzák az Emberi Jogok Európai Egyezményét (ECHR).⁷²⁶ Számos kérdéssel azonban továbbra is foglalkozni kell, mert számos esetben ellentmondás mutatkozott a jogszabályok értelmezésének bírósági megközelítésében.⁷²⁷ A tervek szerint az ítélkezési gyakorlat is elérhető lesz online.⁷²⁸

A Parlament a tízedik jelentésről elfogadott állásfoglalásában úgy vélte, hogy a reformstratégiának elsősorban azt kell biztosítania, hogy az emberi jogokkal és alapvető szabadságokkal kapcsolatos jogszabályokat az emberi jogok európai egyezségokmánya normáival összhangban értelmezzék.⁷²⁹ Aggodalmát fejezte ki a bírói testület negatív hozzáállása miatt az alapvető jogokkal és szabadságokkal kapcsolatos nemzetközi egyezmények egyes elemei és az Emberi Jogok Európai Bíróságának az emberi jogok európai egyezségokmánya megsértése miatt Törökország ellen hozott ítéletei

⁷²¹ *Turkey 2005 Progress Report ...* 104.

⁷²² A bíróságok 2004 óta 224 ítéletben hivatkoztak az Egyezményre. l.: *uo.* 17.

⁷²³ A becsület-bűncselekmények alatt olyan, elsősorban élet- és testi épség elleni bűncselekményeket kell érteni, amelyeket a család „becsülete” védelmében követnek el, főleg a nők sérelmére; tipikusan ide tartozik a hozzátartozók által kifogásolt szexuális magatartást tanúsító nők megölése („becsület-gyilkosság”).

⁷²⁴ Ez a tendencia az Államtanács döntéseire is vonatkozik. l.: *uo.*

⁷²⁵ Az Egitim Sen ügyével összefüggésben a Semmitőszék a szakszervezet feloszlását elrendelő határozatot hozott, kivéve, ha az módosítja az alapszabályát, megváltoztatva az alsóbb fokú bíróság ítéletét, amelyek kifejezetten utaltak az EJEE vonatkozó rendelkezéseire. l.: *uo.*

⁷²⁶ *Turkey 2006 Progress Report ...* 8.

⁷²⁷ *Uo.*

⁷²⁸ *Turkey 2006 Progress Report ...* 59.

⁷²⁹ *Az Európai Parlament 2008. május 21-i állásfoglalása a Törökország által elért haladásról szóló 2007. évi jelentésről ...*, 60.

vonatkozásában.⁷³⁰

A 2011. évi jelentésben az igazságszolgáltatás hatékonyságát illetően a Bizottság utalt a bírósági közvetítés nem működik megfelelően, mert a bírák, az ügyészek, illetve ügyvédek nem részesülnek megfelelő képzésben a feladat elvégzéséhez.

A 2012. évi jelentés kitért arra, hogy a bírák és az ügyészek nem alkalmazzák a nemzetközi emberi jogi egyezményeket, amikor azok ellentétesek a nemzeti joggal, jóllehet az Alkotmány világosan kimondja, hogy az ilyen egyezmények elsőbbséget élveznek. Ezt a mulasztást a fellebbviteli bíróságok elnökei bírálták; válaszul a Bírák és Ügyészek Legfőbb Tanácsa új kritériumokat állapított meg a bírák és az ügyészek értékelésére, amelyek jutalmazni fogják az Emberi Jogok Európai Egyezményének és az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletének rendelkezéseinek tiszteletben tartását.⁷³¹

A legutóbbi, 2017. évi jelentésben a Bizottság kiemelte, hogy a bírák és ügyészek gyakori áthelyezése negatívan befolyásolta az igazságszolgáltatás minőségét. A vádak gyakran állításokat tükröznek az, és nem támaszkodnak hiteles bizonyítékokra. Ezek a vádak, amelyek gyakran más ügyekben megvádolt személyek vagy titkos tanúk vallomásain alapulnak, súlyos aggályokat vetnek fel. Bizonyos esetekben a védelem által bemutatott bizonyítékokat nem tartalmazza a bíróság értékelése. Összességében komoly aggodalmak merülnek fel a bírósági határozatok minőségével kapcsolatban, különösen a terrorizmussal kapcsolatos ügyekben, a jogi érvelés és az azok alapjául szolgáló tényleges bizonyítékokat illetően.⁷³² A Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa kapcsán megjegyezte, hogy az éves jelentések, az ülések jegyzőkönyvei és egyéb releváns dokumentumok azonban nem kerülnek közzétételre. A Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa munkájának nagyobb átláthatósága és az eljárások szigorú betartása szükséges a hitelesség és az igazságszolgáltatás iránti bizalom erősítéséhez.⁷³³

3.4. A jelentésekből és állásfoglalásokból levonható általános következtetések

Törökország tagjelöltségre való jogosultságának elismerése óta csaknem húsz év telt el, és a Bizottság húsz jelentést készített Törökország előrehaladása tárgyában.

Megállapítható, hogy a csatlakozás érdekében szükséges reformok intenzitása bizonyos periodikus hullámzást mutat: az első négy évben a reformok lassan indultak be; a 2001 márciusi Nemzeti Reformprogram elfogadása hozott ebben változást. A következő

⁷³⁰ *Uo.*

⁷³¹ *Turkey 2012 Progress Report ...* 14.

⁷³² *Turkey 2018 Report ...*, 26.

⁷³³ *Turkey 2015 Progress Report ...* 15.

négy évben, 2002 és 2005 között a reformok gyors ütemben követték egymást, ugyanakkor a csatlakozási tárgyalások megkezdését követően, 2006 és 2009 között a reformfolyamat ideiglenesen lelassult, és csak 2010-ben nyert újabb lendületet, amikor 2009-ben elfogadott első Igazságügyi Stratégia (2010-2014) végrehajtása megkezdődött. A legutóbbi, hároméves periódus biztatóan kezdődött, a második Stratégia (2015-2019) elfogadásával, a 2016 júliusi puccskísérletet követően azonban súlyos feszültségek keletkeztek az Európai Unió és Törökország között.

Ugyancsak megállapítható, hogy a 2013 végi korrupciós botrány kitöréséig Törökország igazságszolgáltatási szervezetére vonatkozó szabályozás és gyakorlat egyértelmű, bár nem mindig egyenletes előrehaladást mutatott az uniós követelmények teljesítése terén, ezt követően azonban a reformok lendülete megtört, és – a Bizottság és a Parlament álláspontja szerint – sok tekintetben visszalépésekre került sor.

III. TÖRÖKORSZÁG IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSI RENDSZERE NAPJAINKBAN

1. A TÖRÖK BÍRÓSÁGI RENDSZER ÁLTALÁNOS VONÁSAI

A török igazságszolgáltatási szervezet nagymértékben különbözik a kontinentális jogrendszerekétől, így a magyartól is. Korábban a török rendszer különösen unikális jellegű volt, négy igazságszolgáltatási ágazattal (civil rendes bíróságok, civil közigazgatási bíróságok, katonai bíróságok, katonai közigazgatási bíróságok), a legutóbbi, 2017-es alkotmányreform keretében azonban – a katonai bíróságok rendszerének megszüntetése folytán – jelentősen egyszerűsödött, és jelenleg jóval inkább hasonlít a mintájául szolgáló francia rendszerhez, mint korábban.

A reform előtt az igazságszolgáltatási szervezetrendszeren belül a fő felosztást a civil és a katonai igazságszolgáltatás szervezeti elválasztása jelentette.⁷³⁴ A katonai bíróságok hatásköre és igazgatási feladatai, az épületek, amelyekben dolgoztak, a bírák, ügyészek és a bíróságon dolgozó segédszemélyzet képezése, valamint a felvételükre és a kinevezésükre irányuló eljárások teljesen külön voltak választva a civil bíróságokon dolgozókéétól.⁷³⁵ Mindkét terület további két alágazatra oszlott: a rendes és a közigazgatási bírósági szervezetre.⁷³⁶ Az egyes alágazatok felépítése jelentősen eltérő volt: a legfelsőbb bíróságokon kívül a civil bírósági alágazatokban első fokú bíróságok és fellebbviteli bíróságok is működtek, a katonai rendesbírósági ágazatban első fokú bíróságok, míg a katonai közigazgatási bírósági ágazat egyetlen, első fokon és végső fokon eljáró bíróságból állt.⁷³⁷ Mindegyik alágazatnak megvolt a maga ügyészi szervezete és a saját legfőbb ügyésze.⁷³⁸ Azon olyan ügyek elbírálására jogosult fórumot, amelyek nem voltak egyértelműen besorolhatóak valamelyik alágazat hatáskörébe, a Hatásköri Bíróság határozta meg.⁷³⁹ Különleges hatáskörű bírósággént e szervezetrendszeren kívül működött az Alkotmánybíróság, amely előtt a legfőbb ügyészi feladatokat a Semmítőszék legfőbb ügyésze látta el.⁷⁴⁰ Mindezek miatt ez a bonyolult rendszer összesen hat legfelsőbb bíróság (Semmítőszék a civil rendesbírósági szervezetben, az Államtanács a civil közigazgatási bírósági szervezetben, a Katonai Semmítőszék a katonai (rendes)bírósági szervezetben, a Katonai Közigazgatási Felsőbíróság a katonai közigazgatási bírósági szervezetben,

⁷³⁴ AKSEL i. m. 8.

⁷³⁵ Uo. 11.

⁷³⁶ Uo. 8., 11.

⁷³⁷ Uo. 8.

⁷³⁸ Uo. 11.

⁷³⁹ Uo. 8.

⁷⁴⁰ Uo. 11.

valamint a Hatásköri Bíróság és az Alkotmánybíróság) és négy legfőbb ügyész megjelenéséhez vezetett.⁷⁴¹

A rendszert tovább bonyolította a szervezet differenciált volta az elsőfokú bíróságok szintjén. A civil rendesbírósági szervezet ugyanis ezen a szinten polgári és büntetőbíróságokra oszlott, amelyeken belül általános hatáskörű bíróságokat (polgári területen a polgári bíróságot és a polgári békebíróságot, büntető területen a büntető bíróságot, a büntető békebíróságot és a büntető törvényszéket) és különleges hatáskörű bíróságokat (polgári területen nyolc, büntető területen öt különböző fajtát) állítottak fel; de két különböző hatáskörű bíróságot állítottak fel a civil közigazgatási bírósági alágazatban (közigazgatási bíróság, adóügyi bíróság) és a katonai (rendes)bírósági alágazatban (katonai bíróság, fegyelmi) bíróság is. Ráadásul különbíróságokat nem minden megfelelő szintű közigazgatási egység székhelyén hozták létre; helyi különbíróság hiányában az azok hatáskörébe tartozó ügyeket – az adott bírósági típusra vonatkozó szabályok szerint – vagy az általános hatáskörű bíróság, vagy valamely másik, azonos szintű közigazgatási egység székhelyén felállított különbíróság bírálta el. Ez a rendkívül bonyolult rendszer hosszas történelmi fejlődés eredménye volt: a civil és katonai bírósági alágazat megkülönböztetés a katonaságnak a Török Köztársaságban betöltött, az Európai Unió szervei által gyakran kritizált szerepét tükrözte, míg az első fokú különbíróságok jelentős részét az uniós csatlakozási folyamat keretében, az Európai Unió szerveinek biztatására hozták létre. Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy a forrásokból kitűnően a különbíróságok szervezeti elkülönülése mindig is viszonylagos volt, hiszen azok az általános hatáskörű bíróságokkal azonos törvényházban működtek, a segédszemélyzetük ugyanazon, a büntető törvényszék székhelyén felállított igazgatási bizottság alá tartozott, és az azonos székhelyen működő általános hatáskörű bíróságok vagy más különbíróságok bírái helyettesítésre kirendelhetők voltak a különbíróságra.⁷⁴² Ráadásul a különbíróságon egyetlen bírót vagy bírói tanácsot és a hozzá tartozó segédszemélyzetet kell érteni. A különbíróság tehát a gyakorlatban valójában a magyar bírósági szervezeten belül egyes különleges ügyekben (közigazgatási ügyekben, fiatalkorúak ügyeiben, egyes büntetőügyekben stb.) való eljárásra kijelölt bíró intézményéhez⁷⁴³ hasonlítható, azzal a lényeges különbséggel, hogy a török szervezetben a különbíróság ténylegesen önálló bírósági szervnek minősül, ami némiképp az oszmán bírói szervezet azon vonására emlékeztet, hogy a bírói szervezetrendszer alapegysége a bírói

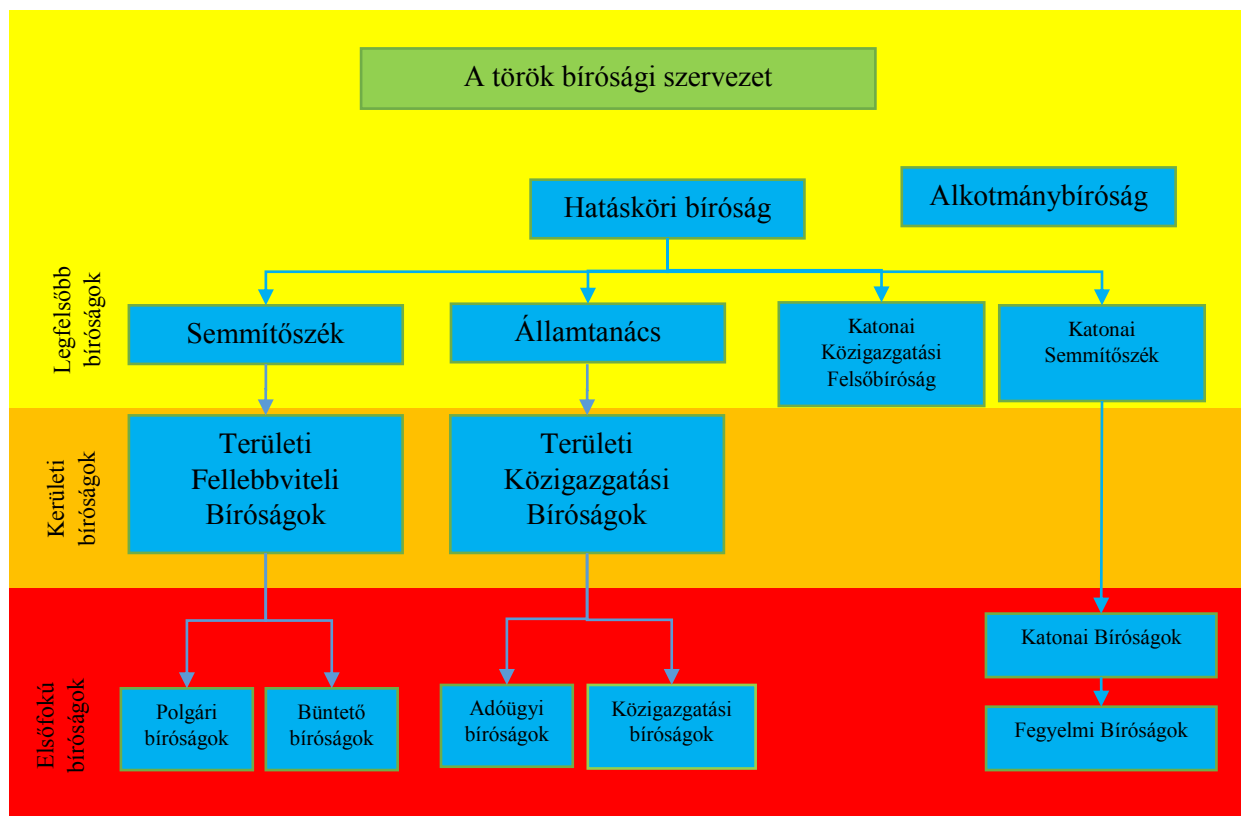
⁷⁴¹ Uo. 11.

⁷⁴² V. ö.: Uo. 62.

⁷⁴³ V. ö.: a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény 30.§,

státusz volt. Megjegyzem, hogy ez inkább archaikus vonás, mint sajátosan iszlám vagy török jellegű, hiszen a középkorban a magyar bíróságok is egyetlen bíróból vagy egyetlen tanácsból álltak, sőt, a kiegyezést követően létrehozott járásbíróság is valójában a járási székhelyen való ítélezésre kiküldött egyetlen bírót (járásbíró) jelentette.⁷⁴⁴

1. ábra: A török bírósági szervezetrendszer a 2017-es reform előtt

⁷⁴⁴ V.ö.: az első folyamodású bíróságok rendezéséről szóló 1871. évi XXXI. tc. 2. §.

A 2017. évi reform utáni rendszer két bírósági ágazatból (rendes bírósági szervezetből és a közigazgatási bírósági szervezetből) és két különleges hatáskörű, legfelsőbb szintű bíróságból (Hatásköri Bíróság, Alkotmánybíróság) áll. A két bírósági ágazat szervezeti felépítése továbbra is jelentősen eltér. Bár a bírósági szervezet háromszintű, az eljárás valójában kétszintű, csak a fellebbviteli jogorvoslattal kapcsolatos hatáskör oszlik meg a fellebbviteli bíróságok és a legfelsőbb bíróságok között, a két ágazatban azonban más a hatáskör-megosztás logikája, és más a fellebbviteli jogorvoslatok elnevezése is. Míg a rendes bírósági szervezetben számos különbíróság létezik az első fokú bíróságok szintjén (a polgári ágazatban 8, a büntető ágazatban 4), addig a közigazgatási bírósági szervezetben csak egy különbíróság (adóügyi bíróság) létezik. A két bírósági ágazatban dolgozó bírói kar képzettségére vonatkozó feltételek is részben eltérőek, ezért az alábbiakban egy rövid általános bevezetőt követően a két bírósági ágazat szervezetét külön-külön fogom ismertetni.

A jelenlegi bírósági szervezet felépítésének megértéséhez szükséges a török államszervezet felépítésének néhány sajátosságára is kitérni. A Török Köztársaság alkotmányos rendszerének egyik sarokpontja az egy és oszthatatlan nemzetállami szuverenitás, amelynek alanya az oszthatatlan Török Nemzet (ezért a népesség és az államterület is egy és oszthatatlan). Nem nehéz felismerni e gondolatban a francia nemzetállami gondolkodás (amely a nemzetet és az állampolgárok összességét azonosítja), a Jellinek-i államfogalom (vagyis, hogy az államiság három konstitutív eleme a terület, népesség és főhatalom) és az újabb területi veszteségek elvi alapú kizárásának ötvöződését felismernünk. Jól mutatja, hogy az 1921. évi alkotmány még azt mondta ki, hogy a Török Nemzet a szuverenitásból fakadó összes állami hatáskörét a Török Nagy Nemzetgyűlés (*Türkiye Büyük Millet Meclisi*) útján gyakorolja.⁷⁴⁵

A Török Köztársaság igazgatási értelemben unitárius szerkezetű, és ez a szempont az egyik legfontosabb tényező a közigazgatás kialakítása során. Törökországban nincsenek államoknak nevezett egységek, a tartományok és városok közvetlenül a központi igazgatásnak alárendelten működnek. Törökország 81 tartományra (*il*) és körzetekre (*ilçe*) oszlik (összesen 957-re).⁷⁴⁶ A helyi közigazgatási szerveket azért hozták létre, hogy

⁷⁴⁵ *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)*, 22.

⁷⁴⁶ A tartomány élén kormányzó (*vali*) áll, jelenleg 30 tartományban nagyvárosi önkormányzat (*büyükşehir belediyeler*) működik, amelynek a tartomány egész területére kiterjed az illetékessége, és amelynek a körzetek alá vannak vetve. A tartományon belüli körzetek tekintetében különbséget tesznek a székváros körzete (*merkez ilçe*) és a többi körzet között, előbbi élén a helyettes kormányzó, a többi élén az alkormányzók (*kaymakam*) állnak. A körzetek székhely-településének (*ilçe merkezi*) van választott törvényhatósága (önkormányzata), a körzeten belüli más kisebb egységek, vagyis vidéken a falu (*köy*),

helyben nyújtsanak szolgáltatásokat; a kormányt a tartományi és városi kormányzók képviselik. A kormányzón és a városi kormányzón kívül a többi magas rangú tisztviselőt is általában a központi kormányzat nevezi ki, ritka a polgármester (*belediye başkanı*) által kinevezett vagy választott tisztviselő.⁷⁴⁷ A török közigazgatás szervezete az önkormányzatiság még mindig csekély szerepe miatt nagymértékben eltér a magyartól, de a területi közigazgatási szervek szerepüket, az államszervezetben betöltött helyüket tekintve mégis a magyar kormányzat területi szerveihez hasonlíthatók: a tartományi igazgatás szervei a megyei kormányhivatalokhoz, a nagyvárosi törvényhatóság területén működő szervek a fővárosi kormányhivatalhoz, a körzeti igazgatás szervei a járási kormányhivatalokhoz.

Az igazságszolgáltatást ugyanakkor ettől a rendszertől nagymértékben elválasztva alakították ki.⁷⁴⁸ A Török Köztársaság ugyanis elfogadja a hatalmi ágak elválasztásának alapelvét. Ezzel az alapelvvel összhangban a bírói hatalmat független bíróságok gyakorolják a török nemzet nevében [a Török Alkotmány 9. cikk.]. Az Alkotmány szabályozza a bíróságok függetlenségét, a bírói és az ügyészi tisztség biztonságát, a bíróságok szervezetét, a bírói és ügyészi hivatást, a katonai bíróságokat és azok szervezetét, a felsőbíróságok hatásköreit és feladatait [az Alkotmány 138-160 cikk.].⁷⁴⁹ A kormányzók, városi kormányzók, polgármesterek nem gyakorolnak felügyeletet a bírák, ügyészek vagy más igazságügyben dolgozó személyek felett. Az Alkotmány 142. cikke szerint a bíróságok szervezetét, azok feladatait és hatáskörét, szerepüket és peres eljárásukat törvény szabályozza.⁷⁵⁰

A bírákat és az ügyészeket a vonatkozó, a bírákról és ügyészekről szóló 2802. számú törvény alapján nevezik ki, és ők igazgatják a bírósági szervezetet a bírói függetlenség elvével összhangban.⁷⁵¹ A bíróságok igazgatását a személyzeti, költségvetési és fegyelmi szempontból a Bírák és Ügyészek Tanácsa (*Hâkimler ve Savcılar Kurulu*, Bírák és Ügyészek Tanácsa), illetve területi szinten szervezett igazságügyi bizottságok végzik. A bíróságok központi igazgatásában azonban még mindig jelentős a másik két

városban a „szomszédság” (városi kerület, *mahalle*) élén általában egyetlen választott előjáró (*mukhtar*) áll, bár abban az 51 tartományban, ahol nagyvárosi önkormányzatnak nem működnek, a 2000 főnél nagyobb települések önkormányzattal rendelkező vidéki települések (*belde*) is lehetnek. L. bővebben: ÖZÇAĞLAR, Ali: Türkiye’de mülki idare bölümlerinin idari coğrafya analizi, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2005,3 (1), 1-25.

⁷⁴⁷ AKSEL i. m. 9.

⁷⁴⁸ Uo. 9.

⁷⁴⁹ Uo. 8.

⁷⁵⁰ Uo.

⁷⁵¹ Uo. 9.

hatalmi ág befolyása, hiszen az igazságügyminiszter és az igazságügyi államtitkár a 13 tagú Bírák és Ügyészek Tanácsa tagja, és további 4 tagját a köztársasági elnök jelöli ki, 7 tagját a Nagy Nemzetgyűlés választja [l. alább bővebben], amit az Európai Unió szervei folyamatos kritikával illetnek. A bírák és bírójelöltek képzését – a korábbi uniós kritikák hatására 2004-ben alapított – Török Igazságügyi Akadémia (*Türkiye Adalet Akademisi*) végzi, amely azonban szervezetileg még mindig kötődik a kormányzathoz.⁷⁵² Csak összehasonlításként: a Magyar Bíróképző Akadémia az OIT Hivatalának, a Magyar Igazságügyi Akadémia az Országos Bírósági Hivatal főosztályaként működik, annak irányításában, felügyeletében és működtetésében az igazságügyért felelős miniszter semmilyen módon nem vesz részt.

Az igazságügyi szervezetrendszer nem korlátozódik szükségképpen a bírósági szervezetrendszerre, és kiterjedése jelentősen különbözhet az államok között a közigazgatás szerkezettel összefüggésben.⁷⁵³ Törökországban az igazságügyi szervezetrendszerbe sorolják: az Igazságügyi Minisztériumot, a Bírák és Ügyészek Tanácsát, a legfelsőbb bíróságokat (Alkotmánybíróság, Semmitőszék, Államtanács, Hatásköri Bíróság), az elsőfokú és kerületi bíróságokat, a Legfelsőbb Választási Bizottságot és egyéb választási bizottságokat, Törökország Igazságügyi Akadémiáját, a Kriminálisztikai Intézetet, a végrehajtási és csődigazgatóságokat, valamint a börtönöket és fogdákat.⁷⁵⁴

A török igazságszolgáltatási szervezet, ellentétben néhány más országgal, nem rendelkezik „fegyveres rendvédelmi ügynökséggel”. A Belügyminisztériumnak alárendelt rendőrség és csendőrség hivatott arra, hogy támogatást nyújtson a bírácoknak és az ügyészeknek bűncselekmények felderítésében, a szökevények elfogatásában és a börtönök őrzésében. Hasonlóképpen, a börtönök és fogdák felett, amelyek számos más országban a Belügyminisztérium alá vannak rendelve, Törökországban – Magyarországhoz hasonlóan – az Igazságügyi Minisztérium felügyelete alá tartoznak, vagyis az Igazságügyi Minisztérium és az erre felhatalmazott ügyészek irányítása és felügyelete alatt működnek.⁷⁵⁵

⁷⁵² Uo. 27.

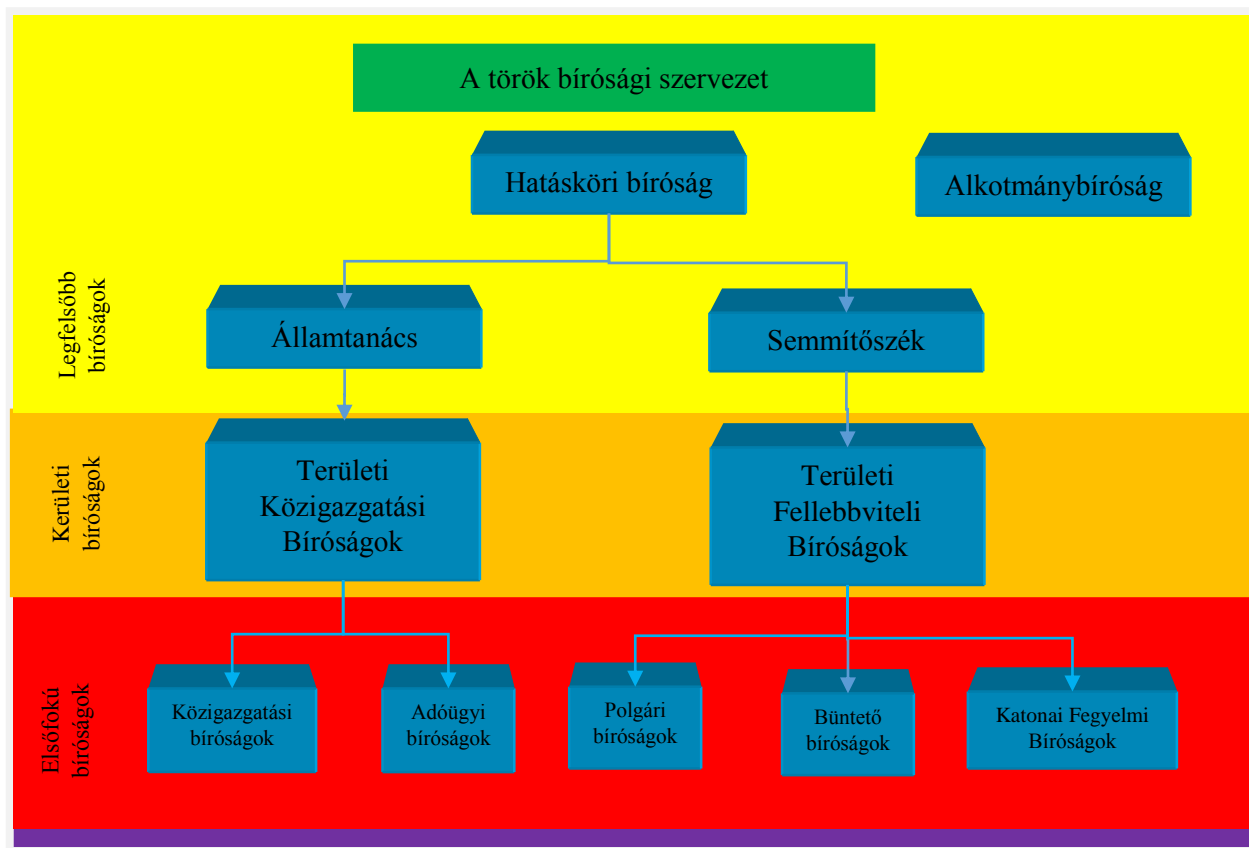
⁷⁵³ Uo. 11.

⁷⁵⁴ Uo. 11.

⁷⁵⁵ Uo. 12.

2. A TÖRÖK BÍRÓSÁGI SZERVEZETRENDSZER

2. ábra: A török bírósági szervezetrendszer a 2017-es reform után

2.1. Rendes bírósági szervezet

A rendes bírósági szervezet bíróságai a közigazgatási bíróságok hatáskörén kívül eső ügyek elbírálására kijelölt bíróságok.⁷⁵⁶ Az elsőfokú rendes bíróságok és kerületi bíróságok létrehozásáról, feladatairól és hatásköréről szóló 2004. október 7-én kihirdetett 5235. számú törvény⁷⁵⁷ a rendesbírósági szervezetben is bevezette a háromszintű rendszert. A területi fellebbviteli bíróságok működésének tényleges megkezdésére azonban csak 2016. június 20-ával került sor; azóta a rendesbírósági szervezet háromszintű.

A fellebbviteli bíróságok létrehozásának az volt a célja, hogy a Semmitőszéket (*Yargıtay*), amely korábban az egyetlen fellebbviteli fórum volt a rendesbírósági

⁷⁵⁶ AKSEL i. m. 59.

⁷⁵⁷ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 66.

szervezetben, (legalábbis részben) tehermentesítse a fellebbviteli bíróság feladatai alól, hogy az jobban tudjon koncentrálni jogegységi feladataira (hasonló indoka volt Magyarországon az ítélőtáblák létrehozásának 2003-ban).

Az új rendszerben kétfokú fellebbviteli rendszert alakítottak ki: az elsőfokú bíróságok ítéletei ellen – főszabályként – mind a tényállásra, mind a jogi minősítésre (jog- és ténykérdésekre) kiterjedő fellebbezésnek van helye a területi fellebbviteli bíróságokhoz; a területi fellebbviteli bíróságok ítéletei ellen egy kizárólag a jogi minősítésre (jogkérdésre) kiterjedő másodfellebbezésnek van helye a Semmítőszékhez. Ez azonban csak az általános modell: mind a büntető, mind a polgári ágazatban vannak olyan ügyek, amelyben nincs helye fellebbezésnek, vagyis az elsőfokú bíróságok által hozott határozat nyomban jogerős, és a területi fellebbviteli bíróságoknak is vannak olyan határozataik, amely ellen másodfellebbezésnek nincs helye.⁷⁵⁸ A rendszerben az új elem valójában az első fellebbezéshez kötődik, hiszen a korábbi fellebbezési eljárásban a tényállás felülvizsgálata nem volt megengedett, vagyis a Semmítőszék fellebbviteli hatásköre mindenképpen csökkent.

Ennek kapcsán utalnunk kell arra is, hogy az elsőfokú bíróságok között nincs hierarchikus kapcsolat, vagyis bár a török bírósági szervezetben minden bírósági szervnek (így a Semmítőszéknek is) van elsőfokú hatásköre, nincs olyan bíróság, amely egyszerre lenne széleskörű elsőfokú hatáskörrel rendelkező bíróság és fellebbviteli bíróság, amely más elsőfokú bíróságok határozatai elleni fellebbviteli jogorvoslatokat bírálna el, mint ahogyan a magyar rendszerben a törvényszék jogosult a járásbíróságok határozatai elleni fellebbezések elbírálására.

A Semmítőszék rendelkezésre áll egy olyan, a magyar jogegységi eljáráshoz némiképp hasonló eljárás is, amellyel az egymásnak ellentmondó jogerős ítéletekről dönt, és amely az alsóbb fokú bíróságokra kötelező határozattal zárul. A Semmítőszék hatásköre tehát nagymértékben hasonlít a magyar Kúria hatásköréhez.

A török rendszer bonyolultságát elsősorban az elsőfokú bíróságok nagy száma okozza. Meg kell azonban vallani, hogy ez jelentős részben a csatlakozási folyamat következménye: bár a török igazságszolgáltatási szervezetben – francia mintára – mindig is külön működtek a polgári és büntetőbíróságok, azon belül is a békebíróságok és az elsőfokú bíróságok, de a polgári ágazat 8 különbírósága közül legalább 4 (a tengerészeti

⁷⁵⁸ Polgári ágazatban ez alapvetően értékhatárhoz, a büntető ágazatban a szankció súlyosságához kötött.

bíróság, a családjogi bíróság, a fogyasztóvédelmi bíróság és a szerzői és iparjogvédelmi bíróság) a csatlakozási folyamat keretében került felállításra.

2.1.1. Elsőfokú rendes bíróságok és ügyészségek

A rendes bírósági szervezet elsőfokú bíróságai két kategóriára oszlanak, úgymint büntető és polgári bíróságok.⁷⁵⁹ Mind a polgári, mind a büntető ügyekben az elsőfokú rendes bíróságok az elsődleges vitarendező fórumok.⁷⁶⁰

Az Alkotmány 142. cikke mellett az elsőfokú bíróságok és a regionális fellebbviteli bíróságok létrehozásáról, hatásköréről és feladatairól szóló törvény [5235. sz. törvény, HL. 2014. október 7., 25.606. sz.] szolgáltatja a jogalapot az ilyen bíróságok létrehozásához.⁷⁶¹ Az első fokú bíróságok hatáskörét törvényben kell meghatározni, illetékességi területüket a Bírák és Ügyészek Tanácsa határozza meg, nagymértékben figyelembe véve a városi központok és a körzetek határait.⁷⁶² Néhány kisebb városban azonban nincsen bíróság, és a városhoz közeli bíróságok foglalkoznak e városok ügyeivel a Bírák és Ügyészek Tanácsa határozata alapján.⁷⁶³

A rendes bírósági szervezet elsőfokú bíróságai felruházhatók általános hatáskörrel vagy különleges hatáskörrel. A különbíróságok az általános hatáskörű bíróságokkal egy szinten vannak, köztük alá-fölé rendeltség nincs. Abban az esetben, ha egy városban nincs különbíróság, vagy egy város nem tartozik egy különbíróság illetékességi területéhez, az általános hatáskörrel rendelkező bíróságok foglalkoznak a különbíróság hatáskörébe tartozó ügyekkel. Például ha egy városnak nincs szellemi tulajdon büntetőbírósága, a szellemi tulajdonhoz kapcsolódó büntetőügyeket az általános hatáskörű büntetőbíróság bírálja el.⁷⁶⁴

Az általános hatáskörrel rendelkező bíróságok olyan ügyekkel foglalkoznak, amelyek nem tartoznak valamely különbíróság hatáskörébe. Az általános hatáskörű bíróságok között sincs alá-fölé rendeltség, csak hatásköri megosztás. Az általános hatáskör a büntetőbíróságok esetén a bűncselekmények súlyossága, a polgári peres ügyekben a perbe vitt igények forgalmi értéke alapján oszlik meg. Az elsőfokú bíróságok és a regionális fellebbviteli bíróságok létrehozásáról, hatásköréről és feladatairól szóló törvény alapján általános hatáskörű bíróságok a büntető alágazatban a büntető törvényszékek, az

⁷⁵⁹ AKSEL i. m. 59.

⁷⁶⁰ *The judicial system of Turkey ...* 10.

⁷⁶¹ *The judicial system of Turkey ...* 10.

⁷⁶² AKSEL i. m. 59, 62.

⁷⁶³ Uo. 59.

⁷⁶⁴ AKSEL i. m. 60.

elsőfokú büntetőbíróságok és a büntető békebíróságok, míg a polgári alágazatban a polgári bíróságok és a polgári békebíróságok.⁷⁶⁵

Az ún. elsőfokú büntetőbíróságok (*asliye ceza mahkemeleri*) a büntetőügyekben elsődlegesen, általános és szubszidiárius hatáskörrel eljáró bíróságok, amelyek hatásköre lefed minden olyan ügyet, amelyek nem tartoznak a büntető békebíróságok, a büntető törvényszékek vagy valamely különbíróság hatáskörébe.⁷⁶⁶ A büntető békebíróságok (*sulh ceza mahkemeleri*) tárgyalják azokat a bűncselekményeket, amelyek legfeljebb két évig terjedő szabadságvesztéssel, pénzbüntetéssel vagy intézkedés kiszabásával büntetendők.⁷⁶⁷ A büntető törvényszékek (*ağır ceza mahkemeleri*) járnak el – a törvény által tételesen meghatározott bűncselekményeken kívül⁷⁶⁸ – azon bűncselekmények esetében is, amelyek legalább tíz éves szabadságvesztéssel büntetendők. A büntető törvényszék három hivatásos bíróból álló tanácsban ítélezik.⁷⁶⁹

Az elsőfokú polgári bíróságok (*asliye hukuk mahkemeleri*) az elsődleges perbíróságok általános és szubszidiárius hatáskörrel, amely lefed minden olyan ügyet, amelyek nincsenek kifejezetten más bíróság hatáskörébe utalva.⁷⁷⁰ A polgári békebíróságok (*sulh mahkemeleri*) ugyancsak általános hatáskörrel foglalkoznak azokkal az ügyekkel, amelyeknél az igény értéke nem ér el egy bizonyos szintet, és amelyek nincsenek különbíróság hatáskörébe utalva. A hatásköri szempontjából figyelembe veendő értékhatárt törvény állapítja meg, de minden évben változhat az infláció alapján. A Polgári Békebíróságok tárgyalnak egyes törvényben meghatározott ügyeket is, mint például a közös tulajdon megszüntetése, öröklési bizonyítvány kiállítása stb.⁷⁷¹ Az általános hatáskörű bíróságok közti hatáskör-megosztás tehát némiképp hasonlít az elsőfokú hatáskör törvényszék és járásbíróság közti megosztására a hatályos magyar szabályozás alapján.

Különbíróságok mind polgárjogi, mind büntetőjogi területen működnek; ezek létrehozását és hatáskörét szintén törvény szabályozza.⁷⁷² Különbíróságokat az olyan ügyek intézésére hoznak létre, amelyek szaktudást és különleges ismereteket igényelnek.⁷⁷³

⁷⁶⁵ Uo.

⁷⁶⁶ *The judicial system of Turkey* 11.; l. még: AKSEL i. m. 63.

⁷⁶⁷ Uo.

⁷⁶⁸ Olyan bűncselekményekkel is foglalkoznak, mint például a lopás és vesztegetés tendereztetés során, valamint az olyan köztisztviselők által elkövetett bűncselekmények, akiket a törvény szerint e bíróság elé kell állítani, például a bírák és ügyvédek. l.: AKSEL i. m. 63.

⁷⁶⁹ *The judicial system of Turkey* 11.; l. még: AKSEL i. m. 62.

⁷⁷⁰ *The judicial system of Turkey* ... 12.; l. még: AKSEL i. m. 60-61., 64.

⁷⁷¹ Uo. 64., *2004 Regular Report* ... 25.

⁷⁷² *The judicial system of Turkey* 10.

⁷⁷³ *The judicial system of Turkey* 11, AKSEL i. m. 60-61.

A török bírósági szervezet büntető ágazatában jelenleg négyféle elsőfokú különbíróság létezik. A tizennyolcadik életévüket be nem töltött fiatalkorúakat a büntetőbíróságok és a büntető békebíróságok hatáskörébe tartozó bűncselekmények miatt a fiatalkorúak bíróságai (*çocuk mahkemeleri*), a büntető törvényszékek hatáskörébe tartozó bűncselekmények miatt a háromtagú tanácsban eljáró fiatalkorúak büntető törvényszéke (*çocuk ağır ceza mahkemeleri*) vonja felelősségre.⁷⁷⁴ A szerzői és iparjogvédelmi büntetőbíróságokat (*fikri ve sinai haklar ceza mahkemesi*) a szerzői és iparjogvédelmi művekről szóló 5846. számú törvény alapján hozták létre, és a szerzői és iparjogvédelmi bűncselekményekkel kapcsolatos ügyeket bírálják el.⁷⁷⁵ A végrehajtási büntetőbíróságokat (*icra ceza mahkemeleri*) a végrehajtásról és a csódról szóló törvény alapján hozzák létre, és büntető hatáskörrel rendelkeznek az adósságok behajtása során elkövetett bűncselekmények vagy cselekmények miatt (függetlenül attól, hogy az adósságok bírósági ítéleten alapulnak-e), és szükség esetén előzetes fogvatartást rendel el.⁷⁷⁶

A török rendesbírósági szervezet polgári alágazatában jelenleg nyolcféle elsőfokú különbíróság létezik. A kereskedelmi bíróságok (*asliye ticaret mahkemeleri*) foglalkoznak általában a kereskedelmi ügyekkel, vagyis az olyan ügyekkel, amelyekben az egyik fél kereskedő, vagy amelyek a kereskedelmi jogban szabályozott jogviszonyokkal kapcsolatosak;⁷⁷⁷ a 2004 áprilisában létrehozott tengerészeti bíróságok a tengerészeti vonatkozású kereskedelmi ügyekkel foglalkoznak.⁷⁷⁸ A telekkönyvi bíróságok (*kadastro mahkemesi*) telekkönyvi jogvitákban döntenek.⁷⁷⁹ A munkaügyi bíróságok (*iş mahkemeleri*) foglalkoznak – hasonlóan a korábbi magyar munkaügyi bíróságokhoz – a munkáltatók és a munkavállalók közötti, a Munka Törvénykönyvén alapuló jogvitákból fakadó ügyekkel.⁷⁸⁰ A családjogi bíróságok (*aile mahkemeleri*) a családjogi vitákból eredő ügyeket tárgyalják; minden 100.000 főnél nagyobb lakosságú városban fel kell állítani családjogi bíróságot.⁷⁸¹ A végrehajtási polgári bíróságok (*icra hukuk mahkemeleri*) a tartozások behajtása során felmerülő kérelmeivel kapcsolatos jogvitákban járnak el, függetlenül attól, hogy a tartozások fennálltát bírósági ítélet megállapította-e.⁷⁸² A 2001-

⁷⁷⁴ *The judicial system of Turkey* 11.; l. még: AKSEL i. m. 63.

⁷⁷⁵ Uo. 63.

⁷⁷⁶ Uo.

⁷⁷⁷ AKSEL i. m. 64.; A kereskedelmi ügy fogalmát hasonlóképpen határozták meg a magyar jogban a kereskedelmi törvényről szóló 1875. évi XXXVII. törvénycikk (Kt.) alapján a háború előtt.

⁷⁷⁸ AKSEL i. m. 64.

⁷⁷⁹ Uo.

⁷⁸⁰ Uo.

⁷⁸¹ Uo. 64., *2004 Regular Report* ... 25.

⁷⁸² AKSEL i. m. 64.

ben létrehozott fogyasztóvédelmi bíróságok (*tüketici mahkemeleri*) foglalkoznak a fogyasztók védelméről szóló törvény alkalmazása folytán felmerült vitákkal.⁷⁸³ A szerzői és iparjogvédelmi művekről szóló törvény alapján szintén 2001-ben felállított szerzői és iparjogvédelmi bíróságok (*fikri ve sinai haklar mahkemeleri*) a szerzői és iparjogvédelmi jogokkal kapcsolatos pénzbeli igényeket tárgyalják.⁷⁸⁴

A belső felépítésüket tekintve e bíróságok közül csak a büntető törvényszék és néhány különbíróság ítélkezik tanácsban, amelyet egy elnök és két tag alkot; minden más bíróságon egyesbíró jár el. Az igazgatási feladatokat (pl. fegyelmi és általános irányítás) a társasbíróságok esetén a bíróság elnöke, ott pedig, ahol egyesbíró jár el, a bíró látja el.⁷⁸⁵

Törökországban az ügyészség – francia mintára, hasonlóan a kiegyezés utáni magyar szisztémához, a jelenlegi magyar rendszertől eltérően – a bíróság szerveként működik; az ügyészségek és a bíróságok például – mint ahogy sok helyütt Magyarországon is, a korábbi rendszer maradványaként – ugyanazt az épületet (törvényház) használják.⁷⁸⁶ Az ügyészségek létrehozását és hatásköreit törvény határozza meg: minden olyan tartományban vagy körzetben, ahol van külön bírósági szerv, létrehoztak (első fokú) ügyészséget [5235. sz. törvény 16. cikke].⁷⁸⁷ Az ügyészség a főügyész és a főügyész-helyettes felügyelete alatt alapvetően vádhatósági feladatokat lát el,⁷⁸⁸ de például a törvényházak kezelésével kapcsolatos feladatokat – a török igazságszolgáltatási rendszer sajátosságaként – az ügyészek és főügyészek végzik, akik a törvényházak pénzügyi igazgatásáért is felelősek.⁷⁸⁹

2.1.2. Fellebbviteli bíróságok

A területi fellebbviteli bíróságokat (*bölge adliye mahkemeleri*) elsősorban arra hozták létre, hogy elbírálják a rendes bírósági szervezet első fokú bíróságainak határozatai elleni fellebbezéseket.⁷⁹⁰ A területi fellebbviteli bíróságok felülbírálati jogköre kiterjed az elsőfokú rendes bíróságokról érkező ügyek tényállásának, valamint jogi minősítésének anyagi jogi és eljárási jogi szempontú vizsgálatára. A területi fellebbviteli bíróság hatályban tarthatja vagy megsemmisítheti az elsőfokú rendes bíróság döntését. Ez utóbbi esetben – hasonlóan a magyar rendszerhez – vagy visszaküldi az ügyiratokat az

⁷⁸³ AKSEL i. m. 64., 2001 Regular Report ..., 16.

⁷⁸⁴ Uo.

⁷⁸⁵ AKSEL i. m. 59.

⁷⁸⁶ Uo. 62.

⁷⁸⁷ *The judicial system of Turkey ...* 10., AKSEL i. m. 62.

⁷⁸⁸ AKSEL i. m. 62.

⁷⁸⁹ Uo.

⁷⁹⁰ Uo. 56.

illetékes elsőfokú rendes bíróságnak, vagy az ügyet maga is újratárgyalhatja⁷⁹¹ A területi fellebbviteli bíróság, mint magasabb szintű bíróság jogerősen dönt az illetékességi területén fekvő elsőfokú bíróságok közti hatásköri és illetékességi vitákban. A területi fellebbviteli bíróságok bírálják el elsőfokú bíróságként az illetékességi területükön szolgálatot teljesítő bírák ellen indított bírósági jogkörben okozott károk megtérítése iránti ügyeket.⁷⁹²

A területi fellebbviteli bíróságokat 15 különböző törökországi tartományban hozták létre, olyan módon, hogy illetékességi területük a szomszédos tartományokat is lefedje.⁷⁹³ Minden területi fellebbviteli bíróságot önállóan alakítottak ki, azoknak nincs közös szervük, azonban minden egyes területi fellebbviteli bíróság azonos módon van felépítve, az egyetlen különbség a területi fellebbviteli bíróságok felépítése között, hogy különböző számú tanácsokból állnak.⁷⁹⁴ Minden bíróságnak minimum 3 polgári tanáccsal és 2 büntetőjogi tanáccsal kell rendelkeznie a testületen belül, a munkatehernek megfelelően, és mindegyik Fellebbviteli Bíróságnak van egy Főügyészsége.⁷⁹⁵ Minden tanács elnökből és tagokból áll; a tagok száma nem korlátozott, kötelező azonban, hogy a tanács elnökének és legalább két tagjának jelen kell lennie a tárgyalás megtartásához és a határozathozatalhoz.⁷⁹⁶

A fellebbviteli bíróságon belül területi ügyészséget hoztak létre. A területi ügyészséget a területi főügyész és helyettese vezeti, és még további ügyészek vannak kijelölve a területi ügyészségre. A területi ügyészség a területi fellebbviteli bíróság előtt közvádlóként jár el, és egyéb igazgatási feladatokat lát el, például a területi fellebbviteli bíróság költségvetési igazgatását.⁷⁹⁷

A Bírák és Ügyészek Tanácsa nevezi ki a fellebbviteli bíróságok elnökét az első osztályú bírák közül, tanácselnökeit és bíráit, valamint a területi ügyészt az első osztályúnak jelölt bírák közül, a területi ügyészség többi ügyészét pedig azok közül az ügyészek és bírák közül, akik legalább 8 éve szolgálnak rendes bíróságon bíróként vagy ügyészként.⁷⁹⁸ A területi fellebbviteli bíróság elnökéből és tanácselnökeiből áll az Elnökök Bizottsága, amely igazgatási és ítélezési feladatokat lát el a bíróságon belül.⁷⁹⁹

⁷⁹¹ *The judicial system of Turkey* ... 11; l. még: AKSEL i. m. 56.

⁷⁹² AKSEL i. m. 56.

⁷⁹³ Uo. 55.

⁷⁹⁴ Uo. 56.

⁷⁹⁵ *The judicial system of Turkey* ... 14; l. még: AKSEL i. m. 56, 58.

⁷⁹⁶ AKSEL i. m. 56.

⁷⁹⁷ Uo. 56.

⁷⁹⁸ Uo. 56-57.

⁷⁹⁹ Uo. 56.

2.1.3. Semmítőszék

A Semmítőszék végső fokú bíróság, amely elsősorban a polgári és büntető bíróságok által hozott határozatokat és ítéleteket vizsgálja felül, de van másodfokú hatásköre is (a fellebbviteli bíróságok elsőfokú hatáskörében hozott határozatok tekintetében), sőt, törvényben meghatározott különleges esetekben első- és végső fokú bíróság is [Alkotmány 154. cikk].⁸⁰⁰ Összehasonlításként: a magyar Kúriának is vannak ugyan első- és másodfokú hatáskörei is, azonban a peres ügyek érdemében nincs, szemben a török Semmítőszékkal.

A Semmítőszék tagjait a Bírák és Ügyészek Tanácsa nevezi ki a rendes bíróságok első osztályú bírói és ügyészei vagy azok közül, akik e hivatás képviselőinek minősülnek, titkos szavazással, a tagok abszolút többségével [Alkotmány 154. cikk].⁸⁰¹

A Semmítőszék szervezetét, feladatait, Elnöke, Elnökhelyettesei, tanácselnökei, Legfőbb Ügyésze és helyettese megválasztásának feltételeit és eljárását, összhangban a bíróságok függetlenségének és a bírói tisztség biztonságának alapelveivel, törvény határozza meg.⁸⁰²

A Semmítőszék fő feladata a rendes bíróságok által hozott jogerős döntések elleni másodfellebbezés elbírálása. A Semmítőszék másik legfelsőbb bírósági minőségéből fakadó fő feladata, hogy jogegységi határozatot hozzon az egymásnak ellentmondó ítéletek tárgyában. A jogegységi határozatok kötelező erejűek a tanácsok, testületek, bíróságok és minden közintézmény számára a hasonló jogi ügyekre nézve. A Semmítőszék elsőfokú bírósággént jár el a Semmítőszék tagjának feladatkörével vagy az általa elkövetett bűncselekmény miatt indított büntetőeljárással kapcsolatos kártérítési ügyekben, továbbá az elsőfokú bírák és ügyészek, a büntető felsőbíróságok tagjai, valamint némely magasabb szintű hivatalnok (köztük a vezérkari főnök, a szárazföldi csapatok, a flotta és a légi parancsnok) ellen hivatali bűncselekmény elkövetése miatt indított büntetőügyben. A Semmítőszék feladata a területi fellebbviteli bíróságok és az elsőfokú bíróságok közötti hatásköri viták elbírálása is. Ezekon az általános feladatokon kívül vannak különleges, törvényben meghatározott feladatai is, például az, hogy döntsön egy adott ügy áthelyezéséről egy másik bíróságra, ha felmerül, hogy veszélyeztetni a közbiztonságot ott, ahol az eljárás folyamatban van.

⁸⁰⁰ Uo. 22.

⁸⁰¹ Uo. 22.

⁸⁰² *The judicial system of Turkey ...* 23.

A Semmítőszék tanácsokban, testületekben és kollégiumokban működik. Emellett a Legfőbb Ügyészséget is a bíróság szervezetén belül alakították ki.⁸⁰³

A Semmítőszéken belül 23 polgári és 20 büntető tanács található. A tanácsok bírálják el a területi fellebbviteli bíróságok határozataival szembeni másodfellebbezéseket, és foglalkozik azon személyek ügyeivel, akiknek az ügyét a törvény szerint a Semmítőszéknek kell elbírálnia elsőfokú bíróságként. Minden tanácsnak elnöke és kilenc tagja van, és dolgozhat két különálló, öttagú tanácsként is.⁸⁰⁴ A jelentéstevő bírácoknak az a feladatuk, hogy megvizsgálják az ügyiratokat és Teljes Ülésnek vagy a tanácsoknak benyújtandó jelentéseket készítsenek.⁸⁰⁵

A Semmítőszéken belül külön polgári és büntető kollégium működik, amelyek felépítése nagyban hasonlít a Kúria kollégiumainak felépítéséhez. A Polgári Kollégium a Semmítőszék polgári jogi elnökhelyetteséből mint elnökből és a polgári tanácsok valamennyi tagjából áll, a Büntető Kollégium a Semmítőszék büntetőjogi elnökhelyetteséből mint elnökből és a büntető tanácsok valamennyi tagjából áll. A Kollégiumok fő feladata az, hogy felülvizsgálják a tanácsok által hozott döntéseket azokban az esetekben, amikor a Semmítőszék Legfőbb Ügyésze óvást emel a döntés ellen, vagy a bírák ragaszkodnak a tanácsok által megváltoztatott korábbi döntésükhöz. A Polgári és Büntető Kollégium foglalkozik másodfokú bíróságként azon személyek ügyeivel, akiknek az ügyét a törvény szerint a Semmítőszéknek kell elbírálnia elsőfokú bíróságként. A Kollégiumok jogegységi határozatot hozhatnak a jogterületükre tartozó, egymásnak ellentmondó ítéletek esetén.⁸⁰⁶

A Teljes Ülés az első elnökből,⁸⁰⁷ az elnökhelyettesekből, a tanácselnökökből és a tanácsok tagjaiból, valamint a Semmítőszék Legfőbb Ügyészből és a Semmítőszék Legfőbb Ügyészenek helyetteséből áll. A Teljes Ülés választja az első elnököt, az elnökhelyetteseket, a tanácselnököket, az legfőbb ügyészt és a legfőbb ügyész helyettesét, illetve jogegységi határozatot hoz a tanácsok vagy Kollégiumok egymásnak ellentmondó ítéleteiről.⁸⁰⁸ A Teljes Ülés feladata az is, hogy 9 alkotmánybíró-jelöltet állítson, megválassza a Hatásköri Bíróság 5 tagját, a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa 3 tagját és a Legfelsőbb Választási Bizottság 6 tagját.⁸⁰⁹

⁸⁰³ AKSEL i. m. 35.

⁸⁰⁴ Uo. 35.

⁸⁰⁵ *The judicial system of Turkey ...* 22-23.

⁸⁰⁶ AKSEL i. m. 36.

⁸⁰⁷ Az Első Elnök a Semmítőszék elnökének különlegesen megnevezése.

⁸⁰⁸ AKSEL i. m. 36.

⁸⁰⁹ AKSEL i. m. 38-39.

Az első elnök a Semmítőszék valamennyi döntéshozó testületben helyet kap, kivéve a tanácsokat. A Semmítőszéken két elnökhelyettes is van, egy a polgári, egy a büntető tanácsokból; az egyik elnökhelyettest az első elnök távollétének esetére nevezik ki. Az első elnököt, az elnökhelyetteseket és a tanácselnököket a Teljes Ülés az összes tag abszolút többségével, titkos szavazással választja meg. A hivatali idejük 4 év, de hivatali idejük lejártakor újraválaszthatók.⁸¹⁰

A Semmítőszék tagjait a Bírák és Ügyészek Tanácsa választja titkos szavazással, tagjai abszolút többségével [v. ö. Alkotmány 154. cikkének új második bekezdése] azon első osztályú rendes bírák és ügyészek közül, akik már legalább 3 éve sikeresen szolgálnak első osztályú bíróként, és nem vesztették el az ehhez szükséges minősítésüket (függetlenül attól, hogy esetleg ügyészként, hivatalnokként vagy jelentéstevő bíróként dolgoztak). Azok, akiket taggá választottak, 65 éves korukig teljesíthetnek szolgálatot, amikor nyugállományba vonulnak, hacsak nem kérik korábban felmentésüket, vagy fegyelmi büntetésként el nem mozdították őket hivatalukból.⁸¹¹ A tagok feladata szavazni a tanácsokban és a Kollégiumokban, miután felülvizsgálták a fellebbezett aktát.

A Semmítőszéken belül hozták létre a *Semmítőszék Legfőbb Ügyészségét*, amely a legfőbb ügyészből, a legfőbb ügyész helyetteséből és az ügyészekből áll. A legfőbb ügyészt és a legfőbb ügyész helyettesét a köztársasági elnök nevezi ki a Semmítőszék Teljes Ülése által titkos szavazással, saját tagjai sorából megnevezett 5-5 jelölt közül; hivatali idejük végén újraválaszthatóak. A legfőbb ügyész és a legfőbb ügyész-helyettese megtartják a Semmítőszék tagjának címét, és ezeknek a címeknek köszönhetően tagjai a Teljes Ülésnek. Az ügyészeket a Bírák és Ügyészek Tanácsa nevezi ki azon rendes bíróságon szolgálatot teljesítő bírák és ügyészek közül, akik legalább 5 éve szolgálnak.⁸¹² Az ügyészek a legfőbb ügyész felügyelete alatt működnek, és jogukat tekintve ugyanazon jogállás illeti meg őket, mint más bírakat.

A Legfőbb Ügyészség fő feladata az, hogy véleményt nyilvánítson a köz nevében a fellebbezett ügyek aktáinak felülvizsgálata alapján. Továbbá óvást emelhet a Büntető Kollégiumhoz a büntető tanácsok által hozott döntések ellen. Azokban az ügyekben, amikor tárgyalást tartanak, a Legfőbb Ügyész, a Legfőbb Ügyész helyettese és az ügyészek

⁸¹⁰ Uo. 22., 37.

⁸¹¹ Egy 2016. júliusi tervezet szerint a tagok hivatali ideje 12 év lenne, amelynek lejártá után nem lennének újraválaszthatók, és – javadalmazásuk megtartása mellett – vissza kellene őket helyezni alsóbb fokú bíróságra, valamelyik elsőosztályú bírói álláshelyre. L.: European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission) Opinion no. 857/2016 (Strasbourg, 11 July 2016), *Law on the draft amendments to the Law on the Court of Cassation, to the Law on the Council of State and to some other Laws* [CDL-REF(2016)047], 6.

⁸¹² Uo. 37-38.; *The judicial system of Turkey ...* 23.

jelen vannak. A Legfőbb Ügyészség folytatja le nyomozást azon magas rangú hivatalnokok elleni ügyekben, akiket a Semmitőszéken kell a hivatali bűncselekményeik miatt felelősségre vonni. A Legfőbb Ügyészség jár el a köz nevében vádhatóságként az Alkotmánybíróság mint Legfelsőbb Büntetőbíróság által elbírált büntetőügyekben. Az is feladata, hogy az Alkotmánybíróságon egy politikai párt feloszlata, illetve az állam által nyújtott költségvetési támogatás elvonása iránt pert indítson a politikai pártok feletti felügyelet ellátása körében.

Az első elnökből, az elnökhelyettesekből és a tanácsok elnökeiből álló Elnöki Értekezlet a végső döntéshozó számos igazgatási kérdésben, továbbá jogerősen dönt a büntető és a polgári tanácsok közt felmerülő hatásköri vitákban. Emellett létrehozták a Polgári és Büntető Tanácselnöki Értekezletet, hogy a büntető, illetve a polgári tanácsok kollégiumon belüli hatásköri vitáit eldöntsék.⁸¹³

A Semmitőszék első elnökéből, 4 tanácselnökből és 4, a Teljes Ülés által választott tagból álló első elnökség Tanácsának fő feladata dönteni a Semmitőszék új tagjainak tanácsokba való beosztásáról, illetve a tanácsok tagjainak vagy elnökének cseréjéről, ha ez szükséges.⁸¹⁴ Az első elnökből, a rangidős elnökhelyettesből, a Legfőbb Ügyészből, 6 polgári tanács és 3 büntető tanács elnökéből, és 5 további tagból álló Fegyelmi Főbizottság feladata, hogy fegyelmi eljárásokat folytasson a Semmitőszék tagjaival szemben. A Fegyelmi Főbizottság döntéseivel szemben az Elnöki Értekezlethez lehet kifogást benyújtani.⁸¹⁵

Az első elnök nevezi ki a Semmitőszék tagjai közül a főtitkárt, aki igazgatási feladatainak ellátásában segíti, és ellátja azokat az igazgatási és pénzügyi feladatokat, amelyekkel az első elnök megbízza. A főtitkár helyetteseit a jelentéstevő bírák közül nevezik ki, az első elnök jóváhagyásával.⁸¹⁶ A jelentéstevő bírák a Semmitőszék tanácsaiban, kollégiumaiban és más testületeiben dolgoznak, hogy az ügyekről egy előzetes vizsgálatot követően jelentést készítsenek az egyes ügyek jelentéseit az előzetes áttekintést követően. A jelentéstevő bírakat a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa nevezi ki a bírói osztály tagjai közül, és a megfelelő tanács, kollégium vagy testület elnökének felügyelete alatt dolgoznak.

Az első elnökből, a Legfőbb Ügyészből, a főtitkárból, egy tanácselnökből és 3 további tagból álló *Igazgatótanácsot* arra hozták létre, hogy a Semmitőszék igazgatási

⁸¹³ Uo. 36.

⁸¹⁴ Uo.

⁸¹⁵ Uo. 37.

⁸¹⁶ Uo.

eljárásaival foglalkozzék. Fő feladata az, hogy lefolytassa a Semmítőszék segédszemélyzetével kapcsolatos személyzeti eljárásokat.⁸¹⁷ A Semmítőszék segédszemélyzete az ügyviteli szolgáltatásokat nyújt és más igazgatási feladatokat végez, tagjai köztisztviselői jogállással bírnak.

2.2. A közigazgatási bírósági szervezet

A közigazgatási bíróságok a rendes bíróságokhoz képest különleges hatáskörű bíróságok. Közigazgatási ügyek azok az ügyek, amelyeket a közigazgatási jogszabályok alkalmazásának erejénél fogva a közigazgatási szervek ellen indítanak.⁸¹⁸ A közigazgatási ügyek három kategóriába oszthatók: (1) a közigazgatási eljárás törlésére irányuló kérelem, (2) a közigazgatási jogkörben okozott kár megtérítése iránti kérelem, (3) a közszolgáltatás teljesítésére vonatkozó szerződésekből eredő jogviták.

Szemben a rendesbírósi szervezettel, a közigazgatási bírósági szervezet 1982 óta háromszintű volt, de a 2004. június 18-án elfogadott 6545. számú törvény 2016. június 20.-ával alapvetően megváltoztatta a közigazgatási fellebbviteli bíróságok szerepét a rendszerben, megszüntette a kifogás és a helyesbítés intézményét, és bevezette helyette a fellebbezést.⁸¹⁹

A közigazgatási fellebbviteli bíróságok átszervezésének az volt a célja, hogy az Államtanács (*Danistay*) mint fellebbviteli fórum részben mentesüljön a fellebbviteli bíróság feladatai alól, hogy az jobban tudjon koncentrálni jogegységi feladataira (hasonló indoka volt Magyarországon az ítélőtáblák létrehozásának 2003-ban).

Az új rendszerben bevezették az első fokon jogerős ügyek kategóriáját: az 5000 török líra (kb. 330.000 forint) pertárgyértékű, pénzkövetelés iránti ügyekben az elsőfokú bíróságok ítélete ellen nincs helye fellebbezésnek. (Ez pont a fordítottja a 2018. január 1-jéig hatályos magyar megoldásnak, ahol az elsőfokú közigazgatási bírósági ítéletek ellen főszabályként nem volt helye felülvizsgálatnak.) Az első fokon jogerős ítéleteket és a gyorsított bírósági eljárásban hozott ítéleteket kivéve az elsőfokú közigazgatási bíróságok által hozott ítélettel szemben a közigazgatási fellebbviteli bírósághoz lehet fellebbezéssel fordulni, jogszabálysértésre hivatkozással.⁸²⁰ A közigazgatási fellebbviteli bíróság felülbírálati jogköre főszabályként reformatórius, csak kivételesen helyezheti hatályon

⁸¹⁷ Uo. 37.

⁸¹⁸ *The judicial system of Turkey ...* 11.; l. még: AKSEL i. m. 65-66.

⁸¹⁹ AVCI, Mustafa: An analysis on the amendments on administrative jurisdiction through Laws No. 6545 and 6552, *Law & Justice Review*, Year:7, Issue:12, June 2016, 76., 92-94., AKBULUT i. m. 122-123., 125.

⁸²⁰ AKBULUT i. m. 123., AVCI i. m. 78.

kívül a jogszabálysértő ítéletet úgy, hogy új eljárást rendel el.⁸²¹ Meghatározott ügycsoportokban a közigazgatási fellebbviteli bíróság ítélete ellen az Államtanácshoz lehet fordulni felülvizsgálati kérelemmel.⁸²² Ugyancsak felülvizsgálati kérelemmel lehet támadni a gyorsított bírósági eljárásban vagy az Államtanács elsőfokú hatáskörében hozott ítéletet.⁸²³ A felülvizsgálati eljárásban az Államtanács a támadott határozat jogszerűségét vizsgálja, a jogszabálysértő ítéletet helyesbítheti vagy megsemmisítheti, de érdemben nem változtathatja meg.⁸²⁴ Ha a közigazgatási fellebbviteli bíróság nem ért egyet ítélete megsemmisítésével, akkor ragaszkodhat annak jogszerűségéhez, ilyenkor az Államtanács együttes közigazgatási vagy adóügyi tanácsa fog dönteni annak jogszerűségéről.⁸²⁵

2.2.1. Elsőfokú közigazgatási bíróságok

A török bírósági szervezetrendszerben kétféle elsőfokú közigazgatási bíróság létezik: a közigazgatási és adóügyi bíróságok.

A közigazgatási bíróságok (*idare mahkemeleri*) az általános hatáskörű bíróságok a közigazgatási ágazatban; azokkal az ügyekkel foglalkoznak, amelyek nem tartoznak az adóügyi bíróságok vagy az Államtanács hatáskörébe.⁸²⁶ Ezeknek a bíróságoknak az illetékességi területét is a Bírák és Ügyészek Tanácsa határozza meg a tartományok határainak alapulvételével. Ezeket a bíróságokat azonban nem minden tartományban és városban hozták létre. Azokon a helyeken, ahol nincsenek ilyen bíróságok, egy közeli tartomány bíróságai foglalkoznak az ügyekkel a Bírák és Ügyészek Tanácsa felhatalmazása alapján.⁸²⁷ A közigazgatási bíróság elnökből és megfelelő számú tagból áll. A közigazgatási bíróság az esetek többségében egy tanácselnökből (aki a bíróság elnöke vagy egy rangidős tag) és legalább további két tagból álló tanácsban ítélezik.⁸²⁸

Az adóügyi bíróságok (*vergi mahkemeleri*) adóügyi jogvitákkal foglalkoznak, vagyis olyan ügyekkel, amelyeket az állam adókövetelése tárgyában nyújtottak be.⁸²⁹ Illetékességi területüket a Bírák és Ügyészek Tanácsa határozza meg, amely eltérhet az ugyanazon tartomány közigazgatási bíróságától. Az adóügyi bíróság elnökből és megfelelő számú tagból áll. Az adóügyi bíróság az esetek többségében egy tanácselnökből

⁸²¹ AKBULUT i. m. 123-124, AVCI i. m. 78-82.

⁸²² AKBULUT i. m. 124, AVCI i. m. 84.

⁸²³ AKBULUT i. m. 124, AVCI i. m. 83.

⁸²⁴ AKBULUT i. m. 125.

⁸²⁵ Uo. 125.

⁸²⁶ Uo. 65-66.

⁸²⁷ Uo. 65.

⁸²⁸ *The judicial system of Turkey ...* 11.; l. még: AKSEL i. m. 66.

⁸²⁹ Uo.

(aki a bíróság elnöke vagy egy magasabb rangú tagja) és legalább további két tagból álló tanácsban ítélezik.⁸³⁰

A közigazgatási bírósági szervezetben nincs ügyészség a kerületi és az elsőfokú bíróságok szintjén. Ezenkívül az igazságügyi bizottságokat csak a közigazgatási fellebbviteli bíróságokon hozzák létre, és ezeknek a bizottságoknak a hatásköre kiterjed az elsőfokú közigazgatási és adóügyi bíróságokra is.⁸³¹

2.2.2. Fellebbviteli bíróságok

A közigazgatási fellebbviteli bíróságok (*bölge idari mahkemeleri*) olyan területi szintű bíróságok, amelyek az első fokú bíróságok határozatai elleni fellebbezések elbírálására jogosultak, vagyis kizárólag másodfokú bíróságok.⁸³² A területi közigazgatási bíróságok által hozott döntések jogerősek.⁸³³ E bíróságok oldják fel az illetékességi területükön lévő közigazgatási és adóügyi bíróságok közötti hatóköri és illetékességi vitákat.⁸³⁴

A közigazgatási fellebbviteli bíróságokat 8 különböző törökországi tartományban hozták létre, olyan módon, hogy illetékességük kiterjed a szomszédos tartományokra is.⁸³⁵ Mindegyik önállóan van létrehozva, és nincs közös testületük, de a felépítésük azonos.⁸³⁶ A közigazgatási fellebbviteli bíróság elnökét és a tagjait a Bírák és Ügyészek Tanácsa nevezi ki a közigazgatási bírák közül.⁸³⁷ A törvény szerint a közigazgatási fellebbviteli bíróság háromtagú tanácsban jár el.⁸³⁸ Ügyészség nincs a közigazgatási fellebbviteli bíróságokon.⁸³⁹ A bíróság elnöke végzi a bíróság igazgatási és költségvetési irányítását, és felelős az illetékességi területükön lévő elsőfokú közigazgatási bíróságok és az adóügyi bíróságok általános működéséért.⁸⁴⁰

2.2.3. Államtanács

Az Államtanács (*Danistay*) végső fokú bíróság, amely felülvizsgálja a közigazgatási bíróságok által hozott határozatokat és ítéleteket, amelyeket a törvény nem utal más

⁸³⁰ *The judicial system of Turkey ...* 11.; l. még: AKSEL i. m. 66.

⁸³¹ Uo. 66.

⁸³² Uo. 57.

⁸³³ *The judicial system of Turkey ...* 15.

⁸³⁴ *The judicial system of Turkey ...* 15. ; l. még: AKSEL i. m. 56, 58.

⁸³⁵ AKSEL i. m. 57.

⁸³⁶ Uo.

⁸³⁷ Uo. 58.

⁸³⁸ Uo.

⁸³⁹ Uo. 58, 66.

⁸⁴⁰ Uo. 58.

közigazgatási bíróság hatáskörébe. Törvényben meghatározott különleges esetekben első- és végső fokú bíróság is [Alkotmány 155. cikk], de alapvetően harmadfokú bírósági feladatokat lát el.⁸⁴¹

Az Államtanács szervezetét, feladatait, Elnöke, Legfőbb Ügyésze, elnökhelyettesei, tanácselnökei megválasztásának feltételeit és eljárását törvény szabályozza összhangban a közigazgatási bíráskodás alapelveivel, valamint a bíróságok függetlenségének és a bírói tisztség biztonságának alapelvével [Alkotmány 155. cikk].⁸⁴²

Az Államtanács fő feladata az, hogy elvégezze az elsőfokú közigazgatási bíróságok döntéseinek végső felülvizsgálatát. Vannak azonban olyan ügyek is, amelyekkel az Államtanács elsőfokú bírósággént foglalkozik, például a Minisztertanács határozatainak bírósági felülvizsgálata. Az Államtanács oldja fel szükség esetén a hatásköri és illetékességi vitákat az elsőfokú közigazgatási bíróságok és a közigazgatási fellebbviteli bíróságok között. Az Államtanácsnak végső felülvizsgálati hatóság jogállásából adódó egyik feladata a *jogegységi határozatok* meghozatalával kapcsolatos. Azokban az esetekben, amikor összeütközés vagy vita alakul ki a tanácsok és a kollégiumok döntései között, a Jogegységi Tanács jogegységi határozatot hoz. Az Államtanács tanácsainak és kollégiumainak, a közigazgatási bíróságoknak és a közintézményeknek igazodniuk kell ezekhez a döntésekhez.

Az Államtanács számos igazgatási ügyben is jogosult döntést hozni, ideértve az arról való döntést, hogy az önkormányzati szervek elveszítsék-e jogalanyiségüket. Két hónapon belül véleményt nyilvánít a miniszterelnök vagy a Minisztertanács által megküldött törvénytervezetokről és törvényjavaslatokról, valamint a közszolgáltatást érintő koncessziók feltételeivel és szerződéseivel kapcsolatban jogkérdésben foglal állást. Ezen felül rendelettervezeteket vizsgál, közigazgatási vitákat rendez, és ellátja egyéb, törvényben előírt feladatait.⁸⁴³

Az Államtanács tanácsok és testületek formájában működik. Emellett a Legfőbb Ügyészséget is az Államtanácson belül állították fel.

Az Államtanácsban összesen 15 tanács van, melyek közül 14 ítélező tanács, 1 pedig igazgatási. Az igazgatási tanácsot Első Tanácsnak is nevezik. 4 ítélező tanács foglalkozik adóügyekkel, a maradék 10 pedig egyéb közigazgatási ügyekkel. Az ítélező tanácsok a közigazgatási fellebbviteli bíróságoktól fellebbezett ügyekben hoznak döntéseket. Továbbá

⁸⁴¹ *The judicial system of Turkey ...* 24.

⁸⁴² Uo. 25.

⁸⁴³ Uo. 24.

ők ítéleznek azokban az ügyekben is, amelyekben a törvény szerint az Államtanácsnak kell elsőfokú bíróságként eljárnia. Az igazgatási tanács a törvény által számára meghatározott igazgatási feladatok körében nyilvánít véleményt. A döntéseket legalább 5 tagnak kell hoznia, és mindegyik tanács dönthet úgy, hogy két különálló, a határozatképességhez szükséges 5 tagú csapatban dolgozik. Az Államtanács Elnökéből, Legfőbb Ügyészből, az elnökhelyettesekből, valamint az ítélező tanácsok elnökeiből és tagjaiból álló Jogegységi Tanács hozza a jogegységi határozatokat.

Az Államtanácson belül három kollégium működik: a Közigazgatási Peres Kollégium, amely az elnökből és a közigazgatási tanácsok tagjaiból áll; az Adóügyi Peres Kollégium, amely az elnökből és az adóügyi tanácsok tagjaiból áll; valamint az Igazgatási Eljárások Kollégiumát, amely az igazgatási tanács vezetőjéből, tagjaiból és minden más tanácsból a Teljes Ülés által választott 1-1 tanácselnökből vagy tagból áll. A kollégiumok fő feladatai közé tartozik a jogerős döntés meghozatala azokban az esetekben, amikor a közigazgatási fellebbviteli bíróságok ragaszkodnak a tanácsok által megváltoztatott döntéshez, vagy amikor egy tanács elsőfokú bíróságként hoz valamilyen döntést.

Az Államtanácson belül működő külön Legfőbb Ügyészség feladata, hogy a köz nevében véleményt nyilvánítson. A Legfőbb Ügyész és az ügyészek a Legfőbb Ügyészségre vannak beosztva. A Legfőbb Ügyészt a Teljes Ülés választja a tagok közül. Az Államtanács ügyészeit a Bírák és Ügyészek Tanácsa választja a közigazgatási bírák közül, akik legalább 5 éve hivatalban vannak, és kedvező a minősítésük. Az Államtanács ügyészei a nekik adott aktákat vizsgálják felül, és a Legfőbb Ügyész nevében nyilvánítanak róluk véleményt. Az ügyészek a Legfőbb Ügyész felügyelete alatt dolgoznak, és jogállásuk a jogukat tekintve megegyezik más bírókéval.

Az Elnök elnöklete alatt a Legfőbb Ügyészből, az elnökhelyettesekből és a tanácselnökökből álló Tanácselnöki Értekezlet a különböző hatáskörű közigazgatási bíróságok közti hatásköri vitákat oldja fel.

A Teljes Ülés, amely a vezetői döntéseket meghozó testület, az Államtanács Elnökéből, Legfőbb Ügyészből, az elnökhelyettesekből, a tanácsok elnökeiből és tagjaiból és a Főtítkárból áll. A Teljes Ülése a végső szó a legtöbb igazgatási kérdésben, amely az Államtanácsot érinti, például: az Elnök, a Legfőbb Ügyész, az elnökhelyettesek és a tanácselnökök megválasztása, döntéshozatal a tanácsok hatáskörével kapcsolatban vagy az új tagok tanácsba való beosztását illetően.

Az Államtanács Teljes Ülése a saját tagjai közül választja 4 évre titkos szavazással, a tagok abszolút többségével az Államtanács elnökét, Legfőbb Ügyészt, az

elnökhelyettesét, tanácselnökeit, akik hivatali idejük leteltével újraválaszthatóak.⁸⁴⁴ Az Államtanácsnak két elnökhelyettese van, akik szükség esetén helyettesítik az elnököt, vagy segítenek neki a feladatai ellátásában. Az Államtanács tagjainak $\frac{3}{4}$ -ét a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa jelöli ki az első osztályú közigazgatási bírák és ügyészek vagy azok közül, akik e hivatás képviselőinek minősülnek, legalább 3 évig sikeresen szolgáltak, miután helyet foglaltak az első szinten, és nem veszítették el az ehhez szükséges minősítésüket, $\frac{1}{4}$ -ét pedig a Köztársasági Elnök nevezi ki olyan köztisztviselők közül, akik megfelelnek a megszabott követelményeknek.⁸⁴⁵ Azok, akiket taggá választottak, 65 éves korukig teljesíthetnek szolgálatot, amikor nyugállományba vonulnak, hacsak korábban felmentésüket nem kérték, vagy fegyelmi büntetésként el nem mozdították őket hivatalukból.⁸⁴⁶ A tagok feladata szavazni a tanácsokban és a Kollégiumokban, miután felülvizsgálták a fellebbezett aktát.

Az Elnökségi Bizottság 6 rendes tagból áll, akik közül 3 tanácselnök, 3 pedig az Államtanács tagja, valamint 4 póttagból, akik közül 2 tanácselnök, 2 pedig az Államtanács tagja, az Elnök elnöklete alatt. A tagokat a Teljes Ülés választja. Feladata a tanácsok elnökeinek és tagjainak cseréjéről dönteni, ha szükséges. A Fegyelmi Főbizottság folytatja le a tagokat érintő fegyelmi eljárásokat az elnök elnöklete mellett, és a Teljes Ülés által megválasztott tagokból, a Legfőbb Ügyészből áll, az Elnök elnöklete alatt. Másrészt, a segédszemélyzetet érintő fegyelmi eljárásokat a Fegyelmi Bizottság folytatja le.

A Főtitkárból, a két főtitkárhelyettesből, jelentéstevő bírákból, ügyészekből és köztisztviselőkből álló Főtitkárságot az igazgatási feladatok ellátására hozták létre. A Főtitkárt az Elnök választja az Államtanács tagjai közül. A főtitkárhelyetteseket az első osztályú jelentéstevő bírák és ügyészek közül választják. Az Államtanács tanácsaiban és kollégiumaiban dolgozó jelentéstevő bírákat a Bírák és Ügyészek Tanácsa nevezi ki a közigazgatási bírák közül, fő feladatuk, hogy jelentést készítsenek és véleményt nyilvánítsanak az ügyiratok felülvizsgálata alapján. Az Államtanács is alkalmaz köztisztviselői jogállású segédszemélyzetet az ügyviteli szolgáltatások és más igazgatási eljárások elvégzésére.⁸⁴⁷

⁸⁴⁴ *The judicial system of Turkey ...* 25.

⁸⁴⁵ Uo. 24.

⁸⁴⁶ Egy 2016 júliusi tervezet szerint a tagok hivatali ideje 12 év lenne, amelynek lejárta után nem lennének újraválaszthatók, és – javadalmazásuk megtartása mellett – a bírák és Ügyészek Tanácsa által kinevezett bírákat, illetve kérelmükre azokat, akiket a köztársasági elnök nevezett ki, át kellene helyezni alsóbb fokú bíróságra, valamelyik elsőosztályú bírói álláshelyre, míg azokat, akiket a köztársasági elnök nevezett ki, és nem kérik közigazgatási bíróságra való áthelyezésüket, valamilyen magasabb szintű közigazgatási tisztségbe. L.: Opinion no. 857/2016 (Strasbourg, 11 July 2016) 2.

⁸⁴⁷ AKSEL i. m. 40-44.

2.3. Hatásköri Bíróság

A török igazságszolgáltatás több bírósági ágazatból épül fel; a Hatásköri Bíróság (*Uyuşmazlık Mahkemesi*) egy olyan legfelsőbb bíróság, amelyet a különböző bírósági területekhez tartozó bíróságok között felmerülő hatásköri viták jogerős eldöntésére hoztak létre. Határozatai kötelezőek a legfelsőbb, kerületi és elsőfokú bíróságokra, kivéve az Alkotmánybíróságot, így az Alkotmánybíróság a Hatásköri Bíróság hatáskörén kívül esik.⁸⁴⁸

A Hatásköri Bíróság alapvető feladata, hogy egyfelől a rendes, másfelől a közigazgatási bírósági szervezetrendszerbe tartozó bíróságok közti hatásköri vitákat feloldja. E bíróságok közötti vitáknak két különböző típusa van, úgymint „eljárési viták” és „határozati viták”. Míg az „eljárési viták” fogalma azt jelenti, hogy két különböző igazságszolgáltatási ágazatba tartozó bíróság egymásnak ellentmondó határozatot hozott a tekintetben, hogy melyiküknek kell eljárnia, addig a „határozati viták” fogalma azt jelenti, hogy két különböző igazságszolgáltatási ágazatba tartozó bíróság egymásnak az ügy érdemét tekintve ellentmondó határozatot hozott ugyanazon ügyben.

Ha az ügy polgári jogi jellegű, a Hatásköri Bíróság jogerősen eldönti az ügyet; ha azonban az ügy büntetőjogi jellegű, a Hatásköri Bíróság csak arról dönt, hogy melyik bíróságnak kell elbírálnia az ügyet.⁸⁴⁹

A Hatásköri Bíróság paritásos alapon épül fel az érintett legfelsőbb bíróságok tagjaiból; a tagok mellett póttagok is vannak, a bírák esetleges kizártságára tekintettel. A Hatásköri bíróság elnökét és az őt távollétében helyettesítő Elnökhelyettest az Alkotmánybíróság választja rendes és póttagjai közül.⁸⁵⁰ Más legfelsőbb bíróságoktól eltérően a Hatásköri Bíróságnak nincs elkülönült költségvetése, azt az Igazságügyi Minisztérium költségvetése tartalmazza. Tagjai, jelentéstevői és más tisztviselői javadalmazásukat attól az intézménytől kapják, amelyhez tartoznak.⁸⁵¹

2.4. Alkotmánybíróság

Az Alkotmánybíróság (*Anayasa Mahkemesi*) alapvető funkciója az alkotmányosság vizsgálata; a törvények, a törvényerejű rendeletek valamint a Török Nagy Nemzetgyűlés Házzsabályának vizsgálata mind formai, mind tartalmi szempontból. Az

⁸⁴⁸ Uo. 52, l. még: *The judicial system of Turkey ...* 21.

⁸⁴⁹ AKSEL i. m. 53.

⁸⁵⁰ AKSEL i. m. 52, l. még: *The judicial system of Turkey ...* 21.

⁸⁵¹ AKSEL i. m. 52.

alkotmánymódosítások csak formai szempontból képezik alkotmányossági vizsgálat tárgyát.⁸⁵²

Az Alkotmánybíróság Nagy Törvényszékként eljárva felelősségre vonja a köztársasági elnököt, a Nagy Török Nemzetgyűlés Elnökét, a Minisztertanács tagjait, az Alkotmánybíróság, a Semmítőszék, az Államtanács elnökét és tagjait, ezek Legfőbb Ügyészeit, a Semmítőszék Legfőbb Ügyészének helyettesét, valamint a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa és a Számvevőszék elnökét és tagjait feladataikkal kapcsolatos bűncselekményekért. A Török Fegyveres Erők Főparancsnokát (Vezérkari Főnököt), a Szárazföldi Haderő, a Haditengerészet, a Légierő parancsnokait, valamint a Csendőrség parancsnokát funkcióikkal kapcsolatos bűncselekményekért a Nagy Törvényszék előtt vonják felelősségre.⁸⁵³

Bárki fordulhat az Alkotmánybírósághoz azon az alapon, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezményének hatálya alá tartozó, az Alkotmányban biztosított valamelyik alapvető jogát vagy szabadságát a hatóságok megsértették. A kérelem benyújtásához ki kell meríteni a rendes jogorvoslati lehetőségeket.⁸⁵⁴

Az Alkotmánybíróság 17 tagból áll.⁸⁵⁵ A Nagy Török Nemzetgyűlés választ titkos szavazással, minősített többséggel⁸⁵⁶ 2 tagot a Számvevőszék elnökei és tagjai közül, és 1 tagot az ügyvédi kamarák elnökei által megnevezett önfoglalkoztató ügyvédek közül [2010. május 7-ei hatállyal módosított 146.cikk].⁸⁵⁷ A Török Köztársaság elnöke nevez ki 3 tagot a Semmítőszékről, 2 tagot az Államtanácsból, 3 tagot jogi, gazdasági és társadalomtudományi területen működő akadémikusok közül, akik nem tagjai a Felsőoktatási Tanácsnak, és 4 tagot nevez ki magas rangú tisztviselők, önfoglalkoztató ügyvédek, és az Alkotmánybíróságon legalább öt éve szolgálatot teljesítő első osztályú bírók és ügyészek vagy jelentéstevők közül.⁸⁵⁸ Az Alkotmánybíróság a tagjai közül titkos szavazással, a tagok abszolút többségével 4 évre egy elnököt és két elnökhelyettest választ. A hivatali idejük végén újraválaszthatóak.⁸⁵⁹ Az Alkotmánybíróság tagjai a fő feladatukon

⁸⁵² *The judicial system of Turkey* ... 18. A török és a magyar Alkotmánybíróság e jogkörének összehasonlítására l.: ZSUGYÓ Virág: Az Alkotmánymódosítások bírói felülvizsgálata – Török-magyar párhuzamok, *Fundamentum*, 2014/1-2., 19-35.

⁸⁵³ *The judicial system of Turkey* ... 20.

⁸⁵⁴ Uo. 18.

⁸⁵⁵ Uo. 19.

⁸⁵⁶ Minden üres helyre 3-3 jelöltet állítanak; az első fordulóban a nagy nemzetgyűlés tagjainak kétharmadával, második és harmadik fordulóban abszolút többségével kell megválasztani a jelöltet, de a harmadik fordulóban már csak a második fordulóban legtöbb szavazatot kapott jelölt közül.

⁸⁵⁷ Uo. 19.

⁸⁵⁸ Uo.

⁸⁵⁹ Uo. 20.

kívül nem vállalhatnak semmilyen hivatalos vagy magán funkciót [2010. május 7-ei hatállyal módosított 146-147.cikk].⁸⁶⁰

3. A BÍRÓSÁGOK IGAZGATÁSA

3.1. Központi igazgatás: a Bírák és Ügyészek Tanácsa

Az Alkotmány 2017-es módosításával fontos változásokat vezettek be a bírósági igazgatás központi szervében. A Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsának (*Hâkimler ve Savcılar Yargı Kurulu*, HSYK) neve Bírák és Ügyészek Tanácsa (*Hâkimler ve Savcılar Kurulu*, HSK) lett.

A Tanács jogerősen dönt az Igazságügyi Minisztérium egy bíróság megszüntetésére, vagy egy bíróság illetékességi területének változására vonatkozó javaslatáról; lefolytatja az eljárásokat a kezdő bírák és ügyészek kinevezésével vagy áthelyezésével, ideiglenes felhatalmazásával, előléptetésével vagy első osztályú bíróként való besorolásával, szakemberek elosztásával kapcsolatban; jogerős döntéseket hoz azokkal kapcsolatban, akiket nem tartanak alkalmasnak a hivatásuk további gyakorlására; fegyelmi büntetéseket szab ki; hivatalból felfüggeszti a bírót vagy ügyészt annak a kivizsgálásáig, hogy feladatait a törvényekkel, rendeletekkel, szabályzatokkal és körlevelekkel összhangban látja-e el; megvizsgálja, hogy a bíró vagy ügyész bűncselekményt követett-e el a feladatai ellátása során vagy azzal kapcsolatban, vagy a viselkedése és tettei összhangban állnak-e a jogkörével és a feladataival kapcsolatos elvárásokkal, és ha szükséges ezzel kapcsolatos vizsgálatot és nyomozást indít.⁸⁶¹

A Bírák és Ügyészek Tanácsa a feladatait a bíróságok függetlensége és a bírói és ügyészi tisztség biztonsága alapelveinek figyelembevételével végzi a tisztességesség, pártatlanság, pontosság, becsületesség, következetesség, egyenlőség, hozzáértés és képzettség alapelveinek keretei között. Semmilyen szerv, hatóság, hivatal vagy magánszemély nem adhat parancsokat vagy utasításokat a Tanácsnak.⁸⁶²

A Bírák és Ügyészek Tanácsa 13 rendes tagból áll. A Tanács elnöke az igazságügyi miniszter, és a államtitkár hivatalból tagja a tanácsnak. A Tanács többi tagja a következőképpen áll össze: 3 tagot a rendes bíróságok bírái és ügyészei közül, 1 tagot a közigazgatási bírók és ügyészek közül a köztársasági elnök nevez ki; 3 tagot a Semmítőszék tagjai közül, 1 tagot az Államtanács tagjai közül, 3 tagot a jogi karok tanárai

⁸⁶⁰ Uo. 20.

⁸⁶¹ Uo. 30-31.

⁸⁶² Uo. 30, 32.

és az ügyvédek közül (legalább 1 tanár és 1 ügyvéd kell legyen köztük) a Nagy Nemzetgyűlés választ meg.⁸⁶³

A Tanács Teljes Üléseként vagy kamarákban működik. A kamarák vezetőit és tagjait a Teljes Ülés választja. A Teljes Ülés az egyik kamara vezetőjét elnökhelyettesnek választja. A miniszter mint a Tanács elnöke nevezi ki a főtitkárt a Teljes Ülés által javasolt három jelölt közül, és az öt főtitkár-helyettest az első osztályba sorolt bírák és ügyészek közül. A miniszter a Teljes Ülésen általában részt vehet, de a kamarák ülésén nem, sőt a bírák és az ügyészek fegyelmi ügyeivel kapcsolatos Teljes Ülésen sem. Az államtitkár viszont ugyanolyan státusszal rendelkezik, mint a Tanács többi tagja, és tagja az első kamarának, de nem lehet az első kamara vezetőjének megválasztani. A kamarák döntésével szemben kifogással lehet fordulni a Teljes Üléshez; az elbocsátásról hozott döntéssel szemben pedig bírósághoz lehet fordulni. A Tanácsnak alárendelten működik az Ellenőrző Testület, amelynek elnökét, elnökhelyetteseit és ellenőreit a Tanács Teljes Ülése jelöli ki. A titkársági ügyeket Tanács Főtitkársága végzi.⁸⁶⁴

3.2. Területi és helyi igazgatás: az igazságügyi bizottságok

A területi és helyi igazgatás különleges szervei az igazságügyi bizottságok, amelyek a hatáskörükbe és illetékességükbe tartozó rendes bíróságon dolgozó segédszemélyzet köztisztviselői státuszával kapcsolatos kérdésekben hoznak döntéseket, mint kinevezés, előmenetel és fegyelmi ügyek.⁸⁶⁵ Az Igazságügyi Bizottságok feladata a bíróságokon és börtönökben segédszemélyzeti állásra jelentkezők szóbeli és gyakorlati vizsgáinak megszervezése, valamint javaslattétel kinevezésükre az Igazságügyi Miniszternek, és eljárás a segédszemélyzet személyzeti, fegyelmi és díjazási ügyeiben.⁸⁶⁶

A bíróságokon dolgozó segédszemélyzet hivatott az ügyviteli szolgáltatások és egyéb igazgatási feladatok ellátására, tagjai közalkalmazottként teljesítenek szolgálatot, a bíró vagy az ügyész felügyelete alatt,⁸⁶⁷ és ugyanazokkal a jogokkal bírnak, mint más köztisztviselők.⁸⁶⁸ Az igazságszolgáltatásban dolgozó segédszemélyzetet elsősorban bíróságra, ügyészségekre vagy egyéb igazságügyi intézményekbe nevezik ki tisztviselőként vagy középvezetőként. Kivételesen az is lehetséges, hogy bizonyos

⁸⁶³ <http://www.cjp.gov.tr/About.aspx> (2018. 01. 09.)

⁸⁶⁴ Uo.

⁸⁶⁵ Uo. 55-56, 62., 66.; 1. még: *The judicial system of Turkey ...* 10.

⁸⁶⁶ Uo. 10.

⁸⁶⁷ Uo. 65, 67.

⁸⁶⁸ AKSEL i. m. 15.

magasabb szintű pozíciókat is betöltsenek. Emellett olyan területekre is kirendelhetik őket „szakértökként”, amelyek különös szaktudást igényelnek.⁸⁶⁹

Azokban a városokban, ahol büntető törvényszék van, a Bírák és Ügyészek Tanácsa által a város bírái és ügyészei közül kinevezett elnökből és egy tagból álló *igazságügyi bizottságokat* hoznak létre.⁸⁷⁰ Ezek az igazságügyi bizottságok olyan, az elsőfokú rendes bíróságokra kiterjedő hatáskörrel bírnak; a szokásos feladatok mellett e bizottságok elnökei felelnek azért, hogy bírót nevezzenek ki arra a bíróságra, ahol nincs bíró.⁸⁷¹

A területi fellebbviteli bíróságokhoz tartozó igazságügyi bizottságok egy, a tanácselnökök közül a Bírák és Ügyészek Tanácsa által kiválasztott állandó tagból, a főügyészből és az érintett területi fellebbviteli bíróság elnökéből állnak. Emellett a Bírák és Ügyészek Tanácsa póttagot választ a tanácselnökök vagy a tanácsok tagjai közül.⁸⁷² Mivel a közigazgatási bírósági szervezetben igazságügyi bizottságokat csak a közigazgatási fellebbviteli bíróságokon hozták létre, így ezeknek a bizottságoknak a hatásköre kiterjed az elsőfokú közigazgatási és adóügyi bíróságokra is; ezeknek elnöke a közigazgatási fellebbviteli bírósági elnök, a bizottság a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa által kiválasztott 2 állandó tagból, és egy póttagból áll.⁸⁷³

3.3. Költségvetés és pénzügyi igazgatás

A török igazságszolgáltatásban a költségvetést és a pénzügyi igazgatást az érintett testületek sajátos természetének figyelembevételével alakítják ki.

A legfelsőbb bíróságok közül az Alkotmánybíróságnak, a Semmítőszéknek és az Államtanácsnak van saját költségvetése. Ezeknek a bíróságoknak a költségvetését a költségvetési törvénnyel összhangban állapítják meg minden költségvetési év elején. A Bírák és Ügyészek Tanácsa és a török Igazságügyi Akadémia ugyancsak saját költségvetéssel rendelkeznek.

A Hatásköri Bíróság, a Legfelsőbb Választási Bizottság és egyéb tartományi, illetve városi választási bizottságok, a rendes és közigazgatási elsőfokú bíróságok, a területi bíróságok, a Kriminálisztikai Intézet, a börtönök és a fogdák költségvetését az Igazságügyi Minisztérium költségvetése foglalja magába. Az Igazságügyi Minisztérium továbbítja a

⁸⁶⁹ Uo. 15.

⁸⁷⁰ AKSEL i. m. 62.

⁸⁷¹ Uo. 62.

⁸⁷² Uo. 56.; l. még: *The judicial system of Turkey ...* 10.

⁸⁷³ Uo. 58., 66.

neki juttatott költségvetést a fent említett bíróságoknak, intézményeknek és saját központi szerveinek.

Ezen intézmények és bíróságok mindegyike a Számvevőszék felügyelete alatt használja a költségvetését az erre kijelölt szabályok és módszerek alapján.⁸⁷⁴ A Számvevőszék feladata, hogy ellenőrizze a közigazgatási szervek bevételeit, kiadásait és tulajdonát a Nagy Török Nemzetgyűlés nevében. Vizsgálattal, könyvvizsgálattal és ítélezéssel kapcsolatos, törvényben előírt feladatokat lát el. Az érintett felek egyéni kérelmet nyújthatnak be a Számvevőszék jogerős döntésének felülvizsgálására a döntésről való írásos értesítéstől számított 15 napon belül. Az ilyen döntések ellen nincs helye bírósági felülvizsgálat iránti kérelem benyújtásának a közigazgatási bíróságokhoz.⁸⁷⁵

4. BÍRÓI HIVATÁSREND

A „bíró” fogalmát a CEPEJ⁸⁷⁶ jelentései következőképpen határozzák meg: „Bíró az a személy, akit azzal bíznak meg, hogy egy per során a felekkel szemben, akik természetes vagy jogi személyek, a bírósági döntést hozzának, vagy részt vegyenek abban.” A török bírósági rendszerben a bíró fogalmát egy foglalkozási csoport leírására használják. Ennek ellenére nem mindenki dolgozik a gyakorlatban is bíróként, aki ebbe a csoportba tartozik.⁸⁷⁷

A török Alkotmány ennek ellenére a „hivatásos bíró” elvét fogadja el. Ez az elv megköveteli, hogy a bíróságon a döntéseket hivatásos bírák hozzák meg, és a török igazságszolgáltatási rendszer nem engedélyezi, hogy nem hivatásos bírák hozzának bírósági döntéseket, vagy részt vegyenek a döntéshozatalban.⁸⁷⁸

Az ítélező tanácsban helyet foglaló bírák mellett Törökországban a következő tisztséget betöltő személyeket tekintik „bíróknak”: valamennyi ügyészt, majdnem minden közép- és felső osztályú hivatalnokot, akik az igazságügyi minisztérium, a Bírák és Ügyészek Tanácsa vagy az igazságügyi ellenőrök központi szervezetében dolgoznak,⁸⁷⁹ a felsőbb bíróságok elnökeit és tagjait, valamint az ide rendelt ügyészeket, a legtöbb, legfelsőbb bíróságokra jelentéstevőként kirendelt bírót.⁸⁸⁰ Az ügyészeket a bírói hivatásrendbe soroló

⁸⁷⁴ Uo. 16.

⁸⁷⁵ *The judicial system of Turkey ...* 27.

⁸⁷⁶ The European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) a bírónak az Európa Tanács égisze alatt működő konzultatív testület.

⁸⁷⁷ Uo. 14.

⁸⁷⁸ Uo.

⁸⁷⁹ A bírókat alkalmanként más intézményekbe is kirendelik hivatalnoknak. Ezek a személyek is bennfoglaltatnak a „bírói osztályban”, hacsak nem kérik az ellenkezőjét.

⁸⁸⁰ AKSEL i. m. 14.

szemlélet francia eredetű, és nagyban hasonlít a kiegyezés utáni magyar rendszerhez, ugyanakkor éles ellentétben áll például az angolszász felfogással, ahol az ügyész valójában egy vádképviseléssel megbízott ügyvéd. Az Alkotmány 128. cikke alapján a bírák és az ügyészek az egyéb közszolga kategóriájába sorolhatóak. Fontos továbbá, hogy mind a bírói, mind az ügyészi hivatás alapja a pártatlanság.⁸⁸¹

A bírák és az ügyészek számát illetően évről évre hiány mutatkozik Törökországban. A 2012-es statisztikai adatok alapján Törökországban 7.604 bíró és 4.443 ügyész volt, az összlétszám 24,3%-a nő; a bírák 33,6%-a, és az ügyészek 8,3%-a.⁸⁸²

Az elsőfokú rendes bíróságokon 5.487 bíró és 4.187 ügyész dolgozik, ezen belül 2.014 bírónő (36,7%) és 314 ügyésznő (7,5%). Az elsőfokú közigazgatási bíróságokon 895 bíró dolgozik, köztük 167 bírónő (18,66%). A Semmítőszéken 624 jelentéstevő bíró, 373 tag és 187 ügyész dolgozik, ebből 299 nő (25,25%). Az Államtanácsban 261 jelentéstevő bíró, 154 tag és 70 ügyész tevékenykedik, ebből 173 nő (35,67%). Csak összehasonlításképpen: női ügyvédek számát illetően magasabb arány tapasztalható, Törökországban az ügyvédek 40%-a nő.⁸⁸³

Hacsak nem a legfelsőbb bíróságok tagjai, a bírákat tisztségükre tekintet nélkül a Bírák és Ügyészek Tanácsa lépteti elő és nevezi ki a bíróságokra. Igazgatási tisztségekben azonban a megfelelő igazgatási egység nevezi ki és menti fel őket a törvényi rendelkezésekkel összhangban.⁸⁸⁴ Az igazgatási tisztségre kinevezettek számára biztosítja az Alkotmány, hogy – kérelmükre – a Bírák és Ügyészek Tanácsa a bíróságra bírónak nevezze ki őket.⁸⁸⁵

A Bírák és Ügyészek Tanácsa meghatározza azt a bíróságot és tanácsot, ahol a bíró, illetve ügyész szolgálatot fog teljesíteni. Az elsőfokú bíróságon dolgozó bíró betegszabadság vagy éves szabadság miatti távolléte esetén azonban az ugyanazon törvényházban szolgáló bírót az igazságügyi bizottság elnöke is kijelölheti, hogy a másik bíróságon teljesítsen szolgálatot (egy törvényházon belül ugyanis több bíróság is működik). A főügyésznek hasonló hatáskörre van az ügyészek tekintetében.⁸⁸⁶

⁸⁸¹ AVCI, Mustafa: *Adli, dđarı ve askerđ hđkđmlđđe ve savcılıđa alinmaya dđđşkđn bazi deđerlendđrmeller (Some Considerations on the Recruitment of Judicial, Administrative and Military Judges and Prosecutors)* <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/1690/18015.pdf>

⁸⁸² TAN, Aydođan: *Hakim ve Savcı Sayıları*, 1.: <http://hukuksokagi.com/hakimlik-savcilik/hakim-ve-savci-sayilari/>

⁸⁸³ Uo.

⁸⁸⁴ AKSEL i. m. 15.

⁸⁸⁵ Uo. 14.

⁸⁸⁶ Uo. 65, 67.

A bírák és az ügyészek számára különböző vizsgák vannak, és máshol vannak a gyakornoki helyeik is, de ezen kívül ugyanazon kritériumoknak kell megfelelniük.⁸⁸⁷ A bírák már hivatásuk kezdetétől fogva két csoportra oszlanak mint rendes bírák és közigazgatási bírák, az igazságszolgáltatási szervezeten belüli elválasztásnak megfelelően.⁸⁸⁸ A bírónak válás feltételeit a bíróról és ügyészekről szóló 2802. számú törvény szabályozza.⁸⁸⁹ A törvény 7. cikke rögzíti, hogy senkit sem lehet bírónak kinevezni, ha a jelölti időszakot nem töltötte ki, és nem igazolja alkalmasságát.⁸⁹⁰ A rendes bíróságra a jelöltek a jogi karok végzett hallgatói közül választják, a közigazgatási bíróságra pedig a jogi karok, továbbá azon politikatudományi, közigazgatás-tudományi, gazdaságtudományi vagy pénzügyi karok végzettjei közül, amelyek elegendő szintű jogi képzést biztosítanak.⁸⁹¹ Külföldi képzés esetén az lehet jelölt, aki különbözeti vizsgát tett.⁸⁹²

A törvény 8. cikke szerint jelölt az lehet, aki török állampolgár; nem töltötte be a 35. életévét, ha alap vagy mesterképzésen vett részt, illetve a 40. életévét, ha doktori képzésben vett részt; nem áll közügyektől eltiltás hatálya alatt; eleget tett sorkötelezettségének; nem szenved a bírói hivatás betöltését akadályozó betegségben; nem folyik ellene büntetőeljárás és nem ítélték el meghatározott bűncselekményekért (pl.: állam elleni bűncselekmények, államtitoksértés, lopás, vesztegetés stb.), illetve három hónapot meghaladó szabadságvesztésre; eredményesen teljesítette a szóbeli és írásbeli felvételi vizsgát; és nem tanúsított olyan magatartást, amely összeegyeztethetetlen a bírói illetve ügyészi hivatással.⁸⁹³

A törvény 9. cikke alapján a jelöltek kiválasztása az Igazságügyi Minisztérium és a Török Igazságügyi Akadémia hatáskörébe tartozik.⁸⁹⁴ A két intézmény együttesen meghatározza, hogy az adott évben hány jelöltet kívánnak felvenni.⁸⁹⁵ A pályázati felhívást

⁸⁸⁷ AVCI, Mustafa: *Adli, dđarı ve askerî hâkđmldđđe ve savciliđa alinmaya dđđşkđn bazi deđerlendđrmeller* (Some Considerations on the Recruitment of Judicial, Administrative and Military Judges and Prosecutors) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/1690/18015.pdf>

⁸⁸⁸ A katonai bírák jogállása ettől a rendszertől teljesen elkülönül. l.: uo.15.

⁸⁸⁹ *Hakimlik Şartları*, <http://www.hakimlik.org/hakimlik-sartlari/>; AVCI, Mustafa: *Adli, dđarı ve askerî hâkđmldđđe ve savciliđa...*

⁸⁹⁰ *Hakimlik Şartları*,

⁸⁹¹ AKSEL i. m. 15.; *Hakimlik Şartları*.

⁸⁹² *Hakimlik Şartları*.

⁸⁹³ AVCI, Mustafa: *Adli, dđarı ve askerî hâkđmldđđe ve savciliđa...*

⁸⁹⁴ *Hakimlik Şartları*,

⁸⁹⁵ Uo.

minden esetben közzéteszik az Igazságügyi Minisztérium honlapján, illetve az 5 legnagyobb példányszámú török lap egyikében is.⁸⁹⁶

A felvételi vizsga írásbeli és szóbeli vizsgából áll; azok a jelöltek, akik doktori fokozatot szereztek, az írásbeli vizsga alól mentesülnek.⁸⁹⁷ Az írásbeli vizsga két részből áll: közismereti tárgyakból (török nyelv, matematika, török kultúra és civilizáció ismerete, Atatürk alapelvei, az Atatürk reform története, valamint az állampolgári ismeretek) és jogi tárgyakból (a rendes bírósági jelöltek esetén más, mint a közigazgatási bírósági jelöltek esetén).⁸⁹⁸ Akik teljesítik a központi írásbeli vizsgát, egy héttagú bizottság előtt kell szóbeli vizsgát tenniük, amelynek tagjait az Igazságügyi Minisztérium, a török Igazságügyi Akadémia és a legfelsőbb bíróságok képviselő alkotják.⁸⁹⁹ A szóbeli felvételi vizsgára legalább háromszor annyi embert hívnak be, mint amennyit felvesznek.⁹⁰⁰ A szóbeli vizsgán kiemelt hangsúlyt kap a jelölt érveléstechnikája, gyors felfogóképessége, külső megjelenése.⁹⁰¹ Az e vizsgát sikerrel teljesítők válhatnak „bírójelöltekké”.⁹⁰²

Az elért eredmények alapján felállítják a pályázók rangsorát; a rangsor felállítása során a végzettséget is figyelembe veszik.⁹⁰³ Ha több jelöltnek ugyan annyi pontja van az eredményszámításnál, abban az esetben sorshúzással döntenek az eredmények között, melyről jegyzőkönyvet vesznek fel.⁹⁰⁴ A rangsor alapján az előre meghatározott számú pályázót nevezik ki jelöltnek.⁹⁰⁵

A jelöltek köztisztviselőnek minősülnek, és eltérő rendelkezés hiányában a köztisztviselőkre vonatkozó szabályokat kell rájuk alkalmazni.⁹⁰⁶ Azok a „bírójelöltek”, akik 2 éves képzésben részesülnek a bíróságokon és az Igazságügyi Akadémián, képzésük egy bizonyos pontján bírókká vagy ügyészekké válnak (a rendes bíróságokon szolgálatot teljesítő bírójelöltek esetén). Azokat, akik sikeresen befejezik a képzést, a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa a bírói vagy ügyészi hivatásrendbe befogadja és kinevezi a bíróságokra.⁹⁰⁷

⁸⁹⁶ Uo.

⁸⁹⁷ Uo.

⁸⁹⁸ Uo.

⁸⁹⁹ AKSEL i. m. 15.

⁹⁰⁰ *Hakimlik Şartları*.

⁹⁰¹ Uo.

⁹⁰² AKSEL i. m. 15.

⁹⁰³ *Hakimlik Şartları*.

⁹⁰⁴ Uo.

⁹⁰⁵ Uo.

⁹⁰⁶ Uo.

⁹⁰⁷ AKSEL i. m. 15.

A bírói osztályban dolgozók négy csoportra oszlanak, úgymint harmadosztályúak, másodosztályúak, első osztályra jelöltek és első osztályúak, figyelembe véve szolgálati idejüket és eredményeiket. Ezeket a szinteket figyelembe veszik, amikor kinevezik őket bizonyos tisztségekbe és helyekre. A legfelsőbb bíróságok tagjait például csak az első osztályú bírák közül lehet kijelölni.⁹⁰⁸

A bírák és az ügyészek felvétele, képzése, személyiségi jogai és más kérdései egymással teljes párhuzamban vannak kialakítva. Noha nem túl gyakran fordul elő, lehetséges a két hivatás közti átjárás is. Mint azt fentebb hangsúlyoztam, mindkét hivatásba tartozók tagjai a „bírói hivatásrendnek”. Az ügyészek más országokétól eltérő jogállása pedig igen zavaró lehet.⁹⁰⁹

Törökországban a vádképviselőt egy, a bírói osztályba tartozó személyek által ellátott feladat. Ebben a tekintetben az ügyészek bírói hivatalt viselnek, és a kinevezésüket, előléptetésüket, valamint az őket érő fegyelmi intézkedéseket éppúgy a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa hagyja jóvá, mint a bírók esetében. Az ügyészek semmilyen kapcsolatban nem állnak az ügyvédi kamarával vagy más jogász hivatásrenddel. A legfelsőbb bíróságok tagjává vagy Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa taggá választáshoz való joguk és más jogaik megegyeznek a bírókéval. Ugyanakkor a tárgyaláson ugyanazon helyzetben vannak, mint a védőügyvédek, és nem avatkozhatnak bele a bírói döntésekbe.⁹¹⁰

5. VÁLASZTOTTBÍRÁSKODÁS TÖRÖKORSZÁGBAN

Törökország tagja a New York-i Egyezménynek (NYC), amelynek alapján a török Nagy Nemzetgyűlés elfogadta a 3731. számú Törvénykönyvet, amely 1992. július 2-án lépett hatályba. Az Egyezményhez Törökország két fenntartást tett: a „kölcönösség”-et és a „kereskedelmi a vita jelleg”-et, ennek megfelelően Törökország csak az Egyezményt aláíró más államokban hozott választottbírói ítéleteket ismeri el és hajtja végre, és a választottbírói eljárás tárgya csak a török joghoz kapcsolódó, kereskedelmi jellegű jogviták függetlenül attól, hogy egy szerződéses viszonyból erednek vagy sem. Törökország ezen felül aláírta az államok és más államok állampolgárai közötti befektetési

⁹⁰⁸ Uo. 15.

⁹⁰⁹ AKSEL i. m. 16-17.

⁹¹⁰ Uo. 16-17.

viták rendezéséről szóló 1965-ös Washingtoni Egyezményt, valamint az 1961-es nemzetközi kereskedelmi választottbíróági egyezményt.⁹¹¹

A nemzetközi választottbíráskodásról szóló 2001. évi 4686. számú törvény (a továbbiakban: TIAC) az UNCITRAL Modelltörvényen alapul, néhány módosítással, és ezek a módosítások többnyire a svájci nemzetközi választottbíróági törvényekből származnak. A törvény hatálya kiterjed minden olyan nemzetközi választottbíróági eljárásra, amelyet Törökországban folytatnak le, vagy amelyre a felek vagy a választottbírók a TIAC-t alkalmazását kötik ki. A törökországi belföldi választottbíróági eljárást a török polgári eljárásról szóló törvény szabályozza, amelynek a választottbíráskodásra vonatkozó cikkei szintén az UNCITRAL modelltörvényen alapulnak.⁹¹²

Törökország legjelentősebb nemzetközi választottbíróági eljárásokat lefolytató intézménye az Isztambuli Kereskedelmi Kamara Választottbíróági Intézete. Ezen felül vannak más fontos választottbíróági intézmények is, mint például a Török Kamarák és Árutőzsdék Bíróvája; az Ankarai Kereskedelmi Választottbíróági Kamara és az Izmir Kereskedelmi Kamara Választottbíróági Intézete. A 6570. sz. törvény létrehozta az Isztambuli Választottbíróági Központot (ISTAC), független, semleges és pártatlan intézményként, amely mind a nemzetközi, mind a hazai felek számára hatékony vitarendezési szolgáltatásokat nyújt. A Központ által a modern intézményi szabályokra tekintettel kidolgozott ISTAC-választottbíróági és közvetítési szabályok 2015. október 26.-án lépnek hatályba; az ISTAC választottbíróági ítéletei kötelező érvényűek, és a világ bármely pontján végrehajthatók. A hazai választottbíróági intézmények mellett a külföldi választottbíróági szolgáltatók és választottbírók is szabadon működhetnek Törökországon belül, e vonatkozásban nincs hatályban semmilyen jogi korlátozás.⁹¹³

A TIAC 7. cikkének c) pontja meghatározza azokat az eseteket, amikor a választottbíró kizárható. A választottbíró kizárásának indokait elsősorban a felek határozhatják meg. Ha a felek másként nem állapodnak meg, a választottbíró akkor zárható ki, ha nem felel meg a felek által meghatározott képesítési követelményeknek, vagy ha olyan körülmények állnak fenn vagy merülnek fel, amelyek indokolható kétségeket

⁹¹¹ AKINCI, Ziya (Akinci Law Office): Turkey in: Commercial Arbitration 2017; *Global Arbitration Review – Arbitration News, Features and Review*, <http://globalarbitrationreview.com/jurisdiction/1000209/turkey>.

⁹¹² Uo.

⁹¹³ Uo.

okoznak pártatlanságuk vagy függetlenségük tekintetében. A választottbíró akkor is kizárható, ha a felek által meghatározott választottbírószági törvény alapján kizárható.⁹¹⁴

Ha a felek másképp nem állapodnak meg, a kizárás csak akkor lehetséges, ha a kérelmet a körülményekről való tudomásszerzést követő 30 napon belül teszik meg. Ha több választottbíró nem mindegyikének kizárását kéri, a választottbírószágot értesíteni kell a kérelemről. Ha a választottbírószág a kizárási kérelmet elfogadja, akkor új választottbírókat jelöl ki. Ha a választottbírószág elutasítja a kérelmet, a kérelmező fél az elutasításáról szóló értesítés kézhezvételétől számított 30 napon belül kérheti a Polgári Bíróságtól a választottbíró vagy a választottbírók kizárását, illetve a választottbírószág határozatának hatályon kívül helyezését.⁹¹⁵

Ha a kizárási kérelmet az egyedül eljáró választottbíróval, illetve a választottbírószág minden tagjával vagy szavazó többségével szemben terjesztik elő, akkor a kérelmet közvetlenül a Polgári Bíróság előtt kell benyújtani. Ha a Polgári Bíróság elfogadja a kérelmet, akkor a választottbírószág megszűnik, és új választottbírák kinevezésére kerül sor, kivéve, ha a választottbíró(k) nevét a választottbírószági megállapodás tartalmazza. A Polgári Bíróság által hozott határozat jogerős.⁹¹⁶

A török bíróság – hasonlóan a magyar rendszerhez – nem vizsgálhatja felül az ítélet tartalmát és a választottbíró döntésének helyességét, csak megsemmisítés iránt lehet a bírósághoz fordulni. A megsemmisítési okok vonatkozásában a TIAC kimerítő felsorolást tartalmaz. A megsemmisítési okok megegyeznek az UNCITRAL-modelltörvény 36. cikkének (1) bekezdésében megállapított okkal.⁹¹⁷

⁹¹⁴ Uo.

⁹¹⁵ Uo.

⁹¹⁶ Uo.

⁹¹⁷ Az ítélet akkor semmisíthető meg, ha

- a kérelmező bizonyítja, hogy
 - a választottbírószági megállapodást megkötő valamelyik fél cselekvőképtelen volt, vagy az említett megállapodás egyéb okból nem érvényes a választott jog, vagy ennek hiányában a török jog szerint;
 - a választottbírószág összetétele nincs összhangban a felek megállapodásával, vagy ennek hiányában a törvénnyel;
 - a választottbírószági döntést a választottbírószági eljárás ideje alatt nem hozzák meg;
 - a választottbírószág jogellenesen találta magát illetékesnek vagy illetéktelennek;
 - az ítélet olyan vitával foglalkozik, amelyet nem tartozik a választottbírószági megállapodás hatálya alá vagy választottbírószági útra;
- a választottbírószági eljárás nem felel meg a választottbírószági megállapodásnak, vagy ennek hiányában a törvény előírásainak, hogy az befolyásolta az ítélet érdemét;
- a feleket nem egyenlő módon kezelték; vagy
- ha a bíróság megállapítja, hogy:
 - a jogvita tárgya a török jog szerint nem alkalmas választottbírószági eljárásra, vagy
 - az ítélet ellentétes a közrenddel.

A választottbíróági ítélet végrehajtását a török bíróságok nem utasíthatják el a még akkor sem, ha az ítéletet a származási országban elutasították. Nem fordult azonban elő még, hogy ilyen ítéletet hajtottak volna végre. Ha ugyanis a származási országban az érvénytelenítési eljárás megkezdődött, a török bíróság felfüggeszti az eljárást, amíg az ítélet érvénytelenítéséről szóló határozat jogerőssé válik az adott ország bíróságaiban, mivel ez a török törvény értelmében "előzetes" kérdésnek minősül.⁹¹⁸

⁹¹⁸ Uo.

IV. A TÖRÖK IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS AKTUÁLIS KIHÍVÁSAI

1. A TÖRÖK CSATLAKOZÁS STRATÉGIAI ELŐNYEI

Jelen disszertáció legrészletesebben az igazságszolgáltatás szegmensét vizsgálja, azonban a komplex folyamat átláthatóságának érdekében, meg kell emlékezni Törökország stratégiai fontosságáról is.

„Az új európai identitás a kulturális, a gazdasági, az energetikai, a demográfiai és talán legelsősorban a katonai egyensúly törekenységének felismerésén nyugszik.”⁹¹⁹ Az Európai Unió fennállása óta mind gazdasági, mind politikai szempontból nézve egyedülálló, lenyűgöző célokat tűzött ki maga elé, és elért eredményei kiemelkedő jelentőséggel bírnak napjainkban. Célkitűzéseinek megvalósítása a következő évtizedekben is folytatódik, és az Unión kívüli országokkal is hatékony kereskedelmi kapcsolatokat valósít meg.⁹²⁰ Az Unió a közös kül- és biztonságpolitikát is fejleszteni kívánja, és ezért nagy jelentősége van annak, hogy a Közel-Kelet államaiban és a Földközi-tenger térségében fennálló helyzet kapcsán megfelelő gazdasági és politikai stratégiát alakítson ki, továbbá fejlessze azt, és újabb célkitűzéseket valósíthasson meg.

Ebből a szempontból Törökország kulcsfontosságú szereplő, hiszen gazdasági, politikai felépítéséből és földrajzi fekvéséből is kifolyólag hidat képez Európa és Ázsia között. Az 1992. június 27-ei lisszaboni Európai Tanács bővítéssel kapcsolatos konklúziói Törökország tekintetében rámutatnak arra, hogy „az Európában jelenleg uralkodó politikai helyzetben, Törökország szerepe nagyon fontos, és minden lehetőség adott arra, hogy szélesítsék az együttműködést és fejlesszék a török kapcsolatokat, mégpedig az 1963-as társulási egyezményben rögzített perspektívának megfelelően, nevezetesen a legmagasabb szintű párbeszéd révén.”⁹²¹

Törökország stratégiai jelentősége a Közel-Keleten 1991 után kezdett előtérbe kerülni Európa és Amerika számára is. A kisázsiai állam a nyugati érdekek tökéletes diplomáciai képviselője lett az arab világban.⁹²² Az Unió számára geopolitikai jelentőségű is Törökország, hiszen a perzsa-öbölbeli és iraki kőolaj, valamint a térségbeli földgáz, olajtartalékokhoz és késztermékekhez való közvetlen hozzájutás kiemelt szempont.⁹²³

⁹¹⁹ SÁGVÁRI i. m.

⁹²⁰ DR. PRIEGER Adrienn: Törökország Európai Unió csatlakozásának lehetősége gazdasági szempontok alapján, 347.

⁹²¹ EK Bulletin, 1992/6. 10.

⁹²² CSEPREGI Zsolt: *Egyesült arab haderő tehet rendet a Közel-Keleten?* http://diplomaci.blog.hu/2015/04/09/egyedul_arab_hadero_tehet_rendet_a_kozel-keleten (2015. 04. 26.)

⁹²³ GORDOS Árpád – ÓDOR Bálint: Törökország csatlakozása az Európai Unióhoz, avagy hol vannak az Unió határai? *Európai Tükör*, 2004/7. 107-116.; Ünnepléses keretek között átadásra került a TANAP,

A jelenkori történelem folyamán több olyan esemény is végbement, ahol Törökország külpolitikai szempontból is kulcsfontosságúnak tekinthető. Szaddám Huszein támadásai elől 1988-ban Irakból a 80.000 főt meghaladóan menekültek Törökországba. Ezen felül az USA Szíria, Irán és Irak fegyverkezésének a megakadályozásában is jelentős török szerepet látott. Ebben az időben az EU még nem ismerte fel Törökország politikai előnyeit a közel-keleti térségben, ekkor még Törökország csatlakozásának kérdése tekintetében csak mint a katonai és diplomáciai konfliktusok megoldásának potenciálját látta meg.⁹²⁴

Törökország fejlődése már olyan szintet ért el, hogy az arab világban a demokrácia követendő példajaként tartják számon. A második Öböl-háborúként is emlegetett iraki háborúban például, amely 2003-tól 2010-ig tartott, a török kormány nem engedte az amerikai csapatok átvonulását Irakba, valamint a háborúban való tulajdonképpeni részvételt is elutasították.⁹²⁵ Az EU-nak azonban aggodalmai voltak azzal kapcsolatban, hogy az iszlám befolyás okán Törökország csatlakozási esélyei csökkennek, és e várakozások be is teljesültek, ugyanis 2011 elején tüntetéssorozat tört ki az arab államokban, melyet arab tavaszként nevesít a világ. Ezek az események megadták az utolsó lökést Törökországnak az Európai Uniótól történő eltávolodás irányába.

A csatlakozás szempontjából fontos kiemelni, hogy a török katonaság rendkívüli jelenség, statisztikák szerint a világ tízedik legerősebb hadserege.⁹²⁶ Ezt az állapotot a törökök atyjaként emlegetett Atatürk alapozta meg, aki tisztában volt Európa és Törökország kulturális különbségeivel, és a hadsereget ennek megoldásaként látta. A török hadsereg Atatürk elgondolása alapján a „béke otthon, béke a világban” alapelvén mozog, nem mutat erőszakos viselkedést, de ha Törökország szuverenitását támadják, akkor a haderő közbelép.⁹²⁷ Körülbelül egymillió embert számlál, s e létszámmal a NATO második legerősebb hadserege.⁹²⁸

<http://www.trt.net.tr/magyar/torokorszag/2018/06/12/unnepelyes-keretek-kozott-atadasra-kerult-a-tanap-991337> (2018. 06. 15.)

⁹²⁴ BÖSZÖRMÉNYI NAGY Gergely: Törökország európai integrációjának hatásai a transzatlanti kapcsolatrendszerre, *Européer – Nemzetközi Kapcsolatok*, 2005, http://www.europeer.hu/tanulmany/boszormenyi_torokorszag2005.pdf (2015. 04. 19.)

⁹²⁵ FLESCH István: Konstantinápolytól Brüsszelig, *Európai Tükör*, 2004/8. 55-56.

⁹²⁶ 2017 Military Strength Ranking – The complete Global Firepower list for 2017 puts the military powers of the world into full perspective, <http://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp> (2015. 05. 04.)

⁹²⁷ *Európa leépít, Törökország tovább fegyverkezik*, http://kitekinto.hu/europa/2010/08/19/europa_leepit_torokorszag_tovabb_fegyverkezik&lap=2/ (2015. 04. 20.)

⁹²⁸ CSEPREGI i. m.

A hadsereg és a katonaság kérdése a török fiatalok számára hasonlóan rendkívül fontos, mint felmenőiknek volt. Az egyetem elvégzése után a fiatalokat besorozzák, ami ugyan munkavállalással késleltethető, de ki nem kerülhető. Az európai, nyugati kultúrától eltérő módon, a török fiatalok nem vonakodva és meghátrálva, hanem nagy lelkesedéssel vonulnak be katonának.

Törökország 1952 óta a NATO teljes jogú tagja, mely azt jelenti, hogy az ország minden lehetséges segítséget biztosít Európa számára a háború és béke kérdésében mind Európa, mind Ázsia területén. Az EU számára stratégiai szempontból rendkívüli lehetőség lenne a török csatlakozás, annak stabil és erős hadserege miatt. Felmerül azonban a sokat boncolgatott kérdés, hogy a NATO tagjának lenni automatikusan és jogosan eredményezi-e az európai integrálódást? A szakemberek véleménye megoszlik ezzel kapcsolatosan. Fontos megemlíteni azt is, hogy a NATO eredetileg az észak-atlanti térség államait kívánta tömöríteni, ahova Törökország nem illeszkedik, mégis tagjává válhatott az Észak-Atlanti Szerződés Szervezetének. Erről az oldalról szemlélve, a török állam geográfiai elhelyezkedése nem lehet már akadály az EU-csatlakozás szempontjából. Azt is figyelembe kell venni azonban, hogy a NATO szovjet javaslatra vette fel Törökországot tagjai közé.⁹²⁹

Törökország Görögországgal egyszerre pályázta és kapta meg a NATO-tagságot, de Törökország jelentősége ezen a szervezeten belül mindig is nagyobb volt, mint Görögországé, mégpedig a földrajzi fekvése miatt, mivel adottságainak köszönhetően lehetősége volt a szorosok ellenőrzésére, Ázsiával és a Szovjetunióval is szomszédos volt. Görögország 1981-ben történő EU-ba való felvétele ugyan lehetőséget adott Görögországnak, hogy hatékonyabban érvényesítse érdekeit Törökországgal szemben, a NATO-n belül azonban a fent említett török előnyök miatt nem járt sikerrel.⁹³⁰

Törökországot napjainkban is aktív NATO-szerepvállalás jellemzi. Az Incirlik légi bázison jelenleg is 1500 amerikai katona állomásozik; ezt a légibázist a NATO az iraki és szíriai műveletekben is használta. Ezen felül a NATO szárazföldi erőinek jelentős része állomásozik Izmirben és Isztambulban.⁹³¹ A NATO keretében az Amerikai Egyesült Államok 1954 óta taktikai atomfegyvereket állomásoztat a tagországokban; a fogadó

⁹²⁹ GAZDAG Ferenc: *Érvek a török csatlakozás ellen*. In: *Törökország EU-csatlakozásának kérdőjelei*, Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola, 2006, 10-65.

⁹³⁰ N. RÓZSA Erzsébet – PÓTI László (szerk.): *Európa régi-új régiója: a Mediterráneum*, Budapest, Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, 1999, 167.

⁹³¹ PÉCZELI ANNA: A vonakodó szövetséges, avagy a török-amerikai kapcsolatok alakulása a NATO lencséjén keresztül in: BARANYI Tamás – SZÁLKAI Kinga: *Újhold, A török külpolitika útkeresése a 21. század elején*, Budapest, Antall József Tudásközpont, 2016, 224.

országokkal az Egyesült Államok „nukleáris megosztási szerződéseket” köt e fegyverek telepítéséről (elsőként az Egyesült Királysággal került erre sor).⁹³² Törökország egyike azon öt NATO-tagállamnak (Belgium, Hollandia, Németország és Olaszország mellett), ahol jelenleg is találhatók amerikai atomfegyverek (az Incirlik légi bázison). A török szerepvállalás nagyságát jelzi, hogy míg az Európában telepített töltetek száma jelenleg összesen 180 db, ebből a legtöbb (60-70 db/tagállam) Olaszország és Törökország területén található (a másik három országban csak 10-20 db/tagállam).⁹³³ E töltetek a B61-es szabadesésű bombák 3-as vagy 4-es változatai, amelyek hatóereje 0,3 és 170 kt, illetve 10-50 kt között mozog.⁹³⁴

Törökország fontos biztonságpolitikai kérdések tekintetében is. A közel-keleti háborús helyzet napjainkban az egyik legnagyobb kihívás az EU és más közösségek számára is, és Törökország szerepe ebből a szempontból megkérdőjelezhetetlen. A csatlakozás kapcsán érdekes lehet vizsgálni az Amerikai Egyesült Államok szerepét is, hiszen ismert tény, hogy az USA és Törökország hosszú ideje jó kapcsolatot tart fenn egymással. Az Egyesült Államok számára fontos szempont Törökország geopolitikai helyzete, melynek kihasználása például a közel-keleti helyzetet tekintve komoly jelentőséggel bír, s ennek is köszönhető az, hogy a Világbank amerikai nyomásra kiségitette Törökországot a gazdasági válságból, ami lehetővé tette európai integrációs törekvéseik megvalósítását.⁹³⁵ Véleményem szerint az EU-nak ennek fényében is vizsgálnia kellene a török csatlakozást, hiszen az amerikai támogatás rendkívül előnyös lehet hosszú távon az Európai Uniónak is.

A csatlakozás folyamatának szempontjából fontos látnunk Törökország gazdasági jelentőségét is. Láthatjuk bővebben is, CIA⁹³⁶ információs szolgálat besorolása szerint Törökország a világ 34 fejlett országát tömörítő csoporthoz tartozik, a Morgan Stanley pedig a feltörekvő gazdaságok kategóriájába sorolta. Törökország dinamikus gazdasága keveréke a modern iparnak és kereskedelemnek, valamint a hagyományos mezőgazdaságnak. A magánszektor erős és gyorsan növekszik, de az államnak nagy szerepe van az iparban, a pénzügyekben, a közlekedésben és a telekommunikációban is. A

⁹³² Uo. 225.

⁹³³ KRISTENSEN, Hans M.: *Non-Strategic Nuclear Weapons – Special Report No 3*. May 2012, Federation of American Scientists, 16, 20-21. https://fas.org/docs/Non_Strategic_Nuclear_Weapons.pdf (2018.01.06.)

⁹³⁴ Uo. 17., 20-21.

⁹³⁵ HERVAINE SZABÓ Gyöngyvér: Realizmus és idealizmus: amerikai és európai hatalmi érdekek Törökország európai uniós csatlakozási folyamatában, In: *Törökország EU-csatlakozásának kérdőjelei*, Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola, 2006, 33-49.

⁹³⁶ Central Intelligence Agency, Információs szolgálat. <https://www.cia.gov/index.html> (2015. 04. 20.)

legfontosabb iparág és legnagyobb exportőr a textilipar, amely majdnem teljes egészében magánkézben van.

Az Európai Unió sikere gazdasági szempontból a versenyképes, egységes belső piac rendeltetésszerű működésének és fenntarthatóságának biztosításától függ. A csatlakozó országok dinamikája elősegíti a rosszul teljesítő nagyobb államok gazdasági reformjainak a megvalósulását. Ha egy csatlakozó ország általános gazdasági növekedési üteme magasabb, akkor az hosszú távon megnöveli az Unió növekedési ütemét. Növekvő termelékenység mellett fenntartható a gazdasági növekedés szintje, és mivel a török termelékenységi mutatók jóval elmaradnak az Uniós átlagtól, de tartós növekedést mutatnak, várhatóan a csatlakozás után is fenntartható lenne ez a növekedés. Ezt még az is biztosítja, hogy Törökországot az EU már piacgazdasággá nyilvánította, tehát ebből a szempontból teljesítette a koppenhágai kritériumok egy részét.⁹³⁷

Törökország 1985-ben beruházási törvényt fogadott el, melyben a hadiipari beruházások prioritást élveztek a polgári célokat követő beruházásokkal szemben. Ezzel a kormány azt a törekvését fejezte ki, hogy a régió fegyverellátói funkcióját kívánja betölteni.⁹³⁸

A török gazdaság napjainkban fellendülést, stabilitást mutat, ezért az Európai Uniónak e szempontok alapján is érdemes megfontolnia Törökországgal kapcsolatos döntését.

Törökország a fentiekén túl kulcsfontosságú szereplővé lépett elő az Ázsiából érkező menekülthullám kezelését illetően is. Ez utóbbi olyan komoly ütköztetőt adott Ankara kezébe, amiről mindaddig nem is álmodhattak. Európának ugyanis Ankara segítségét kellett kérnie a menekültáradat feltartóztatása érdekében, és ez természetesen nem ingyen történt.

Törökország számára helyzeti előnyt ad, hogy az illegálisan Európába tartó személyek ott még alacsonyabb költségekkel feltartóztathatók. Az nyilvánvaló, hogy az EU nem tud mit kezdeni a bevándorlók áradatával; a jogi előírások és a humanitás ambivalenciájának csapdájába ragadva csak a törökök segítségével bízhat, akik azonban ezért lelkiismeret-furdalás nélkül be is nyújtják a számlát. A menekült-egyezmény jó megoldásnak tűnt, azt azonban – és ez a nemzetközi egyezménynek sajátossága – a török fél bármikor felmondhatja, újra Európára zúdítva az illegális bevándorlók millióit.

⁹³⁷ BALÁZS Judit: *Törökország Kelet és Nyugat között*, Budapest – Kairó, Terebess, 2009. <http://terebeess.hu/keletkultinfo/OszmanIII.pdf> (2015. 04. 06.)

⁹³⁸ BALÁZS Judit: *Az Oszmán Birodalomtól a Modern Törökországig*, Sopron, Lövér Print, 2008. 178.

Törökország tehát kulcspozícióba került és a jelek szerint ezt maximálisan ki is óhajtja használni, ami nehéz órákat okozhat az EU vezetőinek és egész Európának.⁹³⁹

Törökország stratégiai fontosságát jól mutatja az Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviselője, FEDERICA MOGHERINI 2017. szeptember 4-ei nyilatkozata, miszerint bár Törökország és az EU között nehéz tárgyalások zajlanak, egy dolog azonban tisztán látszik: a török csatlakozással kapcsolatban a tárgyalások folyamatosan zajlanak, Törökország még mindig a jelölt országok közé tartozik. Noha az EU-ban a tagság kérdése vitássá vált, de nincs egyöntetű elutasítás ebben a kérdésben. Kiemelte: néha elfelejtik azt, hogy Törökország mennyire fontos stratégiai elhelyezkedéssel bír, a Közel-Keleten és a Földközi-tengeren kulcsfontosságú szereplő. Napjainkban mind az EU, mind Törökország a terrorral igyekszik szembeszállni. Az EU és Törökország együtt dolgoznak különféle ügyekben, kötelességük együttműködni a szomszédokkal. Az EU és Törökország számára is rendkívüli stratégiai fontosságú, hogy a továbbiakban is összefogjanak, és mindenki érdekeit figyelembe véve együtt dolgozzanak.⁹⁴⁰

2. TÖRÖKORSZÁG CSATLAKOZÁSÁNAK PROBLÉMÁI ÉS A KOPPENHÁGAI KRITÉRIUMOK

Az európai közvéleményben kialakult ellenérzések miatt Törökország Európai Uniói tagsága annak ellenére elnehezült, hogy már hosszú évek óta a törökök feltett szándéka a csatlakozás. Törökország Kemal Atatürk reformjai óta az ország nyugati típusú modernizációra törekszik, ám ez mindmáig nem bizonyult elegendőnek ahhoz, hogy Törökország meggyőzze Európát és csatlakozhasson az Unióhoz. Mára ennek hatására Törökország is veszített elszántságából és lelkesedéséből.

A Római Szerződésben még csak az európaiság jelent meg csatlakozási feltételként, ez azonban nem volt elég világos, ezért 1993 júniusában megalkották a Koppenhágai kritériumokat. Eszerint „[a] tagság megköveteli, hogy a tagjelölt ország elérje azon intézmények stabilitását, amelyek biztosítják a demokráciát, a jogállamiságot, az emberi jogokat és a kisebbségek védelmét és tiszteletét; a működő piacgazdaság és annak a képességnek a meglétét, hogy megbirkózzék az Unión belüli verseny nyomásával és a piaci erőkkel; a tagság előfeltételezi a jelölt alkalmasságát a tagsággal járó kötelezettségek

⁹³⁹ PRIEGER Adrienn – MÁTYÁS Imre: Törökország aktuális politika helyzete, különös tekintettel az Európai Unióhoz fűződő viszonyára, *Doktori Akta*, 17.

⁹⁴⁰ „Üyelik müzakerelerinin ötesinde, AB ve Türkiye ortaktır”, <http://www.ntv.com.tr/dunya/uyelik-muzakerelerinin-otesinde-ab-ve-turkiye-ortaktir.1AtmN8QTw0-zc49xckYbvA> (2017. 09. 08.)

vállalására, beleértve a politikai, gazdasági és monetáris unió célja iránti elkötelezettséget”.⁹⁴¹

A csatlakozáshoz Törökországnak meg kellene felelnie a fenti követelményeknek, amelyek politikai, jogi és gazdasági feltételrendszert fogalmaznak meg. A kritériumokat sokféleképpen lehet értelmezni, s ebből fakadóan rengeteg megállapítás és különböző vélemények, álláspontok látnak napvilágot. Törökország esetében a politikai kritériumok a problémásabbak.

Érdekes, hogy ha megnézünk egy 2004-ben készített elemzést a koppenhágai kritériumok Törökország általi teljesítése kapcsán, majd a jelenlegi állapotokat is szemügyre vesszük, megfigyelhetjük, hogy – kisebb előrelépésektől eltekintve – ugyanazok az „örökzöld” problémák és megoldatlan kritériumok vannak napjainkban is jelen, mint a 2004-ben. Később megvizsgálom, vajon mi lehet az oka ennek?

EMERSON 2004-ben, a csatlakozási tárgyalások megkezdéséről szóló döntés meghozatala előtt 20 lépést jelölt meg a koppenhágai kritériumokkal kapcsolatosan, melyeket Törökországnak a tagság érdekében teljesítenie kellene; ezek közül az igazságszolgáltatási szervezetet érintő javaslatok is vannak. A Legfelsőbb Katonai Tanács döntéseit bírósági felügyelet vagy felülvizsgálat alá kell helyezni, feltételezve, hogy az igazságszolgáltatás függetlenné válik. Bár az Alkotmány rögzíti az igazságszolgáltatás függetlenségének elvét, ezt számos, a végrehajtó hatalomhoz kötődő rendelkezés aláássa, például az, hogy a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsának elnöke az igazságügyi miniszter. Ezen változtatni kell, párhuzamosan az igazságszolgáltatás jóval általánosabb korszerűsítésével. Az állam elleni bűncselekményekkel foglalkozó Állambiztonsági Bíróságok a legutóbbi demokratizáló csomagban széleskörű hatásköreik csökkenésével szembesültek. Magas rangú bírósági tisztségviselők és egyes kormánytagok felhívására ezeket a bíróságokat meg fogják szüntetni.⁹⁴²

Bár az állambiztonsági bíróságokat 2005-ban megszüntették, számos probléma fennmaradt, s bár a 2015-ös igazságügyi reform keretében hatalmas változásokat sikerült elérni, a napjainkban jelenlévő igazságszolgáltatással kapcsolatos fejlemények nem tükrözik a 2015-ben, az Európai Unióhoz való csatlakozás érdekében megalkotott reformcsomag megvalósulását.

⁹⁴¹ *Copenhagen European Council* (June 1993) www.europa.eu (2015. 04. 28.)

⁹⁴² EMERSON, Michael: Has Turkey fulfilled the Copenhagen political criteria?, *CEPS Policy Brief*, No. 48., Centre for European Political Studies, Brussels, April 2004, 3-4.

2.1. Az emberi jogok és a működő jogállam – az igazságszolgáltatás helyzete

Az emberi jogok és a jogállamiság a tagállamok és az Unió közös alkotmányos hagyományyaiból származó olyan alapvető elvek, melyek az Unió alapját képezik, továbbá olyan értékek, amelyeken az Európai Unió alapjai nyugszanak. Fontos kérdésként merül fel azonban Törökország tekintetében, egy esetleges csatlakozás vagy egy különleges stratégiai partnerségi megállapodási viszony esetén is az, hogyan biztosítható ezeknek az alapelveknek a betartása.⁹⁴³

Az emberi jogok védelme elsődlegesen az Európa Tanácshoz kötődik, amelynek Törökország is tagja. Az Európa Tanács (Council of Europe) Alapokmánya szerint a tagság alapvető feltétele, hogy a csatlakozni óhajtó állam, kötelezze el magát amellett, hogy őszintén és tevékenyen együttműködik az Európa Tanács célkitűzéseinek (emberi jogok, demokrácia és jogállamiság) megvalósításában, és elismeri azt az elvet, hogy a joghatósága alá tartozó minden személy részesül az emberi jogokban és az alapvető szabadságokban.⁹⁴⁴ Nemcsak az Európai Unió valamennyi tagállama tagja az Európa Tanácsnak, hanem Törökország is (1949 óta!), így ezek az elvek közösnek tekinthetők.⁹⁴⁵

Tekintettel arra, hogy a koppenhágai kritériumok egyike az emberi jogok és a működő jogállam biztosítása, amelynek fontos része a független igazságszolgáltatás, az igazságszolgáltatás helyzete kiemelt jelentőségű a csatlakozás szempontjából. Mivel az igazságszolgáltatás függetlenségének biztosítékai szerepel a bírák elmozdíthatatlanság és pártatlansága, ezért a török bírák napjainkban is zajló elbocsátása és letartóztatása Nyugaton komoly aggályokat vet fel e kritérium teljesítése tekintetében.

Az Európai Unió szervei számos alkalommal elítélték a 2016 júliusi katonai puccskísérletet, a csatlakozási tárgyalások folytatásához, továbbá a Törökország és az Európai Unió között fennálló kapcsolat megerősítéséhez és eredményes folytatásához azonban szükséges, hogy Törökország a bírakkal szembeni intézkedéseket alaposan kivizsgálja és megnyugtatóan igazolja. Szükséges továbbá, hogy a Törökországban

⁹⁴³ KARDOSNÉ KAPONYI Erzsébet: Az alapvető jogok és a jogállamiság védelmének aktuális kérdései az Európai Unióban II., *Köz-Gazdaság*, 2017/1, 135-162.

⁹⁴⁴ 1991. évi LXXI. törvény az Európa Tanács 1949. évi május 5-én, Londonban aláírt és az Európa Tanács Főtitkárának 1951. május 22-i, [...] módosított Alapszabályának kihirdetéséről. Az Alapokmány 4. cikke szerint, a Miniszterek Bizottsága meghívhat tagként az Európa Tanácsba minden olyan európai államot, amely képes és hajlandó elfogadni a 3. cikk rendelkezéseit. A taggá váláshoz elégséges az érintett országnak az alapszabályhoz való csatlakozási okmányát a főtitkárnál letétbe helyezni. Az 5. cikk rendelkezik arról, hogy különleges esetekben a Miniszterek Bizottsága meghívhat társult tagként az Európa Tanácsba minden olyan európai országot, amely képes és hajlandó teljesíteni a 3. cikk rendelkezéseit.
<https://1000ev.hu/>

⁹⁴⁵ KARDOSNÉ KAPONYI i. m.

jelenleg is hatályban lévő 2015-2019 közötti időszakra érvényben lévő igazságügyi reformcsomag a gyakorlatban is mielőbb megfelelően érvényesüljön, mivel jelenleg a reformcsomag és a puccskísérlet utáni intézkedések egymással ellentétben állónak látszanak.

A legújabb fejlemények negatívan hatnak a török EU-csatlakozásra és partnerségi viszonyra is, noha az kulcsfontosságú mindkét fél számára, különösen a 2016-os menekült egyezmény megvalósulása érdekében.

2.1.1. A puccskísérlet hatása az igazságszolgáltatás helyzetére

2.1.1.1 A puccskísérlet igazságszolgáltatás helyzetére gyakorolt hatásának nyugati megítélése

A közelmúltban nagy felháborodást keltett, hogy Aydin Sefa Akayt, az Egykori Jugoszláviában elkövetett háborús bűntetteket vizsgáló Nemzetközi Törvényszék (ICTY) bíróját 2017. szeptemberében Törökországban hét év hat hónap szabadságvesztésre ítélték terrorizmus támogatása miatt, mert állítólag azonosult a tavaly nyári puccskísérletért felelőssé tett Fethullah Gülen hitszónok nézeteivel. Az ICTY szerint Ankara intézkedéseivel megsértette a nemzetközi bíró diplomáciai védettségét. A bíró egyike volt azoknak a bírónak, akiket a 2016 júliusi sikertelen puccskísérlet után vettek őrizetbe Törökországban.

A meghíúsult török puccskísérlet, és annak nyomán a szigorú fellépés az újságírókkal, jogászokkal, bírókkal, katonákkal és bárkivel szemben, akit a hatóságok kapcsolatba hoztak az Amerikában élő Fethullah Gülen hitszónokkal, akit a török kormány a puccskísérlet megszervezésével vádolt, egyes elemzők szerint mind abba az irányba mutattak, hogy Törökország elindult az reislamizálódás útján.⁹⁴⁶ A puccs és az azt követő a kemény fellépés miatt feszültté vált Törökország és az Európai Unió kapcsolata.

A török kormány elkésettnek érezte az EU reakcióját és támogatását, annak ellenére, hogy a puccs során rengeteg civil és a kormányerők sok tagja vesztette életét.⁹⁴⁷ Mindezek mellett európai vezetők aggályokat vetettek fel a török kormány szigorú fellépésével kapcsolatban. Az uniós tagállamok vezetői ugyanakkor aggódnak a török jogállamiság stabilitásáért, és úgy látják, hogy az események következtében Erdoğan elnök kezében egyre több hatalom összpontosul.

⁶⁸⁰ *Turkey Targets Gulen Followers*

⁹⁴⁷ A puccsot világszerte számos politikai vezető, köztük sok nyugati is elítélte. L.: *Democracy triumphs in Turkey – FETO's coup attempt in Turkey*, Istanbul, Anadolu Agency, 2016, 30-31.

Az Európai Igazságszolgáltatási Tanácsok Hálózata (ENCJ) kezdettől fogva figyelemmel kísérte a török igazságszolgáltatás helyzetének a puccskísérletet követő alakulását. Az ENCJ viszonylag gyorsan reagált az eseményekre. Első nyilatkozatukban leszögezték: „[a]z ENCJ elítéli a törökországi puccskísérletet, és sajnálatát fejezi ki az elvesztett életekért és a jelentős károkért. A puccs mögött álló személyeket a nemzetközi normáknak megfelelő tisztességes és pártatlan tárgyaláson felelősségre kell vonni. Az ENCJ-t súlyosan aggasztják azok a jelentések, melyek szerint a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa több mint 2700 bírót és ügyészt felfüggesztett, illetve elbocsátott néhány órával a rettenetes események után. Úgy tűnik, a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsának több tagja is azok között a bírák között van, akiket felfüggesztettek. További jelentések jelzik, hogy sok bírót és ügyészt később őrizetbe vesznek. A jelenlegi események okot adnak annak feltételezésére, hogy az igazságszolgáltatáson belüli további tisztogatás a sikertelen puccskísérlet ürügyén történik. Az ENCJ ismételten felszólítja a török hatóságokat, hogy maradéktalanul tartsák tiszteletben azokat a fő elveket, amelyek biztosítják a bírák függetlenségét és a megfelelő eljárás elveit az összes érintett számára. Az ENCJ követi a törökországi fejleményeket, és szoros kapcsolatban áll az érintett európai és nemzetközi hatóságokkal.”⁹⁴⁸

Az ENCJ Igazgatótanácsa 2016. szeptember 28-án, Brüsszelben kiadott közleményében foglalt állást a török Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsának álláspontjáról: „Az ENCJ megismételte a Törökországban a közelmúltban megkísérelt puccs teljes körű elítélését. A demokratikusan megválasztott kormány ellen folytatott támadás során felmerült emberveszteség megbocsáthatatlan. A felelősöket a nemzetközi normáknak megfelelő nyílt, tisztességes és pártatlan bírósági eljárásban felelősségre kell vonni. Az ENCJ aggodalmának adott hangot a puccskísérlet előtt és után, hogy a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsának a bírák átadására, felfüggesztésére, eltávolítására és üldözésére vonatkozó megközelítése nem áll összhangban az igazságszolgáltatási függetlenség elvével. Az ENCJ meggyőző tájékoztatást kapott arról, hogy ezek az eljárások a fent említett elvek tiszteletben tartása nélkül történtek. Az ENCJ Igazgatótanácsa többször kérte a török Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsát, hogy közöljön részleteket a bírák és az ügyészek ezreinek rendkívüli, tömeges elbocsátásával kapcsolatos eljárásokról, és igazolja, hogy a bírák és az ügyészek fegyelmi eljárásaira

⁹⁴⁸ Az eredeti angol szöveg elérhető: https://www.ency.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=219%3Aencjstatementturkey&catid=22%3Anews&Itemid=1&lang=en (2017. 09. 16.)

vonatkozó minimális nemzetközi előírások követték. Ezekre a létfontosságú kérdésekre eddig nem érkezett kielégítő válasz. Az ENCJ által kapott információk és a török Tanács által adott kielégítő válasz hiánya miatt a testület arra a következtetésre kényszerül, hogy a török Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa már nem felel meg az ENCJ azon követelményének, hogy független a végrehajtó hatalomtól és a jogalkotótól úgy, hogy biztosítsa a török igazságszolgáltatás függetlenségét. Az ENCJ testülete ennek megfelelően egyhangúlag úgy határozott, hogy javasolja a Közgyűlésnek az Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa [HSYK] ENCJ-megfigyelői státuszának felfüggesztését. Ennek érdekében rendkívüli közgyűlést hívott össze, amelyre 2016 decemberében került sor.”⁹⁴⁹

Az ENCJ 2016. december 8-ai hágai rendkívüli Közgyűlése végül felfüggesztette a török Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa megfigyelői státuszát. A határozat indokolása szerint: „[a]z ENCJ követte a 2014. utáni törökországi igazságszolgáltatási fejleményeket, és aggodalmait fejezte ki mind a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsával folytatott levelezésében, mind a Hágai Nyilatkozatban (2015. június), a Varsói Nyilatkozatban (2016 júniusában) és közelmúltban a bírák és az ügyészek tömeges felfüggesztését, és ismét az elbocsátását követően. A HSYK-nak bőven volt lehetősége arra, hogy megmagyarázza a cselekedeteiket. Kihasználta ezt a lehetőséget augusztus 31-i állásfoglalásának elküldésével és a helyzetnek a 2016. december 8-ai Hágai Rendkívüli Közgyűlésen való elmagyarázásával. Az ENCJ elismeri a 2016. július 15-i események által okozott óriási hatásokat és az ezt követő nemzeti traumákat. Az illetékeseket a nemzetközi normáknak megfelelő nyílt, tisztességes és pártatlan bírósági eljáráson keresztül felelősségre kell vonni. Az ENCJ feladatának nem része, hogy állást foglaljon a törökországi belső politikai helyzetről. Figyelembe véve azonban, hogy a HSYK nem győzte meg az ENCJ-t, hogy megfelel a követelményeinek, a HSYK nyilatkozatai, valamint más forrásokból származó információk, beleértve az Európai Parlament, az Európai Bizottság, az Európa Tanács emberi jogi biztosa, a Human Rights Watch és a Velencei Bizottság jelentéseit és nyilatkozatait, az ENCJ úgy döntött, hogy a HSYK döntései és így a HSYK mint intézmény, úgy tűnik nem felelnek meg az Igazságszolgáltatási Tanácsok Európai Követelményeinek. Ezért a HSYK jelenleg nem felel meg az ENCJ alapszabályának, és már nem olyan intézmény, amely független a végrehajtó hatalomtól és a törvényhozástól, biztosítva a végső felelősséget az

⁹⁴⁹ A közlemény angol nyelvű szövege: https://www.ency.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=222%3Ahsykencjposition&catid=22%3Anews&Itemid=1&lang=en (2017. 09. 16.)

igazságszolgáltatási szervezet támogatásáért független igazságszolgáltatás biztosításában. A Közgyűlés ezért egyhangúlag úgy döntött, hogy a HSYK megfigyelői státuszát felfüggeszti. Ezért a HSYK egyelőre kizárt az ENCJ tevékenységeiben való részvételből. Az ENCJ azonban nyitott a HSYK-val való kapcsolattartásra, és kész arra, hogy felajánlja segítségét és útmutatását az Igazságszolgáltatási Tanácsok Európai Követelményeinek megfelelően.”⁹⁵⁰

A Nemzetközi Bírói Egyesület drámai hangvételű közleményben („A jogállamiság vége Törökországban”) ítélte el a törökországi fejleményeket: „A Nemzetközi Bírói Egyesület aggodalmát fejezi ki amiatt, hogy Törökországban a már jelenleg is a végrehajtó hatalom befolyása alatt álló bírói kar totálisan elveszti függetlenségét. A Velencei Bizottság alátámasztja az Európai Bírói Egyesület félelmeit. A Nemzetközi Bírói Egyesület, amely 2014 óta figyelemmel kíséri a török bírói kar helyzetének hanyatlását azt tapasztalta, hogy ettől az időponttól kezdődően a teljes kormányzati befolyás alatt álló Igazságszolgáltatási Tanács hatásköreivel visszaélve járt el a bírák és ügyészek áthelyezései és fegyelmi eljárásai kapcsán. A puccskísérlet után bármilyen jogszerű indok és megfelelő eljárás nélkül bírákat mentettek fel, olyanokat, akiknek neve egyébként már jóval a puccs előtt felkerült egy listára. 2016. július 15. napja óta a bírák 24,4%-át (10.382 bíróból 2.538) és az ügyészek 24,3%-át (4.622 ügyészből 1.121) mentették fel, akiknek többségét le is tartóztatták. Ez a tény félelmet kelt azokban a bírákban és ügyészekben, akik még hivatalukban maradtak vagy nemrégiben kerültek kinevezésre – megfelelő tapasztalat nélkül. Több mint kétséges az, hogy az igazságszolgáltatás ebben a helyzetben még függetlennek lenne tekinthető.”⁹⁵¹

Az intézkedésre jogalapot szolgáltató sürgősségi rendeleteket a Velencei Bizottság is megvizsgálta, és jelentésében⁹⁵² rögzítette, hogy „[t]ekintettel az összeesküvés jellegére, amely a 2016. július 15-i államcsínyhez vezetett, a Velencei Bizottság megérti, a szükségességét, hogy gyorsan kitakarítsák azokat a személyeket, akik az államapparátusból nyilvánvalóan részt vettek az államcsínyben. Az összeesküvés elleni küzdelemre irányuló bármilyen fellépés nem lenne sikeres, ha egyes összeesküvők még mindig aktívak az igazságszolgáltatásban, az ügyészségben, a rendőrségben, a hadseregben stb.” [84. pont].

⁹⁵⁰ Az angol nyelvű szöveg: https://www.ency.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=227%3Ahsyk-suspended&catid=22%3Anews&Itemid=1&lang=en (2017. 09 16.)

⁹⁵¹ A teljes közlemény magyar nyelvű fordítását l.: <http://www.mabie.hu/node/2513> (2017. 09 16.)

⁹⁵² Opinion No. 865/2016 [CDL-AD(2016)037] European Commission for Democracy Through Law (venice Commission Opinion on Emergency Decree Laws Nos. 667-676 adopted following the failed coup of 15 July 2016 - Adopted by the Venice Commission at its 109th Plenary Session (Venice, 9-10 December 2016)

A Velencei Bizottság álláspontja szerint „[u]gyanez az eredmény azonban nem állandó, hanem *ideiglenes* intézkedések alkalmazásával is elérhető lenne. Az ismétlődő puccs kockázata jelentősen csökkenthető lenne akkor is, ha az állítólagos gülenistákat óvintézkedéseként felfüggesztenék álláshelyükről, és nem elbocsátanák. Hasonlóképpen, a szervezetek összes eszközeinek elkobzása helyett elegendő ideiglenesen nagy összegeket befagyasztani bankszámláikon, vagy megakadályozni a fontos tranzakciókat, kinevezni ideiglenes adminisztrátorokat, és csak olyan gazdasági tevékenységet engedélyezni, amely segíthet a szóban forgó szervezetnek a túléléshez, amíg az ügyet a bíróság a szokásos eljárások szerint megvizsgálja. Az ilyen típusú ideiglenes intézkedések végső soron lehetővé teszik a rendes bírósági eljárás szerint hozott határozatok helyességének tisztességesebb vizsgálatát is” [85. pont]. Ezenkívül a Velencei Bizottság sajnálatát fejezte ki amiatt, hogy a rendeletek magukban foglalnak egyedi intézkedéseket; az ilyen szabályozási módszer ugyanis megfosztja az érintett személyeket az egyéni bánásmódtól, és nyilvánvalóan megakadályozza ügyük bírósági felülvizsgálatát [86. pont].

A bírák elbocsátása tekintetében a Velencei Bizottság utalt arra, hogy „[a] török hatóságok szerint az igazságszolgáltatás a hadsereggel együtt az egyik leginkább „fertőzött” állami intézmény. A 667. sz. törvényerejű rendelet felhatalmazta a legfelsőbb bírósági fórumokat (az Alkotmánybíróságot, a Semmitőszéket, a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróságot, a Számvevőszéket) felhatalmazta a Gülen úrhoz kapcsolódó tagjaik elbocsátására. Az alsóbb bírósági bírákat a Bírák és Ügyészek Legfőbb Tanácsa határozatával kellett elbocsátani. E törvényerejű rendelet értelmében az Alkotmánybíróság 2 bíróját elbocsátották, és az igazságszolgáltatás minden szintjén dolgozó több ezer bíró vesztette el munkáját. Összességében 3.673 bírót bocsátottak el a sürgősségi törvényerejű rendeletek alapján állásukból, ez a szám magában foglalja a legfelsőbb bíróságokról elbocsátott 173 bírót és a Bírák és Ügyészek Legfőbb Tanácsa 5 tagját. A Bírák és Ügyészek Legfőbb Tanácsa később 198 bírót visszahelyezett állásába” [147. pont].

A Velencei Bizottság kiemelte, hogy „[b]ár a bírákat nem közvetlenül a törvényerejű rendeletek, hanem a legfelsőbb bíróságok és a Bírák és Ügyészek Legfőbb Tanácsa határozataival bocsátották el, a közalkalmazottak a rendeletek által közvetlenül elrendelt kollektív elbocsátására tekintetében fentebb elmondottak mindegyike vonatkozik a bírákra. A helyzet egyik aspektusa azonban kiemelkedik: a bírák a köztisztviselők speciális kategóriáját képviselik, amelynek függetlenségét alkotmányos és nemzetközi szinten garantálják (lásd a PPJEO 14. cikk 1. bekezdését és az EJEE 6. cikkének 1. bekezdését). Ezért a bírói testület vagy az igazságszolgáltatási szervek – például a Bírák és Ügyészek

Legfőbb Tanácsa – szabályozó testületei általi felmentést még súlyos közveszély esetén is különös alapos vizsgálatnak kell alávetni. Az ilyen elbocsátás nem csak az érintett bírák emberi jogát érinti, hanem gyengítheti az igazságszolgáltatás egészét is. Végül, az ilyen elbocsátás „dermesztő hatást” eredményezhet az igazságszolgáltatáson belül, elrettentve más bírókat attól, hogy a sürgősségi törvényerejű rendelet alapján közölt intézkedéseket visszavonják, attól félve, hogy maguk is ilyen intézkedések tárgyává válnak. Ezek az intézkedések káros hatással lehetnek az igazságszolgáltatás függetlenségére és a hatalmi ágak elválasztásának hatékonyságára az államon belül. A bírák tekintetében hozott intézkedések „intézményi dimenziója” ezért különleges figyelmet érdemel.” [148. pont].

A Velencei Bizottság emlékeztetett arra, hogy a 667. számú törvényerejű rendelet feljogosította a Bírák és Ügyészek Legfőbb Tanácsát az alacsonyabb szintű bírósági bírái tekintetében, illetve a legfelsőbb bíróságokat saját tagjaik tekintetében, hogy elbocsássák őket. Ez a rendszer valószínűleg nem felel meg teljes mértékben a bírák fegyelmi jogsértések miatti elbocsátása rendes szabályainak; mindazonáltal az ilyen hatásköröknek a legfelsőbb bíróságokra és a Bírák és Ügyészek Legfőbb Tanácsára történő ruházása elfogadható megoldásnak tűnik, és tiszteletben tartja az igazságszolgáltatás és irányító szerveinek függetlenségét [149. pont].

Összességében, a Velencei Bizottság az intézkedések végleges jellegét, az egyedi jogalkotást és az intézkedések esetleges „dermesztő hatását” (*chilling effect*) kifogásolta. Sem a tisztogatás indokoltságát, sem az intézkedésre jogosult fórumok meghatározását nem kifogásolta, utalt ugyanakkor a rendes bírósági eljárási szabályok megtartására a büntetőjogi felelősségre vonás tekintetében.

2.1.1.2. A török szempontok az igazságszolgáltatási problémák kapcsán: a demokratikus államrend stabilitása, a terrorizmus elleni harc

A helyzet török megközelítését jól jellemzi Törökország Európa Tanács (ET) mellé rendelt állandó képviselőjének az ET Emberi Jogi Főbiztosának levelére írt válasza. E szerint „Törökország egy alkotmányos rendje elleni katonai államcsínnel szembesült. A törökországi fejlemény egy puccskísérlet volt, amelyet egy katonaságon belüli összeesküvő csoport követett el, amely a Fethullah Gülen Terrorszervezethez (FETÖ) kapcsolódik, hogy elmozdítsa a demokratikusan megválasztott törökországi kormányt. Azokkal szemben, akiről azt gyanítják, hogy a terrorszervezet részei, megfelelő vizsgálatot fognak folytatni, és ha szükséges el fogják őket ítélni. A nyomozásokat a nemzetközi kötelezettségekkel és a hatályos jogszabályokkal összhangban folytatják le a

terrorszervezet ellen, amely tüzet nyitott az emberekre, a Török Nagy Nemzetgyűlést és más állami intézményeket légierejével, tankokkal és más nehézfegyverekkel támadták meg. A török bírósági szervezet továbbra is az egyebek mellett az ENSZ Emberi Jogi Egyezményéből, az Emberi Jogok Európai Egyezményéből és az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatából eredő kötelezettségeinek teljes tiszteletben tartásával működik.”⁹⁵³

A török kormányzati álláspont tehát a puccskísérletet a Gülen-mozgalom hatalomátvételi kísérletének tekinti. Ennek érdekében tehát, hogy megértsük a török kormányzat heves reakcióját a katonai puccskísérlet kapcsán, át kell tekintenünk a török kormánypárt és Gülen-mozgalom között évek óta elmélyülő szembenállás kérdését, illetve a Gülen-mozgalom török társadalomban betöltött szerepét is.

A Gülen vállalkozói csoport vagy más néven Fethullahci az évek során az egyik leggazdagabb és leggyorsabban bővülő iszlám közösségé vált Törökországban. A mozgalom komoly oktatási rendszert épített ki, amely több mint 20 000 iskolából, 250 középiskolából, hét egyetemből áll, amelyek közül öt külföldön található. E hálózat elterjedtségét mutatja, hogy 2006-ban Magyarországon is iskolát nyitottak.⁹⁵⁴ A Fethullahci nem titkoltan a török gazdasági, társadalmi és politikai élet központi szereplőjévé óhajt válni.⁹⁵⁵

A Gülen-mozgalom törökországi és külföldi térnyerésével párhuzamosan egyre több kritika jelent meg azok részéről, akik hevesen ellenezik a mozgalom célkitűzéseit, és félnek azok Törökországra gyakorolt hatásától.

A Gülen-mozgalom annak ellenére fontos szereplője Törökország életének, hogy a mozgalom vezetője, Fethullah Gülen a 2000-es évek óta Amerikában él. Követői munkássága, az államigazgatásban és igazságszolgáltatási rendszerben betöltött pozíciójuk, kapcsolataik miatt Erdoğan elnök azonban úgy látja, hogy Törökország számára veszélyt jelentenek, ezért 2015 februárjában a kormány visszavonta Gülen útlevelét. A kormány ezt a lépést azzal indokolta, hogy szerintük az imám egy párhuzamos állam kiépítésén dolgozik, és őt okolják – a Kormányzat szerint konstruált – 2013-as korrupciós botrányért is, amely számos kormányközeli személyt befeketített, illetve ellehetetlenített. Gülen

⁹⁵³ Az ET Emberi Jogi Főbiztosának levele és az arra adott válaszevél elérhető: <http://www.coe.int/en/web/commissioner/-/situation-in-turkey> (2017. 09. 17.)

⁹⁵⁴ <http://turkinfo.hu/2015/02/04/torokorszag-es-az-izlam-az-izlam-szerepe-torokorszag-eu-csatlakozasanak-megiteleseben-iii-iranyzatok-a-mai-torokorszag-izlamban/> (2015. 11. 12.)

⁹⁵⁵ A török fél álláspontját a Gülen-mozgalom valós jellegét illetően l.: *Democracy triumphs in Turkey – FETO's coup attempt in Turkey*, Istanbul, Anadolu Agency, 2016, 3.

tagadta a részvételét a botrány kitörésében, a kormányzat azonban rengeteg rendőrfőnököt, ügyészt és bírót lecserélt, mert attól félt, hogy ellenfeléhez lojálisak.⁹⁵⁶

A helyzetet jól jellemzi, amit az Igazság és Fejlődés pártja (AKP) központi bizottságának egyik tagja Prof. Dr. Osman Can írt a gülenista vallási mozgalom veszélyéről egy globálisan terjesztett brit üzleti lapban; szerinte a mozgalom még a hadsereg egykori hatalmánál is nagyobb fenyegetést jelent a demokráciára nézve.⁹⁵⁷

2.1.1.3 A törökországi igazságszolgáltatási fejlemények hatása a csatlakozási folyamat kilátásainak megítélésére

A puccskísérelt utáni intézkedésekre a legsúlyosabb reakció az Európai Parlament részéről érkezett. Az Európai Parlament 2016. november 24-i állásfoglalása az EU és Törökország közötti kapcsolatokról [2016/2993(RSP)], leszögezte, hogy bár „az Európai Unió és az Európai Parlament határozottan elítélte a törökországi katonai puccskísérletet és elismerte, hogy a török hatóságok legitim hatásköre, hogy büntetőeljárást indítsanak a puccskísérlet szervezőivel és résztvevőivel szemben”, de a „török kormány által a szükségállapot folyamán foganatosított elnyomó intézkedések aránytalan súlyúak és sértik a török alkotmány oltalma alá helyezett alapvető jogokat és szabadságokat, az Európai Unió alapját képező demokratikus értékeket, valamint a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát”.

Ezt a megállapítását az Európai Parlament arra alapozta, hogy „a puccskísérlet óta a hatóságok letartóztatták a Török Nagy Nemzetgyűlésnek a HPD ellenzéki párthoz tartozó 10 képviselőjét, valamint mintegy 150 újságíró (újságírók ilyen magas számban történő letartóztatása az egész világon példátlan); ... 2 386 bírót és ügyészt tartanak fogva, valamint 40 000 további személyt, akik közül 31 000 továbbra is letartóztatás alatt áll; ... a Bizottság Törökországra vonatkozó 2016-os jelentése szerint 129 000 közalkalmazottat vagy továbbra is felfüggesztenek állásából (66 000), vagy már elbocsátottak (63 000), és a legtöbbjükkel szemben mind a mai napig nem történt vádemelés ... Erdoğan elnök és a török kormány tagjai több nyilatkozatot tettek a halálbüntetés visszaállítására vonatkozóan ... súlyos aggályok vetődtek fel a puccskísérletet követően fogva tartott és letartóztatott személyek életkörülményei, valamint a véleménynyilvánítás szabadságát, a sajtót és médiát sújtó megszorítások miatt Törökországban”.

⁹⁵⁶ <http://444.hu/2015/02/03/a-torok-kormany-visszavonta-erdogan-legnagyobb-politikai-ellenfelelenek-utlevelet> (2015. 11.13.)

⁹⁵⁷ *AKP'li Osman Can FT'ye yazdı: Türkiye demokrasisini Gülcilere karşı korumalı,* http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/01/140115_osman_can_ft (2014. 02.05.)

Az Európai Parlament ezért úgy nyilatkozott, hogy „határozottan elítéli a Törökországban 2016 júliusában megkísérelt katonai puccs kudarc óta foganatosított aránytalan elnyomó intézkedéseket; hangsúlyozza töretlen elkötelezettségét amellyel, hogy Törökország továbbra is erős szálakkal kötődjék az EU-hoz; felhívja azonban a Bizottságot és a tagállamokat, hogy kezdeményezzék a Törökországgal folytatott csatlakozási tárgyalások ideiglenes felfüggesztését; ... vállalja álláspontjának felülvizsgálatát, mielőtt Törökországban megszűnnek a szükségállapot alatt bevezetett aránytalan intézkedések; felülvizsgálatát arra alapozza majd, hogy a jogállamiság és az emberi jogok tiszteletben tartása az egész országban helyreállt-e; úgy véli, hogy e felülvizsgálat megfelelő időpontját a szükségállapot feloldása jelentené; ... ismételten hangsúlyozza, hogy ha a török kormány visszaállítaná a halálbüntetést, akkor ennek a csatlakozási folyamat hivatalos végét kellene jelentenie”.

Az Európai Parlament reakcióját érthetővé teszi, hogy az első koppenhágai kritérium szerint a csatlakozás feltétele „a demokráciát, a jogállam és az emberi jogok érvényesülését garantáló intézmények stabilitása, a kisebbségi jogok tiszteletben tartása és védelme”.⁹⁵⁸ Az EUSZ 49. cikkének első bekezdése is a csatlakozás feltételévé teszi, hogy a csatlakozni kívánó állam tartsa tiszteletben az EUSZ 2. cikkben említett értékeket, és legyen elkötelezett azok érvényesítése mellett. Az EUSZ 2. cikke szerint az Unió az emberi méltóság tiszteletben tartása, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, valamint az emberi jogok – ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait – tiszteletben tartásának értékein alapul.

Az EUSZ 6. cikkének (1) bekezdése szerint az Unió elismeri az Európai Unió Alapjogi Chartájának 2000. december 7-i, Strasbourgban 2007. december 12-én kiigazított szövegében foglalt jogokat, szabadságokat és elveket; e Charta ugyanolyan jogi kötőerővel bír, mint a Szerződések; a Chartában foglalt jogokat, szabadságokat és elveket a Charta VII. címében foglalt, az értelmezést és alkalmazást szabályozó általános rendelkezéseknek megfelelően kell értelmezni, kellően figyelembe véve a Chartában említett azon magyarázatokat, amelyek meghatározzák az egyes rendelkezések eredetét. Az EUSZ 6. cikkének (3) bekezdése szerint az alapvető jogok, ahogyan azokat az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény biztosítja, továbbá ahogyan azok a tagállamok közös alkotmányos hagyományjaiból következnek, az uniós jogrend részét képezik mint annak általános elvei.

⁹⁵⁸ http://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/accession_criteria_copenhagen.html?locale=hu (2017. 09. 16.)

A hatékony jogorvoslathoz és a tisztességes eljáráshoz való jogot az Alapjogi Charta 47. cikke biztosítja, amely – a Chartához fűzött hivatalos magyarázat szerint – az Emberi Jogok Európai Egyezmény (EJEE) 6. és 13. cikkén alapul, így annak értelmezése során azoknak az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) által kialakított gyakorlat is figyelembe veendő. Témánk szempontjából „független és pártatlan bíróság” fogalmának értelmezéséhez támpontot nyújt az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R(94)12. számú ajánlása a bírák függetlenségéről, hatékonyságáról és szerepéről, valamint az ENSZ Közgyűlés 1985. november 29-i 40/32 határozatával és 1985. december 13-i 40/146 határozatával jóváhagyott „Az igazságszolgáltatás függetlenségének alapelvei”.⁹⁵⁹

Ez utóbbi dokumentum 12. pontja szerint „[a] kinevezett vagy megválasztott bírák a kötelező nyugdíjkorhatárig vagy a hivatali idejük lejártáig garantált hivatalviselést biztosítanak”. Az Alapelvek külön is foglalkozik a bírák eltávolításával és felfüggesztésével. Ezek szerint: „[a]z igazságszolgáltatási és szakmai minőségében eljáró bíró ellen felhozott vádat vagy panaszt megfelelő eljárásban gyorsan és tisztességesen kell megtárgyalni. A bíró jogosult a tisztességes tárgyalásra. Az ügy kezdeti szakaszában történő vizsgálatát bizalmasan kell kezelni, kivéve, ha a bíró másként kéri” [17. pont]; „[a] bírókat csak cselekvőképtelenség vagy olyan magatartás miatt lehet felfüggeszteni vagy eltávolítani, amely alkalmatlanná teszi őket feladatainak teljesítésére” [18. pont]; „[m]inden fegyelmi, felfüggesztési vagy eltávolítási eljárást a bírósági magatartás megállapított követelményeivel összhangban kell elbírálni” [19. pont]; „[a] fegyelmi, felfüggesztő vagy eltávolítási eljárásokban hozott határozatokat független felülvizsgálatnak kell alávetni. Ez az elv nem alkalmazható a legfelsőbb bíróság határozataira, illetve a jogalkotó közjogi felelősségre vonásra irányuló vagy hasonló eljárásban hozott határozataira” [20. pont].

Kétségtelen, hogy a török bírák azonnali felfüggesztésére és ellenük a büntetőeljárás megindítására nem bizalmasan került sor, miként azt az Alapelvek 17. pontja megköveteli, és aggályok merültek fel az eljárások gyors és tisztességes lefolytatását illetően is. Természetesen e két követelmény megtartását az eljárások jogerős befejezését követően, azok érdemi eredményétől függően lehet megítélni, ugyanakkor bonyolítja a helyzet

⁹⁵⁹ A dokumentum angol nyelvű szövege elérhető: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/IndependenceJudiciary.aspx> (2017. 09. 16.); a szöveg magyar fordítása megjelent: PRIEGER Adrienn – POMEISL Andás József: A török igazságszolgáltatás aktuális helyzete az igazságszolgáltatási reform, az alkotmánymódosítás és a bírósági függetlenség alapelvei tükrében. *Valóság*, 2018/4, 49.

megítélését az alkotmánymódosítás kapcsán aggályok merültek fel a bíróság függetlenségét illetően is (l. alább).

2.1.2. A török alkotmányreform hatása az igazságszolgáltatási rendszerre

2.1.2.1 Az Alkotmánymódosítás igazságszolgáltatást érintő főbb rendelkezései

A 2017. január 21-én a 6771. számú törvénnyel sor került a Török Köztársaság Alkotmányának a módosítására. Az alkotmánymódosításról tartott népszavazás 2017. április 16-án a módosítást elfogadta. A törvény 2017. április 27-én hatályba lépett.

Az alkotmánymódosítás az Alkotmány 9. cikkében a pártatlanságot a függetlenség mellett az igazságszolgáltatás alapvető jellemzőjévé tette.

Az alkotmánymódosítás eltörölte a katonai bíróságokat, bár elvi lehetőségként fenntartotta, hogy béke idején a fegyveres erők fegyelmi ügyeiben, háború esetén pedig a katonák által szolgálatteljesítés során elkövetett bűncselekményekben ítélezhetnek. Ez folytatása annak a 2000-es évek elején megkezdett reformfolyamatnak, amely a hadsereg tevékenységét és jogkörét szűkíti. Ennek folyományaként 2017 szeptemberében megszűnt a Katonai Semmítőszék, a Katonai Közigazgatási Felsőbíróság, valamint a külön katonai bírósági szervezet (a fegyelmi bíróságok fennmaradtak, de betagozódtak a rendesbírósági szervezetbe).⁹⁶⁰

Az alkotmánymódosítás átalakította a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsát: a tagok számát 22-ről 13-ra leszállította, és a nevét Bírák és Ügyészek Tanácsára változtatta. A Tanács tagjai közül 3 tagot a rendes bíróságok bírái és ügyészei közül, 1 tagot a közigazgatási bírók és ügyészek közül a köztársasági elnök nevez ki; további 3 tagot a Semmítőszék tagjai közül, 1 tagot az Államtanács tagjai közül, 3 tagot a jogi karok tanárai és az ügyvédek közül (legalább 1 tanár és 1 ügyvéd kell legyen köztük) a Nagy Nemzetgyűlés választ meg.⁹⁶¹ A Tanács elnöke továbbra is az igazságügyminiszter maradt, és annak továbbra is tagja az igazságügyi államtitkár.

Az Elnök megtartotta az Alkotmánybíróság egyes bíráinak és az Államtanács bírái ¼-ének kinevezésére vonatkozó jogkörét is.

⁹⁶⁰ *Opinion on the amendments to the Constitution adopted by the Grand National Assembly on 21 January 2017 and to be submitted to a national referendum on 16 April 2017*, Adopted by the Venice Commission at its 110th Plenary Session (Venice, 10-11 March 2017), § 112-113.

⁹⁶¹ <http://www.cjp.gov.tr/About.aspx>

Az Alkotmánybíróság elvesztette azon jogát, hogy a rendeletalkotásra felhatalmazó törvényi rendelkezéseket vizsgálja, az elnök pedig külön törvényi felhatalmazás nélkül is hozhat rendeleteket.⁹⁶²

2.1.2.2. Az alkotmánymódosítás politikai háttere

A puccsot követő helyzetben került sor 2017. április 16-án az alkotmánymódosításról szóló népszavazásra, ahol a török választók többsége az elnöki rendszer bevezetése mellett szavazott. A tervezet ellenzői szerint a népszavazás célja az elnöki hatalom autokratikus jellegű megerősítése volt; a török Kormányzat azonban a demokratikus rendszer védelmét jelölte meg annak alapvető céljául.

A népszavazás kiírásáról a Török Nagy Nemzetgyűlés döntött. A kormánypárton kívül a szélsőjobboldali Nemzeti Mozgalom Pártja támogatta az alkotmánymódosításról szóló népszavazást. A parlamenti ellenzék legerősebb pártja, a balközép orientációjú Köztársasági Néppárt képviselői nemmel szavaztak, akárcsak a két független képviselő, míg a Népek Demokratikus Pártja 48 képviselője bojkottálta a referendumról való szavazást. Az AKP és a Nemzeti Mozgalom Pártja 348 képviselőjével együtt tehát a referendum kiírása többséget szerzett a Nemzetgyűlésben. A Köztársasági Néppárt, amely az Atatürk reformok őrzője, azonnal megvádolta Erdoğant, hogy a nemzet megosztására törekszik.⁹⁶³

Az alkotmánymódosítás valóban megosztotta a török társadalmat. A kemalista és a baloldali szervezetek egységesen elutasítóak voltak az alkotmányreformmal szemben. Selin Sayek Böke, a Köztársasági Néppárt szóvivője azzal vádolta Erdoğan elnököt, hogy „szultanátus” kialakítására törekszik.⁹⁶⁴ Az egyik befolyásos török lobbiszervezet, a 2013-ban alakult *Független Ipari Vállalkozók és Üzletemberek Szövetsége* (törökül: *Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği, MÜSİAD*) viszont támogatta az alkotmányreformot, ami jelzi, hogy az üzleti élet bizonyos körei elégedettek az AKP gazdaság-, társadalom- és külpolitikájával.⁹⁶⁵ A vállalkozói kör valószínűleg azt várja, hogy az erős elnöki hatalom képes lesz garantálni az ország biztonságát, távol tartani a terrorizmust, és biztosítani az

⁹⁶² *Opinion on the amendments to the Constitution ... § 122.*

⁹⁶³ HACA OGLU, Selcan – KOZOK, Firat: *Turkey Parliament Triggers Referendum on Presidential System* <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-01-21/turkey-parliament-triggers-referendum-on-presidential-system-iy6kd8n6> (2017. 09. 16.)

⁹⁶⁴ *CHP’li Böke: Meclis’e sunulan padisahlik teklifidir. Sputnik Türkiye. 11.12. 2016.* <https://tr.sputniknews.com/politika/201612111026258592-chp-selin-sayek-boke-anayasa-teklifi/> (2017. 09. 16.)

⁹⁶⁵ A szervezetet Washingtonban alapították meg, azzal a céllal, hogy előmozdítsa a török-amerikai kereskedelmi, politikai és kulturális kapcsolatokat. <http://www.musiad.us/about-us/>

ország kiegyensúlyozott gazdasági, társadalmi fejlődését. Az üzleti élet szereplői körében erős az uniós csatlakozás, valamint az Egyesült Államokkal való stratégiai szövetség támogatottsága.

Bár voltak olyan kritikus hangok, amelyek – a nyugati aggodalmak figyelmen kívül hagyása miatt – az alkotmányreformot az Európai Unióval való szakításnak értékelték, a helyzet ennél árnyaltabb megítélést igényel. Az alkotmányreform hívei és ellenfelei között egyaránt találhatjuk az EU-csatlakozás híveit és ellenfeleit. Megállapítható ugyanis, hogy önmagában az alkotmányreform tartalma – különösen az elnöki rendszer bevezetése – nem ellentétes az EU-csatlakozás feltételül szabott koppenhágai kritériumokkal, hiszen Franciaországban és Romániában is működik félpreszidenciális rendszer.⁹⁶⁶

Az aggályok valójában arra vonatkoznak, hogy Törökországban feszült légkörben, tömeges letartóztatások és elbocsátások, valamint az ebből fakadó ellenzéki félelmek közepette szavaztak az alkotmány módosításáról. Ez a légkör pedig nem kedvezett a referendumról folyó nyilvános vitáknak, és alapot adhatott olyan értékelésnek, hogy az alkotmánymódosítás keresztülvitele az ellenzék megfélemlítésének, a sajtó elhallgattatásának, nem pedig a török nép demokratikus döntésének az eredménye.

Az EU-csatlakozás ugyanakkor akár haszonélvezője is lehet egy erős elnöki rendszernek, hiszen az elnök keresztülviheti a csatlakozás útjában álló akadályok eltávolítását (ld. a katonai bíróságok felszámolása).⁹⁶⁷ Azt is figyelembe kell venni, hogy az alkotmánymódosítástól függetlenül hatályban van a 2015 áprilisi Igazságszolgáltatási Reform Stratégia,⁹⁶⁸ amely a 10 fő célkitűzése közül az első a bírói függetlenség és pártatlanság erősítése,⁹⁶⁹ valamint a török Igazságügyi Minisztérium Stratégiai Terve (2015-2019),⁹⁷⁰ amely konkrét intézkedéseket határoz meg ennek érdekében.

A török társadalomban erős lakóhelyi, regionális megosztottságot mutatta, hogy három nagyváros – Ankara, Isztambul, Izmir – az alkotmányreform ellen szavazott, míg a falusi Törökország az erős elnöki rendszerre voksolt.⁹⁷¹ A külföldi törökök nagy arányban szavaztak az alkotmánymódosításra, különösen azokban az országokban, amelyek

⁹⁶⁶ DR. FRITZ Tamás: Kormányzati rendszerek Közép- és Kelet-Európában. *Politikatudományi Szemle*. 2012/4. 109.

⁹⁶⁷ Dr. PRIEGER Adrienn – Dr. PAÁR Ádám: A menekültválság hatásai Törökország és EU kapcsolatára, *Európai Jog*, 2017. szeptember: 31-41.

⁹⁶⁸ Az anyag angolul is elérhető: www.sgb.adalet.gov.tr/Yargi-Reformu-Stratejisi_2015_ingilizce.pdf (2017. 09. 17.)

⁹⁶⁹ *Judicial Reform Strategy (2015 April)*, 18-19.

⁹⁷⁰ Az anyag angolul is elérhető: www.judiciaryofTurkey.gov.tr/pdf/plan.pdf (2017. 09. 17.).

⁹⁷¹ *Turkey referendum: Erdogan wins vote amid dispute over ballots – as it happened.* <https://www.theguardian.com/world/live/2017/apr/16/turkey-referendum-recep-tayyip-erdogan-votes-presidential-powers>, (2017. 09. 11.)

viszonya a kampány idején elmérgesedett Ankarával. A magas részvétel és az igenek aránya kijózanítóan mutatja, hogy a törökök többsége még mindig Törökországgal szemben tanúsít lojalitást. Furcsa módon a fiatalok is, akik körében már alig ismert a nagyszülők eredeti hazája, ám az új, harcias neo-oszmán külpolitika az erő és nemzeti büszkeség érzetét keltheti bennük.

A hibás német politika (az alkotmánymódosítás melletti kampány akadályozása) rontott is a helyzeten, aktivizálta a németországi törökök azon részét, amely büszke hazájára, és amely úgy érzékelte az eseményeket, hogy nem elég a sok belső és külső ellenség – a puccsista katonatisztek, a gülenisták, a kurdok, az Iszlám Állam (így, ebben a sorrendben!) –, még az EU sem szolidáris Törökországgal. 13 német nagyvárosban a helyi törökök nagyobb arányban szavaztak az alkotmánymódosításra, mint a három legnagyobb török nagyvárosban. Dortmundban a szavazáson résztvevők 75%-a, Düsseldorfban 70%-a, Münchenben 62%-a voksolt az igenekre. Nem meglepő módon a multikulturális Berlinben volt a legalacsonyabb az igenek aránya, de még itt is a szavazáson résztvevők fele szavazott az alkotmányreform mellett.⁹⁷² Mindez elgondolkodtató lehetne a német kormány és az integrációban érdekelt németországi szervezetek számára.⁹⁷³

Az AKP számára talán szerencsésebb lett volna nyugodtabb körülmények között megszavaztatni a Nagy Nemzetgyűlést a referendumról; a referendum mindenképpen újabb belpolitikai viták forrása lesz. Az alkotmányreform következményeként valószínű, hogy Erdoğan elnök hatalma tartósan megszilárdul, bármilyen kis többséggel is született meg a népszavazás eredménye. Ennek mind a kül-, mind a belpolitikában fontos következményei lehetnek.

Az erős elnöki felhatalmazás birtokában Erdoğan eltérítheti Törökországot az Európai Unióhoz való csatlakozás útjáról. Erre a félelemre alapot adhat, hogy 2017. október 1-jén az elnök kijelentette: Törökországnak nincs szüksége az európai uniós tagságra. A háttérben a feszült német-török viszony áll.

Erdoğan elnök valószínűleg a gülenistákra és a kurdokra utalva beszélt arról, hogy „Európa ma olyan hely, ahol a terroristák karjukat lóbálva járhatnak és szervezkedhetnek Törökország legitim kormánya ellen.”⁹⁷⁴ Könnyen lehet, hogy az elnök zsarolásra

⁹⁷² KAZIM, Hasnain: *The Bizarre Behavior of German-Turkish Voters.* <http://www.spiegel.de/international/germany/referendum-in-turkey-the-bizarre-behavior-of-turkish-german-voters-a-1143735.html>, (2017. 09. 12.)

⁹⁷³ PRIEGER – PAÁR i. m.

⁹⁷⁴ *Erdogan ajtot mutatott Brüsszelnek.* http://www.napi.hu/nemzetkozi_gazdasag/erdogan_ajtot_mutatott_brusszelnek.648387.html, (2017. 09. 06.)

használja az EU-tagság kérdésében meghirdetett fordulatot. Törökországnak nem a kapcsolatok befagyasztása, hanem az Unió álláspontjának puhítása az érdeke. Egy kereskedelmi háborút Ankara nem vállalna az Unióval, amely legnagyobb kereskedelmi partnere. A belpolitikában az elnök hatalmát a maradék ellenzék és az ország délkeleti részében erős autonomista kurd erők szétzúzására használhatja.⁹⁷⁵

2.1.2.3 A Velencei Bizottság álláspontja az alkotmánymódosítás igazságszolgáltatást érintő főbb rendelkezéseiről

Az Alkotmány 9. cikke kapcsán a Velencei Bizottság utalt arra, hogy a „pártatlanságot a függetlenség már magában foglalja; valójában a pártatlanság garantálása a függetlenség központi vetülete. Az alkotmányokban a pártatlanságot általában nem említik kifejezetten a függetlenség mellett. A függetlenség és a pártatlanság közötti különbségtétel nem vezethet, ahhoz, hogy az utóbbit a függetlenség korlátozásának indoklásaként használják”.⁹⁷⁶

A Velencei Bizottság arra is felhívta a figyelmet, hogy „[a]z elnöki rendszerben fontos felügyeleti és ellenőrzési hatáskörök tartoznak az igazságszolgáltatáshoz. Az igazságszolgáltatásnak teljes mértékben függetlennek kell lennie a jogalkotótól és különösen a végrehajtó hatalomtól, és képesnek kell lennie arra, hogy ellenőrizze, és szükség esetén semmisítse meg a Parlament és az elnök által elfogadott aktusokat. A módosítás-tervezetek – úgy tűnik – nem ilyen helyzetre mutatnak”.⁹⁷⁷

A katonai bíróságok eltörlését a Velencei Bizottság maga is üdvözölte, mint helyes irányba tett lépést.⁹⁷⁸

A Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsának átalakító rendelkezések vizsgálata kapcsán a Velencei Bizottság kiemelte, hogy a Tanács elnöke az igazságügy-miniszter, a Tanács egyik tagja az államtitkár, akit valószínűleg szintén az elnök nevez ki, és mivel az elnököt többé nem kötelezik arra, hogy semleges erőként járjon el, fennáll a tényleges kockázat, hogy a kinevezések pártosak lesznek, annál is inkább, mert a Tanács többi 7 tagját a Nagy Nemzetgyűlés választja 3/5-ös többséggel.⁹⁷⁹

A Velencei Bizottság álláspontja szerint az elnök szerepének megváltozása következtében csökkentenie kellene a bírák kinevezésével kapcsolatos szerepét, ezzel

⁹⁷⁵ PRIEGER – PAÁR i. m.

⁹⁷⁶ *Opinion on the amendments to the Constitution ...* § 110.

⁹⁷⁷ Uo. § 111.

⁹⁷⁸ Uo. § 112-113.

⁹⁷⁹ Uo. § 94, 119.

szemben az Alkotmánybíróság és az Államtanács tagjaival kapcsolatos jogkörei fennmaradtak, míg a Bírák és Ügyészek Tanácsa tekintetében újabb hatásköröket kapott.⁹⁸⁰

A Velencei Bizottság arra is figyelmeztetett, hogy az európai követelmények szerint az igazságszolgáltatási tanács többségét a bírácoknak kell maguk közül választaniuk, ami az alkotmánymódosítás következtében már nem teljesül, sőt, amennyiben az elnököt támogató párt – mint jelenleg – $3/5$ -ös többséggel rendelkezik a Nagy Nemzetgyűlésben, a Tanács valamennyi helyét ugyanaz a politikai oldal tudja betölteni.⁹⁸¹ A Tanács összetételének megváltozása kihat a felsőbíróságok összetételére is, minthogy a Semmítőszék és az Államtanács tagjait a Tanács választja, és azok 1-1 főt javasolhatnak az Alkotmánybíróság tagjai közé.⁹⁸²

Az Alkotmánybíróság kapcsán a Velencei Bizottság kiemelte, hogy az Alkotmánybíróság elvesztette azon jogát, hogy a rendeletalkotásra felhatalmazó törvényi rendelkezéseket vizsgálja, az elnök pedig külön törvényi felhatalmazás nélkül is hozhat rendeleteket. A Velencei Bizottság azt is⁹⁸³ sérelmezte, hogy bár az Alkotmány biztosítja a törvények elsőbbségét a rendeletekkel szemben, de az Alkotmánybíróság nem kapott kifejezett hatáskört e kollízió megállapítására.⁹⁸⁴

A Velencei Bizottság összességében úgy ítélte, hogy az alkotmánymódosítás „olyan új rendelkezéseket vezet be, amelyek ellentétesek az európai normákkal és korlátozzák az igazságszolgáltatás függetlenségét az elnökkel szemben.”⁹⁸⁵

2.1.2.4. Török álláspont az alkotmánymódosítás igazságszolgáltatásra gyakorolt hatásáról

Dr. ABDULKADIR YILDIZ, a Necmettin Erbakan Egyetem Jogi Karának a tanára, hangsúlyozta tanulmányában:⁹⁸⁶ ahhoz, hogy az igazságot tudjuk szolgálni, szükséges a bírói pártatlanság megléte. Továbbá hangsúlyt kell fektetni a pártatlanság jogi szabályozására, illetve arra, hogy a bíró a vádat és a védelmet is elfogulatlanul értékelje az eljárás során, mivel az elfogulatlanság megléte a jogvédelem alapját képezi. Az emberek

⁹⁸⁰ Uo. § 94.

⁹⁸¹ Uo. § 115-119.

⁹⁸² Uo. § 121.

⁹⁸³ A Velencei Bizottság nehezményezte, hogy az Államtanács – az ET Miniszteri Bizottságának javaslata ellenére – nem kapott hatáskört a jogszabályok, különösen az elnöki rendeletek előzetes véleményezésére, azon az alapon, hogy az nehogy ellentétes legyen az Alkotmánybíróság álláspontjával, ha utóbb megtámadják előtte a jogszabályt. l.: uo. § 120.

⁹⁸⁴ Uo. § 122.

⁹⁸⁵ Uo. § 114.

⁹⁸⁶ YILDIZ, Abdulkadir: 6771 Sayılı Kanunla Anayasaya Eklenen Yargının Tarafsızlığının Anlamı Üzerine (On The Meaning of the Impartial Judiciary that adopted to the Constitution by the Law No. 6771. Yrd. Doç), *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 32. Sayısı, 17-31.

véleménye eltér arról, hogy mit tartanak igazságosnak, és mit nem. Az ítélet függetlensége és elfogulatlansága fontos szempont a bírói függetlenség érvényesülése tekintetében.

A 6771. törvény jelentőségét az Alkotmány 9. cikkének módosítása adja, amelyet a Török Nagy Nemzetgyűlés 343 igen, és 137 nem ellenében szavazta meg. Korábban a 9. cikk a következőket tartalmazta: „Az igazságszolgáltatás török nemzet nevében független bíróságok járnak el.”⁹⁸⁷ A módosított passzus, törökül: “Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır.” Magyar nyelven ez annyit tesz, hogy „Az igazságszolgáltatás a török nemzet nevében független és pártatlan bíróságok járnak el.”⁹⁸⁸ Ez a módosítás azért nagyon jelentős, mert ezáltal bekerült az Alkotmányba a bíróságok pártatlanságának az alapelve, amely korábban abban nem szerepelt.

DR. ABDULKADIR YILDIZ tanulmányában hangsúlyozza annak jelentőségét: ahhoz, hogy egy jogállam létrejöhesse, a törvény előtti egyenlőség, a tisztességes tárgyalás, a bíróságok függetlensége és pártatlansága rendkívüli jelentőségű, éppen ezért az Alkotmány módosítása a török jogrendszer életében jelentős előrelépést jelenthet. Meglátásom szerint, annak ellenére, hogy a török alkotmánymódosítást számos kritika érte/éri, láthatjuk, hogy pozitív változásokra is sor került, melynek azonban gyakorlati megvalósulását az elkövetkező 1-2 év tapasztalataiban mutatkoznak majd meg, éppen ezért véleményem szerint az Alkotmánymódosítást ért kritikákat megfontoltam kell kezelnünk.

Az állampolgároknak a jogba vetett bizalma növekedni fog, mivel az Alkotmány szövegébe a pártatlanság beemelése ennek erősítését célozta meg.⁹⁸⁹ Másként szólva, a bíróság függetlensége az ítélet pártatlanságához vezet.⁹⁹⁰ A jog elfogulatlansága mindenképp előtt a bíróságoknak, illetve a bírónak a függetlenségét jelenti.⁹⁹¹

DR. ABDULKADIR YILDIZ meglátása szerint, az, hogy a bíró pártatlan legyen, már a családi szinten kezdetét veszi, és a folyamat egészen addig tart, amíg az illető be nem fejezi a jogi egyetemét. Emellett, tanulmányában ír az Igazságügyi Akadémia fontosságáról is, ahol a bírók a gyakornoki képzésük során kifejezetten képzésben részesülnek a pártatlanság, a nemzeti és nemzetközi jog alapelvei fontosságáról. Ebből láthatjuk, hogy a bírók a nemzetközi jog alapelveiről is tanulnak, nem csak a nemzetiről. Ez erősíti véleményem szerint az Európai szttenderdeknek való megfelelést.

⁹⁸⁷ http://anayasa.degisikligi.barobirlik.org.tr/Anayasa_Degisikligi.aspx (2018.01.15.)

⁹⁸⁸ YILDIZ, i. m.

⁹⁸⁹ İNALCIK, Halil: *Osmanlı Hukuk Sisteminde Adaletin Üstünlüğü*, in: İNALCIK, Halil: *Adalet Kitabı*, Ed. Bülent Arı ve Selim Aslantaş, 2. Baskı, Yeditepe Yayınevi, 2015, s.155, 190.

⁹⁹⁰ KÜÇÜK, Adnan: “Yargı Bağımsızlığını Tamamlayan Bir İlke: Yargının Tarafsızlığı”, *Leges Anayasa ve İdare Hukuku Dergisi*, C.1, S.1, ss.78-, 2014, s.78.

⁹⁹¹ YAZICI, Serap, “Avrupa Birliği Süreci: Ulus Devletten Ulusüstü Devlete Geçişte Hukuk Devletinin Değişen İçeriği”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, ss.77-118, 2005, s.85.

DR. ABDULKADIR YILDIZ tanulmányában felveti a kérdést, hogy vajon az ítélkezés pártatlansága a vallás, politika, és filozófiai gondolkodás, erkölcsi értékeket illetően képes-e a pártatlanságot a gyakorlatba átültetni? Szerinte a nehézségek ellenére szükséges törvényes úton a pártatlanság elvének betartását szabályozni. Érvelése szerint, a pártatlanság fogalma az Alkotmány 10. cikkében szereplő „törvény előtti egyenlőséghez” hasonlítható, miszerint tilos mindenféle megkülönböztetés: nyelv, nemzetiség, szín, nem, politikai gondolkodás, filozófiai hit, vallás alapján. A törvény előtti egyenlőséggel kapcsolatosan nem szabad, hogy bármilyen gyanú is felmerüljön.⁹⁹² Továbbá a pártatlanság nem csupán egy magatartás, de az állam hivatalos ideológiája is kell legyen. Az ítélkezés elfogulatlansága azonos a bíró elfogulatlanságával. Ha a felek vagy a bíró meg is változik, akkor is azonos döntés kell születessen egy adott ügyben, amennyiben a pártatlanság elve érvényesül.⁹⁹³

A bírói függetlenséget különböző szempontok szerint kell megvizsgálni, mely elvárások terhelik a bírókat a függetlenség megfelelő érvényesülése érdekében. A tanulmányban a szerző a következőkre tér ki a bírakkal kapcsolatos elvárások során a pártatlanságot illetően: a per feleivel szemben tanúsított előítélet-mentesség, az ítélkezési képesség, vagyis a jogos és jogtalan közötti különbségtétel, a törvények alapos ismerete, következetesség, valamint jó íráskészség, erős jellem, fizikai és lelki egyensúly megléte, a higgadság képessége és az előtte lévő folyamatban lévő ügyet kellő pontossággal legyen képes kezelni egyet nem értés esetén is.⁹⁹⁴ Megjegyzendő, hogy a bíróság már az Oszmán Birodalom időszakában, az 1792. cikkben meghatározta a bírák tulajdonságait, melyek: nagy tudású, okos, igazságos, megbízható, előrelátó, kitartó.⁹⁹⁵

Az ítélet függetlenségét kétféle szempontból kell vizsgálni. Egyrészt a külső függetlenséget, vagyis hogy ne függjön az állam többi szervétől, a politikai pártoktól, vagy a civil szervezetektől.⁹⁹⁶ Továbbá a belső függetlenség biztosítása, vagyis a bírósági szervezeti rendszeren belüli függetlenség fontossága.⁹⁹⁷

⁹⁹² ÖZBUDUN, Ergun: *Türk Anayasa Hukuku*, 12. Baskı, Yetkin Yayınları, 2011, s.151.

⁹⁹³ YILDIZ i. m.

⁹⁹⁴ ORTAYLI, İlber: *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı*, 3. Baskı, Kronik, 2017, s.21.

⁹⁹⁵ AVCI, Mustafa: Mecelle'ye Göre Hâkimin Nitelikleri ve Yargılama Etiği, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Yıl:7, Sayı:27, Temmuz 2016, s.46-49.

⁹⁹⁶ ŞEN, Mahmut, “İslam Hukuk Geleneği Perspektifinden Yargı Etik İlkeleri”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, S.6, ss.505-534, 2015, s.516

⁹⁹⁷ YILDIZ, i. m.

2.1.3. Az igazságszolgáltatással kapcsolatos uniós követelmények

A harmadik koppenhágai kritérium szerint „a tagság előfeltételezi a jelölt alkalmasságát a tagsággal járó kötelezettségek vállalására”. Ez magában foglalja azt a kötelezettséget, hogy a tagjelölt országnak át kell vennie és be kell építenie jogrendszerébe az EU vívmányait (*acquis*).

Tekintettel arra, hogy egy többtízezer oldalas joganyagról van szó, a Bizottság a csatlakozási tárgyalások megkönnyítése érdekében az átültetendő joganyagot részekre osztotta (csatlakozási fejezetek), amelyekről a csatlakozási tárgyalások során külön-külön tárgyalnak és egyeznek meg az Unió szervei és a tagjelölt ország. A tárgyalási fejezeteket külön-külön nyitják meg, és külön-külön zárják le azokat (ideiglenesen); a csatlakozási szerződés aláírására valamennyi fejezet ideiglenes lezárása után kerülhet csak sor.

Korábban, 2004-ig 29 tárgyalási fejezet volt, a Nizzai Szerződés hatálybalépése óta a fejezetek száma 35; Törökországgal kapcsolatban eddig 15 fejezet megnyitására⁹⁹⁸ és 1 ideiglenes lezárására került sor.⁹⁹⁹ A bírósági szervezettel és az alapvető jogokkal kapcsolatosan vívmányokat korábban a 24. fejezetben (Bel- és igazságügyi együttműködés) tartalmazta; 2005-től kezdve a bírósági szervezettel és az alapvető jogokkal kapcsolatos kérdéseket elkülönítették a 24. fejezettől (Igazság, Szabadság és Biztonság), és egy új fejezet jelent meg: a 23. fejezet (Bírósági szervezet és alapvető jogok.)¹⁰⁰⁰

A 23. fejezet négy címből áll: bírósági szervezet, korrupcióellenes politika, alapvető jogok és az EU-polgárok jogai.¹⁰⁰¹ A 23. fejezetnek a bírósági szervezetre vonatkozó első címének a bírósági szervezet függetlensége, pártatlansága, szakszerűsége és hatékonysága és a bírósági reform a tárgya.¹⁰⁰² Tekintettel arra, hogy a török EU csatlakozás egyik sarkalatos kérdése a török igazságszolgáltatás EU-kompatibilitása, amelynek hiányában a csatlakozásra nem kerül sor, az alábbiakban először röviden összefoglalom, melyek azok a nemzetközi dokumentumok, amelyek átvételére Törökország köteles, azután röviden

⁹⁹⁸ 4. fejezet (A tőke áramlása – 2008. december 19.), 6. fejezet (Társasági jog – 2008. június 17.), 7. fejezet (Szellemi tulajdonjogok – 2008. június 17.), 10. fejezet (Információs társadalom és média – 2008. december 19.), 12. fejezet (Élelmiszerbiztonság – 2010. június 30.), 16. fejezet (Adózás – 2009. június 30.), 17. fejezet (Gazdaság- és monetáris politika – 2015. december 14.), 8. fejezet (Statisztika – 2007. június 26.), 20. fejezet (Vállalati és iparpolitika – 2007. március 29.), 21. fejezet (Transzeurópai hálózatok – 2007. december 19.), 22. fejezet (Regionális politika és strukturális együttműködés – 2013. november 5.), 25. fejezet (Tudomány és kutatás – 2006. június 12.), 27. fejezet (Környezet -2009. december 21.), 28. fejezet (Fogyasztóvédelem és egészségvédelem – 2007. december 19.) és 32. fejezet (Pénzügyi ellenőrzés – 2007. június 26.).

⁹⁹⁹ 25. fejezet (Tudomány és kutatás – 2006. június 12.).

¹⁰⁰⁰ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 55.

¹⁰⁰¹ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 75.

¹⁰⁰² Uo.

összefoglalom azok releváns tartalmát, végül a következő pontban azok alapulvételével, a következő pontban megvizsgálom, mennyire felel meg a török igazságszolgáltatás az EU követelményeinek.

A bírósági szervezet cím által lefedett területen a vonatkozó EU-*aquis*: az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE), az ENSZ A bíróságok függetlenségének alapelvei (29 November 1985, A/RES/40/32), az ET R(86) számú ajánlása a bíróságok túlzott ügyterhének megelőzéséről és csökkentéséről; az ET Miniszteri Bizottságának R(94)12. számú ajánlása a bírák függetlenségéről, hatékonyságáról és szerepéről; a CCEJ 2(2001) számú véleménye a bíróságok finanszírozásáról és igazgatásáról; a Bangalorei Alapelvek (Alapelvek a bírói magatartásról, elfogadta az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága 2003. április 23-án); továbbá az ET Rec(2000)19. számú ajánlása az ügyészség szerepéről a büntető eljárásban, és a Budapesti irányelvek (Az európai legfőbb ügyészek 2005. május 31-ei Konferenciáján elfogadott európai irányelvek az ügyészek etikájáról és magatartásáról).¹⁰⁰³

Bár különösnek hathat, hogy a bírósági szervezet cím által lefedett területen a vonatkozó EU-*aquis* nem az uniós másodlagos jogalkotás terméke, ez azonban a vizsgált jogterület jellegéből adódik. A Lisszaboni Szerződéssel módosított EUSZ 4. cikkének (2) bekezdése értelmében ugyanis „az Unió tiszteletben tartja a tagállamok ... nemzeti identitását, amely elválaszthatatlan része azok alapvető politikai és alkotmányos berendezkedésének, ideértve a regionális és helyi önkormányzatokat is”. A Lisszaboni Szerződéssel módosított EUSZ 6. cikkének (3) bekezdése szerint pedig „[a]z alapvető jogok, ahogyan azokat az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény biztosítja, továbbá ahogyan azok a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból következnek, az uniós jogrend részét képezik mint annak általános elvei”. Az Európai Uniónak tehát az államszervezet, így a bírósági szervezet kialakítására vonatkozó jogszabályok elfogadására nincsen hatásköre, ugyanakkor a tagállamok közös alkotmányos hagyományainak részévé vált, e területre vonatkozó nemzetközi dokumentumok az uniós jog részét képezik.

A nemzetközi egyezmények rendelkezései közül az EJEE 6. cikke (tiszteséges tárgyaláshoz való jog), 7. cikke (büntetés kiszabásának tilalma törvényi rendelkezés nélkül) és 13. cikke (hatékony jogorvoslathoz való jog), valamint a Hetedik kiegészítő jegyzőkönyv 3. cikke (kártalanítás bírói hiba esetén) és 4. cikke (kétszeres eljárás alá vonás

¹⁰⁰³ Uo.

vagy büntetés tilalma), az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmányának¹⁰⁰⁴ (PPJEO) 14. cikke és 15. cikke, valamint az Európai Unió Alapjogi Chartájának 47. cikke (a hatékony jogorvoslathoz és a tisztességes eljáráshoz való jog), 48. cikke (az ártatlanság véelme és a védelemhez való jog), 49. cikke (a bűncselekmények és büntetések törvényességének és arányosságának elvei) és 50. cikk (a kétszeres eljárás alá vonás és a kétszeres büntetés tilalma) vonatkozik elsősorban az igazságszolgáltatásra.

Ezek alapján biztosítani kell a tisztességes tárgyaláshoz való jogot, vagyis azt, hogy a polgári jogi jogok és kötelezettségek tárgyában, illetőleg a felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően az ügyet a (1) törvény által előzetesen létrehozott (2) független és (3) pártatlan (4) bíróság (5) tisztességesen, (6) nyilvánosan és (7) ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot.¹⁰⁰⁵ Ugyancsak biztosítani kell a hatékony jogorvoslathoz való jogot,¹⁰⁰⁶ szükség esetén a költségmentesség biztosítását ennek érdekében.¹⁰⁰⁷

A nyilvánosság elve magában foglalja azt is, hogy az ítéletet nyilvánosan kell kihirdetni, ugyanakkor a sajtót és a nyilvánosságot a tárgyalásról részben vagy egészben ki lehet zárni, ha az az erkölcsök, a közrend, a nemzetbiztonság, kiskorúak érdekei, a felek magánéletének védelme vagy az igazságszolgáltatás érdekeinek védelmében az szükséges.¹⁰⁰⁸

A büntetőeljárásokhoz kapcsolódó alapvető szabály az ártatlanság véelme (a bűncselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították),¹⁰⁰⁹ a védelemhez való jog és részjogosítványai,¹⁰¹⁰ a *nullum crimen sine lege* elve és az elkövetéskor kilátásba

¹⁰⁰⁴ Az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

¹⁰⁰⁵ EJEE 6. cikk 1. bek. második mondata, PPJEO 14. cikk 1. bekezdés, Alapjogi Charta 47. cikk második bekezdés.

¹⁰⁰⁶ EJEE 13. cikk (az egyezményes jogok tekintetében); PPJEO 14. cikk 5. bekezdés (bűnösség megállapítása és büntetés kiszabása tekintetében), Alapjogi Charta 47. cikk első bekezdés (uniós jog által biztosított jog és szabadság tekintetében).

¹⁰⁰⁷ Alapjogi Charta 47. cikk harmadik bekezdés.

¹⁰⁰⁸ EJEE 6. cikk 1. bek., PPJEO 14. cikk 2. bekezdés.

¹⁰⁰⁹ EJEE 6. cikk 2. bekezdés, PPJEO 14. cikk, Alapjogi Charta 48. cikk (1) bekezdés.

¹⁰¹⁰ Az említett részjogosítványok: a legrövidebb időn belül tájékoztassák olyan nyelven, amelyet megért, és a legrészletesebb módon az ellene felhozott vád természetéről és indokairól; rendelkezék a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel; személyesen, vagy az általa választott védő segítségével védekezhessék, és ha nem állanak rendelkezésére eszközök védő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendelkeznek ki számára ügyvédet; kérdéseket intézzen vagy intéztessen a vád tanúhoz és kieszközölhesse, a mentő tanúk megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanúit megidézik, illetve kihallgatják; ingyenes tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet; ne lehessen kényszeríteni arra, hogy saját maga ellen tanúskodjék vagy beismerje bűnösségét. EJEE 6. cikk (3) bekezdés, PPJEO 14. cikk 3. bekezdés, Alapjogi Charta 48. cikk (2) bekezdés.

helyeztettnél súlyosabb vagy aránytalan büntetés kiszabásának tilalma,¹⁰¹¹ a kétszeres eljárás alá vonás tilalma,¹⁰¹² a jogtalan elítélésért való kártalanításhoz való jog,¹⁰¹³ végül a fiatalkorúakra való eltérő szabályok alkalmazása életkorukra és átnevelésükhöz fűződő érdekre tekintettel.¹⁰¹⁴

A fenti, nemzetközi egyezményekben rögzített egyezményes követelmények (sztenderdek) közül a nyilvánosság elve, az ártatlanság védelme, a védelemhez való jog és részjogosítványai, a *nullum crimen sine lege* elve és az elkövetéskor kilátásba helyeztettnél súlyosabb vagy aránytalan büntetés kiszabásának tilalma, a kétszeres eljárás alá vonás tilalma, a jogtalan elítélésért való kártalanításhoz való jog, végül a fiatalkorúakra való eltérő szabályok alkalmazása elsősorban az anyagi és eljárási jog kialakításánál jut döntő szerephez.

Az igazságszolgáltatás szervezeti és személyzeti kialakítása szempontjából elsősorban a tisztességes tárgyaláshoz és a jogorvoslathoz való jognak van döntő szerepe. A tisztességes tárgyalás szervezeti feltételeit (az eljáró fórum bírósági minősége (bírósághoz fordulás joga), törvény által létrehozott volta (törvényes bíróhoz való jog), függetlensége és pártatlansága) és a jogorvoslati eljárás alapkövetelményeit (hatékonyság, tisztességesség (törvény előtti egyenlőség) és ésszerű időtartam) számos testület igyekezett pontosítani, és az Emberi Jogok Európai Bírósága is számos ítéletben értelmezte.

A központi követelmény, amely a legtöbb értelmezést és biztosítékot igényli, mindenképpen az eljáró bíróság függetlensége és pártatlansága, ennek hiányában ugyanis a bírósági döntés önkényessé válik, ami aláássa az igazságszolgáltatásba vetett bizalmat. Ha a bíróság nem pártatlan, akkor döntését nem a jogszabályok és jogi értékek, valamint az általa feltárt tényállás alapján, legjobb tudása és szakmai meggyőződése szerint hozza, hanem az általa támogatott fél javára, illetve a vele szemben álló fél kárára. Ha azonban a bíróság nem független, pártatlansága sem vélelmezhető, ha az, akitől függ, a perben közvetlenül vagy közvetve érintett. Így bár a központi érték valójában a pártatlanság, a gyakorlatban a jobban megragadható függetlenségre helyezik a hangsúlyt, a pártatlanság elsősorban a konkrét, eljáró bírák kizárása körében kerül megemlítésre. Láthatjuk azonban, hogy a két fogalom, vagyis a pártatlanság és függetlenség szorosan összefügg egymással.

A legkorábbi dokumentum, amely a bírósági függetlenséggel foglalkozik, az ENSZ A bíróságok függetlenségének alapelvei (29 November 1985, A/RES/40/32). Ez az

¹⁰¹¹ EJEE 7. cikk, PPJEO 15. cikk, Alapjogi Charta 49. cikk.

¹⁰¹² EJEE Hetedik kiegészítő jegyzőkönyv 4. cikk, PPJEO 14. cikk 7. cikk, Alapjogi Charta 50. cikk.

¹⁰¹³ EJEE Hetedik kiegészítő jegyzőkönyv 3. cikk, PPJEO 14. cikk 6. cikk,

¹⁰¹⁴ PPJEO 14. cikk 4. bekezdés.

okmány 20 alapelvet fogalmaz meg, hat csoportba (Az igazságszolgáltatás függetlensége, A szólásszabadság és az egyesülés szabadsága, A minősítés, a kiválasztás és a képzés, A szolgálati feltételek és hivatalviselés, Szakmai titoktartás és mentesség, Felfüggesztés és eltávolítás) rendezve. Kevésbé átfogó jellegű, de jóval konkrétabb az ET Miniszteri Bizottságának R(94)12. számú ajánlása a bírák függetlenségéről, hatékonyságáról és szerepéről. Egyes fontos részletkérdésekről rendelkezik az ET R(86) számú ajánlása a bíróságok túlzott ügyterhének megelőzéséről és csökkentéséről és a CCEJ 2(2001) számú véleménye a bíróságok finanszírozásáról és igazgatásáról. A bírói etika szempontjából fogalmazznak meg a bírói függetlenséggel kapcsolatos elveket a Bangalorei Alapelvek.¹⁰¹⁵

Az igazságszolgáltatási szervezet függetlenségének alapelve maga után vonja, hogy ezt az alapelvet az alkotmányban vagy az ország jogában kell rögzíteni,¹⁰¹⁶ és minden kormányzati és egyéb intézmény kötelessége tiszteletben tartani és betartani az igazságszolgáltatás függetlenségét.¹⁰¹⁷ Az állam feladata ugyanakkor, hogy megfelelő forrásokat biztosítson annak érdekében, hogy az igazságszolgáltatás megfelelően teljesíthesse feladatait.¹⁰¹⁸ Bár a bíróságok finanszírozása az államháztartás részét képezi, amelyet a Pénzügyminisztérium nyújt be a Parlamentnek, az ilyen finanszírozás nem tehető ki szabad politikai ingadozásnak. Bár egy ország a bírósági számára biztosított finanszírozási szint politikai döntés, a hatalmi ágak szétválasztásán alapuló rendszerben mindig ügyelni kell arra, hogy sem a végrehajtó, sem a jogalkotó hatóságok ne gyakoroljanak nyomást a bírósági szervezetre költségvetésének meghatározása során. A pénzeszközöknek a bíróságok számára juttatására vonatkozó döntéseket a bíróságok függetlenségének legszigorúbb tiszteletben tartásával kell meghozni.¹⁰¹⁹ Fontos, hogy az igazságügyi költségvetés parlamenti elfogadására vonatkozó szabályok magukban foglalják az igazságszolgáltatási szempontokat figyelembe vevő eljárást.¹⁰²⁰

A függetlenség tartalmi oldalról azt jelenti, hogy az igazságszolgáltatás a tények és a jogszabályok alapján pártatlanul dönt az előttük álló ügyekben, bármilyen korlátozás, helytelen befolyás, ösztönzés, nyomás, fenyegetés vagy beavatkozás nélkül, közvetlen vagy közvetett módon, bármely irányból vagy bármilyen okból; törvényben kell előírni a bírákat bármely módon befolyásolni törekvő személyekkel szembeni szankciókat.¹⁰²¹ A

¹⁰¹⁵ Alapelvek a bírói magatartásról, elfogadta az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága 2003. április 23-án.

¹⁰¹⁶ ENSZ Alapelvek (1), R(94)12. számú ajánlás I. Alapelv 2.a. pont.

¹⁰¹⁷ ENSZ Alapelvek (1), R(94)12. számú ajánlás I. Alapelv 2.b. pont.

¹⁰¹⁸ ENSZ Alapelvek (7).

¹⁰¹⁹ CCEJ RES 2(2001), 5. pont.

¹⁰²⁰ CCEJ RES 2(2001), 10. pont.

¹⁰²¹ ENSZ Alapelvek (2), R(94)12. számú ajánlás I. Alapelv 2.d. pont.

bírósági eljárásba nem történhet helytelen vagy indokolatlan beavatkozás, a bírák nem kötelezhetők a bírói hatalmon kívülálló személyeknek az eléjük terjesztett ügyek érdemi részéről számot adni.¹⁰²²

Az igazságszolgáltatási szerv minden igazságszolgáltatási jellegű ügyben joghatósággal rendelkezik, és kizárólagos hatáskörrel rendelkezik annak eldöntésére, hogy a határozatához benyújtott kérdés a törvényben meghatározott hatáskörébe tartozik-e (*Kompetenz-Kompetenz*).¹⁰²³ Mindenkinnek joga van arra, hogy ügyét meghatározott jogi eljárásokat használó rendes bíróságok vagy törvényszékek vizsgálják ki; olyan törvényszékek, amelyek nem megfelelően megállapított jogi eljárásokat használnak, nem hozhatók létre a rendes bíróságok vagy törvényszékek joghatóságának elvonása érdekében (törvényes bíróhoz való jog).¹⁰²⁴

Az ügyek elosztása a bíróságon belül a bírák között a bírósági igazgatás belső ügye.¹⁰²⁵ A bíróságon belül az ügyek kiosztását nem befolyásolhatja az ügyben szereplő valamelyik fél, sem a döntéssel érintett bármely más személy kívánsága. Egyetlen ügy sem vonható el az érintett bírótól alapos indok (súlyos betegség vagy a bírónak az ügyben fennálló személyes érdeke) nélkül; az elvonás indokait és a megfelelő eljárását törvényben kell szabályozni és azt nem befolyásolhatják a kormány vagy a közigazgatás érdekei; az ügyet a bírótól elvonó határozatot csak olyan hatóság hozhatja meg, amely bírósági területen a bírákéval azonos függetlenséget élvez.¹⁰²⁶

Az igazságszolgáltatás függetlenségének elve feljogosítja és kötelezi az igazságszolgáltatást, hogy biztosítsa a bírósági eljárás jogszerű, tisztességes, hatékony és gyors lefolytatását és a felek jogainak tiszteletben tartását.¹⁰²⁷ A bírákat tehát eljárási kötelezettség terheli, bár kötelesek törvényben meghatározott alapos indok (egészségügyi probléma, az ügyben való személyes érdekelttség vagy az igazságszolgáltatás érdekei) fennállta esetén – és csakis ebben az esetben – az ügyben megtagadni az ítélethozatalt. A bírák kötelesek szükség esetén pártatlanul kioktatni a feleket az eljárási kérdésekről; indokolt esetben bátorítani a feleket békés megegyezésre; ítéleteiket könnyen megérthető kifejezések használatával, teljeskörűen és világosan megindokolni.¹⁰²⁸

¹⁰²² ENSZ Alapelvek (4), R(94)12. számú ajánlás I. Alapelv 2.d. pont.

¹⁰²³ ENSZ Alapelvek (3).

¹⁰²⁴ ENSZ Alapelvek (5),

¹⁰²⁵ ENSZ Alapelvek (14).

¹⁰²⁶ R(94)12. számú ajánlás I. Alapelv 2. e)-f) pont.

¹⁰²⁷ ENSZ Alapelvek (6), R(94)12. számú ajánlás V. Alapelv 1-2.

¹⁰²⁸ R(94)12. számú ajánlás V. Alapelv 3. A bíró, amennyire lehetséges, köteles úgy viselkedni, hogy a lehető legalacsonyabb szintre csökkentse annak esélyét, hogy kizárják a perből. Így különösen, a bíró nem tehet olyan nyilatkozatot, amely érintheti egy előtte levő, vagy egy elé kerülő ügy kimenetelét, vagy

A bírák különös felelősséggel tartoznak azért, hogy minden ügyben teljes függetlenséggel és minden külső befolyástól mentesen járjanak el; az ügyekben a tények saját maguk által történő értékelésével és jogértelmezésükkel összhangban pártatlanul döntsenek, gondoskodva arról, hogy a felek egyenlő elbánásban részesüljenek és a felek eljárási jogait az Egyezmény rendelkezéseinek megfelelően tiszteletben tartsák.¹⁰²⁹ A bírónak nem csupán a kormányzat végrehajtó és törvényhozó ágához fűződő szükségtelen kapcsolatokról és befolyásolástól kell tartózkodnia, hanem ennek egy külső megfigyelő számára is nyilvánvalónak kell látszania.¹⁰³⁰

A bírának megfelelő jogosítványokkal kell rendelkezniük és lehetőségekkel azok gyakorlására annak érdekében, hogy feladataikat teljesíthessék, megóvhassák bírói tekintélyüket és a bíróság méltóságát.¹⁰³¹ A bírák hivatali idejét, függetlenségét, biztonságát, megfelelő díjazását, a szolgálat feltételeit, a nyugdíjakat és a nyugdíjkorhatárt a törvénynek megfelelően biztosítani kell.¹⁰³²

A bírák számára biztosítani kell a megfelelő munkafeltételeket, különösen megfelelő számú bíróról kell gondoskodni, és lehetővé kell tenni számukra a szükséges képzettség ingyenes megszerzését kinevezésüket megelőzően és pályafutásuk során.¹⁰³³ A bírák kötelesek részt venni minden, feladataik hatékony és megfelelő elvégzése érdekében szükséges képzésben.¹⁰³⁴ Megfelelő segédszemélyzetet és felszerelést – különösen irodagépeket és informatikai eszközöket – kell biztosítani a bírák számára annak érdekében, hogy a bírák hatékonyan és indokolatlan késedelem nélkül dolgozhassanak.¹⁰³⁵ Megfelelő rendelkezéseket kell hozni annak érdekében, hogy a nem bírói feladatokat más személyeknek adják át, összhangban a bíróságok túlterheltségének megelőzésére és csökkentésére vonatkozó intézkedéseket tartalmazó R (86) 12 számú Ajánlással¹⁰³⁶.

befolyásolhatja az ügy pártatlan eldöntését. Ugyanúgy nem nyilatkozhat a bíró abban az esetben, ha ezzel megsértheti egy személy, vagy ügy pártatlan elbíráláshoz való jogát. A bíró köteles a perből való kizárását indítványozni, amennyiben képtelen az ügy pártatlan megítélésére, vagy egy külső szemlélő számára úgy tűnhet, hogy erre képtelen, kivéve, ha nincs másik bíróság, amely dönthetne az ügyben, vagy sürgető körülmények miatt a döntés elmaradása súlyos jogellenességhez vezetne. Bangalorei Alapelvek 1. érték, 2. érték 2.3-2.5. pont.

¹⁰²⁹ R(94)12. számú ajánlás V. Alapelv 3., Bangalorei Alapelvek 1. érték,

¹⁰³⁰ Bangalorei Alapelvek 1. érték, 1.3. pont.

¹⁰³¹ R(94)12. számú ajánlás II. Alapelv 2.

¹⁰³² ENSZ Alapelvek (11).

¹⁰³³ R(94)12. számú ajánlás III. Alapelv.

¹⁰³⁴ R(94)12. számú ajánlás V. Alapelv 3., Bangalorei Alapelvek 1. érték,

¹⁰³⁵ R(94)12. számú ajánlás III. Alapelv.

¹⁰³⁶ Az Ajánlás szerint az arra alkalmas ügyekben a jogvitáknak akár a bírósági rendszeren kívüli, akár a bírósági eljárás előtti vagy alatti békés rendezésének bátorítása érdekében a következő rendelkezéseket lehet előírni: a) békéltető eljárások biztosítása a vita rendezése céljából – megfelelő előnyök mellett – a bírósági eljárást megelőzően vagy ezzel párhuzamosan; b) a bíró megbízása – fő feladatai között – a peres felek közötti jogvita békés rendezésének megkísérlésével mindazokban az ügyekben, amelyek erre

Gondoskodni kell arról, hogy a bírák jogállása és javadalmazása betöltött hivatásuk méltóságának és felelősségük súlyának megfelelően, és egyértelműen meghatározott előmeneteli rendszert kell kidolgozni annak érdekében, hogy szakképzett bírákat tudjanak megszerezni és megtartani.¹⁰³⁷

Minden szükséges intézkedést meg kell hozni a bírák biztonsága érdekében, nevezetesen a bíróság helyiségeiben biztonsági őrök jelenlétének biztosítása, vagy rendőrségi védelem formájában azon bírácoknak, akiket súlyos fenyegetés érhet vagy már megfenyegették őket.¹⁰³⁸

Az igazságszolgáltatás tagjai jogosultak a véleménynyilvánítás, a vallás, az egyesülés és a gyülekezés szabadságára, de e jogaik gyakorlása során a bírácoknak mindig olyan módon kell viselkedniük, hogy megőrizték hivataluk méltóságát, valamint az igazságszolgáltatás pártatlanságát és függetlenségét.¹⁰³⁹ A bírác szabadon alakíthatnak és csatlakozhatnak a bírói egyesületeihez vagy egyéb szervezetekhez, hogy képviseljék érdekeiket, előmozdítsák szakmai képzésüket, és megvédjék az igazságszolgáltatási függetlenségüket.¹⁰⁴⁰

A bíróság szakmai titoktartásra köteles a tanácskozás és a nyilvános eljárásokon kívüli feladataik ellátása során szerzett bizalmas információk tekintetében, és nem kötelezhető arra, hogy tanúvallomást tegyen az ilyen ügyekben.¹⁰⁴¹ A fegyelmi eljárás, a fellebbezési jog vagy az államot terhelő kártérítés sérelme nélkül, a nemzeti joggal összhangban, a bírácoknak személyes mentességet kell élvezniük a bírósági hatáskörük gyakorlása során elkövetett nem megfelelő cselekmények vagy mulasztások miatt indított polgári kártérítési

alkalmasak, az eljárás kezdetétől vagy annak minden erre megfelelő szakaszában; c) az ügyvédek szakmai kötelezettségkénti megbízása – avagy a hatáskörrel rendelkező fórumok felhívása ennek elismerésére – az ellenérdekű felek békítésének megkísérlésével a bírói út igénybevétele előtt, továbbá a bírósági eljárás minden arra alkalmas szakaszában. További intézkedésként javasolja a bírókra ruházott nem bírói feladatok mennyisége növelésének elkerülését és fokozatos csökkentését, más személyekre vagy szervezetekre bízva azokat; a kisebb jelentőségű ügyek vagy egyes sajátos joganyag esetében a vitás ügyek megoldásában a felek rendelkezésére álló bírósági rendszeren kívüli szervek létrehozását; megfelelő rendelkezések meghozatalát annak érdekében, hogy az arra alkalmas ügyekben a választottbíróóság (arbitrage) a bírói úthoz képest elérhetőbb és hatékonyabb alternatívát jelentsen. A törvényhozás számára javasolja az első fokon az egyesbírói eljárás általánosítását minden arra alkalmas ügyben, ha ez még nem történt meg, a különböző bírói szervek hatáskörének időszakos felülvizsgálatát a keresetek számának és jellegének függvényében, a munkateher egyenletes elosztásának biztosítása érdekében. Végül javasolja a jogvédelmi biztosítás esetleges hatásának felbecsülését a bíróságok elé kerülő ügyek számának növekedésére és megfelelő intézkedések meghozatala abban az esetben, ha megállapítható, hogy ez a fajta biztosítás bátorítja az alaptalan keresetek benyújtását. L.: R (86) 12 számú Ajánlás.

¹⁰³⁷ R(94)12. számú ajánlás III. Alapelv.

¹⁰³⁸ R(94)12. számú ajánlás III. Alapelv.

¹⁰³⁹ ENSZ Alapelvek (8).

¹⁰⁴⁰ ENSZ Alapelvek (9); R(94)12. számú ajánlás IV. Alapelv.

¹⁰⁴¹ ENSZ Alapelvek (15).

perek alól.¹⁰⁴²

A bírói tisztségre kiválasztott személyek feddhetetlenek és megfelelő képzettséggel vagy jogi képesítéssel rendelkezőnek kell lennie. A bírák kiválasztása során nem szabad hátrányos megkülönböztetést alkalmazni egy személlyel szemben faji, színbeli, nemi, vallási, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyon, születés vagy státusz alapján, kivéve azt a követelményt, hogy a bírósági hivatalra pályázónak az érintett ország állampolgárának kell lennie, amely nem minősül hátrányos megkülönböztetésnek. A bírói kiválasztás minden módszerének biztosítania kell a védelmet a nem megfelelő indítékokból való bírói kinevezésekkel szemben.¹⁰⁴³

A bírák kiválasztása és előmenetele kérdésében illetékes hatóságnak a kormánytól és a közigazgatástól függetlennek kell lennie. Függetlensége biztosítása érdekében olyan rendelkezéseket kell hozni, amelyeknek gondjuk van például arra, hogy tagjait a bírói hatalom nevezze ki, továbbá saját eljárási szabályait maga állapítsa meg. Ha az alkotmány, a törvénykezés vagy a hagyományok lehetővé teszik a kormány részvételét a bírák kinevezésében, szükséges annak biztosítása, hogy a bírák kinevezési eljárását ne befolyásolják más indítékok, mint a fent említett objektív kritériumokhoz kapcsolódóak. Ilyen biztosíték lehet egy független és különleges hatáskörű testületet kell arra feljogosítani, hogy a kormány számára a gyakorlatban követett tanácsokat adjon; vagy az egyén számára megadni a jogot arra, hogy független hatósághoz fellebbezhessen a határozat ellen; vagy feljogosítani a hatóságot arra, hogy minden illetéktelen és törvényellenes beavatkozással szemben korlátokat megállapító határozatot hozzon.¹⁰⁴⁴

A kinevezett vagy megválasztott bírák a kötelező nyugdíjkorhatárig vagy a hivatali idejük lejártáig garantált hivatalviselést biztosítanak.¹⁰⁴⁵ Véglegesen kinevezett bírák hivataluktól alapos indokok nélkül a kötelező nyugdíjkorhatár eléréséig nem mozdíthatók el. Ezek a törvényben pontosan meghatározott indokok azokban az országokban is alkalmazhatók, ahol a bírákat bizonyos időtartamra választják, vagy vonatkozhatnak a bírói feladatok ellátására való alkalmatlanság, vagy bűncselekmény elkövetése, avagy fegyelmi szabályok súlyos megsértése eseteire is.¹⁰⁴⁶ A bírókat csak cselekvőképtelenség vagy olyan

¹⁰⁴² ENSZ Alapelvek (16).

¹⁰⁴³ ENSZ Alapelvek (10).

¹⁰⁴⁴ R(94)12. számú ajánlás I. Alapelv 2. c) pont.

¹⁰⁴⁵ ENSZ Alapelvek (12).

¹⁰⁴⁶ R(94)12. számú ajánlás VI. Alapelv 2. pont.

magatartás miatt lehet felfüggeszteni vagy eltávolítani, amely alkalmatlanná teszi őket feladataik teljesítésére.¹⁰⁴⁷

A bírák előléptetése – ahol ilyen rendszer létezik – objektív tényezőkön, különösen a képességeken, morális tartáson és tapasztalaton kell alapulnia.¹⁰⁴⁸ A bírák előmenetele kérdésében illetékes hatóságnak a kormánytól és a közigazgatástól függetlennek kell lennie. Függetlensége biztosítása érdekében olyan rendelkezéseket kell hozni, amelyeknek gondjuk van például arra, hogy tagjait a bírói hatalom nevezze ki, továbbá saját eljárási szabályait maga állapítsa meg.¹⁰⁴⁹

Ha a bírák kötelezettségeiket nem hatékony és megfelelő módon teljesítik, vagy fegyelmi vétségek esetében minden szükséges, a bírói függetlenséget nem sértő intézkedést meg kell tenni. Az államok alkotmányos elveitől és jogi hagyományaitól függően ezek a rendelkezések a következők lehetnek: az ügy elvonása a bírótól; a bírónak a bíróságon belül más bírói feladatokkal való megbízása; anyagi jellegű szankciók, úgymint átmeneti időre fizetéscsökkentés; felfüggesztés.¹⁰⁵⁰ Az igazságszolgáltatási és szakmai minőségében eljáró bíró ellen felhozott vádat vagy panaszt megfelelő eljárásban gyorsan és tisztességesen kell megtárgyalni. A bíró jogosult a tisztességes tárgyalásra. Az ügy kezdeti szakaszában történő vizsgálatát bizalmasan kell kezelni, kivéve, ha a bíró másként kéri.¹⁰⁵¹ Minden fegyelmi, felfüggesztési vagy eltávolítási eljárást a bírósági magatartás megállapított követelményeivel összhangban kell elbírálni,¹⁰⁵² ezért van különösen nagy jelentősége a bírói etikai szabályoknak. A fegyelmi, felfüggesztő vagy eltávolítási eljárásokban hozott határozatokat független felülvizsgálatnak kell alávetni. Ez az elv nem alkalmazható a legfelsőbb bíróság határozataira, illetve a jogalkotó közjogi felelősségre vonásra irányuló vagy hasonló eljárásban hozott határozataira.¹⁰⁵³

Az államoknak meg kell vizsgálniuk olyan különleges hatáskörű, erre alkalmas testület törvénnyel történő felállításának lehetőségét, melynek feladata a fegyelmi büntetések és intézkedések alkalmazása, amennyiben azokkal nem bíróság foglalkozik, és amelynek határozatát legfelsőbb fokú bírói szerv vizsgálja felül, vagy pedig saját maga legfelsőbb fokú bírói szerv. Törvényben kell szabályozni az érintett bíró számára megfelelő eljárásokat, hogy legalább az Egyezmény által a tisztességes eljárás érdekében biztosított

¹⁰⁴⁷ ENSZ Alapelvek (18).

¹⁰⁴⁸ ENSZ Alapelvek (13), R(94)12. számú ajánlás I. Alapelv 2. c) pont.

¹⁰⁴⁹ R(94)12. számú ajánlás I. Alapelv 2. c) pont.

¹⁰⁵⁰ R(94)12. számú ajánlás VI. Alapelv 1. pont.

¹⁰⁵¹ ENSZ Alapelvek (17).

¹⁰⁵² ENSZ Alapelvek (19).

¹⁰⁵³ ENSZ Alapelvek (10).

összes garanciában részesülhessen, mint például az ügy ésszerű időn belüli tárgyalása és legyen meg a joga minden ellene felhozott vádra válaszolni.¹⁰⁵⁴

Az EU *acquis*ként elfogadott dokumentumok szerint tehát a bíróságokat törvénynek kell létrehozni, és a bírák kiválasztásának és kinevezésének biztosítania kell a függetlenséget és pártatlanságot; a bírói hivatali időt törvénynek kell biztosítania; a bírói etikai szabályokat világosan meg kell határozni, hogy biztosítsa a pártatlanságot; a bírósági szervezet hatékonysága pedig alapvető követelmény a jogállam működéséhez.¹⁰⁵⁵

2.1.4. Az igazságszolgáltatási alapelvek érvényesülése Törökországban

Az igazgatásslátogatási alapelvek érvényesülése szempontjából Törökország helyzete vegyes képet mutat.

Az igazságszolgáltatás bírói monopóliumát biztosítja a török Alkotmány 9. cikke, amely kimondja, hogy az igazságszolgáltatási hatalmat a török nép a független bíróságok útján gyakorolja. Ezt a rendelkezést egészíti ki az Alkotmány 37. cikke, amely biztosítja a törvényes bíróhoz való jogot, miszerint senkit sem ítélni el más igazságszolgáltatási hatóság, mint a törvényesen kijelölt bíróság, és olyan rendkívüli ítélőszékek, amelyek hatásköre kiterjed arra, hogy egy személyt ténylegesen elvonjanak a törvényesen kijelölt bíróságtól, nem állíthatók fel. Az Alkotmány 142. cikke pedig előírja, hogy a bíróságok megalakítását, feladatait és hatásköreit, működését és peres eljárásait törvénnyel kell szabályozni. Az Alkotmány 138. cikkének negyedik bekezdése szerint a törvényhozó és végrehajtó szerveknek és a közigazgatásnak teljesíteniük kell a bírósági ítéleteket, ezek a szervek és a közigazgatás nem változtathatják meg azokat semmilyen formában és nem késlekedhetnek a végrehatásukkal.

Ugyancsak alkotmányos szinten biztosítja a törvény előtti egyenlőség elvét a török Alkotmány 10. cikke, amely szerint a törvény előtt mindenki egyenlő nyelv, faj, bőrszín, nem, politikai vélemény, világnézeti meggyőződés, vallás és szekta, vagy más ilyen alapon történő megkülönböztetés nélkül. A bírósági szervezetrendszer egységes felépítésének elve – bár a bírósági szervezetrendszer számos különbíróságot tartalmaz, és rendkívül összetett – alapvetően érvényesül, hiszen alapvetően az ügyek jellege, és nem a felek személye határozza meg ezek hatáskörét.

A török Alkotmány nem garantálja alkotmányos szinten sem a társasbíráskodás, sem a néprészvétel elvét. A társasbíráskodás azonban a legtöbb bíróságon érvényesül, a

¹⁰⁵⁴ R(94)12. számú ajánlás VI. Alapelv 3. pont.

¹⁰⁵⁵ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 75.

felsőbíróságokon minden esetben, és az alsóbb fokú bíróságokon is igen gyakran; a magyar rendszerhez viszonyítva nem állítható, hogy ezen a téren jelentős különbségek lennének. A néprészvétel elve azonban a török jogban nem érvényesül, az Alkotmány 140. cikkének első bekezdése kifejezetten kimondja, hogy a bírói és ügyészi feladatokat hivatásos bírák és ügyészek látják el. A néprészvétel elvének biztosítása azonban nem uniós követelmény.

A török Alkotmány 141. cikkének első bekezdése rögzíti a nyilvános tárgyalás elvét, biztosítva ugyanakkor a zárt ülés tartásának lehetőségét a bíróság döntése alapján, de csak abban az esetben, ha az feltétlenül szükséges a közérkölcös vagy a közbiztonság érdekében. A török Alkotmány 141. cikkének második bekezdése lehetővé teszi, hogy törvény a kiskorúak pereiben különleges szabályokat tartalmazzon a tárgyalás nyilvánosságát illetően.

A török Alkotmány 36. cikke biztosítja a bírósághoz fordulás jogát és a tisztességes eljáráshoz való jogot, egyidejűleg kimondva, hogy a bíróság nem tagadhatja meg a hatáskörébe tartozó ügy elbírálását; a jogorvoslathoz való jogot azonban kifejezetten nem tartalmazza. Az Alkotmány 141. cikkének negyedik bekezdése a bíróság kötelezettségévé teszi, hogy a pereket a lehető leggyorsabban fejezzék be, a legkisebb költséggel. Az EJEB korábban az ésszerű időn belül történő elbírálás kapcsán sokszor állapított meg hiányosságokat; ez utóbbi orvoslása érdekében az utóbbi időben jelentős lépések történtek.

A tisztességes eljáráshoz való jog egyes büntetőeljáráshoz kapcsolódó részjogosítványai, illetve az ahhoz kapcsolódó alapelvek közül az Alkotmány 38. cikke kifejezetten is rögzíti a *nullum crimen sine lege* és a *nulla poena sine lege* elvét, a súlyosabb büntetés visszaható hatályú alkalmazásának elvét, az ártatlanság vélelmének elvét, az önvádra kötelezés tilalmát, a jogellenesen beszerzett bizonyíték felhasználásának tilalmát, a személyes büntetőjogi felelősség elvét, a halálbüntetés és általános elkobzás elvét, valamint az adósságokért való vagy közigazgatási szervek általi szabadságelvonás tilalmát. A védelemhez való jogot azonban kifejezetten csak az Alkotmány 129. cikkének második bekezdése rögzíti a közszoigák fegyelmi ügyei tekintetében. Az EJEB korábban a védelemhez való jog kapcsán is állapított meg hiányosságokat.¹⁰⁵⁶

Az igazságszoigáltatás függetlenségének elvét ugyancsak alkotmányos szinten rögzíti a török Alkotmány. Az Alkotmány 140. cikkének második bekezdése értelmében a bírák feladataikat a bíróságok függetlenségének és a bírói hivatal biztosításának

¹⁰⁵⁶ 1.: Öcalan v. Turkey (application no. 46221/99); Hacı Özen v. Turkey (application no. 46286/99); Güveç v. Turkey (application no. 70337/01), Salduz v. Turkey (application no. 36391/02); Dayanan v. Turkey (application no. 7377/03); újabban: Gökbulut v. Turkey (application no. 7459/04);

alapelveivel összhangban látják el. Az Alkotmány 138. cikkének első két bekezdése szerint a bírák a feladataik ellátása során függetlenek, az ítéleteiket az Alkotmánnyal, a törvényekkel és a törvénnyel összeegyeztethető személyes meggyőződésükkel összhangban hozzák; semmilyen szerv, hatóság, hivatal vagy személy nem adhat parancsot vagy utasítást, nem küldhet körlevelet, nem tehet ajánlást, és nem adhat tanácsot a bíróságoknak vagy a bírácoknak bírói hatáskörük gyakorlásával kapcsolatban. Az Alkotmány 138. cikkének harmadik bekezdése szerint a Törvényhozó Gyűlésben nem tehető fel kérdés, nem tartható vita és nem tehető nyilatkozat a bírói hatalom gyakorlásával kapcsolatban egy folyamatban lévő ügyet érintően.

A török Alkotmány 139. cikke rögzíti a bírák és ügyészek elmozdíthatatlanságának és biztosított jogállásának elvét, kimondva, hogy nem bocsáthatók el és nem nyugdíjazhatók, hacsak nem saját kérelmükre, az Alkotmányban előírt 65 éves nyugdíjkorhatáruk előtt, és nem foszthatók meg a fizetésüktől, juttatásaiktól vagy jogállásukkal kapcsolatos más jogaiktól, akkor sem, ha a bíróságot vagy tisztségüket megszüntetik. Kivételt képeznek azok a törvényben meghatározott esetek, amelyek a hivatalból való elmozdítást igénylő bűncselekmény miatt elítéltekkel, az egészségügyi okból feladataik ellátására véglegesen alkalmatlannak minősítettekkel vagy a hivatalban maradásra alkalmatlannak nyilvánítottakkal kapcsolatosak.

Az Alkotmány 140. cikkének harmadik bekezdése értelmében a bírák és ügyészek képzettségét, kijelölését, jogait és kötelességeit, fizetését és javadalmait, előmenetelüket, szolgálati helyük ideiglenes vagy állandó megváltozását, a velük szembeni fegyelmi eljárás megindítását és a fegyelmi büntetések kiszabását, az őket érintő vizsgálat lefolytatását, és az azt követő döntését, hogy elítéljék őket feladataik ellátása során vagy azzal összefüggésben elkövetett jogsértéseikre tekintettel, a jogsértés miatti elítélést vagy a hivatalvesztést érdemlő alkalmatlanság eseteit, továbbképzésüket, és személyes jogállásukkal kapcsolatos más kérdéseket törvényben kell szabályozni a bíróságok függetlenségének és a bírói hivatalviselés biztonságának alapelveivel összhangban. A bírák és ügyészek az Alkotmány 140. cikke értelmében 65 éves korukig teljesítenek szolgálatot azzal, hogy a katonai bírókra vonatkozó kötelező nyugdíjkorhatárt, előmenetelét és a nyugdíjazását törvény írja elő. A bírák és az ügyészek a törvényben meghatározott kivételekkel nem végezhetnek semmiféle más hivatalos vagy magán-tevékenységet.

A bírák és az ügyészek igazgatási feladataik kapcsán az Igazságügyi Minisztériumhoz tartoznak. Az Alkotmány 144. cikke értelmében az igazságügyi szolgálatok és az ügyészség felügyeletét igazgatási feladataik tekintetében az Igazságügyi

Minisztérium látja el a bírói és ügyészi hivatásrendből való igazságügyi ellenőrök és a belső ellenőrök révén, a vizsgálati, ellenőrzési és nyomozási eljárásokat pedig az igazságügyi ellenőrök révén. Az ezzel kapcsolatos eljárásokat és elveket törvény szabályozza. Az igazságügyi szolgálatok adminisztratív tisztségeiben dolgozó bírák és ügyészek ugyanazon rendelkezések hatálya alá tartoznak, mint a többi bíró és ügyész. A kategóriáikat és a besorolási fokozatukat a bírákra és az ügyészekre vonatkozó elvek alapján kell meghatározni, és a bírák és ügyészek számára biztosított összes jogokat élvezik.

A bírói függetlenség alkotmányos szinten és a vonatkozó törvények szintjén megfelelően biztosítva van. A gyakorlatban azonban számos olyan jelenség tapasztalható, amely arra utal, hogy ezeket az alkotmányos és törvényi szabályokat nem hajtják végre.

A Nemzetközi Jogászbizottság (ICJ) egy 2016-os jelentésében¹⁰⁵⁷ arról számolt be, hogy forrásai szerint a kormányzati hatalom 2014 óta jelentős lépéseket tesz az igazságszolgáltatás ellenőrzés alá vonása érdekében. Ennek hivatalos indoka az igazságszolgáltatás megtisztítása az állítólag párhuzamos államot építő és terrorszervezetnek minősülő Gülen-mozgalom káros befolyásától; az ICJ szerint azonban a valós cél azon bírák kiszűrése, akik nem képviselik a kormányzó párt érdekét. Az ICJ szerint erre utal, hogy 2013 előtt maga a kormánypárt bátorította a gülenista ellenőrzést a bíróságok fölött, mivel ekkor még a mozgalom közel állt a kormánypárthoz.¹⁰⁵⁸

Ugyancsak komoly problémát jelent, hogy a végrehajtó hatalom képviselői nyilvánosan megtagadják a bíróságok egyes döntéseinek elfogadását vagy végrehajtását, és erősen bírálták az bírósági szervezetet és a bírósági döntéseket, mint amelyek politikailag elfogultak a Kormánnyal szemben.¹⁰⁵⁹ Az ilyen fellépés aláássa az igazságszolgáltatás hitelességét oly módon, hogy azt kockáztatják: a bírói hatalom önálló gyakorlását mint a Kormány elleni politikai összeesküvést jeleníti meg. Ezek a megjegyzések aláássák a hatalmi ágak elválasztásának és a bírói függetlenség elvét, és ellentétesek a nemzetközi normákkal és Törökország nemzetközi kötelezettségeivel [EEJE 6. cikk, PPJEO 14. cikkét], és ellentétes az ENSZ Alapelvek 1. alapelvével, amely előírja, hogy minden kormányzati és egyéb intézmény kötelessége tiszteletben tartani és figyelembe venni az igazságszolgáltatás függetlenségét. Az ET R(94)12. számú ajánlása továbbá rögzíti, hogy

¹⁰⁵⁷ *Turkey: the Judicial System in Peril (A briefing paper)*, International Commission of Jurists, 2016.

¹⁰⁵⁸ *Uo.* 10.

¹⁰⁵⁹ Nevezetesen, Recep Tayyip Erdoğan elnök az Alkotmánybíróság 2016 februári döntését követően, amelyben két újságíró fogvatartását alkotmányellenesnek mondta ki, mivel az sérti a szabadsághoz és a biztonsághoz való jogot és a szólásszabadságot, kijelentette, hogy "nem fogadja el" és "nem tartja be" az Alkotmánybíróság döntését. L.: *uo.* 11.

"a végrehajtó és jogalkotói hatalomnak el kell kerülniük a kritikát, amely aláásná az igazságszolgáltatás függetlenségét vagy a polgárok bizalmát. El kell kerülniük azokat a lépéseket is, amelyek megkérdőjelezhetik hajlandóságukat arra, hogy betartsák a bírói döntéseket, kivéve a fellebbezési szándékuk bejelentését."¹⁰⁶⁰

Tekintettel arra, hogy a bírák kinevezéséről, beosztásáról és előmeneteléről a Bírák és Ügyészek Tanácsa dönt, a Bírák és Ügyészek Tanácsa személyi összetételéből adódó aggályok a bírói függetlenséggel kapcsolatos aggályokat is felvetnek. Már a legutóbbi alkotmánymódosítás előtt is aggályokat vetett fel, hogy a politika túlzottan nagy befolyást gyakorol a bírák kiválasztásában és előmenetelében.

Az 2010-es módosítás megteremtette a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsának közigazgatási és pénzügyi függetlenségét, kizárta a minisztert a tanácsok munkájából, és megteremtette a bírák és ügyészek felmentésére vonatkozó döntés bírósági felülvizsgálatának lehetőségét.¹⁰⁶¹

A 2014. évi 6524. számú törvény¹⁰⁶² azonban visszaállította a miniszteri ellenőrzést a Tanács felett az által, hogy – miközben megnövelte a tanácsok szerepét a Teljes Ülés rovására – a tanácsok összetételének megállapítását a miniszter mint a Tanács elnökének hatáskörébe utalta a tanácsok összetételének meghatározását, egyidejűleg megszüntette a Tanács tisztségviselőinek megbízatását, lehetővé téve a miniszternek, hogy saját jelölteket állítson.¹⁰⁶³ A Kormányzat befolyását növelte, hogy a Tanács első-osztályú bíró és ügyész tagjainak 2014-es választása során jól szerepelt a nem sokkal korábban alakult a Bírósági Egység Platformja, amely később a Bírósági Egység Szervezetévé alakult; az ICJ információi szerint ez a kormánypárti bírák szerveződése volt.¹⁰⁶⁴

Törökországban a bíró- és ügyészjelöltek felvétele egy írásbeli és egy szóbeli vizsgából áll; a szóbeli vizsgabizottság 7 tagjából 5-öt az igazságügyminiszter nevez ki; ezt a Bizottság is kifogásolta 2015-ös Rendszeres Jelentésében. Valamennyi érintett elismerte, hogy a vizsga manipulálható, és sok jelöltet kizártak csalás gyanúja miatt.¹⁰⁶⁵ Az elmúlt években a Semmítőszék és az Államtanács új tanácsainak felállítása, valamint az új

¹⁰⁶⁰ *Uo.* 10.

¹⁰⁶¹ *Uo.* 11.

¹⁰⁶² A törvény egyes rendelkezéseit az Alkotmánybíróság megsemmisítette, ennek azonban nem volt visszaható hatálya, az annak alapján hozott határozatokra, így azok hatályban maradtak. L.: *uo.* 13.

¹⁰⁶³ A módosítás indoka az ICJ szerint az volt, hogy amikor a 2013-as korrupciós botrány kapcsán kötelezték a bírósági rendőröket, hogy nyomozásuk eredményét közöljék a közigazgatási hatóságokkal, a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa tiltakozott a bírói függetlenség megsértése miatt. L.: *uo.* 12-13.

¹⁰⁶⁴ A Platformmal való kormányzati együttműködést még az akkori miniszterelnök, Erdogan is elismerte, amikor a nemzeti televízióban kijelentette, hogy a választások céljából ő hozta létre a Platformot. L.: *uo.* 13.

¹⁰⁶⁵ A Minisztérium szerint a kizárt jelöltek egy szervezett gülenista csalásban vettek részt. L.: *uo.* 14.

békebíróóságok létrehozása miatt¹⁰⁶⁶ sok új bírót neveztek ki, a Semmítőszékre 144 új bírót, az Államtanácsba 33 új bírót; az ICJ szerint ennek is az volt a célja, hogy a kormányzat az ellenőrzése alá vonja az igazságszolgáltatási szervezetet.¹⁰⁶⁷

A Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsáról szóló törvény 89. cikke szerint a HSYK harmadik tanácsa hatáskörrel rendelkezett annak vizsgálatára, hogy vajon a bírák és az ügyészek a törvényekkel összhangban gyakorolják-e feladataikat, és hogy „szokásaik és cselekedeteik” megfelelnek-e a bírói etika normáinak. A törvény előírta, hogy az igazságügyminiszter jogosult a fegyelmi intézkedésekről szóló határozatok felülvizsgálatát kérni. Az igazságügyminiszter jóváhagyása szükséges ahhoz, hogy a bírák és az ügyészek ellen nyomozás legyen indítható. Ezért, bár a 2010-es alkotmánymódosítás után a felügyelet és az ellenőrzés elsődleges hatáskörét a HSYK-ra bízta, úgy tűnik, hogy az igazságügyminiszter döntő szerepet játszik mind a jogszabályok, mind pedig a gyakorlat szerint.¹⁰⁶⁸

A 2013 decemberi korrupciós válság után azok az állítások, hogy a bírák és az ügyészek az állam központi intézményeiben egy Gülen-mozgalmi „párhuzamos struktúrát” hoztak létre, büntetőjogi és fegyelmi vádak eredményeztek a mozgalomban való részvétellel gyanúsított egyes bírák és ügyészek ellen.¹⁰⁶⁹ Még 2016 júniusi puccs előtt, 2016. március 6-án a kormánypárti újság, Sabah jelentette, hogy a Tanács 680 bírót és ügyészt függesztett fel a gülenista „párhuzamos struktúrájában” való részvétel miatt. A Velencei Bizottság 2015 júniusában kiadott nyilatkozatában úgy ítélte meg, hogy az ilyen esetek „az igazságszolgáltatás függetlenségébe való beavatkozás mintázatának felelnek meg, amely egyértelműen sérti az európai és az univerzális normákat”. Az ICJ hangsúlyozta, hogy a bírák és az ügyészek elleni fegyelmi eljárásnak tiszteletben kell tartania a tisztességes tárgyaláshoz való jogot, és független és pártatlan bíróság előtt fellebbezést kell engedni a döntés ellen.¹⁰⁷⁰ A helyzet ebből a szempontból nem javult, mivel a bírák és ügyészek felfüggesztésére tömegesen került sor a 2016 júniusi puccskíséret után, és felvetődött, hogy a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsa a bírák felmentésével kapcsolatos jogkörét nem a bírói hivatalviselés biztonságának elvével összhangban gyakorolja.

¹⁰⁶⁶ Az ICJ szerint az újjászervezett Büntető Békebíróóságok tagjait a kormányzati befolyás alatt álló Tanács nevezte ki, így azok kormányzati befolyást jeleznek meg az igazságszolgáltatáson belül, ami különösen azért problematikus, mert e bíróságok gyakorolnak felügyeletet a nyomozás felett, és döntenek a nyomozás során a kényszerintézkedésekről. L.: *uo.* 18-19.

¹⁰⁶⁷ *Uo.* 14.

¹⁰⁶⁸ *Uo.* 16.

¹⁰⁶⁹ *Uo.*

¹⁰⁷⁰ *Uo.* 17.

A bírák és ügyészek áthelyezésére vonatkozó döntéseket a Tanács első tanácsa hozza (amelynek az államtitkár hivatalból tagja), és amelynek döntése ellen fellebbezésnek van helye a Tanács Teljes Üléséhez; ez utóbbi döntése ellen azonban bírósági felülvizsgálatnak nincs helye. Bár általában beszerzik az érintett hozzájárulását az áthelyezéshez, de a törvény lehetőséget ad arra is, hogy a bírót vagy ügyészt hozzájárulása nélkül helyezzenek át; az ilyen döntések száma vitatott, mindenesetre lehetőséget ad arra, hogy a bírót vagy ügyészt szakmai álláspontja vagy tevékenysége miatt kedvezőtlen helyre való áthelyezéssel büntessék, fegyelmi felelősségrevonás nélkül is.¹⁰⁷¹

Az ICJ állítása szerint a kormányzat a bírák egyesületeit is befolyása alá igyekszik vonni, a Bírósági Egység Szervezetét támogatva a kormányzati intézkedésekkel erősen kritikus bírói egyesület, a YARSAV rovására az által, hogy a kormánypártinak tartott Bírósági Egység Szervezete aktívan toboroz tagokat a bírák körében (akik e személyes felhívás visszautasításának következményeitől tartanak), ugyanakkor megtiltja tagjainak, hogy más bírói egyesületben fenntartsák tagságukat.¹⁰⁷²

Aggodalomra ad okot az is, hogy az ügyvédek ellen, hivatásuk gyakorlása miatt nagyszámban indítanak büntetőeljárást, illetve gyakoriak az erőszakos támadások. Az ügyvédek szerepe a tisztességes meghallgatáshoz való jog és az emberi jogok megsértésével szembeni hatékony jogorvoslathoz való jog támogatása, amely a jogállamiság fenntartásához elengedhetetlen, amit nem szabad aláásni megalapozatlan büntetőeljárás vagy más büntető intézkedések formájában történő zaklatás vagy megtorlás révén. A politikusok és a hatóságok nem mindig tartózkodnak az olyan megjegyzésektől és cselekményektől, amelyek veszélyeztethetik az ügyvédek és más emberi jogi jogvédőket, amikor úgy mutatnak rájuk, mint a politikailag motivált erőszak legitim célpontjaira, azonosítva őket az általuk védett féllel.¹⁰⁷³

A 2017 áprilisi alkotmánymódosítás bár átalakította a bírósági igazgatás központi szervét, megalakítva a Bírák és Ügyészek Tanácsát, de annak új összetétele sem csökkentette a kritikák kiindulópontját jelentő problémát: a másik két hatalmi ág túlzott szerepét a Tanács tagjainak meghatározásában. A Bírák és Ügyészek Tanácsát továbbra is az igazságügyminiszter vezeti, annak továbbra is tagja az igazságügyi államtitkár; a korábbi szabályokkal szemben azonban a köztársasági elnök által kinevezett 4 bíró tagján

¹⁰⁷¹ *Uo.* 18-19.

¹⁰⁷² *Uo.* 19-20.

¹⁰⁷³ *Uo.* 20-21.

kívüli 7 tagját már nem a bírói testületek választják, hanem a bírói testületek által állított 3-3 jelölt közül a Nagy Nemzetgyűlés választja ki.

2.2. Az Unió befogadóképessége

A koppenhágai kritériumok később egy újabb, az Uniót terhelő kritériummal is kiegészültek: „[a]z Unió képessége, hogy felvegyen új tagokat, miközben fenntartja az európai integráció lendületét, szintén egy fontos közérdekű szempont mind az Unió, mind a jelölt országok számára.” [...] ¹⁰⁷⁴

A török csatlakozás kapcsán – korábban és napjainkban is – fontos kritérium volt és marad az Európai Unió befogadóképessége a további bővítéshez. Ez bizonyára nagyon komoly előfeltétele a következő csatlakozási döntéseknek. A csatlakozási tárgyalások kapcsán Törökország viszonylatában szintén visszatérő, napjainkban is vitatott elem az, vajon az EU egy „keresztény klub”-e? Ez a kérdés, amelyet az előző részben is vizsgáltam, fontos, és olyan jelenségekben csúcsosodik ki, mint az a vita, hogy vajon helyes-e, hogy Isten nem szerepel az Alkotmány preambulumban, vagy a korábbi francia elnök, Giscard d’Estain nyilatkozata, hogy Törökország csatlakozása az „EU végét” jelentheti, és a közvélemény zavarodottsága az iszlám európai helyét illetően szeptember 11-e és március 11-e után. ¹⁰⁷⁵

„Az Európai Unióról szóló szerződés 49. cikke értelmében az EU-nak tagja lehet „bármely európai állam”, amely tiszteletben tartja az európai értékeket és elkötelezett azok érvényesítése mellett. Amikor az Európai Bizottság első elnöke, Walter Hallstein 1963-ban aláírta a társulási szerződést Törökországgal, kijelentette: „Törökország Európa része.” Ma azonban ez kevesek számára ennyire egyértelmű. Valéry Giscard d’Estain egykori francia elnök volt az első az európai vezetők közül, aki megtörte a „diskurzuskonszenzust” Törökországgal kapcsolatban 2002-ben, amikor azt mondta: „Törökország nem európai ország, a fővárosa nem Európában van.” Hozzátette azt is, Törökország „egy másik kultúra, másik életmód” része, és integrációja „Európa végét” jelentené. Ahogy Törökország egyre közelebb került a tárgyalások megkezdéséhez, az ehhez hasonló kijelentések olyan mértékben általánossá, tolerálttá és elfogadottá váltak, hogy alig keltettek figyelmet. A törököket sokként érte, hogy növekvő mértékben megkérdőjelezzik

¹⁰⁷⁴ EMERSON i. m.

¹⁰⁷⁵ Uo.

európaiságukat, tekintve, hogy a hidegháború egész időszaka alatt erre soha nem volt példa európai vezetők részéről.”¹⁰⁷⁶

Ez elvezet ahhoz a kérdéshez, hogy Törökország csatlakozása vajon fenyegetést vagy értéket jelent-e azon alapvető kihívás szempontjából, hogy elkerüljük a civilizációk elszabaduló összecsapását, és helyette elősegítsük a kultúrák összhangját mindenekelőtt Európában, és a szélesebb arab-muszlim szomszédságban, amely délről és keletről körülveszi Európát.¹⁰⁷⁷

3. AZ EU-HOZ VALÓ CSATLAKOZÁS TÖRÖKORSZÁG SZEMSZÖGÉBŐL

A csatlakozás vizsgálata során nagyrészt az EU nézőpontja, feltételei és elvárásai álltak a vizsgálódás középpontjában. Éppen ezért most szeretném Törökország nézőpontját is megvizsgálni, mivel a törökök véleménye sem egységes ezzel kapcsolatban.

A csatlakozási tárgyalások kezdetekor még egységes volt a törökök véleménye a csatlakozás kérdésében, rendkívüli lelkesedéssel fogadták a csatlakozást, azonban időrőlidőre csökkent a lelkesedésük az elutasítások miatt. Erdoğan kormányfő 2002-es hivatalba lépésekor Törökország EU-ba vezetését ígérte. Recep Tayyip Erdoğan hangsúlyozta a koppenhágai kritérium internalizálásának fontosságát: „Célunk az, hogy a koppenhágai kritériumokat Ankarai kritériumokká tegyük”.¹⁰⁷⁸ Mára azonban megnőtt a törökök között is azoknak a száma, akik nem kívánják a csatlakozást az EU-hoz és belefáradtak az általa támasztott elvárások teljesítésébe. A közelmúltban és a napjainkban zajló események azonban mégis arra mutatnak, hogy Törökországnak továbbra is célja a csatlakozás a csökkent lelkesedés ellenére is.

3.1. A török kormánypárt viszonya az európai integrációhoz

Ha elemezni kívánjuk a legújabb fejlemények várható hatásait Törökország Európai Unióhoz való csatlakozásának folyamatára, akkor szükséges megvizsgálni a jelenlegi török kormánypárt viszonyát az EU-hoz, melynek során nem mehetünk el az Igazság és Fejlődés Pártja (AKP, *Adalet ve Kalkınma Partisi*) ideológiai és politikai profilja mellett.

Köztudomású, hogy a török társadalom vallásos mélyrétegeiben mindig volt egy erős ellenállás a kemalizmus reformfolyamatával szemben. A szekularizáció őrzője, a hadsereg

¹⁰⁷⁶ PÉNZVÁLTÓ Nikolett: Törökország és az Európai Unió- Érdekek és értékek hálójában. In: BARANYI Tamás Péter – SZÁLKAI Kinga: *Újhold. – A török külpolitika útkeresése a 21. században*, Budapest, Antall József Tudásközpont, 2016.

¹⁰⁷⁷ EMERSON i. m.

¹⁰⁷⁸ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 53.

azonban mindig korlátozta, betiltotta, vagy – végszükség esetén – erőszakkal felszámolta a vallásos, illetve liberális és demokratikus reformokat is vállaló pártokat. A vallásos pártok mögött sorakozott fel az anatóliai parasztság többsége, de idővel egyre több üzletember is feltűnt ezekben a pártokban, akiket irritált az állam erős gazdasági szerepvállalásán alapuló etatizmus. Sok korábbi pártkezdeményezést (Demokrata Párt, Igazságpárt) követően az AKP képes volt tartósan hatalmon maradni.¹⁰⁷⁹

A 2001-ben alakult AKP iszlám gyökerű pártként döntően a vallásos anatóliai szavazókra támaszkodik, de tévedés lenne, ha azt gondolnánk, hogy a párt 2003-ban az iszlamista hívószavakkal, a szekularizáció kritikájával nyert. Az AKP a 2000-es évek elején számos olyan szekuláris világnézetű török állampolgárt is képes volt megnyerni, akikre vonzerőt gyakorolt a párt külpolitikája (uniós csatlakozási tárgyalások felgyorsítása), kifejezetten liberális gazdaságpolitikája (privatizáció, kis- és középvállalkozások támogatása), valamint a politikailag aktív hadsereg visszاسzorítására vonatkozó ígérete.¹⁰⁸⁰

Ahhoz, hogy a török társadalom választását megfelelően értékeljük, figyelembe kell vennünk a történelmi előzményeket. A 20. században négy katonai puccsra került sor (1961-ben, 1971-ben, 1980-ban és 1997-ben).¹⁰⁸¹ Az állam, Musztafa Kemal intencióit követve, irányító szerepet töltött be a gazdaságban, abból az elvből kiindulva, hogy egy alapvetően szegény, elmaradott ország a Nyugathoz képest jelentős gazdasági különbséget csak az állam aktív közreműködésével hozhatja be. A modell évtizedeken keresztül hatékonyan működött, ám az 1990-es években a török társadalomban növekedett a kis- és középvállalkozói réteg, amely egyre terhesebbnek érezte az állami gazdaságirányítást, és érdekelt volt az államkapitalista modell lebontásában, a deregulációban, a privatizációban, az állami bürokrácia leépítésében meg a szakszervezetek visszاسzorításában.

Európából nézve talán különösen hat, de e történelmi előzmények miatt érthető, hogy a liberális gazdaságfilozófia és a mély muszlim vallásos érzület nem áll ellentétben az újonnan felemelkedett vállalkozói rétegekben. Az AKP új háttérországát jelentő vallásos, sokszor szúfi dervisrendekhez kötődő muszlim kis- és középvállalkozók számára az iszlám és a liberális kapitalizmus elvei összeegyeztethetők: a profitmaximalizálást nem vallásellenes, hanem Istennek tetsző jelenségként értékelik. Bizonyos elemzők a jelenség

¹⁰⁷⁹ EGERESI Zoltán: Törökországi parlamenti választás: egy korszak vége? *KKI Elemzések*, E-2015/27, http://kki.gov.hu/download/b/49/01000/T%C3%B6r%C3%B6gorsz%C3%A1gi%20parlamenti%20v%C3%A1laszt%C3%A1s_Egeresi_Zoltan.pdf, (2017. 02. 17.), 12.

¹⁰⁸⁰ Uo. 12.

¹⁰⁸¹ GOLDSCHMIDT i. m. 234-235.

kapcsán egyenesen „muszlim kálvinizmusról” írnak.¹⁰⁸² A felemelkedő középosztály úgy vélte, hogy önmegvalósítását két tényező, az állami bürokrácia és a hadsereg akadályozza. Tehát nem csoda, hogy a társadalom jelentős része rokonszenvezett a 2003-ban hatalomra került iszlamista párt programjának két legfontosabb elemével, az etatista gazdaságpolitika lebontásával és a hadsereg privilégiumainak megszüntetésével.¹⁰⁸³

Az AKP kapcsán nem könnyű definiálni az ideológiai profilt. Amikor egy párt ideológiáját vizsgáljuk, akkor több forrásra támaszkodhatunk: alapul vehetjük a párt vezetőinek programját, vezetőinek nyilatkozatait, valamint az adott szervezet nemzetközi kapcsolatrendszerét. Amikor az AKP 2003-ban hatalomra került, akkor a párt egyértelműen a török politikai élet jobbközép szegmensében helyezte el magát. Törökországban azonban mást jelent a „jobboldal” és „baloldal”, mint Nyugat-Európában vagy az Egyesült Államokban (sőt, már e két régióban sem ugyanazt jelenti). Az AKP gazdaság- és társadalompolitikai elvei miatt tekinthető jobboldalinak a török rendszerben.

A képet színezi a párt erős vallásos szubkultúrája. A valláshoz való viszony éles törésvonal Törökországban: aki elutasítja vagy enyhíteni kívánja a Kemal Atatürk idejéig visszanyúló szekularizációt, az könnyen börtönbe kerülhetett a Köztársasági Néppárt uralma idején. Az AKP-t azok alakították, akik a Néppárt ellenfelei, tehát közöttük az iszlám ébredés hívei is. Gyakran illetik a pártot a fundamentalista jelzővel, noha az AKP vezetői ezt a jelzőt mindvégig elutasították, mint egy mára széles körben pejoratívan hangzó kifejezést.¹⁰⁸⁴

A fundamentalista irányzat megtalálható a keresztény, a zsidó, a hindu vallásrendszerben, de az iszlám világban alakultak ki kifejezetten fundamentalista rezsimek (az első 1979-ben Iránban). Egy alapvetően amerikai protestáns gyökerű fogalomról van szó, amely az adott vallás szent szövegének betű szerinti értelmezését várja el híveitől.¹⁰⁸⁵

Szemben azzal, ahogyan az manapság gyakran történik a médiában, a fundamentalizmus és a terrorizmus közé semmiképpen nem tehető egyenlőségjel. Nemcsak azért nem, mert az egyik egy – önmagában is összetett – teológiai-filozófiai jelenség, a másik pedig egy szélsőséges és a történelem során sokféle ideológiájú (nacionalista,

¹⁰⁸² TASPINAR, Ömer: *Turkey: The New Model?* April 25, 2012. <https://www.brookings.edu/research/turkey-the-new-model/>

¹⁰⁸³ PRIEGER – PAÁR i. m.

¹⁰⁸⁴ CAGAPTAY, Soner: Beware 'Turkish Model'. *Wall Street Journal*, March 28, 2011. <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/beware-the-turkish-model>

¹⁰⁸⁵ ROSTOVÁNYI Zsolt: Iszlám(ok) és iszlamizmus(ok). Válaszadási kísérletek a globalizáció kihívásaira. *Rubicon*, 2015/2. 31-35., DÉVÉNYI Kinga: Dzsihadisták, iszlamisták, terroristák. *Rubicon*, 2015/2. 37-47.

szeparatista, szélsőbaloldali és szélsőjobboldali) csoport által használt eszköz, hanem azért sem, mert az iszlám világban számos befolyásos, a társadalomban mélyen gyökerező fundamentalista párt működik (pl. az egyiptomi Muzulmán Testvériség, a palesztin Hamász, az algériai Iszlám Üdvfront), amelyek elsősorban szociális, oktatási és egészségügyi intézkedésekkel próbálják elmélyíteni támogatottságukat.¹⁰⁸⁶ A fundamentalisták a Koránt tekintik az alkotmányuknak, a demokrácia elve, a népszuverenitás helyett az isteni szuverenitást hirdetik.¹⁰⁸⁷

Jelenleg azonban Törökország messze áll az egyiptomi Muszlim Testvériség vagy éppen Irán által képviselt fundamentalista modelltől, már csupán az ország szekuláris gyökerei és a vallásos pártok bázisának heterogenitása (liberális szellemű középrétegek, etnikai kisebbségek), továbbá a külpolitikai prioritásként kezelt EU-tagság miatt is. Egyébként mindegyik említett fundamentalista párt és mozgalom szemben áll az Iszlám Állammal, amelynek sajátos dzsihadista-millennarista fanatizmuson alapuló erőszakkultuszát hitetlenségnek, az iszlámtól idegennek minősítették.

Recep Tayyip Erdoğan egyértelműen elhatárolta magát az iszlamizmustól. Kijelentette, hogy az AKP nem iszlamista párt, sőt a „kereszténydemokrata” szó tükörképeként hangzó „muszlim demokrata” kifejezést is elutasította. Ami a párt nemzetközi kapcsolatrendszerét illeti, annak alapján az AKP vezetői az európai jobbközép, kereszténydemokrata pártokat, mindenekelőtt a német Kereszténydemokrata Uniót (CDU) tekintették természetes szövetségüknek.

Ma már a török és német közvélemény is hajlamos elfelejteni, hogy a Recep Tayyip Erdoğan vezette AKP kapcsolatai biztatóan alakultak az Angela Merkel vezette CDU-CSU koalícióval. Merkel személyesen találkozott Erdoğannal, valamint Abdullah Gül külügyminiszterrel.¹⁰⁸⁸ Erdoğan és hívei a német „szociális piacgazdaságot” tekintették példának, amelyet a II. világháború után a jobbközép, CDU-CSU kormányok alapoztak meg. Ahogyan Angela Merkel leszögezte, hogy a CDU ökumenikus párt, amelynek magától értetődően vannak katolikus, protestáns, sőt muzulmán, valamint felekezeten kívüli tagjai, Erdoğan is hangsúlyozta, hogy az AKP „nem iszlamista párt”.¹⁰⁸⁹ Összességében tehát az AKP-t egy liberális gazdaságpolitikát vállaló jobbközép

¹⁰⁸⁶ SCHEFFER, Paul: *Érkezési oldal. Európa és a bevándorlók*. Budapest, Osiris, 2016, 250.

¹⁰⁸⁷ Uo. 277.

¹⁰⁸⁸ CDU will mit islamischer AKP kooperieren. *Spiegel*, Montag, 16. 02. 2004. <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/merkels-tuerkeireise-cdu-will-mit-islamischer-akp-kooperieren-a-286619.html>

¹⁰⁸⁹ PIETSCH Lajos: *Angela Merkel, az első*, Budapest, Kossuth, 2014, 154., TASPINAR (2012) i. m.

beállítottságú pártnak tekinthetjük, amely nemzetközi kapcsolatrendszerében a kereszténydemokrata, konzervatív pártokhoz kötődik.

Az AKP kormány külpolitikai vonalvezetésében mindinkább egy hangsúlyeltolódás megy végbe, amelyet David Barchard politológus, újságíró terminológiáját követve az ún. „neo-oszmán” vagy „neo-ottomán” jelzővel illetnek.¹⁰⁹⁰ A „neo-oszmán” külpolitika kialakításában alighanem szerepet játszott, hogy Ankara távolabb került az uniós csatlakozástól.

Az AKP számára kiábrándító lehetett, hogy az Erdoğan által testvérpártnak tekintett CDU nem hajlandó nagyobb engedményre az EU-csatlakozás terén. Merkel 2004-ben kijelentette, hogy „Törökországnak van egy európai perspektívája”, ugyanakkor figyelembe véve a nyugat-európai és török társadalom különbségeit, valamint a biztonságpolitikai kihívásokat, javasolta egy „különleges partnerség” létrehozását. A német kancellár utalt a csatlakozási fordulóban részt vevő kilenc új tagállammal kapcsolatos problémákra, és kifejtette, hogy gondot jelent, ha ehhez „még 25 millió török paraszt” csatlakozna.¹⁰⁹¹

Nem csupán a CDU, hanem akkori koalíciós partnere, az FDP is ellenezte a török csatlakozási tárgyalások felgyorsítását. A második AKP kormány megalakulása (2007) után a külpolitikában felerősödött a neo-oszmán irányvonal, ami mintegy az EU, és különösen a német politika távolságtartó attitűdjére való válaszként is értelmezhető. Ahogyan egyre messzebb került Ankara az EU-tagság vágyától, a török külpolitikát egyre inkább a neo-oszmanizmus határozta meg.

A neo-oszmán külpolitikának voltak előzményei az 1970-es években (1974: Észak-Ciprus megszállása a török kisebbség védelmében), valamint a délszláv polgárháborúban (a balkáni muszlim kisebbségek sorsának figyelemmel követése), de tételes megfogalmazása a 2009-ben külügyminiszterré kinevezett Ahmet Davutoğlu, a későbbi miniszterelnök tevékenységéhez kötődik.

Davutoğlu összességében hibásnak tekintette a megelőző évtizedek külpolitikáját, amelyet túlzottan passzívnak és egyoldalúan Nyugat-centrikusnak tartott. A Köztársasági Néppártot hibáztatta, mert nem használta ki az ország lehetőségeit, és geopolitikai szempontokra hivatkozva egy alapvetően befelé forduló, passzív, túlzottan óvatos külpolitikát vitt (ebben csak a ciprusi kérdés jelentett kivételt). Davutoğlu ehelyett egy

¹⁰⁹⁰ TASPINAR, Ömer: Turkey's Middle East Policies: Between Neo-Ottomanism and Kemalism. *Carnegie Papers*, Number 10, September 2008.

¹⁰⁹¹ *CDU will mit islamischer AKP kooperieren.*

olyan aktív, kezdeményező külpolitikát javasolt, amely az egykori Oszmán Birodalom területéhez tartozó államokkal való politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatok erősítését és mélyítését célozza.

Ennek a koncepciónak tehát három eleme van: egyrészt az aktív külpolitika, amely tudomásul veszi Törökország erejét, másrészt az Egyesült Államokkal és Európával fenntartott kapcsolatok mellett az Oroszországgal, Iránnal és Szíriával, valamint a Kaukázus és a Balkán-félsziget államaival való sokoldalú kapcsolatépítés, harmadrészt pedig a „puha erő” (*soft power*) sokoldalú alkalmazása.¹⁰⁹² A sors pikantériája, hogy az Oroszországgal, Iránnal és Szíriával való kapcsolatok elmélyítésére éppen a szíriai polgárháború adott lehetőséget. Ebben a külpolitikai vonalvezetésben Nyugat-Európa mellett, amelyre egykor Musztafa Kemal tekintete irányult, mindinkább az oszmán kultúrához közelebb eső Balkán-félsziget, a Kaukázus és a Közel-Kelet térsége játszik kiemelt szerepet.¹⁰⁹³

Kulturális vagy kultúrdiplomáciai értelemben a neo-oszmánizmus vagy neo-ottomanizmus a dicsőségesnek ábrázolt oszmán múltra helyezi a hangsúlyt. A Török Köztársaság 1924 után szabadulni kívánt mindentől, ami Törökországot és a török népet az iszlámhoz, a muszlim népek közösségéhez fűzi (arab betűk, muszlim időszámítás, öltözködés, kalifátus).¹⁰⁹⁴ Musztafa Kemal és utódai, amennyire lehetett, lazítottak a közeli országokkal való kapcsolatokon (részben ezzel is magyarázható, hogy a függetlenségi háború során Kemal meg sem próbálkozott az arabok lakta területek megtartásával). A török nacionalizmus élesen szemben állt mindennel, ami az oszmán múlttal vagy a muszlim kulturális örökséggel kapcsolatos. Ez a kísérlet óriási törést jelentett a törökségben.

Napjainkban azonban a török politika mindinkább használja a Közel-Kelethez, a Balkán-félszigethez, a Kaukázushoz és kisebb mértékben Közép-Európához fűződő évszázados kulturális, gazdasági kapcsolatokat. Az 1990-es évek eleji délszláv háborúban a jugoszláviai muszlimok sorsa a Balkánra irányította a török döntéshozók figyelmét. Az egykori birodalomhoz tartozó területek és ott élő muszlim lakosság iránti felelősségérzet növekedése, az oszmán múlt emlékei iránti érdeklődés, valamint a gazdasági kapcsolatok együttesen megingatták a korábbi Nyugat-követő, befelé forduló kemalista külpolitika pilléreit. Érdekességként megjegyzem, hogy a neo-oszmanista külpolitikába, és egyúttal a

¹⁰⁹² PINTÉR Attila: Törökország külpolitikája a 21. század elején – neooszmán vagy újradefiniált török külpolitika? *Külügyi Szemle*. 2013/1. 16.

¹⁰⁹³ TASPINAR (2008.) i. m.

¹⁰⁹⁴ SCHEFFER i. m. 250.

„puha erő” stratégiájába illeszkedik Szulejmán szultán magyarországi kultuszának buzgó építése (közös magyar-török kutatócsoport felállítása Szulejmán szigetvári sírjának felkutatására).

Ömar Taspınar török születésű politológus, az amerikai *National War College* professzora szerint Törökország előnyt kovácsol abból, hogy az egyetlen sikeres demokrácia az iszlám világban. Ankara képes úgy felmutatni magát, mint hidat, amely összeköti Európát a Közel-Kelettel.¹⁰⁹⁵ A török kormány egyre bővíti a kapcsolatait a közel-keleti államokkal. Ennek a regionális pozíciószerezésnek a jele, hogy Erdoğan megpróbált közvetítőként fellépni a két palesztin szervezet, a Fatah és a Hamász között, amelyek polgárháborút vívtak. Erdoğan igyekezett regionális hatalmi szereplőként fellépni, például fogadta Iszmáil Haníjét, az Izrael által terrrorszervezetként számon tartott Hamász vezetőjét.¹⁰⁹⁶ Ankara továbbra is igényt tart a közel-keleti térségben a regionális hatalmi szerepre. Érdekes kérdés lesz, hogy ez a hatalmi szerep megmaradna-e egy uniós csatlakozás esetén. Az viszont biztos, hogy Törökország már csak határhelyzete miatt sem tud kitérni a szíriai és iraki polgárháborúkkal kapcsolatos állásfoglalás elől. Ennek egyik, Európa számára is kézzelfogható következménye a menekültkrízis, amelynek megoldásában Ankara ismét kulcsszerepet játszik.

3.2. A koppenhágai kritériumok teljesítése török nézőpontból

Ahmet Davutoğlu Stratégiai mélység című könyvében elemzi Törökország Európai Unióhoz való csatlakozását is. Az elemzésben kiemeli a jogi elemzés fontosságát, amelyben azt állapítja meg, hogy alapvetően „annak a politikai, gazdasági és társadalmi struktúrájának a vizsgálata, amelyben Törökország helyet foglal, valamint az EU által igényelt jogi környezet és az EU bővítéséhez az integrálódási folyamat érdekében előrevetített jogi alapelvek közötti illeszkedési problémával kapcsolatos. Ez az illeszkedési probléma az átlagos formális irányelvek harmonizálási folyamatánál mélyebb tényezőket tartalmaz. Az irányelvekkel való harmonizáció problémái magukban hordozzák a fő alapelvekkel kapcsolatos pszichológiai háttér nyomait. Az elemzés síknak a kritikai küszöbe közvetlenül a hegemonia fogalommal kapcsolatos. Az EU-hoz hasonló integrációs törekvések mindenekelőtt megkövetelik, hogy az Uniót kialakító nemzetállamok nemzeti hegemoniaértelmezését egy felsőbb hatalmi terület elismerése váltsa fel. Mind az Unióban kialakuló intézmények és szervek illetékességi területeihez, és e területeknek a

¹⁰⁹⁵ PINTÉR i. m. 16.

¹⁰⁹⁶ TASPINAR (2012.) i. m.

nemzetállam szintjén hasonló funkciót ellátó intézményekkel és szervekkel való kapcsolataihoz, mind a közös külpolitikához, közös mezőgazdaság-politikához és közös pénzpolitikához hasonló, egy nemzetállam fő hegemoniaterületeihez tartozó kérdésekben a nemzeti szinten túllépő politikai döntéseknek köszönhetően születő jogi eredmények az uniós tagság és a nemzeti hegemonia közötti „szürke” területet képzik. A koppenhágai kritériumok e „szürke” területek kérdéskörében az Unió legfontosabb alapelveit tették közzé. Az olyan kritériumok, mint a demokrácia, emberi jogok, kisebbségi jogok, általános alapelvekként való elfogadása nem számít kényes kérdésnek, amikor viszont az alkalmazásukra kerül sor, akkor az EU-Törökország kapcsolatok szempontjából mindkét fél számára a legkritikusabb témákká lépnek elő. Az EU hangsúlyozza, hogy ezek a kritériumok minden tag- és tagjelölt országra érvényesek, és e tekintetben Törökország sem tarthat igényt kivételt megengedő alkalmazásokra. Az integráció folyamata szempontjából jogosnak tűnő álláspont feloldhatatlannak látszó ellentétben áll a törökországi meggyökeresedett nemzetállam-központú hatalomfelfogással és a történelmi tudatalattin alapuló pszichológiával. Mindenekelőtt az a tény, hogy a Török Köztársaságot az európai hatalmak Anatóliát felosztató terveivel szemben folytatott függetlenségi háború végén alapították meg, egy olyan történelmi tudatalattin alapuló reflexet indít be, amely pszichológiai szempontból befolyásolja a törökországi politikai döntési folyamatot. A nemzetállam hegemoniaterületének és az etnikai alapú kisebbségi jogok fogalmának összeadódása olyan reflexet vált ki, ami legtöbbször az állam legmagasabb hivatalos szervei által is említett sévres-i pszichózissá válik. A fő oka annak, hogy a más országok számára sokkal inkább objektív tényezőket hordozó koppenhágai kritériumokat a török politikaalkotók gyanakodva és fenntartásokkal fogadták, annak a történelmi tapasztalatnak a reflexe, hogy az oszmán államot az európai hatalmak előbb a vallási alapú, később az etnikai alapú különbségek alapján felosztva zsugorították. A politikaalkotók, akik azt gondolták, hogy az oszmán állam hamvain feltámadó Török Köztársaság Lausanne-ban megkapta a szükséges hatalmi és biztonsági garanciákat, a lausanne-i egyensúlyok esetleges megváltozását előidéző kockázatokra rendkívül érzékenyen reagáltak. A lausanne-i egyensúlyok és az EU-kapcsolatok legtürekenyebb tényezője, hogy Lausanne-ban vallási alapúként meghatározott kisebbség fogalmat az EU-ba való integrációs folyamat részeként e kritériumok keretében etnikai alapúként határozzák meg, és az EU ebben a keretben alakította ki kurdpolitikáját.

Az EU illetékeseinek azt a véleményét, miszerint Törökország olyan beteg struktúrával rendelkezik, amelyet szabályozni kell, és azt a deklaratív és parancsoló

viselkedését, ami ezen a nézeten alapul, a másik fél érzékenységét és pszichéjét is figyelembe vevő tárgyalópartneri magatartássá kell változtatnia. Ellenkező esetben a történelmi reflexek a diplomáciai racionalitásnak a jogi formalitásán jóval messzebbre hatnak. Ha vonakodunk is elfogadni, az EU-ba lépés a nemzeti hegemoniaterület megváltozásához vezet. A választottbírói törvény e változás egyik legszembetűnőbb példája. A klasszikus hegemonia fogalmat teljesen megőrizni, és emellett az EU-ba való belépést a legfőbb stratégiai célként szorgalmazni komoly ellentmondás. Az EU-hoz csatlakozás, ami maga is föderális struktúrát képez, az egységállam hegemonia-felfogását rugalmassá teszi. E következményekre felkészületlenül az EU-t mint modernizációt felfogni, ahogy a retorika hirdeti, előfeltételként elfogadtatni, de az EU feltételeinek teljesítését folyton-folyvást elhalasztani csak időhúzásként lehet értékelni. Csakhogy ez a viselkedés, azt is késlelteti, hogy Törökország egyértelműen válasszon világos, hosszú távú stratégiai célokat. Másrészt a belpolitikai rögzült befolyási területeket védve nagyon nehéz a koppenhágai kritériumok két fő feltételét, a demokrácia és az emberi jogok alapelveit megvalósítani.

Törökország azzal szembesül, hogy újra kell építenie a politikai kultúráját, pszichológiáját, intézményeit és a rendszerét. Az ennek az újjáépítésnek a megvalósítása nélkül véghezvitt jogi szabályozások nélkülözni fogják a kellő társadalmi támogatást és a motivációt.¹⁰⁹⁷

3.3. Törökország Új Európai Unió Stratégiája

Törökországban az Európai Unió ügyekért felelős minisztérium (*Avrupa Birliđi Bakanlıđı*) által közétett Törökország új Európai Unió stratégiája¹⁰⁹⁸ (*Türkiye'nin yeni Avrupa Birliđi stratejisi*) fontos célokat, álláspontokat, hozzáállást fogalmaz meg Törökország oldaláról. Ez a Stratégia 2016. október 26-án lett utoljára frissítve, véleményem szerint azonban fontos látnunk azt, hogy ez a Stratégia már a puccskísérlet után született, amikor Törökország számos nyugati kritikát kapott a 2016. július 15-ei puccskísérletet követő tisztogató politikája miatt.

Véleményem szerint az uniós dokumentumok részletes áttekintése mellett, szükséges egyes török hivatalos dokumentumok vizsgálata is ahhoz, hogy valós képet kapjunk. Meglátásom szerint ugyanis napjainkban, amikor az EU-török kapcsolatokat vizsgálják,

¹⁰⁹⁷ DAVUTOGLU i. m. 451-454.

¹⁰⁹⁸ Türkiye'nin yeni Avrupa Birliđi stratejisi
https://www.ab.gov.tr/files/5%20Ekim/turkiyenin_yeni_ab_stratejisi.pdf (Letöltés: 2018. 01. 10.)

nem fektetnek kellő hangsúlyt a török álláspontok megismerésére. Úgy gondolom, hogy az EU-török kapcsolatok rendkívül fontosak, éppen ezért az EU-nak is érdeke a török álláspont feltárása az eredményes együttműködés érdekében. Jelen török nyelvű dokumentum megvizsgálása során, fontos török célokat volt lehetőségem feltárni.

A Stratégiában Törökország leszögezi, hogy számára az EU tagság stratégiai cél. A köztársaság kikiáltása óta a korszerűsítés szempontjából ez a legnagyobb cél. Nem csak Törökországot érinti a menekültválság, hanem egész Európát is. A Stratégia olyan megoldást igyekszik kidolgozni, ami mind Törökország, mind az Európai Unió számára előnyös.

A Stratégia a 2016. évet „Reform- és EU központú évnék” minősítette. Létrehoztak egy reformcselekvési csoportot, melynek elnöke Erdoğan elnök, aki leszögezte, hogy Törökország számára nem csak időszakos, hanem tartós cél az EU tagság.¹⁰⁹⁹ A Stratégia is hangsúlyozza, hogy fontos cél Törökország és az EU jövőjének közös felépítése. Törökország úgy véli, hogy a török EU tárgyalások központi része a csatlakozási tárgyalások 23. és 24. fejezetének áttekintése. Törökország mindent elkövetett az eredményes munka érdekében, ezért eljött az ideje annak, hogy a közös munka eredményesen záruljon.

A Stratégia megemlíti Jean-Claude Juncker, az Európai Bizottság elnöke nyilatkozatát, hogy a 2014-2016 közötti időszak hangsúlyos célja az EU globális szerepének megerősítése. Juncker kiemelte azt is, hogy a csatlakozási problémák ellenére, fontos Törökország és az EU stratégiai partnerségének kialakítása.

A Stratégia hangsúlyozza, hogy Törökország hite szerint: „Erős Törökország, erős EU!” Kiemelte, hogy Törökország tagságának kérdése teljesen speciális eset. Az elmúlt időszakban Törökország gyökeres változásokon ment keresztül. Ezen felül Törökország és az EU kapcsolata egy win-win pozícióra van alapozva, ahol megfelelő stratégiával mindkét fél nyertesként kerül ki. Mindkét félnek, a közös jó eléréséhez szüksége van egymásra.

A Török Új EU Stratégia 3 fő részből áll: a Politikai reform időszaka, a Szociális-gazdasági változások a tagság időszakában, és az EU Kommunikációs Stratégia. A dokumentum hangsúlyozza a reformidőszak felgyorsításának a fontosságát, és az EU-sztenderdeknek való megfelelést. Az EU stratégia kidolgozásával és a Nemzeti Cselekvési Tervvel ezeket szeretné Törökország megvalósítani. Ez a cselekvési program egy tagság-

¹⁰⁹⁹ Uo.

központú hozzáállással, fejezetnyitási és -lezárási kritériumoknak való megfelelési szándékkal jött létre.

Az EU Tagság Nemzeti Cselekvési Tervét 2016-2019-es időszakra hozták létre. Fontos részét képezi a tervnek az EU Kommunikációs Stratégia, amelyen jelenleg is dolgoznak. Véleményem szerint ez nagyon pozitív kezdeményezés Törökország részéről, mivel a megfelelő kommunikáción múlik az együttműködés sikeres kimenetele.

A politikai reformok keretében a jogállamiság, a demokratizálódás, az emberi jogok, a civilizálódás, a szabadság és biztonság területein az elmúlt években jelentős sikereket ért el az ország. A politikai reformok fontos részét képezik a stratégiának, hogy EU tagok lehessenek.¹¹⁰⁰ A 2002-2004 közötti időszakban elfogadott 8 harmonizációs csomag és a 3 alkotmánymódosítási csomag (2001, 2004, 2010) meglátásuk szerint jelentős eredményeket hozott Törökországnak, ezekkel a reformokkal megerősödtek a nemzetközi szerződések a török jogrendszerben. A kínzás, kegyetlen bánásmód megszűnt, ami az emberi jogok területén jelentős fejlődésnek ítéltető. További előrelépést jelentettek a női-férfi egyenlőség terén elért eredmények. A Stratégia úgy értékeli, hogy Törökország a tagság politikai kritériumainak eleget tett, ez jó látható a 23. és 24. fejezet területén tett lépésekből. Törökország úgy érzi, hogy napjainkban is jelentős reformokat hajt végre, de az mégsem elegendő az EU számára.¹¹⁰¹

Törökország korábban közzétett dokumentumaiban, mint pl. a 2014-ben kiadott EU Kommunikációs Stratégiájában¹¹⁰² is hangsúlyozta, hogy Törökország uniós csatlakozási folyamata a legfontosabb modernizációs és demokratizálási projekt a köztársaság kikiáltása után. Az uniós csatlakozási folyamat reformjai hozzájárulnak erősebb és demokratikusabb Törökország építéséhez.¹¹⁰³ A korábbi dokumentum is felhívja a figyelmet arra, hogy Törökország EU-csatlakozása nemcsak Törökország demokratikus és társadalmi-gazdasági fejlődéséhez szolgál, hanem növelni fogja az EU gazdasági, politikai és stratégiai fontosságát, területét ki fogja terjeszteni, hozzájárulva annak regionális hatalomból valódi globális hatalommá alakulásához. A nemzetközi kapcsolatok gyors változása is kiemeli a Törökország-EU kapcsolatok stratégiai jelentőségét. A török- EU

¹¹⁰⁰ Uo.

¹¹⁰¹ Uo.

¹¹⁰²

European

Union

Communication

Strategy

https://www.ab.gov.tr/files/000etkinlikler/2014/10/iletisim_stratejisi_eng_kapak_eklenmis.pdf

(Letöltés:

2018.01.11.)

¹¹⁰³ Uo.

kapcsolatokban jelenlévő nehézségek miatt Törökország-EU kapcsolatok kommunikációs aspektusában mindkét fél számára nélkülözhetetlen stratégiát kidolgozni.

V. ÖSSZEGZÉS

Az értekezés összefoglalását és a távlati kilátások felvázolását Winston Churchill volt brit miniszterelnököt idézve szeretném kezdeni, aki 1944. szeptember 19-én, a zürichi egyetemen díszdoktorrá avatásán tartott beszédében ezt mondta: „[h]a az európai országoknak sikerülne egyesíteniük 300-400 milliós lakosságukat, közös örökségük gyümölcseként olyan jólétet, dicsőséget és boldogságot érnének el, amelyet nem korlátozna semmiféle mezsgye, határ... Szükség van arra, hogy az európai család vagy legalább annak minél nagyobb része újraformálja kapcsolatait. Létre kell hoznunk valamiféle Európai Egyesült Államokat.”¹¹⁰⁴

Churchill híres mondatainak elhangzása óta több, mint hetven év telt el. Az „európai család”, melyet Churchill említett, mára az Európai Közösségek, majd az Európai Unió keretein belül valósított meg „családhoz” hasonlítható szoros kapcsolatokat. Az Unió napjainkra nemzetközi szintéren is jelentős tömörüléssé vált, amely meghatározó szerepet játszik mind jogi, mind gazdasági, mind politikai szempontból. Az Európai Gazdasági Közösség 1957-es létrejötte óta számos bővítésen ment keresztül. Az első hat alapító tagállamhoz fokozatosan mind több és több ország csatlakozott. Az Európai Uniónak jelenleg 28 tagállama van (az Egyesült Királyság kilépési eljárása azonban folyamatban van, így hamarosan a tagállamok száma 27-re csökken).

A bővítés az Európai Unió egyik leghatékonyabb eszköze. A csatlakozás feltételül szabott kritériumok és értékek megvalósításával a résztvevő országok a fejlődés útjára léphetnek, ezzel az EU Európa-szerte növeli a békét, a stabilitást, a prosperitást, a demokráciát, az emberi jogok tiszteletben tartását és a jogállamiság megvalósítását, szerepet játszik egy egységes Európa létrehozásában is.¹¹⁰⁵ Ennek megfelelően a bővítés egy rendkívül komplex terület, mely a bővítési folyamatok során számos kihívást rejt. Látható Törökország esetében is, milyen összetett és napjainkban is zajló folyamatról beszélhetünk. Az Európai Közösségek, majd az Európai Unió mind a mai napig pontosan nem definiálta Európa fogalmát, s ennek definiálása jelenleg sincs napirenden. Dr. Kertészné dr. Váradi Szilvia meglátása szerint, mellyel magam is egyetértek, azért nem került és kerül erre sor, mert nem akarja Európa végső határainak rögzítésével az azon kívül elhelyezkedő államok vonatkozásában a reformokat generáló képességét, a húzóerejét elveszíteni, amely a bővítési folyamat legfontosabb funkciója.

¹¹⁰⁴ Idézi: DR. KERTÉSZNÉ I. M. 1.

¹¹⁰⁵ Uo. 1.

A jövő kérdése, hogy az integráció az Európa Tanács mintájára az ázsiai kontinensre is ki fog-e terjedni, vagy ezzel ellentétben következetesen elhárítja az onnan érkező kérelmeket. Érdeemes e körben ugyanakkor figyelembe venni a bővítés azon tulajdonságát is, miszerint az eljárás egyetlen szakaszában sincs garancia a végső tagságra, továbbá az eljárás nincs időbeli korlátok közé szorítva, valamint a tagság akár a csatlakozási szerződés aláírásakor vagy a ratifikációs eljárás elhúzódásával is megíúsulhat.¹¹⁰⁶

1. A TÖRÖK IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS HELYZETE AZ EURÓPAI INTEGRÁCIÓ ÖSSZEFÜGGÉSRENDSZERÉBEN

Véleményem szerint Törökország EU-hoz való csatlakozása rendkívül érzékeny és összetett téma. Jelen dolgozatban elsődlegesen az EU igazságszolgáltatást érintő elvárásainak megfelelést kutattam. A téma azonban szerteágazó, ezért hosszas kutatást igényel az, hogy valóban teljes egészében átláthassuk a helyzetet. Úgy gondolom, hogy nekünk, uniós állampolgároknak is fontos, hogy tisztában legyünk ezekkel a kérdésekkel, hiszen a jelenleg is zajló politikai események, melyek a Kelethez köthetőek, érintőlegesen megjelennek a mindennapjainkban, gondoljunk csak a menekültekkel kapcsolatos európai vitákra.

Jelen kutatómunka alapvető célja volt, hogy választ találjon arra a kérdésre, hogy Törökország igazságszolgáltatási rendszere megfelel-e az EU sztenderdjeinek a csatlakozás szempontjából. Továbbá fontos célja volt e sztenderdek felkutatása is, hiszen sokat hallhatunk erről a témáról, mégis az EU követelményeinek konkrét bemutatásával Törökország viszonylatában részletesen nem találkozunk.

Mivel rendkívül komplex kérdés Törökország EU-hoz történő csatlakozása és sztenderdjeinek való megfelelése, ezért jelen disszertációban minden vitatott szegmens (a vitatott Európa-fogalom, vallási-identitási problémák, kisebbségek, nők jogai, emberi jogi problémák, menekültpolitika) vizsgálatára nem került sor, ez ugyanis meghaladná jelen disszertáció kereteit, azonban egy habilitációs dolgozat keretében az egymáshoz kapcsolódó főbb problémák további elemzése lenne szükséges.

2. A TÖRÖK IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSI SZERVEZETRE VONATKOZÓ UNIÓS KÖVETELMÉNYEK

Az általam vizsgált területen (bíróági szervezet) az Európai Bizottság által összegyűjtött, vonatkozó EU-*aquis*: az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE), az

¹¹⁰⁶ Uo. 73.

ENSZ A bíróságok függetlenségének alapelvei (29 November 1985, A/RES/40/32), az ET R(86) számú ajánlása a bíróságok túlzott ügyterhének megelőzéséről és csökkentéséről; az ET Miniszteri Bizottságának R(94)12. számú ajánlása a bírák függetlenségéről, hatékonyságáról és szerepéről; a CCEJ 2(2001) számú véleménye a bíróságok finanszírozásáról és igazgatásáról; a Bangalori Alapelvek (Alapelvek a bírói magatartásról, elfogadta az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága 2003. április 23-án); továbbá az ET Rec(2000)19. számú ajánlása az ügyészség szerepéről a büntető eljárásban, és a Budapesti irányelvek (Az európai legfőbb ügyészek 2005. május 31-ei Konferenciáján elfogadott európai irányelvek az ügyészek etikájáról és magatartásáról).¹¹⁰⁷

Ide kapcsolódik számos nemzetközi emberi jogi egyezmény, köztük az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának és az ENSZ Gazdasági és Szociális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának, valamint a Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) Alapokmányának aláírásának és ratifikálásának megkövetelése. Törökország e követelményeknek – az ICC Alapokmány kivételével – a csatlakozási folyamat során eleget tett. Az ICC Alapokmányának aláírását és ratifikálásának nyilvánvalóan a szíriai és kurd helyzet az akadálya; a hadműveletek során a katonák által elkövetett bűncselekményekért való felelősségre vonást a mindenkori török kormány – a katonai fellépés hatékonyságának megőrzése érdekében – mindig is igyekezett kizárni, vagy legalábbis feltételhez kötni; a hazai felelősségre vonás hiánya azonban az ICC Alapokmány aláírása és ratifikálása esetén ezekben az ügyekben megnyitná az utat a nemzetközi büntetőeljárások megindítása előtt.

A nemzetközi egyezmények rendelkezései közül az EJEE 6. cikke (tiszteséges tárgyaláshoz való jog), 7. cikke (büntetés kiszabásának tilalma törvényi rendelkezés nélkül) és 13. cikke (hatékony jogorvoslathoz való jog), valamint a Hetedik kiegészítő jegyzőkönyv 3. cikke (kártalanítás bírói hiba esetén) és 4. cikke (kétszeres eljárás alá vonás vagy büntetés tilalma), az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmányának¹¹⁰⁸ (PPJEO) 14. cikke és 15. cikke, valamint az Európai Unió Alapjogi Chartájának 47. cikke (a hatékony jogorvoslathoz és a tisztességes eljáráshoz való jog), 48. cikke (az ártatlanság vélelme és a védelemhez való jog), 49. cikke (a bűncselekmények és büntetések törvényességének és arányosságának elvei) és 50. cikke (a kétszeres eljárás alá vonás és a kétszeres büntetés tilalma) vonatkozik elsősorban az igazságszolgáltatásra.

¹¹⁰⁷ SÖYLEMEZOĞLU i. m. 75.

¹¹⁰⁸ Az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

Ezek alapján biztosítani kell a tisztességes tárgyaláshoz való jogot, vagyis azt, hogy a polgári jogok és kötelezettségek tárgyában, illetőleg a felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően az ügyet a (1) törvény által előzetesen létrehozott (2) független és (3) pártatlan (4) bíróság (5) tisztességesen, (6) nyilvánosan és (7) ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot. Ugyancsak biztosítani kell a hatékony jogorvoslathoz való jogot, és ennek érdekében a költségmentesség biztosítását.

A nyilvánosság elve magában foglalja azt is, hogy az ítéletet nyilvánosan kell kihirdetni, ugyanakkor a sajtót és a nyilvánosságot a tárgyalásról részben vagy egészben ki lehet zárni, ha az erkölcsök, a közrend, a nemzetbiztonság, kiskorúak érdekei, a felek magánéletének védelme vagy az igazságszolgáltatás érdekeinek védelmében szükséges.

A büntetőeljárásokhoz kapcsolódó alapvető szabály az ártatlanság védelme (a bűncselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították), a védelemhez való jog és részjogosítványai,¹¹⁰⁹ a *nullum crimen sine lege* elve és az elkövetéskor kilátásba helyezettnél súlyosabb vagy aránytalan büntetés kiszabásának tilalma, a kétszeres eljárás alá vonás tilalma, a jogtalan elítélésért való kártalanításhoz való jog, végül a fiatalkorúakra való eltérő szabályok alkalmazása életkorukra és átnevelésükhöz fűződő érdekre tekintettel.

A fenti, nemzetközi egyezményekben rögzített egyezményes követelmények (sztenderdek) közül a nyilvánosság elve, az ártatlanság védelme, a védelemhez való jog és részjogosítványai, a *nullum crimen sine lege* elve és az elkövetéskor kilátásba helyezettnél súlyosabb vagy aránytalan büntetés kiszabásának tilalma, a kétszeres eljárás alá vonás tilalma, a jogtalan elítélésért való kártalanításhoz való jog, végül a fiatalkorúakra való eltérő szabályok alkalmazása elsősorban az anyagi és eljárási jog kialakításánál jut döntő szerephez.

Az igazságszolgáltatás szervezeti és személyzeti kialakítása szempontjából elsősorban a tisztességes tárgyaláshoz és a jogorvoslathoz való jognak van döntő szerepe. A tisztességes tárgyalás szervezeti feltételeit (az eljáró fórum bírósági minősége

¹¹⁰⁹ Az említett részjogosítványok: a legrövidebb időn belül tájékoztassák olyan nyelven, amelyet megért, és a legrészletesebb módon az ellene felhozott vád természetéről és indokairól; rendelkezék a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel; személyesen, vagy az általa választott védő segítségével védekezhetnek, és ha nem állnak rendelkezésére eszközök védő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendeljenek ki számára ügyvédet; kérdéseket intézzen vagy intéztessen a vád tanúhoz és kieszközölhesse, a mentő tanúk megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanúit megidézik, illetve kihallgatják; ingyenes tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet; ne lehessen kényszeríteni arra, hogy saját maga ellen tanúskodjék vagy beismerje bűnösségét.

(bírószághoz fordulás joga), törvény által létrehozott volta (törvényes bírósághoz való jog), függetlensége és pártatlansága) és a jogorvoslati eljárás alapkövetelményeit (hatékonyság, tisztességesség (törvény előtti egyenlőség) és ésszerű időtartam) számos testület igyekezett pontosítani, és az Emberi Jogok Európai Bírósága is számos ítéletben értelmezte. A központi követelmény, amely a legtöbb értelmezést és biztosítékot igényli, mindenképpen az eljáró bíróság függetlensége és pártatlansága, ennek hiányában ugyanis a bírósági döntés önkényessé válik, ami aláássa az igazságszolgáltatásba vetett bizalmat.

3. A TÖRÖK IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS HELYZETÉNEK ÉRTÉKELÉSE AZ UNIÓS KÖVETELMÉNYEK ALAPJÁN

Az Európai Bizottság évente kiadott rendszeres jelentéseiben, az Európai Parlament az e jelentésekről kiadott állásfoglalásaiban értékelte Törökország előrehaladását ezen a téren. A kritika kezdettől fogva az állambiztonsági különbírószághok létét és működését, a büntetőeljárások elégtelen garanciarendszerét, az emberi jogok nem megfelelő bírósági védelmét, a bírósági szervezet alulfinanszírozottságát és alulfoglalkoztatottságát, az eljárások elhúzódását, a bírósághok ügyterhét, a Bírák és Ügyészek Legfelsőbb Tanácsának hatáskörét és az igazságügyi miniszter e Tanácsba betöltött szerepét érintette.

Látnunk kell azonban, hogy bár Törökország igyekezett orvosolni a konkrétan megjelölt kritikákat, a felvetett konkrét problémák száma egyre nőtt: ennek oka nem a helyzet romlásában, hanem annak egyre pontosabb felmérésében, sőt paradox módon a török igazságszolgáltatási szervezet alkalmazkodási készségében rejlett: minél jobban igyekezett ugyanis Törökország igazságszolgáltatási rendszerét a nyugati mintákhoz igazítani, annál jobban látszottak a konkrét különbségek; ez azonban részben az EU szervei elvárásainak nem eléggé világos megfogalmazásából is fakadt. A Bizottság például kezdetben maga is támogatta a szakosított különbírószághok létrehozását elsőfokú szinten, és csak a 2010-es évek közepén kezdte kritizálni a rendszer szétaprózottságát mint a hatékonyság növelésének akadályát.

Törökország jelentős létszámfejlesztést és költségvetési forrásbővítést hajtott végre, jelentősen emelte a bírák és ügyészek javadalmazását és létszámát, javította a munkafeltételeket, fokozta a képzési tevékenységet és úttörő informatikai fejlesztéseket hajtott végre az igazságszolgáltatás hatékonyságának növelése, ezzel összefüggésben az üres álláshelyek, az átlagos ügyteher és az átlagos pertartam csökkentése érdekében. A függetlenség biztosítása érdekében a Bírák és Ügyészek (Legfelsőbb) Tanácsa számos

hatáskört vett át az Igazságügyi Minisztériumtól; paradox módon azonban ez a hatáskörbővülés növelte a tanács összetételével és a miniszter szerepével kapcsolatos aggályokat.

Összességében azt lehet mondani, hogy a török fél a felé konkrétan meghatározott elvárásoknak igyekezett megfelelni, jóllehet a felek eltérő jogfelfogása és korábbi gyakorlata miatt e konkrét rendelkezések néha nem azt a hatást váltották ki, mint amelyet vártak tőle. Meg kell jegyezni, hogy a jelentések nem hivatkoztak közvetlenül az uniós vívmányoknak tekintett dokumentumok konkrét rendelkezéseire, és sok esetben nem világos, hogy mit miért nem tekintettek az uniós sztenderdeknek megfelelő megoldásnak. Itt utalnék HAMZA Gábor professzor úr megállapítására is, miszerint „Törökország jogrendszere azonos szinten van az EU tagállamainak jogrendszereivel”.¹¹¹⁰

3.1. A török igazságszolgáltatási szervezet adottságai

Az alábbiakban a török igazságszolgáltatási szervezetet röviden összevetve a magyarral igyekszem megfogalmazni, hogy valójában mi volt a kritika tárgya, és a török igazságszolgáltatás egyes megoldásai mennyiben felelnek meg az uniós sztenderdeknek – figyelemmel arra is, hogy Magyarországgal szemben elvben ugyanazokat a követelményeket érvényesítették, mint Törökországgal szemben, és Magyarország az EU tagjává válhatott.

A török igazságszolgáltatási szervezet nagymértékben különbözik a magyar rendszertől. Az alapvetően egységes magyar igazságszolgáltatási szervezettel szemben, amelyben csak a közigazgatási-munkaügyi bíróságok és az Alkotmánybíróság működik különbíróként, és amelynek csúcsán egyetlen legfelsőbb bírósági szerv, a Kúria áll, a török igazságszolgáltatás szervezetileg jelentős mértékben tagolt: két igazságszolgáltatási szervezet, négy legfelsőbb bírósági szerv, és első fokon számos különbíró található benne.¹¹¹¹

¹¹¹⁰ „Macar Yazar Prof. Dr. Gabor Hamza, Türkiye'nin hukuk sisteminin, Avrupa Birliği (AB) üye ülkelerinin hukuk sistemi ile aynı seviyede olduğunu söyledi.” 1.: *Türk-Macar Hukuk İlişkilerini Anlatan Kitap Tanıtıldı*; <https://www.haberler.com/turk-macar-hukuk-iliskilerini-anlatan-kitap-10218155-haberi/> (2018. 05. 31.). HAMZA professzor úr behatóan foglalkozott a török és magyar jogrendszer kapcsolatával, e tárgyban több nyelven publikált is, ezért 2017-ben a Török Tudományos Akadémia a 2017. évi Akadémiai Díjat (TÜBA Prize) ítélte oda részére a „Social Sciences and Humanities” kategóriában. 1.: DEÁK Péter: *Tanulmányok az Ottomán Birodalom/Török Köztársaság valamint Magyarország, Ciprus és Macedónia közötti jogi kapcsolatokról* (recenzió), *Jogtudományi Közöny*, 72. évf. (2017) 11. sz. 524-527; *Hamza Gábor legújabb könyvének bemutatója* <http://www.hazaigyorgy.com/hamza-gabor-legujabb-konyvenek-bemutatoja/> (2018. 05. 31.); 2017 TÜBA Akademi Ödülü Sahipleri, <http://www.tuba.gov.tr/tuba-odulleri/uluslararasi-tuba-akademi-odulleri/2017-tuba-akademi-odulu-sahipleri-1> (2018. 05. 31.)

¹¹¹¹ A dolgozat lezárásakor folyamatban van Magyarország Alaptörvényének hetedik módosításáról szóló T/332. számú törvényjavaslat részletes vitája. A javaslat elfogadása esetén a magyar igazságszolgáltatási

A török igazságszolgáltatás alapvetően francia mintára épül fel, miként az a Semmitőszék/Államtanács intézményi kettősségéből, az ügyészek bírói hivatásrendbe tartozásából és a bírák kiválasztására szolgáló versenyvizsga-rendszerből is kitűnik.¹¹¹² A magyar igazságszolgáltatás rendszerén belül az ügyészség és a bíróság szervezetenként és személyileg elkülönül, bár az egységes ügyvédi, bírói és ügyészi szakvizsgára tekintettel az átjárás nem kizárt. A török rendszerhez hasonlóan sok esetben a magyar ügyészség és bíróság is ugyanazon épületet használja, ez annak a dualizmusban érvényesülő rendszernek a maradványa, amikor – francia mintára – Magyarországon is a bírósági szervezeten belül működött az ügyészség, és a bírák és ügyészek egységes hivatásrendet alkotott.

Önmagában tehát a közösen használt épületek, az egységes hivatásrend – bármennyire is kritizálja a Bizottság és a Parlament – nem lehet ellentétes a pártatlanság elvével; igaz ugyanakkor, hogy a tárgyalóteremben a térbeli elrendezés, a védelem korlátozott hozzáférése az ügyiratokhoz már felveti a fegyveregyenlőség sérelmének látszatát, és megfelelő ellensúlyozó intézkedéseket igényel.

A török rendszertől eltérően a magyar rendszerben a bírák kinevezése nyílt pályázat alapján történik, a pályázat elbírálása egy egységes pontrendszer alapján történik, amelyben objektív és szubjektív pontok egyaránt szerepelnek. A pontrendszer objektív elemei között a diploma és szakvizsga, illetve a fogalmazói, titkári vagy bírói gyakorlat minősítése mellett figyelembe veszik a pályázó nyelvtudását, tudományos tevékenységét (publikáció, szakjogászti végzettség, PhD fokozat, külföld tanulmányút), korábbi közigazgatási vagy kodifikációs tevékenységét. Az objektív pontok mellett igen jelentős a szubjektív pontok (a meghirdetett álláshely szerint illetékes kollégium és bírói tanács véleménye) szerepe. Magyarországon a fogalmazók, titkárok és bírák helyi, regionális és központi tanfolyamszerű képzésekben vesznek részt.

Ezzel szemben a török rendszerben a francia rendszerhez hasonlóan mind a bírójelöltséghez, mind a bírói kinevezéshez versenyvizsgát kell tennie, és a bírójelölteknek a bírósági gyakorlat mellett a Török Igazságügyi Akadémia iskolarendszerű képzésében is részt kell venniük. Első látásra tehát a török felvételi és képzési rendszer még fejlettebbnek is tűnik a magyarnál; a problémát a minisztérium döntő szerepe a szóbeli felvételi bizottságokban, továbbá az igazságügyminiszter mint a Bírák és Ügyészek Tanácsa elnöke

szervezet is rendes és közigazgatási bíróságokból fog állni, így a török és a magyar rendszer különbsége csökkenni fog.

¹¹¹² 1.: LICHTENSTEIN József: Az igazságszolgáltatás rendszere Franciaországban, *Magyar Jog*. 1996/4., 232-243.; arra, hogy az ügyészek és bírák egységes hivatásrendet alkotnak, l.: https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-fr-maximizeMS-hu.do?member=1.

által a kiválasztási folyamatra és az Igazságügyi Akadémia működésére gyakorolt befolyása jelenti.

A történelmi előzményekből fakadóan a török igazságszolgáltatási rendszerben egészen a legutóbbi időkig tükröződött a katonaság Török Köztársaságon belül betöltött kiemelt szerepe. A török katonai bíróságok külön szervezetével szemben a Magyarországon a törvényszékek Büntető Kollégiumán belül működnek katonai tanácsok, bár igaz, hogy a rendszerváltás előtt – az egységes bírósági szervezeten belül – Magyarországon is külön Katonai Kollégiumok működtek, külön ügyészséggel és ügyvédséggel. A legutóbbi alkotmánymódosítással azonban Törökország felszámolta a külön katonai bírósági szervezetet, ami nemcsak az európai integrációs folyamat szempontjából fontos, hanem az AKP-nek a kemalista hadsereg politikai hatalomból való kiszorítására irányuló törekvésének is megfelel. A 2016 júliusi puccskísérlet ezt az irányvonalat nyilvánvalóan tovább erősítette, így ezen a területen a jövőben sem várható visszalépés; ezzel EU kritikái közül az egyik legfontosabb orvoslást nyert.

A török igazságszolgáltatás általános problémája – akárcsak a magyar bírósági rendszernek – a túlzott ügyteher, amely az ügyek elhúzódsához vezet, ami Törökországgal szembeni strasbourgi marasztalásokban is testet ölt. Ennek enyhítése érdekében sor került egyrészt a bírósági szervezetrendszer reformjára, különösen a kerületi bíróságok felállítása révén a rendes bírósági szervezetben, illetve átszervezésére a közigazgatási bírósági szervezetben. Másrészt, az ezredforduló óta jelentős forrásnövelésre és létszámbővítésre is sor került, a kisebb tanácsokban való eljárás is a bírói tanácsok átlagos ügyterhének csökkenését eredményezi. Harmadrészt, az számítástechnikai eszközök, az informatikai hálózatok és az elektronikus eljárások széleskörű alkalmazása – amely csaknem egy évtizeddel megelőzte a hasonló magyar rendszerek kialakítását – jelentősen meggyorsította és hatékonyabbá tette a felek és a bíróság, a bíróság és más állami szervek, illetve a bíróságok egymás közti kommunikációját; a bírósági határozatok elektronikus adatbázisainak kiépítése pedig jelentős segítséget nyújt a joggyakorlat feltárásában és egységesítésében. Meg kell azonban jegyezni, hogy a tisztességes eljárás ésszerű időn belül történő elbírálásra vonatkozó követelményének az ügyek elhúzódsá miatti sérelme általános probléma az Európa Tanács tagállamaiban, miként az ezzel kapcsolatos strasbourgi esetjog is tanúsítja; ezen a téren tehát Törökországtól sem várható el tökéletes megoldás, pusztán elszánt törekvés a helyzet javítására, amely meglátásom szerint megvan.

3.2. A török igazságszolgáltatás függetlenségének problematikája

Az Európai Bizottság jelentéseiben és az Európai Parlament állásfoglalásaiban már a kezdetektől fogva folyamatos kétségeit fejezte ki a török igazságszolgáltatási szervezet függetlenségét és pártatlanságát illetően. A legutóbbi alkotmánymódosítás egyfelől a pártatlanság követelményének Alkotmányban való rögzítésével előrelépést jelent e téren, még ha a Velencei Bizottság aggályait fejezte is ki, hogy ez nem jár-e azzal a következménnyel, hogy a pártatlanság elvére hivatkozással fogják korlátozni a bíróságok függetlenségét. Másfelől, az alkotmánymódosítás az elnöki rendszer bevezetésének keretében megnövelte a köztársasági elnök és általában a végrehajtó hatalom, valamint a törvényhozás Bírák és Ügyészek Tanácsa összetételére gyakorolt befolyását, ami – figyelemmel a Tanácsnak a bírák kinevezésével, beosztásával és előmenetelével kapcsolatos hatásköreire – a Velencei Bizottság szerint kérdéseket vet fel az igazságszolgáltatás függetlenségét illetően. Ez a fejlemény kihat az Európai Unió szerveinek a koppenhágai kritériumok teljesítésével kapcsolatos álláspontjára is, ezért az integrációs folyamat szempontjából célszerű lenne, ha Törökország megfontolná a Velencei Bizottság ajánlásainak teljesítését.

Ennek kapcsán meg kell jegyeznünk, hogy a török igazságügyminiszter részvétele az igazságszolgáltatási tanácsban önmagában nem kifogásolható. 2012 előtt például a magyar Országos Igazságszolgáltatási Tanácsnak (OIT) is tagja volt a magyar igazságügyminiszter, és két országgyűlési képviselő is, igaz, a magyar OIT elnöke nem az igazságügyminiszter, hanem a Legfelsőbb Bíróság elnöke volt. A magyar OIT 15 tagjából a Legfelsőbb Bíróság Elnökén kívül 9 volt bíró, akiket a bírói testületek választottak, így a bírák a tanácson belül 2/3-os többséget alkottak. A problémát tehát Törökország esetén sem a politikusok jelenléte okozhatja, hanem a politikai vezetők által kinevezett személyek aránya és szerepköre.

Korábban a török igazságszolgáltatási tanács 22 tagjából – a miniszter és a államtitkár mellett – 15 tagot a bíróságok választottak saját tagjaik közül, e mellett 1 tagot választott a török Igazságügyi Akadémia Teljes Ülése, 4 tagot pedig a Köztársasági Elnök választott a jogi karok tanárai és az ügyvédek közül. Az Alkotmánymódosítás következtében a tanács tagjainak száma 22-ről 13-ra csökkent, amelyből – a miniszter és az államtitkár mellett – 4 tagot a köztársasági elnök nevez ki, további 7 tagot a bíróságok jelöltjei közül a Nagy Nemzetgyűlés választja ^{3/5}-ös többséggel. A Tanács minden tagját politikai testületek, illetve vezetők választják tehát, ebből 6-ot a bíróságok közreműködése nélkül.

Ugyancsak problematikus, hogy míg az igazságügyi miniszter nem vehet részt sem a Tanács kamaráinak munkáiban, sem a fegyelmi ügyek tárgyában tartott teljes üléseken, addig az igazságügyi államtitkár hivatalból tagja a bírák személyzeti ügyeit tárgyaló első kamarának, igaz, annak elnöke nem lehet. A magam részéről nem sok értelmét látom a miniszter kizárásának a kamarák munkájából és a fegyelmi ügyekből, ha a neki alávett, tehát általa utasítható államtitkár hivatalból részt vesz ezekben az ügyekben, ahol ki tudja fejteni a végrehajtó hatalom elvárásait, a vitában meg tudja védeni annak érdekeit. Megoldást jelentene akár az államtitkár miniszterhez hasonló kizárása az ilyen eljárásokból éppúgy, mint a bírák személyzeti és fegyelmi ügyeinek más szerv hatáskörébe utalása, az érintett hozzájárulása nélküli áthelyezés lehetőségének drasztikus csökkentése vagy akár megszüntetése. Csak összehasonlításként: a magyar bírákat hozzájárulásuk nélkül más bíróságra végleges jelleggel áthelyezni nem lehet, ideiglenesen is csak szűk, törvényben meghatározott esetekben és keretek között; a fegyelmi ügyekben külön bírósági szerv (első és másodfokú szolgálati bíróság) jár el; a bírói álláspályázatok közül a korábbi szabályozás csak a vezetői álláspályázatok elbírálását utalta kötelezően a miniszter részvételével működő Országos Igazságszolgáltatási Tanács elé (más kérdés, hogy az OIT a megyei bíróságok elnökeinek kérésére rendszeresen döntött bírói álláspályázatokról is).

A legnagyobb problémát az igazságszolgáltatás szervezete tekintetében a puccskísérletet követően elbocsátott bírák és ügyészek helyzete okozza, jellemző, hogy az Európai Parlament erre tekintettel javasolta a csatlakozási tárgyalások felfüggesztését. Egyfelől az érintett ügyészek és bírák nagy száma, másfelől a bírói függetlenség elvének központi szerepe az igazságszolgáltatás, és általában a jogállami működés szempontjából teszi ezt a helyzetet igazán súlyossá.

Rendkívül fontos lenne, hogy a bírák és ügyészek ellen indított eljárások tisztességesen, a jogállami követelmények teljes körű érvényesülésével, az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatának megfelelően, lehetőleg minél gyorsabban befejeződjenek, és az ártatlannak bizonyult bírákat és ügyészeket mielőbb rehabilitálják, és visszahelyezzék tisztségükbe. Tekintettel arra, hogy ezek az eljárások még folyamatban vannak, egyes ügyek felmentéssel zárultak, és a nagyszámú strasbourgi panasz ellenére a hazai jogorvoslat kimerítése miatti elfogadhatatlannak nyilvánítás már született, de érdemi döntés (akár elmarasztalás, akár elfogadás) nem, ezért még nem lehet megalapozott véleményt megfogalmazni arról, hogy ezek az elbocsátások és letartóztatások mennyiben voltak indokoltak és az európai sztenderdekkel összhangban igazolhatók, és mennyiben önkényesek, illetve politikai befolyásszerzési célúak.

A bírói függetlenség elvének sérelme politikai szempontból is hátrányos a török kormánynak, hiszen az igazságszolgáltatás függetlenségével kapcsolatos aggályok alááshatják a puccskísérlet miatti felelősségre vonások indokoltságának nemzetközi hitelét. Figyelemmel arra, hogy a nemzetközi sajtóban az Erdoğan-kormányzatot autoriter irányvonallal és azzal vádolják, hogy a puccskísérlet csupán ürügy a politikai ellenfelekkel való leszámolásra, a Török Köztársaság demokratikus jogállami tekintélyének helyreállítása érdekében kulcsfontosságú az igazságszolgáltatás, különösen a felfüggesztett, illetve őrizetbe vett bírák és ügyészek helyzetének rendezése. Ennek kapcsán meg kell említenünk, hogy a török Igazságügyi Minisztérium 2015 és 2019 időszakra vonatkozó Stratégiai Terve is alapelvnek tekinti az igazságszolgáltatás függetlenségének tiszteletben tartását.¹¹¹³

Ugyancsak fontos az emberi jogok érvényesítése az igazságszolgáltatás működése során. Az Igazságügyi Minisztérium 2015 és 2019 időszakra vonatkozó Stratégiai Terve számos intézkedést irányoz elő az emberi jogok, különösen a hatékony jogorvoslathoz való jog biztosítása érdekében.¹¹¹⁴ Ezeknek az intézkedéseknek a végrehajtása révén Törökország jelentősen előreléphetne az emberi jogok, a kisebbségek és a nők jogainak biztosítása szempontjából, ami a koppenhágai politikai kritériumok teljesítésének szempontjából kulcsfontosságú fejlemény lenne.

Természetesen abban az esetben, ha a török igazságszolgáltatás függetlenségének látszatát – amit az Emberi Jogok Európai Bírósága a bírói függetlenség egyik elemének tekint – nem tudja helyreállítani, különösen, ha a felfüggesztett bírákkal és ügyészekkel szembeni eljárások nem zárulnak le gyorsan és megnyugtató módon, akkor az hátrányosan hat az ország EU-csatlakozásának esélyeire. Ebben az esetben ugyanis az EU illetékes szervei aligha fogják úgy ítélni, hogy Törökország teljesíti a koppenhágai politikai kritériumokat, különösen, ha az Emberi Jogok Európai Bírósága az előtte folyamatban lévő sok száz kérelem alapján sorozatosan elmarasztalja Törökországot a bírák és az ügyészek alapvető jogainak megsértése miatt.

Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy bár az igazságszolgáltatás körében felsorolt EU-acquis átvétele [l. 5.1.2.3. pontot] nem egyszerű feladat, hiszen annak maradéktalan megvalósítása – miként az az Emberi Jogok Európai Bíróságának az

¹¹¹³ *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)*, 60.

¹¹¹⁴ Uo. 63-98., 115-125.

Egyezmény 6. és 13. cikkével kapcsolatos joggyakorlata mutatja – még a fejlett nyugati demokráciák számára is tartogat kihívásokat.

A török igazságszolgáltatás mindenképpen nagy utat tett meg az uniós csatlakozási folyamat során. Törökország igazságszolgáltatási rendszerét nagymértékben harmonizálta az uniós országokéval, a fellebbviteli rendszer megreformálásával lényeges előrelépés történt a hatékony jogorvoslathoz való jog biztosítása terén, és a büntető anyagi jogi szabályok, az eljárási törvények, a bírósági szervezetre vonatkozó szabályok módosítása, továbbá a pénzügyi és emberi erőforrások, valamint a bírósági infrastruktúra, kiemelten az informatikai rendszerek fejlesztése révén jelentős erőfeszítéseket tett a tisztességes eljárás, kiemelten is a fegyverek egyenlőségének és az ésszerű időn belül történő elbírálás biztosítása terén.

Látnunk kell azonban, hogy a jogszabályok gyakori változása és a függetlenség és pártatlanság kérdéskörében fennmaradt problémák folyamatosan aláássák ezen erőfeszítések sikerét. A bírák és ügyészek közti, szimbolikusan is kinyilvánított szoros kapcsolat (azonos ajtó használata a tárgyalóteremben, a felek szintbeli elrendezése a tárgyalóteremben) megkérdőjelezi a fegyveregyenlőség érvényesülését; a Bírák és Ügyészek Tanácsának rendkívül széles jogköre, a végrehajtó és törvényhozó hatalom szerepe a Tanács összetételének meghatározásában és a végrehajtó hatalom képviselőinek részvétele a Tanács munkájában komoly aggályokat ébreszt a bírósági szervezet és az eljáró bíró függetlenségét illetően, holott az eljárás tisztességes voltának lényeges eleme az eljáró bírói fórum függetlensége és pártatlansága.

Ha azonban a függetlenséggel és pártatlansággal kapcsolatos aktuális problémák (a végrehajtó és törvényhozó hatalom szerepe a Bírák és Ügyészek Tanácsa személyi összetételének meghatározásában, a végrehajtó hatalom képviselőinek szerepe a Tanács munkájában és ezzel összefüggésben a Tanács hatásköre a bírák és ügyészek személyzeti ügyeinek tekintetében, az elbocsátott, illetve őrizetbe vett bírák és ügyészek helyzete, a bírák és az ügyészek közti túl szoros viszony) megoldására sor kerül, igazságszolgáltatási területen nem látom komolyabb akadályát Törökország uniós tagságának.

4. AZ INTEGRÁCIÓS FOLYAMAT LEHETSÉGES JÖVŐBELI IRÁNYAI

Annak ellenére, hogy kutatásom elsődleges és legfőbb tárgya az igazságszolgáltatás volt, és a kutatás alapján arra a következtetésre jutottam, hogy néhány kivétellel, összességében elmondható, hogy a török igazságszolgáltatási szervezet felépítése és

működése mára megfelel az EU sztenderdjeinek, néhány gondolat erejéig kitérnék EU és Törökország kapcsolatának jövőjére általánosságban is.

Meglátásom szerint a jelenlegi helyzetben többféle jövőbeni út, alternatíva képzelhető el. Az egyik lehetséges alternatíva, hogy Erdoğan elnök a puccsot követő trauma oldódásával átértékeli a helyzetet, csökkenti a belbiztonsági szigort, enyhít a terrorellenes törvényen, míg a felfüggesztett, illetve elbocsátott állami tisztviselők, újságírók elleni eljárásokban az európai sztenderdeknek megfelelően eljárva, megnyugtató eredmény születik, és Törökország újra elkezd közeledni az EU-hoz, éppen olyan intenzíven, ahogy azt 2001 és 2004, illetve 2010 és 2012 között megfigyelhettük. Ezt annál inkább elképzelhetőnek tartom, mert a csatlakozási tárgyalások kezdetén, Erdoğan kormányfő 2002-es hivatalba lépésekor a koppenhágai kritérium internalizálásának fontosságát hangsúlyozta: „Célunk az, hogy a koppenhágai kritériumokat Ankarai kritériumokká tegyük”, és ma is úgy látja, hogy „Mi jelenleg az összes feladatot betű szerint teljesítjük, amit az Európai Unió meghatározott az országunkkal szemben”.¹¹¹⁵

Egy másik, lehetséges út a „szakítás” lenne, ha a viszony tovább romlana, és az EU-csatlakozás helyett Törökország inkább regionális nagyhatalmi szerepét építené tovább a Balkán (Macedónia, Albánia, Bosznia) és a Közel-Kelet felé, felerősítve iszlám jellegét, amely egyértelmű távolodást eredményezne a nyugatias berendezkedéstől.

A harmadik alternatív lehetőség az „útkeresés” lenne, ha Törökországon belül elindulna egy belső vita az európaiság és az iszlám összeegyeztetéséről, az iszlám reformszemlélete alakulna ki, amely közelebb áll az euro-izlámhoz, jobban támaszkodva a Koránra, és kevésbé követve az arab hagyományokat. Ez alapvetően megváltozott helyzetet eredményezne, mert ennek a folyamatnak a kimenetele nem jósolható meg; sikere esetén az egész iszlám világ modernizációjára és a muszlimok más kultúrákkal fenntartott kapcsolatára is kedvezően hatna, kudarca azonban nyilvánvalóvá tenné és felerősítené a kultúrák közötti feszültségeket.

Ennek kapcsán utalnék arra, hogy SZIGETVÁRI Tamás – a műhelyvitát követően megjelent kötetében – idézi HUNTINGTON gondolatát, miszerint a „Török Köztársaság ’szétszakított ország’, amely kultúrája alapján muszlim maradt, ellenben jog- és

¹¹¹⁵ Erdoğan szerint Európa kettős mércét alkalmaz Törökországgal szemben, <http://www.trt.net.tr/magyar/torokorszag/2018/06/02/erdogan-szerint-europa-kettos-mercet-alkalmaz-torokorszaggal-szemben-984387> (2018.06.15.)

intézményrendszere, valamint gazdasági és politikai törekvései egy másik civilizáció, az európai felé irányították.¹¹¹⁶

Törökország EU-hoz való csatlakozása során véleményem szerint a legnehezebben áthidalható problémát valójában a vallási és kulturális különbségek jelentik. 2018. február elején történelmi esemény következett be, mivel 59 éve első alkalommal került arra sor, hogy egy török elnök, Erdoğan a Vatikánba látogatott.¹¹¹⁷ Úgy gondolom ez a lépés is mutatja a török fél Európához való közelítésének még mindig meglévő szándékát. A nehézségek ellenére, úgy vélem, hogy legalább Törökországgal speciális, egyedi partnerségi kapcsolatot kellene megvalósítani az EU-nak, mivel az ország meghatározó szerepet játszik egész Európa életében. Nem szabad, hogy a különböző negatív megközelítések hátráltassák e folyamatokat. Hiszem, hogy az EU-nak szüksége van Törökországra, mely fordítva is igaz. Ha nem is feltétlenül a teljes jogú tagság keretében, de mindenképpen legalább egy speciális és hangsúlyozottan szoros, a jelenleginél is szorosabb partnerségi kapcsolatot látok szükségesnek. Miként az anatóliai apostoli helynök, Monsignor Paolo Bizzeti is kijelentette: „*Nem lehetséges egy Törökország nélküli Európa, és nem szabad falakat emelnünk vele szemben*”.¹¹¹⁸

¹¹¹⁶ SZIGETVÁRI Tamás: *Európai integráció és/vagy keleti nyitás – Török külpolitikai és külgazdasági dilemmák a 21. század elején*, Budapest, Typotex, 2018., 1. még: SZIGETVÁRI Tamás: *Jogrendszer és versenyképesség Törökországban, Iustum, Aequum, Salutare*, XII. évf. (2016.) 2. sz., 128.

¹¹¹⁷ Cumhurbaşkanlığı Erdoğan, Papa ile görüştü ilk açıklama geldi...
<http://www.milliyet.com.tr/cumhurbaskani-erdogan-vatikan-da-siyaset-2604110/> (Letöltés: 2018. 02.11.)

¹¹¹⁸ A Vatikán szerint Törökország nélkül nincs Európa,
<http://www.trt.net.tr/magyar/nagyvilag/2017/03/18/a-vatikan-szerint-torokorszag-nelkul-nincs-europa-693983> (2018. 06.15)

ÖSSZEFOGLALÓ

Jelen kutatómunka alapvető célja az volt, hogy választ találjon arra a kérdésre: Törökország igazságszolgáltatási rendszere megfelel-e az EU sztenderdjeinek a csatlakozás szempontjából. További fontos célja volt e sztenderdek felkutatása is, hiszen bár sokat hallhatunk erről a témáról, az EU követelményeinek konkrét bemutatásával Törökország viszonylatában nem találkozunk. Válaszokat kerestem arra is, hogy Törökország kiemelkedő fontossága ellenére miért nem került sor még mindig az Európai Unióhoz való csatlakozására, valamint, hogy ez az igazságszolgáltatás EU-sztenderdektől való elmaradásának tudható-e be, vagy sem. A kutatás során kiemelt hangsúlyt fektettem arra, hogy a kérdést nemcsak az Európai Unió szemszögéből, hanem Törökország álláspontjának ismeretében is vizsgálódás alá vegyem.

Az I. részben Törökország történelmi és kulturális gyökereinek bemutatására kerül sor, hiszen a történelmi múlt szerepe meghatározó egy társadalom berendezkedésében és identitásában, a szabályok tényleges érvényesülésében. Ennek kapcsán vázoltam a török igazságszolgáltatási rendszer történetét, kialakulását egészen az Oszmán Birodalom szervezetétől kezdődően, a Török Köztársaság és Atatürk időszakában fennálló szervezetig. Atatürk vívmányainak részletes ismertetésére is sor kerül ebben a fejezetben. Tekintettel arra, hogy az iszlám jog maradványai mind a mai napig megfigyelhetőek a török jog-és igazságszolgáltatási rendszerben, ezért szükséges alapvető szinten az iszlám alapvonásainak az ismertetése is.

A II. részben Törökország Európai Unióhoz való csatlakozásának eddigi folyamatát mutattam be a kezdetektől a tagjelöltségre jogosultság elismeréséig, majd az előcsatlakozás időszakát, végül a csatlakozási tárgyalásokat Törökország és az EU között. A török bírósági szervezetrendszer fejlesztését is részletesen bemutattam az uniós csatlakozásra figyelemmel, ideértve a Török Igazságügyi Minisztérium 2015-ös igazságügyi reformcsomagját is. Az Európai Bizottság és az Európai Parlament által az igazságszolgáltatás terén elért reformokról megfogalmazott álláspontok ismertetésére is sor kerül ebben a részben, mely valamennyi, 1998 és 2016 között készített éves jelentés és az annak kapcsán elfogadott parlamenti állásfoglalás vonatkozó részeinek tematikus áttekintését tartalmazza.

A III. részben bemutattam a török igazságszolgáltatás általános jellemvonásait, szervezetét és az igazságszolgáltatás személyi állományával kapcsolatos szabályozást, röviden kitérve a választottbíráskodás törökországi szabályozására is. Kiemelten vizsgáltam török forrásokat is, mivel bizonyos részletinformációk még angol nyelven sem

állnak rendelkezésre minden esetben, ezért megtanultam törökül is. Török bírák tanulmányait is felhasználva, hiteles képet kaptam a kutatás során a török igazságszolgáltatásról.

A IV. részben a csatlakozási folyamatban megkerülhetetlen, az Európai Unió által támasztott koppenhágai kritériumok ismertetését követően azt vizsgáltam, hogy ezek közül az Európai Unió ügynökségei szerint Törökország melyeket teljesített, illetve még nem teljesített. A 2016 júliusi puccskísérletet követő, legújabb fejleményeket is bemutattam, valamint ezek várható hatását a csatlakozás folyamatára. Különösen a török igazságszolgáltatási reform és a Gülen-ellenes intézkedések összefüggéseit, az alkotmánymódosítás és a prezidenciális rendszer bevezetésének várható hatásait vizsgáltam meg ennek kapcsán. Az igazságszolgáltatással kapcsolatos uniós követelmények, sztenderdek megfogalmazására is sor kerül, majd röviden értékeltem ezek teljesítését, illetve nem teljesítését. Végül megvizsgáltam az igazságszolgáltatási alapelvek érvényesülését Törökországban.

Az V. részben értékeltem az EU által támasztott követelményeknek, sztenderdeknek való megfelelést az igazságszolgáltatási területen. Összegeztem az 1998 és 2016 között készült bizottsági jelentésekből és európai parlamenti állásfoglalásokból levonható, az igazságszolgáltatási területet érintő végkövetkeztetéseket. Végül választ adtam a kutatás elején feltett kérdéseimre, melyek közül a legfontosabb, hogy az EU sztenderdjei alapján az igazságszolgáltatást illetően alkalmas-e Törökország az EU-hoz történő csatlakozásra, illetve, mely területeken van szükség további lépésekre. Végezetül több alternatívát vázoltam fel a Törökország és az Európai Unió jövőbeli kapcsolatát illetően.

SUMMARY

The main purpose of this research was to answer the question whether Turkey's judiciary system complies with the EU standards for accession. Furthermore, the search for these standards was also an important goal, since we can hear a lot about this topic, but we cannot get knowledge about the specific requirements of the EU with respect to Turkey. I also wanted to answer the question why, despite Turkey's outstanding importance, its accession to the European Union has not yet taken place, and whether there is a result of the failure of the Turkish judiciary to comply with EU standards or not. During the research, I emphasized that the issue should be examined not only from the point of view of the European Union, but also from Turkey's position.

In Part I, Turkey's historical and cultural roots are presented as the role of the historical past is decisive in the organization and identity of society, and in the actual enforcement of the rules. In this context, I outline the history of the Turkish judicial system, starting with the organization in the Ottoman Empire to the organization of the Turkish Republic in the Ataturk Era. Ataturk's main achievements will be also detailed in this chapter. Given that the remnants of Islamic law can still be observed in the Turkish legal and judicial system to date, it is also necessary to provide basic knowledge of the basic principles of Islam.

In Part II, the past progress to Turkey's accession to the European Union is presented, from the beginning to the recognition of eligibility for candidacy, then the pre-accession period, and finally the accession negotiations between Turkey and the EU. I present a detailed description of the development of the Turkish court system with a view to EU accession, including the Judicial Reform Package of Turkish Ministry of Justice in 2015. The views expressed by the European Commission and the European Parliament on judicial reforms also be presented in this Part, which includes a thematic overview of all the relevant parts of the Commission's Annual Reports from 1998 to 2016 and Parliament's resolution adopted on these Reports.

In Part III, I outlined in detail the general characteristics, organization of the Turkish judiciary and the regulations on judicial staff, and briefly the regulation of arbitration in Turkey. I have also used at Turkish sources, since some details are not available even in English, so I also learned Turkish in order to use Turkish sources. By using studies of Turkish judges on this topic, I got a credible picture on Turkish judiciary in the research.

In Part IV, following the description of the Copenhagen criteria, which are unavoidable in the accession process and the European Union, I have examined how these

criteria, according to organs of the European Union, are considered to be fulfilled or not yet fulfilled by Turkey. I presented the latest developments following the coup attempt in the summer of 2016, and their expected impact on the process of accession. In particular, I examined the implications of the Turkish judicial reform and the anti-Gülen measures, the expected impacts of the amendments of the Constitution and the introduction of the presidential system. EU requirements and standards of justice are also formulated here, and I have shortly evaluated their fulfilment or non-fulfilment by Turkey. Finally, I examined the implementation of the fundamental principles of justice in Turkish judiciary.

In Part V, I evaluated the compliance with EU standards and requirements in the field of justice. I have summarized the conclusions of the Commission's reports from 1998 to 2016 and the conclusions of the European Parliament on the judicial area. Lastly, I answered the questions asked at the beginning of the research, the most important of which are whether Turkey is eligible for EU accession, and which further steps are needed to comply the EU standards. Finally, I have outlined several alternatives for the future relationship between Turkey and the European Union.

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı, Türkiye'nin yargı sisteminin AB katılım standartları ile uyumlu olup olmadığı sorusunu cevaplamaktır. Dahası, bu standartların araştırılması da önemli bir amaçtır, çünkü bu konuyu çok kez duyuyoruz, ancak AB'nin Türkiye ile ilgili özel şartları hakkında bilgi sahibi olamıyoruz. Ayrıca, Türkiye'nin olağanüstü önemine rağmen, Avrupa Birliği'ne katılımının henüz gerçekleşmemesinde Türk yargısının AB standartlarına uymamasının bir sonucu olup olmadığı sorusunu cevaplamak istedim. Araştırma sırasında, konunun sadece Avrupa Birliği açısından değil, aynı zamanda Türkiye açısından da incelenmesi gerektiğini vurguladım.

I. Bölümde, Türkiye'nin tarihsel ve kültürel kökenleri, geçmişteki tarihsel rolünün toplumun örgütlenmesinde, kimliğinde ve kuralların fiilen uygulanmasında belirleyiciliğini ve bu bağlamda, Türk yargı sisteminin tarihini, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki teşkilattan başlayarak Türkiye Cumhuriyeti'nin Atatürk döneminde örgütlenmesine kadar kısaca özetliyorum. Atatürk'ün ana başarıları da bu bölümde ayrıntılı olarak açıklanacaktır. İslam hukukunun izlerinin bugüne kadar Türk hukuk ve yargı sisteminde hâlâ gözlemlenebileceği göz önüne alındığında, İslam'ın temel prensibine dair temel bilgilerin verilmesi gerekmektedir.

II. Bölümde, Başlangıçtan adaylık hakkının tanınmasına kadar Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılımına ilişkin geçmiş ilerlemesi, daha sonra katılım öncesi dönem ve son olarak Türkiye ve Avrupa Birliği Arasındaki katılım müzakereleri sunulmuştur. 2015 yılında Adalet Bakanlığı Adli Reform Paketi de dahil olmak üzere, AB üyeliği amacıyla Türk yargı sisteminin gelişimini ayrıntılı bir açıklamadım. Avrupa Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu tarafından yargı reformları konusunda ifade edilen görüşler, Komisyonun 1998'den 2016'ya kadarki yıllık faaliyet Raporunun ilgili bölümlerinin bir özetini ve parlamentonun bu raporlar üzerinde benimsediği kararı da bölümde yer alacaktır.

III. Bölümde, Türk yargısının genel özelliklerini, örgütlenmesi ve yargı mensupları ile ilgili düzenlemeleri detaylı bir şekilde ve Türkiye'deki tahkim yönetmeliğini de kısaca özetledim. Bazı ayrıntılar İngilizce dahi mevcut olmadığı için Türkçe kaynakları da kullandım. Türkçe kaynakları kullanabilmek için Türkçe öğrendim. Bu konuda Türk yargıçlarının çalışmalarını kullanarak, Türk yargı sistemi hakkında güvenilir bir tablo çizdim.

IV. Bölümde, Avrupa Birliğine katılım sürecinde bir zorunluluk olan Kopenhag kriterlerinin açıklamasını takiben, Avrupa Birliği organlarına göre bu kriterlerin Türkiye tarafından yerine getirilip getirilmediğini inceledim. 2016 yazında meydana gelen darbe

girişiminin ardından son gelişmeleri ve bu gelişmelerin katılım sürecinde beklenen etkilerini sundum. Özellikle, Türk yargı reformunun ve Gülen karşıtı önlemlerin, Anayasa değişikliğinin beklenen etkilerini ve başkanlık sisteminin getirilmesinin etkilerini inceledim. AB şartları ve adalet standartları da burada formüle edilmiştir ve Türkiye tarafından yerine getirilip getirilmediklerini kısaca değerlendirdim. Son olarak, Türk yargısında temel adalet ilkelerinin uygulanışını inceledim.

V. Bölümde, Adalet alanında AB standartlarına ve şartlarına uygunluğu değerlendirdim. Komisyon raporlarının 1998'den 2016'ya kadar olan kararlarını ve Avrupa Parlamentosu'nun yargı alanı hakkındaki kararlarını özetledim. Son olarak araştırmanın başında sorulan soruları yanıtladım. Bunlardan en önemlisi Türkiye'nin AB üyeliği için uygun olup olmadığı ve AB standartlarına uymak için daha fazla adım atılması gerektiğidir. En sonunda Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki gelecekteki ilişki için çeşitli alternatifleri özetledim.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

MONOGRÁFIÁK, TANULMÁNYKÖTETEK:

- BALÁZS Judit: *Az Oszmán Birodalomtól a Modern Törökországig*, Sopron, Lövér Print, 2008.
- BENKE József: *Az arabok története*, Budapest, Kossuth, 1986.
- BOGDANOR, Vernon: *Politikatudományi enciklopédia*, Budapest, Osiris, 2001.
- DAVUTOĞLU, Ahmet: *Stratégiai Mélység – Törökország nemzetközi helyzete*. Budapest, Antall József Tudásközpont, 2016.
- FLESCH István: *A Török Köztársaság története*, Budapest, Corvina Tudástár, 2007.
- GOLDSCHMIDT, Arthur: *A Közel-Kelet rövid története*, Budapest, Maecenas, 1997
- HAMZA Gábor: *Az európai magánjog fejlődése – A modern magánjogi rendszerek kialakulása a római jogi hagyományok alapján*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2002. = HAMZA [2002a.]
- HAMZA, Gábor: *Die Entwicklung des Privatrecht auf römisch-rechtlicher Grundlage – unter besonderer Berücksichtigung der Rechtsentwicklung in Deutschland, Österreich, der Schweiz und Ungarn*, Budapest, Andrassy Gyula Deutschsprachige Universität, 2002. = HAMZA [2002b.]
- HARGITTAI Magdolna: *Nők a tudományban határok nélkül*, Budapest, Akadémia Kiadó, 2015.
- IVÁNYI Tamás: *A törvény (saria) az iszlámban*, Budapest, Körösi Csoma Sándor Társaság, 2008.
- JANI János: *A világ főbb jogrendszerei*, (Egyetemi jegyzet) Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, 2011.
- JANY János: *Klasszikus iszlám jog*, Budapest, Gondolat, 2006.
- KANSU, Ceyhen Atuf: *Mustafa Kemal Atatürk*, Budapest, Nap Kiadó, 2017.
- DR. KERTÉSZNÉ DR. VÁRADI Szilvia: *Az Európai Unió bővítésének jogi aspektusai*, Budapest, Wolters Kluwer, 2014.
- KLANICZAY Gábor (szerk.): *Európa ezer éve I-II.*, Budapest, Osiris, 2004.
- LACLAU, Ernesto: *A populista ész*. Budapest, Noran Libro, 2011.
- N. RÓZSA Erzsébet – PÓTI László (szerk.): *Európa régi-új régiója: a Mediterráneum*, Budapest, Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, 1999.
- NUGENT, Neill: *The government and politics of the EU*, The EU series 17. 2017 April.
- ORTAYLI, İlber: *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadi*, 3. Baskı, Kronik, 2017,
- OSTROGORSKY, Georg: *A bizánci állam története*, Budapest, Osiris, 2003.
- ÖZBUDUN, Ergun: *Türk Anayasa Hukuku*, 12. Baskı, Yetkin Yayınları, 2011.
- PIETSCH Lajos: *Angela Merkel, az első*, Budapest, Kossuth, 2014..
- RESPERGER István: *Az iszlám világ és hatása a globális biztonságra*, Budapest, ZMNE Egyetemi Kiadó, 2003.
- SCHEFFER, Paul: *Érkezési oldal. Európa és a bevándorlók*. Budapest, Osiris, 2016.
- SZIGETVÁRI Tamás: *Törökország és az Európai Unió ambivalens viszonya*, Budapest, MTA Világgazdasági Kutatóintézet, 1998.
- SZIGETVÁRI Tamás: *Európai integráció és/vagy keleti nyitás – Török külpolitikai és külgazdasági dilemmák a 21. század elején*, Budapest, Typotex, 2018.

- TÖZSÉR Noémi: *Törökország lehetőségei az EU csatlakozásra*, Az európai közvélemény hatása az esetleges török csatlakozásra, avagy az EU hatékonyabb szerepvállalása, Budapesti Gazdasági Főiskola, Budapest, 2009.
- VADÁSZ Sándor (szerk.): *19. századi egyetemes történelem 1789-1914 – Európa és az Európán kívüli országok*, Budapest, Osiris, 2011.
- VÁRADI Szilvia: Az Európai Közösség társulási politikája. In: *Acta Universitatis Szegediensis – Acta Juridica et Politica – Publicationes Doctorandorum Juridicorum, Tomus VIII.*, Szeged, JATE, 2008,
- WATT, William Montgomery: *Az iszlám rövid története*, Budapest, Akkord, 2000.
- ZAYDAN, Abd al-Karim: *al-Madhal li-dirasat as-sari az al-islamiyya*, Alexandria, 1969.

TANULMÁNYOK:

- ACAR, Özgen (a Cumhürriyet főszerkesztője): Törökország sorsközössége a Nyugattal. In: KERKESHÁZY József: *Az igazi Kemal, egy Köztársaság születése*, Első kiadás: Pantheon, Budapest, 1943., Második kiadás: Terebess Kiadó, Budapest, 2000. <http://mek.oszk.hu/03800/03836/html/#36> (2017. 09. 24.)
- AHANGARAN, Mohammad Rasool – ABBASI, Zahra: The Age of Criminal Responsibility in Children: some of Islamic Views, *International Journal of Pediatrics*, Vol.3, N.4-1, Serial No.19, Jul 2015
- AKBULUT, Emre: The organization of Turkish Administrative courts from the Ottoman Age to the year of 2016, *Law & Justice Review*, Year:7, Issue:13, December 2016, 102-139.
- AKINCI, Ziya (Akinci Law Office): Turkey in: Commercial Arbitration 2017; *Global Arbitration Review – Arbitration News, Features and Review*, <http://globalarbitrationreview.com/jurisdiction/1000209/turkey>.
- ARNOLD, Hans: Political Arguments against Turkey's Accession to the European Union, *Internazionale Politik und Gesellschaft*, 3/2007., 101-113.
- AVCI, Mustafa: An analysis on the amendments on administrative jurisdiction through Laws No. 6545 and 6552, *Law & Justice Review*, Year:7, Issue:12, June 2016, 76.
- AVCI, Mustafa: *Adli, idari ve askeri hakimdilige ve savciliga alinmaya dldskdn bazi deęerlendirmeller* (Some Considerations on the Recruitment of Judicial, Administrative and Military Judges and Prosecutors) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/1690/18015.pdf>
- AVCI, Mustafa: Mecelle'ye Göre Hâkimin Nitelikleri ve Yargılama Etięi, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Yıl:7, Sayı:27, Temmuz 2016, s.46-49.
- BALÁZS Judit: *Törökország Kelet és Nyugat között*, Budapest – Kairó, Terebess, 2009. <http://terebess.hu/keletkultinfo/OszmanIII.pdf> (2015. 04. 06.)
- BÖSZÖRMÉNYI NAGY Gergely: Törökország európai integrációjának hatásai a transzatlanti kapcsolatrendszerre, *Européer – Nemzetközi Kapcsolatok*, 2005, http://www.europeer.hu/tanulmany/boszormenyi_torokorszag2005.pdf (2015. 04. 19.)
- DEÁK Péter: Tanulmányok az Ottomán Birodalom/Török Köztársaság valamint Magyarország, Ciprus és Macedónia közötti jogi kapcsolatokról (recenzió), *Jogtudományi Közöny*, 72. évf. (2017) 11. sz. 524-527
- DEMETER Gábor: Szpáhiktól a tömeghadseregig. Adalékok az oszmán haderő 1826 utáni reformjának társadalmi-gazdasági hátteréhez. In: JUHÁSZ József (szerk.): *Kelet-európai sorsfordulók*. Budapest, L'Harmattan, 2016.

- DÉVÉNYI Kinga: Dzsihadisták, iszlamisták, terroristák. *Rubicon*, 2015/2, 37-47.
- *Devlet Güvenlik Mahkemeleri*, Ankara Barosu İnsan Hakları Komisyonu, İnsan Hakları Dizisi 3/Aralık, 1999.
- EMERSON, Michael: Has Turkey fulfilled the Copenhagen political criteria?, *CEPS Policy Brief*, No. 48., Centre for European Political Studies, Brussels, April 2004, 3-4.
- FLESCHE István: Konstantinápolytól Brüsszelig, *Európai Tükör*, 2004/8. 55-56.
- DR. FRITZ Tamás: Kormányzati rendszerek Közép- és Kelet-Európában. *Politikatudományi Szemle*. 2012/4.
- GAZDAG Ferenc: Érvek a török csatlakozás ellen. In: *Törökország EU-csatlakozásának kérdőjelei*, Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola, 2006, 10-65.
- GORDOS Árpád – ÓDOR Bálint: Törökország csatlakozása az Európai Unióhoz, avagy hol vannak az Unió határai? *Európai Tükör*, 2004/7. 107-116.
- HAMZA Gábor: Jogtörténeti áttekintés a muszlimok magyarországi helyzetéről, *Pro futuro*, 2016/2, 20.
- HERVAINE SZABÓ Gyöngyvér: Realizmus és idealizmus: amerikai és európai hatalmi érdekek Törökország európai uniós csatlakozási folyamatában, In: *Törökország EU-csatlakozásának kérdőjelei*, Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola, 2006, 33-49.
- İNALCIK, Halil: *Osmanlı Hukuk Sisteminde Adaletin Üstünlüğü*, in: İNALCIK, Halil: *Adalet Kitabı*, Ed. Bülent Arı ve Selim Aslantaş, 2. Baskı, Yeditepe Yayınevi, 2015.
- JULOW Jenő: A török igazságügyi szervezetről és bírászkodásról [1. r.] *Miskolci jogászetlet*. – 2. évf. 4. sz., 1926, 1-2.;
- JULOW Jenő: A török igazságügyi szervezetről és bírászkodásról [2. r.] *Miskolci jogászetlet*. – 2. évf. 6-8.sz. 1926, 5-7.
- Justice on Trial: State Security Courts, Police Impunity, and the Intimidation of Human Rights Defenders in Turkey, *Fordham International Law Journal*, Volume 22, Issue 5, 1998, Article 9.
- KARDOSNÉ KAPONYI Erzsébet: Az alapvető jogok és a jogállamiság védelmének aktuális kérdései az Európai Unióban II., *Köz-Gazdaság*, 2017/1, 135-162.
- KATOGLU, Tugrul: Devlet Güvenlik Mahkemelerinde uygulanen yargilama usulünün genel yargilama usulünden farklari, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 49/3-4 (1994), 255-274.
- KIRÁLY Miklós: Európa Keresztény gyökerei és az Alkotmányos Szerződés, *Iustum Aequum Salutare II*. 2006/3-4. 67-72.
- KÜÇÜK, Adnan: “Yargı Bağımsızlığını Tamamlayan Bir İlke: Yargının Tarafsızlığı”, *Leges Anayasa ve İdare Hukuku Dergisi*, C.1, S.1, ss.78-, 2014, s.78
- LICHTENSTEIN József: Az igazságszolgáltatás rendszere Franciaországban, *Magyar Jog*. 1996/4., 232-243.
- MUNIF, Abdul Fattah: A Korán-magyarázat és helye a muszlim gondolkodásban. In: BENYIK György (szerk.): *A Biblia és a Korán – Szegedi Nemzetközi Bibliikus Konferencia (Szeged, 2007. augusztus 26–29.)*, Szeged, JATEPress, 2008
- ÖZÇAĞLAR, Ali: Türkiye’de mülki idare bölümlerinin idari coğrafya analizi, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2005,3 (1), 1-25.

- PÉCZELI ANNA: A vonakodó szövetséges, avagy a török-amerikai kapcsolatok alakulása a NATO lencséjén keresztül in: BARANYI Tamás – SZÁLKAI Kinga: *Újhold, A török külpolitika útkeresése a 21. század elején*, Budapest, Antall József Tudásközpont, 2016.
- PÉNZVÁLTÓ Nikolett: Törökország és az Európai Unió- Érdekek és értékek hálójában. In: BARANYI Tamás Péter – SZÁLKAI Kinga: *Újhold. – A török külpolitika útkeresése a 21. században*, Budapest, Antall József Tudásközpont, 2016.
- PINTÉR Attila: Törökország külpolitikája a 21. század elején – neoszmán vagy újradefiniált török külpolitika? *Külügyi Szemle*. 2013/1.
- Dr. PRIEGER Adrienn: Törökország Európai Unió csatlakozásának lehetősége gazdasági szempontok alapján in: SZABÓ Miklós (szerk.): *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium* – Miskolci Doktoranduszok jogtudományi tanulmányai 17., Miskolc: Gazdász Elasztik Kft., 2015. 347-371.
- Dr. PRIEGER Adrienn – Dr. MÁTYÁS Imre: Az iszlám jog, in: SÁRY Pál (szerk.): *Publicationes Universitatis Miskolcensis: Sectio Juridica et Politica Tomus XXXII.*, Miskolc: Miskolci Egyetemi Kiadó, 2014, 103-113.
- Dr. PRIEGER Adrienn – Dr. MÁTYÁS Imre: Törökország aktuális politikai helyzete, különös tekintettel az Európai Unióhoz fűződő viszonyra, in: SZABÓ Miklós (szerk.): *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium* – Miskolci Doktoranduszok jogtudományi tanulmányai 17., Miskolc: Bíbor Kiadó, 2017. 325-340.
- Dr. PRIEGER Adrienn – Dr. PAÁR Ádám: A menekültválság hatásai Törökország és EU kapcsolatára, *Európai Jog*, 2017. szeptember: 31-41.
- Dr. PRIEGER Adrienn – Dr. PAÁR Ádám: Atatürk, az Európai Unió előfutára, *Európai Jog*, 2018. március, 32-39.
- Dr. PRIEGER Adrienn: Halhatatlan Atatürk, *Valóság*, 2018/3. 67-73.
- PRIEGER Adrienn – POMEISL Andás József: A török igazságszolgáltatás aktuális helyzete az igazságszolgáltatási reform, az alkotmánymódosítás és a bírósági függetlenség alapelvei tükrében. *Valóság*, 2018/4, 40-43.
- PRODI, Romano: Az intézmények Európája és a karizmák Európája együtt dolgoznak. (Beszéd a 2004-es stuttgarti ökumenikus találkozón), *Távlatok*, 2004/3, 320–325.
- ROSTOVÁNYI Zsolt: Iszlám(ok) és iszlamizmus(ok). Válaszadási kísérletek a globalizáció kihívásaira. *Rubicon*, 2015/2. 31-35.
- SCHREINER, Stefan: A Korán mint Biblia-magyarázat és az íráshamisítás problémája In: BENYIK György (szerk.): *A Biblia és a Korán – Szegedi Nemzetközi Bibliikus Konferencia (Szeged, 2007. augusztus 26–29.)*, Szeged, JATEPress, 2008, 89-102.
- ŞEN, Mahmut, “İslam Hukuk Geleneği Perspektifinden Yargı Etik İlkeleri”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, S.6, ss.505-534, 2015, s.516
- SÖYLEMEZOĞLU, Sıtkı Hasan: Chapter 23, Judiciary and fundamental rights; the engine for the reform process in Turkey; *Law & Justice Review*, Volume:V, Issue:1, June 2014, 51-108.
- SZIGETVÁRI Tamás: Jogrendszer és versenyképesség Törökországban, *Iustum, Aequum, Salutare*, XII. évf. (2016.) 2. sz., 127-140.

- TASPINAR, Ömer: Turkey's Middle East Policies: Between Neo-Ottomanism and Kemalism. *Carnegie Papers*, Number 10, September 2008.
- Török jogszolgáltatás. *A jog.* – 23. évf. 24. sz., 1904, 190-191.;
- TUNGUL, Lucie: Can 'the other' become 'us'? European Identity and Turkey“, *Contemporary European Studies*, 8, 2013, no. 2, 5-25.
- *Turkey: the Judicial System in Peril (A briefing paper)*, International Commission of Jurists, 2016.
- VARGA Balázs: Az Európa-gondolat fejlődéstörténete a második világháborúig. In: HÁDA Béla – LIGETI Dávid – MAJOROS István – MARUZSA Zoltán – MERÉNYI Krisztina (szerk.): *Nemzetek és birodalmak.* Diószegi István 80 éves. ELTE, Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, Budapest, 2010.
- VEDDER, Christoph: Art. O EUV. In: GRABITZ, Eberhard – HILF, Meinhard (ed.): *Das Recht der Europäischen Union*, Kommentar. München, Loseblatt, 1998.
- YAZICI, Serap, “Avrupa Birliği Süreci: Ulus Devletten Ulusüstü Devlete Geçişte Hukuk Devletinin Değişen İçeriği”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, ss.77-118, 2005.
- YILDIZ, Abdulkadir: 6771 Sayılı Kanunla Anayasaya Eklenen Yargının Tarafsızlığının Anlamı Üzerine (On The Meaning of the Impartial Judiciary that adopted to the Constitution by the Law No. 6771. Yrd. Doç), *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 32. Sayısı, 17-31.
- ZSUGYÓ Virág: Az Alkotmánymódosítások bírói felülvizsgálata – Török-magyar párhuzamok, *Fundamentum*, 2014/1-2., 19-35.

HIVATALOS UNIÓS DOKUMENTUMOK:

Éves jelentések:

- *Regular report from the Commission on Turkey's progress towards accession*, COM/98/0711 final
- *1999 Regular Report from the Commission on Turkey's progress towards accession* [COM/99/0513 final], Brussels, 13. 10. 1999
- *2000 Regular Report from the Commission on Turkey's progress towards accession* (COM/2000/0713 final)
- *2001 Regular report on Turkey's Progress Towards Accesion*, SEC(2001)1756, Brussels, 13. 11. 2001.
- *2002 Regular Report on Turkey's Progress towards accession*, SEC(2002)1412 [COM(2002)700 final], Brussels, 9. 10. 2002.
- *2003 Regular Report on Turkey's progress towards accession*, SEC(2003)1212 final [COM(2003) 676 final], Brussels, 05. 11. 2003.
- *2004 Regular Report on Turkey's progress towards accession*, SEC(2004) 1201 [COM(2004)656 final] Brussels, 6. 10. 2004.
- *Turkey 2005 Progress Report*, SEC(2005)1426 [COM(2005)561 final], Brussels, 9 November 2005.
- *Turkey 2006 Progress Report*, SEC(2006)1390 [COM(2006)649 final], Brussels, 8. 11. 2006.
- *Turkey 2007 Progress Report*, SEC(2007)1436 [COM(2007)663], Brussels, 6. 11. 2007.
- *Turkey 2008 Progress Report*, SEC(2008) 2699 final [COM(2008)2699 final], Brussels, 15. 11. 2008.
- *Turkey 2009 Progress Report*, SEC(2009)1334 [COM(2009)533], Brussels, 14. 10. 2009.
- *Turkey 2010 Progress Report*, SEC(2010)1327 [COM(2010)660], Brussels, 9 November 2010.

- *Turkey 2011 Progress Report*, SEC(2011)1201 [COM(2011)666], Brussels, 12. 10. 2010.
- *Turkey 2012 Progress Report*, SWD(2012)336 final [COM(2006)649 final], Brussels, 10. 10. 2012.
- *Turkey 2013 Progress Report*, SWD(2013)417 final [COM(2013)700 final], Brussels, 16. 10. 2012.
- *Turkey 2014 Progress Report*, SWD(2014) 307 final [COM(2014)700 final], Brussels, 8. 10. 2014.
- *Turkey 2015 Progress Report*, SWD(2015) 216 final [COM(2015)611 final], Brussels, 10. 11. 2015.
- *Turkey 2016 Progress Report*, SWD(2016) 366 final [COM(2016)715 final], Brussels, 9. 11. 2016.

Európai parlamenti állásfoglalások:

- *European Parliament resolution on the 1999 Regular Report from the Commission on Turkey's progress towards accession (A5-0297/2000)*, OJ C 223, 8.8.2001, p. 182–186.
- *European Parliament resolution on Turkey's application for membership of the European Union [P5_TA(2003)0265]*, OJ C 68E, 18.3.2004, p. 592–599.
- *European Parliament resolution on the 2003 regular report of the Commission on Turkey's progress towards accession [P5_TA(2004)0274]*, OJ C 108E, 29.4.2004, p. 826–833.
- *Az Európai Parlament állásfoglalása a 2004. évi jelentésről és az Európai Bizottság ajánlásáról Törökország csatlakozás felé történő előrelépéséről*, P5_TA(2004)0296, HL C 226E, 15.9.2005, p. 189–197.
- *Az Európai Parlament állásfoglalása Törökország csatlakozás felé történő előrelépéséről*, P6_TA(2006)0381, HL C 306E, 2006.12.15., p. 284-296.
- *Az Európai Parlament 2007. október 24-i állásfoglalása az EU és Törökország közötti kapcsolatokról* (P6_TA(2007)0472), HL 263E, 2008.10.16., p.452-456.
- *Az Európai Parlament 2008. május 21-i állásfoglalása a Törökország által elért haladásról szóló 2007. évi jelentésről* (P6_TA(2008)0224), HL 279E, 2009.11.9, p.57-64.
- *Az Európai Parlament 2009. március 12-i állásfoglalása a Törökország által elért eredményekről szóló 2008. évi jelentésről* (P6_TA(2009)0134), HL C 87E, 2010.4.1., p. 139-147.
- *Az Európai Parlament 2010. február 10-i állásfoglalása a Törökországról szóló 2009. évi országjelentésről* (P6_TA(2009)0134), HL C 341E, 2010.12.16., p. 59-66.
- *Az Európai Parlament 2011. március 9-i állásfoglalása a Törökország által elért haladásról szóló, 2010. évi jelentésről* (P7_TA(2011)0090), HL C 199E, 2012.7.7., p. 98-106.
- *Az Európai Parlament 2012. március 29-i állásfoglalása a Törökország által elért haladásról szóló 2011. évi jelentésről* (P7_TA(2012)0116), HL C 257E, 2013.9.6., p. 38-49.
- *Az Európai Parlament 2013. április 18-i állásfoglalása a Törökország által elért eredményekről szóló 2012. évi jelentésről* (P7_TA(2013)0116), HL C 257E, 2013.9.6., p. 38-49.
- *Az Európai Parlament 2014. március 12-i állásfoglalása a Törökország által elért eredményekről szóló 2013. évi jelentésről* (P7_TA(2014)0235), HL C 378, 2017.11. 9., p. 165-173.
- *Az Európai Parlament 2015. június 10-i állásfoglalása a Törökország által elért eredményekről szóló, 2014. évi bizottsági jelentésről* [P8_TA(2015)0228] HL C 407, 2016.11.4. p. 50-60.
- *Az Európai Parlament 2016. április 14-i állásfoglalása a Törökországról szóló 2015. évi jelentésről* (P8_TA(2016)0133)
- *Az Európai Parlament 2016. november 24-i állásfoglalása az EU és Törökország közötti kapcsolatokról* (P8_TA(2016)0450)

Az European Network of Councils for the Judiciary (Európai Igazságszolgáltatási Tanácsok Hálózata) dokumentumai:

- https://www.ency.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=219%3Aencystatementturkey&catid=22%3Anews&Itemid=1&lang=en (2017. 09. 16.)
- https://www.ency.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=222%3Ahsykencjposition&catid=22%3Anews&Itemid=1&lang=en (2017. 09. 16.)
- https://www.ency.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=227%3Ahsyk-suspended&catid=22%3Anews&Itemid=1&lang=en (2017. 09. 16.)
- <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/IndependenceJudiciary.aspx> (2017. 09. 16.)

Egyéb uniós dokumentumok:

- *Accord créant une association entre la Communauté économique européenne et la Turquie* [Egyezmény, amely társulást hozott létre az EGK és Törökország között], Journal officiel des Communautés européennes, P 217, 29 décembre 1964.
- A Tanács 2001. március 8-ai 2001/235/EK határozata a Török Köztársaság csatlakozási partnerségében megfogalmazott elvekről, prioritásokról, közbülső célokról és feltételekről, *HL L 85/13, 2001.3.24.*
- *Copenhagen European Council* (June 1993) www.europa.eu (2015. 04. 28.)
- *European Strategy for Turkey – The Commission's initial operational proposals*, COM(1998) 124 final, Brussels, 04.03.1998
- Turkey's pre-accession strategy <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Ae40113>
- http://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/accession_criteria_copenhagen.html?locale=hu (2017. 09. 16.)

EURÓPA TANÁCSI DOKUMENTUMOK:

Velencei Bizottság dokumentumai

- *Interim Opinion on the Draft Law on the High Council for judges and Prosecutors (of 27 September 2010) of Turkey* - adopted by the Venice Commission at its 85th Plenary Session, Venice (17-18 December 2010) [CDL-AD(2010)042-e], [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2010\)042-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)042-e).
- *Opinion on the Draft Law on Judges and Prosecutors of Turkey* - adopted by the Venice Commission at its 86th Plenary Session (Venice, 25-26 March 2011) [CDL-AD(2011)004-e], [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)004-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)004-e)
- Opinion No. 865/2016 [CDL-AD(2016)037] European Commission for Democracy Through Law (venice Commission Opinion on Emergency Decree Laws Nos. 667-676 adopted following the failed coup of 15 July 2016 - Adopted by the Venice Commission at its 109th Plenary Session (Venice, 9-10 December 2016)
- *Opinion on the amendments to the Constitution adopted by the Grand National Assembly on 21 January 2017 and to be submitted to a national referendum on 16 April 2017*, Adopted by the Venice Commission at its 110th Plenary Session (Venice, 10-11 March 2017)

- European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission) Opinion no. 857/2016 (Strasbourg, 11 July 2016), *Law on the draft amendments to the Law on the Court of Cassation, to the Law on the Council of State and to some other Laws* [CDL-REF(2016)047]

HIVATALOS TÖRÖK DOKUMENTUMOK:

- *Atatürk Arastirma Merkezi* <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-42/ataturkculuk-ve-ataturk-ilkeleri> (2017. 09. 15.)
- *Avrupa Birliđi ve Türkiye İlişkileri – Atatürkçü Düşünce Işığında*, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-41/avrupa-birliđi-ve-turkiye-iliskileri-ataturkcu-dusunce-isiğında> (2017. 09. 20.)
- *Constitution of the Republic of Turkey* http://global.tbmm.gov.tr/docs/constitution_en.pdf (2017. 11. 04.)
- *Democracy triumphs in Turkey – FETO's coup attempt in Turkey*, Istanbul, Anadolu Agency, 2016.
- *European Union Communication Strategy* https://www.ab.gov.tr/files/000etkinlikler/2014/10/iletisim_stratejisi_eng_kapak_eklenmis.pdf (Letöltés: 2018.01.11.)
- *Judicial Reform Strategy*, Republic of Turkey Ministry of Justice Directorate General For Strategy Development, April 2015, http://www.sgb.adalet.gov.tr/Yargi-Reformu-Stratejisi_2015_ingilizce.pdf (2017. 09.22.)
- *Ministry of Justice Strategic Plan (2015-2019)*, Republic of Turkey Ministry of Justice Directorate General For Strategy Development, www.judiciaryofturkey.gov.tr/pdf/plan.pdf, (2017. 09. 22.)
- *The Judicial System of Turkey and Organisation of Ministry of Justice*; http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/THE_JUDICIAL_SYSTEM_OF_TURKEY_AND_ORGANISATION_OF_THE_MINISTRY_OF_JUSTICE.pdf (2017. 09.27.)
- *A Strategy for developing relations between Turkey and the European Union - Proposals of Turkey* http://www.mfa.gov.tr/a-strategy-for-developing-relations-between-turkey-and-the-european-union_br_proposals-of-turkey_br_july-17_-1998_br_.en.mfa (2018.01.17.)
- *Türkiye'nin yeni Avrupa Birliđi stratejisi* https://www.ab.gov.tr/files/5%20Ekim/turkiyenin_yeni_ab_stratejisi.pdf (Letöltés: 2018. 01. 10.)
- <http://www.coe.int/en/web/commissioner/-/situation-in-turkey> (2017. 09. 17.)

INTERNETES FORRÁSOK:

- *2017 Military Strength Ranking – The complete Global Firepower list for 2017 puts the military powers of the world into full perspective*, <http://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp> (2015. 05. 04.)
- *A halálbüntetés visszaállítása veszélybe sodorná a török EU-csatlakozási folyamatot* <http://www.vajma.info/cikk/kulfold/56590/A-halalbuntetes-visszaallitasa-veszelybe-sodorna-a-torok-EU-csatlakozasi-folyamatot.html> (2017.10.16.)
- *A Vatikán szerint Törökország nélkül nincs Európa*, <http://www.trt.net.tr/magyar/nagyvilag/2017/03/18/a-vatikan-szerint-torokorszag-nelkul-nincs-europa-693983> (2018. 06.15)
- *Adherents.com* http://www.adherents.com/Religions_By_Adherents.html#Islam (2011.10.14.)

- AKSEL, Ismail: *Turkish Judicial System – Bodies, duties and officials*, http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/profiles/Turkish_judicial_system_en.pdf (2017. 09. 18.)
- AKP'li Osman Can FT'ye yazdı: *Türkiye demokrasisini Gülemlere karşı korumalı*, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/01/140115_osman_can_ft (2014. 02.05.)
- *Atatürk's Principles*. <http://theaturksocietyofcanada.ca/mka/revolutions/aturks-principles/> (2017. 09. 10.)
- *Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi*, <http://www.ataturkungencligehitabesi.com/> (2017.08.25); magyar nyelvű fordította: PRIEGER Adrienn.
- *Atatürk ve AB*, <http://blog.milliyet.com.tr/ataturk-ve-ab/Blog/?BlogNo=16863> (2017.09.19.)
- CAGAPTAY, Soner: Beware 'Turkish Model'. *Wall Street Journal*, March 28, 2011. <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/beware-the-turkish-model>
- CDU will mit islamischer AKP kooperieren. *Spiegel*, Montag, 16. 02. 2004. <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/merkels-tuerkeireise-cdu-will-mit-islamischer-akp-kooperieren-a-286619.html>
- Central Intelligence Agency, Információs szolgálat. <https://www.cia.gov/index.html> (2015. 04. 20.)
- CHP'li Böke: *Meclis'e sunulan padisahlik teklifidir*. *Sputnik Türkiye*. 11.12. 2016. <https://tr.sputniknews.com/politika/201612111026258592-chp-selin-sayek-boke-anayasa-teklifi/> (2017. 09. 16.)
- Cumhurbaşkanı Erdoğan, Papa ile görüştü ilk açıklama geldi... <http://www.milliyet.com.tr/cumhurbaskani-erdogan-vatikan-da-siyaset-2604110/> (Letöltés: 2018. 02.11.)
- *Cumhuriyet Kazanımlarının Eseri 16 Başarılı Kadını*. <https://onedio.com/haber/cumhuriyet-kazanimlarinin-eseri-16-basarili-kadin-614469> (2017. 09. 10.)
- CSEPREGI Zsolt: *Egyesült arab haderő tehet rendet a Közel-Keleten?* http://diplomaci.blog.hu/2015/04/09/egyesult_arab_hadero_tehet_rendet_a_kozel-keleten (2015. 04. 26.)
- EGERESI Zoltán: Törökországi parlamenti választás: egy korszak vége? *KKI Elemzések*, E-2015/27, http://kki.gov.hu/download/b/49/01000/T%C3%B6r%C3%B6rsz%C3%A1gi%20parlamenti%20v%C3%A1laszt%C3%A1s_Egeresi_Zoltan.pdf, (2017. 02. 17.)
- *Erdogan ajtót mutatott Brüsszelnek*. http://www.napi.hu/nemzetkozi_gazdasag/erdogan_ajtot_mutatott_brusszelnek.648387.html, (2017. 09. 06.)
- *Erdogan szerint Európa kettős mércét alkalmaz Törökországgal szemben*, <http://www.trt.net.tr/magyar/torokorszag/2018/06/02/erdogan-szerint-europa-kettos-mercet-alkalmaz-torokorszaggal-szemben-984387> (2018.06.15.)
- *Erdogan wins vote amid dispute over ballots – as it happened*. <https://www.theguardian.com/world/live/2017/apr/16/turkey-referendum-recep-tayyip-erdogan-votes-presidential-powers>, (2017. 09. 11.)
- *Európa leépít, Törökország tovább fegyverkezik*, http://kitekinto.hu/europa/2010/08/19/europa_leepit_torokorszag_tovabb_fegyverkezik&lap=2/ (2015. 04. 20.)

- HACA OGLU, Selcan – KOZOK, Firat: *Turkey Parliament Triggers Referendum on Presidential System* <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-01-21/turkey-parliament-triggers-referendum-on-presidential-system-iy6kd8n6> (2017. 09. 16.)
- KARADENİZ, Tulay – SOLAKER, Gulsen – SEZER, Can: *Turkey Targets Gulen Followers; Dismisses Military Personnel and Closes Media Outlets* (28/07/2016), <http://thewire.in/54551/turkey-targets-gulen-followers-dismisses-military-personnel-and-closes-media-outlets/> (2016. 10. 23.)
- KAZIM, Hasnain: *The Bizarre Behavior of German-Turkish Voters.* <http://www.spiegel.de/international/germany/referendum-in-turkey-the-bizarre-behavior-of-turkish-german-voters-a-1143735.html>, (2017. 09. 12.)
- KRISTENSEN, Hans M.: *Non-Strategic Nuclear Weapons* – Special Report No 3. May 2012, Federation of American Scientists, 16, 20-21. [https://fas.org/docs/Non Strategic Nuclear Weapons.pdf](https://fas.org/docs/Non%20Strategic%20Nuclear%20Weapons.pdf) (2018.01.06.)
- TAN, Aydoğan: *Hakim ve Savcı Sayıları*, 1.: <http://hukuksokagi.com/hakimlik-savcilik/hakim-ve-savci-sayilari/>
- TASPINAR, Ömer: *Turkey: The New Model?* April 25, 2012. <https://www.brookings.edu/research/turkey-the-new-model/>
- *Török csatlakozás: Újabb lépés Európa felé?*, http://kitekinto.hu/islam/2013/10/26/torok_csatlakozas_ujabb_lepes_europa_fele/ (2015. 04. 24.)
- *Türk-Macar Hukuk İlişkilerini Anlatan Kitap Tanıtıldı*; <https://www.haberler.com/turk-macar-hukuk-iliskilerini-anlatan-kitap-10218155-haberi/> (2018. 05. 31.)
- *Twenty Fundamental Truths of Justice.* <https://www.marxists.org/history/argentina/peron/1950/judicialism.htm>, (2017.09. 10.)
- *Ünnepélyes keretek között átadásra került a TANAP*, <http://www.trt.net.tr/magyar/torokorszag/2018/06/12/unnepelyes-keretek-kozott-atadasra-kerult-a-tanap-991337> (2018. 06. 15.)
- „Üyelik müzakerelerinin ötesinde, AB ve Türkiye ortaktır”, <http://www.ntv.com.tr/dunya/uyelik-muzakerelerinin-otesinde-ab-ve-turkiye-ortaktir.1AtnN8QTW0-zc49xckYbvA> (2017. 09. 08.)
- ZELDIN, Wendy: *Turkey: Bill Authorizing Muftis to Perform Civil Marriages and Amending Civil Registration Rules*; <http://www.loc.gov/law/foreign-news/article/turkey-bill-authorizing-muftis-to-perform-civil-marriages-and-amending-civil-registration-rules/> (2017. 10. 23.)
- <http://www.mabie.hu/node/2513> (2017. 09 16.)
- <http://turkinfo.hu/2015/02/04/torokorszag-es-az-islam-az-islam-szerepe-torokorszag-eu-csatlakozasanak-megiteleseben-iii-iranyzatok-a-mai-torokorszagi-islamban/> (2015. 11. 12.)
- <http://444.hu/2015/02/03/a-torok-kormany-visszavonta-erdogan-legnagjobb-politikai-ellenfelelenek-utlevelet> (2015. 11.13.)
- http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr/Anayasa_Degisikligi.aspx (2018.01.15.)
- https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-fr-maximizeMS-hu.do?member=1.

SZERZŐSÉGI NYILATKOZAT

Alulírott dr. Prieger Adrienn Dóra ezennel kijelentem, hogy a doktori fokozat megszerzése céljából benyújtott értekezésem kizárólag saját, önálló munkám. A benne található, másoktól származó, nyilvánosságra hozott vagy közzé nem tett gondolatok és adatok eredeti leőhelyét a hivatkozásokban (lábjegyzetekben), az irodalomjegyzékben, illetve a felhasznált források között hiánytalanul feltüntettem.

Kijelentem továbbá azt is, hogy a benyújtott értekezéssel azonos tartalmú értekezést más egyetemen nem nyújtottam be tudományos fokozat megszerzése céljából.

E kijelentésemet büntetőjogi felelősségem tudatában tettem.

dr. Prieger Adrienn Dóra

Budapest, 2018. június 30.